

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГЛАДКОВ Кирило Юрійович

УДК 351:374::352/354(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЮ
ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ**

в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
281 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.Ю. Гладков

Науковий керівник — Бородін Євгеній Іванович, доктор історичних наук,
професор

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Гладков Кирило Юрійович. Реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Міністерство освіти і науки України, Дніпро, 2025.

Дисертаційне дослідження присвячене теоретичним та практичним аспектам реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні. Актуальність роботи зумовлена тим, що позашкільна освіта виступає невід’ємною складовою загальної освітньої системи України, яка виконує важливі соціокультурні та освітньо-виховні функції, а також забезпечує всебічний розвиток особистості, формування української національної та громадянської ідентичності, створює умови для соціальної інтеграції дітей і молоді. Проте постійні виклики, які стоять перед системою позашкільної освіти, зокрема недостатнє фінансування, нерівномірний розподіл ресурсів, застаріла матеріально-технічна база закладів позашкільної освіти, стагнація змісту освітнього процесу, невідповідність результатів навчання потребам ринку праці свідчать про недостатню увагу та підтримку зі сторони держави, що зумовлює пошук напрямів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні.

На основі наявних наукових публікацій, що стосуються проблематики дослідження, автором визначено теоретичні засади публічного управління позашкільною освітою. Виокремлено різні підходи до дефініції позашкільної освіти та її сутності в контексті як формальних, так і неформальних освітніх складових. У рамках дослідження вивчено генезу публічного управління позашкільною освітою та визначено, що в Україні сформована власна унікальна

система позашкільної освіти, розвиток якої пов'язаний з різними соціально-економічними та політичними умовами під впливом протилежних (конкуруючих) ідеологій.

У ході дослідження розглянуто та здійснено багатовимірний аналіз сучасного стану системи позашкільної освіти в Україні, нормативно-правові аспекти забезпечення публічного управління позашкільною освітою, надано характеристику та обґрунтовано структуру, функції та механізми публічного управління позашкільною освітою в Україні. Визначено, що публічне управління позашкільною освітою характеризується наявністю ієрархічних та функціональних зв'язків між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування в контексті реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти.

У роботі визначено та обґрунтовано підходи до перспективи щодо створення просторів позашкільної освіти на базі закладів культури та молодіжних центрів, що сприяють розширенню доступу до якісної позашкільної освіти. Також акцентовано увагу на можливості розвитку системи позашкільної освіти в контексті реалізації державної молодіжної політики, що має релевантні завдання та напрями роботи.

Окремо розглянуто питання щодо місця позашкільної освіти у класифікації видів економічної діяльності, а також, ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти. Також автором запропоновано джерела залучення додаткового ресурсного забезпечення в систему позашкільної освіти за рахунок реалізації принципу корпоративної соціальної відповідальності в рамках державно-приватного партнерства. Особливу увагу акцентовано на можливості використання частини прибутку від проведення азартних ігор та лотерей на розвиток системи позашкільної освіти в рамках спеціальних бюджетних програм.

У ході дослідження автором розглянуто та здійснено аналіз зарубіжного досвіду публічного управління позашкільною освітою, зокрема європейських держав, а також надано пропозиції для їх подальшої апробації в Україні.

Визначено, що розвиток системи позашкільної освіти в Україні слід розглядати через призму її інтеграції з іншими складниками системи освіти та суміжними галузями, такими як культура, фізична культура і спорт, молодіжна робота, що забезпечується шляхом удосконаленням вертикальних (ієрархічних) та горизонтальних (функціональних) зв'язків між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також приватним та громадським секторами.

Автором запропоновано комплексний підхід до публічного управління позашкільною освітою, що передбачає використання інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою, що ґрунтується на міжвідомчій співпраці, державно-приватному партнерстві та державно-громадському управлінні. Поряд з цим одним із напрямів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні визначено активізацію співробітництва територіальних громад у відповідній сфері. Автором запропоновано варіації міжмуніципального співробітництва у сфері позашкільної освіти та обґрунтовано можливі позитивні наслідки в контексті місцевого економічного розвитку.

Ключовим аспектом дослідження є розробка та обґрунтування кластерного підходу в системі позашкільної освіти, що передбачає тісну взаємодію закладів позашкільної освіти з іншими закладами освіти та установами гуманітарної сфери, а також приватним сектором та інститутами громадянського суспільства. Запропоновано алгоритм створення освітнього кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти для органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування, а також надано характеристику можливим типам кластерів в контексті охоплення суміжних сфер (культура, спорт, молодіжна робота).

Доведено, що кластерний підхід в системі позашкільної освіти є новим підходом до розуміння її ролі як об'єкта публічного управління, що дозволяє оптимізувати ресурсне забезпечення позашкільної освіти за рахунок інтеграції з іншими зацікавленими суб'єктами, а також наблизити освітній процес до актуальних запитів дітей та молоді.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в наступному:

уперше:

– розроблено та обґрунтовано комплекс концептуальних підходів та практичних інструментів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду та сучасного стану системи позашкільної освіти в контексті післявоєнного відновлення сфери освіти на основі розвитку інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою як комплексної системи взаємодії різних суб'єктів публічного управління щодо координації, розвитку та забезпечення функціонування системи позашкільної освіти через міжвідомчу співпрацю, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління. Надано варіації співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти, а також упровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти, що передбачає кооперацію та взаємодію різних суб'єктів (органів управління у сфері освіти, закладів освіти, приватного сектору та інститутів громадянського суспільства) через удосконалення горизонтальних (функціональних) та вертикальних (ієрархічних) зв'язків між ними;

удосконалено:

– теоретичні засади міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та приватних суб'єктів господарювання як складових забезпечення ефективного публічного управління позашкільною освітою;

– класифікацію кластерів позашкільної освіти залежно від їх функціональної спрямованості: науково-освітні, освітньо-виробничі, культурно-

мистецькі, спортивно-оздоровчі та екологічно-виховні, що дозволяє глибше інтегрувати позашкільну освіту з іншими освітніми та гуманітарними системами;

– підходи до координації діяльності різних суб'єктів публічного управління з метою консолідації можливостей та залучення додаткового ресурсного забезпечення системи позашкільної освіти через державно-приватне партнерство, співробітництво територіальних громад, корпоративну соціальну відповідальність та співпрацю з інститутами громадянського суспільства;

– механізми оптимізації управлінських рішень на основі інтеграційної моделі публічного управління (міжвідомча співпраця, державно-громадське партнерство та державно-громадське управління), що передбачає консолідацію ресурсів територіальних громад та різних органів публічної влади для підвищення доступності та якості послуг позашкільної освіти в умовах децентралізації влади;

– понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, а саме: надано авторські дефініції понять «позашкільна освіта», «публічне управління позашкільною освітою», «реформування публічного управління позашкільною освітою», «мережа закладів позашкільної освіти», «механізми публічного управління позашкільною освітою», «інтеграційна модель публічного управління позашкільною освітою», «міжсекторальна взаємодія в системі позашкільної освіти», «освітній кластер», «освітньо-виробничий кластер»;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування концепції функціонування системи позашкільної освіти в контексті реалізації державної молодіжної політики, зокрема: залучення молодіжних працівників до роботи в закладах позашкільної освіти, створення просторів позашкільної освіти на базі молодіжних центрів, використання розгалуженої мережі закладів позашкільної освіти для створення молодіжних просторів;

- систематизація інших перспективних напрямів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні в умовах децентралізації влади та кризових викликів, післявоєнної відбудови сфери освіти;

- підхід до розроблення концепції створення та забезпечення функціонування соціально-гуманітарних кластерів з інтегрованими освітніми елементами як складових регіонального та місцевого розвитку.

Результати дослідження можуть використовуватись органами державної влади та органами місцевого самоврядування під час реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти, зокрема щодо:

- розробки програм розвитку сфери освіти або інших місцевих програм економічного розвитку;

- впровадження інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою у діяльність власних компетентних структурних підрозділів;

- здійснення ефективної міжвідомчої комунікації;

- пошуку шляхів оптимізації мережі закладів позашкільної освіти комунальної форми власності;

- залучення додаткового ресурсного забезпечення в систему позашкільної освіти.

Разом з цим, матеріали дослідження можуть бути використані під час підготовки звітів (інших офіційних публікацій) органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в освітньому процесі та курсах підвищення кваліфікації для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Ключові слова: публічне управління, система позашкільної освіти, інтеграційна модель публічного управління, освітня галузь, освітній кластер, державно-приватне партнерство, молодіжна робота, місцеве самоврядування, реформування, міжвідомча комунікація та взаємодія, територіальна громада,

децентралізація, механізми публічного управління позашкільною освітою, міжмуніципальне співробітництво, інститути громадянського суспільства.

ABSTRACT

Hladkov K.Yu. Reforming public administration of extracurricular education in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of PhD in specialty 281 «Public management and administration» – Dnipro University of Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine, Dnipro, 2025.

The dissertation research is dedicated to the theoretical and practical aspects of reforming public administration in extracurricular education in Ukraine. The relevance of the study is determined by the fact that extracurricular education is an integral part of Ukraine's general educational system, fulfilling important socio-cultural and educational functions. It ensures the comprehensive development of individuals, fosters Ukrainian national and civic identity, and creates conditions for the social integration of children and youth. However, continuous challenges facing the extracurricular education system, such as insufficient funding, uneven resource distribution, outdated material and technical infrastructure of extracurricular education institutions, stagnation in educational content, and the mismatch between learning outcomes and labor market demands indicate a lack of adequate state attention and support. This necessitates the search for directions in reforming public administration in extracurricular education in Ukraine.

Based on the available scientific publications related to the research topic, the author defines the theoretical foundations of public administration of extracurricular education. Different approaches to the definition of extracurricular education and its essence in the context of both formal and non-formal educational components are highlighted. The study examines the genesis of public administration of extracurricular education and determines that Ukraine has formed its own unique system of extracurricular education, the development of which is associated with different socio-economic and political conditions under the influence of opposing (competing) ideologies.

During the research, a multidimensional analysis of the current state of the extracurricular education system in Ukraine was conducted, along with a review of the legal and regulatory aspects of public administration in extracurricular education. The study characterizes and substantiates the structure, functions, and mechanisms of public administration in extracurricular education in Ukraine. It has been established that public administration in extracurricular education is characterized by hierarchical and functional connections between various state authorities and local self-government bodies in the context of implementing a unified state policy in the field of extracurricular education.

The study defines and substantiates approaches to establishing extracurricular education spaces within cultural institutions and youth centers, which contribute to expanding access to quality extracurricular education. Particular attention is given to the potential development of the extracurricular education system within the framework of state youth policy, which has relevant tasks and areas of work.

A separate section addresses the classification of extracurricular education within economic activity types and the licensing of educational activities in the extracurricular education sector. The author also proposes sources for attracting additional resources to the extracurricular education system by implementing corporate social responsibility principles within public-private partnerships. Particular attention is paid to the possibility of using part of the profits from gambling and lotteries to develop the system of extracurricular education within the framework of special budget programs.

The study also examines and analyzes international experiences in public administration of extracurricular education, particularly in European countries, and provides recommendations for their potential adaptation in Ukraine.

It is determined that the development of the extracurricular education system in Ukraine should be considered through its integration with other educational system components and related sectors, such as culture, physical education and sports, and youth work. This integration is ensured by improving vertical (hierarchical) and

horizontal (functional) connections between various state authorities, local self-government bodies, the private sector, and civil society institutions.

The author proposes a comprehensive approach to public administration in extracurricular education, based on an integration model of public administration in extracurricular education. This model is founded on interagency cooperation, public-private partnerships, and public-civic governance. Additionally, one of the key directions in reforming public administration in extracurricular education in Ukraine is identified as the activation of territorial community cooperation in this sector. The author suggests variations of inter-municipal cooperation in extracurricular education and substantiates its potential positive effects on local economic development.

A key aspect of the study is the development and substantiation of a cluster approach in the extracurricular education system. This approach envisions close interaction between extracurricular education institutions and other educational institutions, humanitarian sector organizations, the private sector, and civil society institutions. The author proposes an algorithm for creating an educational cluster with an integrated element of extracurricular education for public authorities and/or local self-government bodies, and also describes possible types of clusters in the context of covering related areas (culture, sports, youth work).

It is proven that the cluster approach in extracurricular education represents an innovative perspective on its role as an object of public administration. This approach allows for the optimization of resource allocation in extracurricular education through integration with various stakeholders and aligns the educational process with the actual needs of children and youth.

The scientific novelty of the dissertation research is as follows:

for the first time:

- a set of conceptual approaches and practical tools for reforming public administration in the field of extracurricular education in Ukraine has been developed and substantiated, taking into account foreign experience and the current state of the extracurricular education system in the context of post-war recovery of the education

sector, based on the development of an integrative model of public administration of extracurricular education as a complex system of interaction among various public administration actors aimed at coordinating, developing, and ensuring the functioning of the extracurricular education system through interagency cooperation, public-private partnerships, and public-civic governance. Variations of intermunicipal cooperation in the field of extracurricular education have been proposed, along with the implementation of a cluster-based approach in the extracurricular education system, which involves cooperation and interaction of various actors (education management bodies, educational institutions, the private sector, and civil society institutions) through the improvement of horizontal (functional) and vertical (hierarchical) linkages among them;

improved:

- the theoretical foundations of interagency and cross-sectoral interaction among government authorities, local self-government bodies, civil society institutions, and private business entities as components of effective public administration in extracurricular education have been improved;

- a classification of extracurricular education clusters according to their functional orientation: scientific-educational, educational-industrial, cultural-artistic, sports and wellness, and environmental-educational, which allows for deeper integration of out-of-school education with other educational and humanitarian systems;

- approaches to coordinating the activities of various public administration entities to consolidate opportunities and attract additional resources for the extracurricular education system through public-private partnerships, intermunicipal cooperation, corporate social responsibility, and collaboration with civil society institutions;

- mechanisms for optimizing management decisions based on integrative models of public administration in extracurricular education (inter-agency cooperation, public-civic partnership, and public-civic governance) that ensure the consolidation of

resources of territorial communities and various public authorities to improve the accessibility and quality of extracurricular education services under conditions of decentralization;

- the conceptual and categorical framework of the research field, specifically: the author's definitions of the concepts «extracurricular education», «public administration of extracurricular education», «reforming public administration of extracurricular education», «network of extracurricular education institutions», «mechanisms of public administration of extracurricular education», «integrated models of public administration of extracurricular education», «cross-sectoral cooperation in extracurricular education», «educational cluster» and «educational-industrial cluster»;

further developed:

- the justification of the concept of the extracurricular education system's functioning in the context of implementing state youth policy, including the involvement of youth workers in extracurricular education institutions, the creation of extracurricular education spaces based on youth centers, and the use of a developed network of extracurricular education institutions to establish youth spaces;

- systematization of other promising directions for reforming public administration in extracurricular education in Ukraine in the conditions of decentralization of power, crisis challenges, and post-war recovery of the education sector;

- an approach to developing the concept for creating and ensuring the functioning of socio-humanitarian clusters with integrated educational elements as components of regional and local development.

The research findings can be utilized by state authorities and local self-government bodies during the implementation of state policy in the field of extracurricular education, particularly in:

- developing educational sector development programs or other local economic development programs;

- introducing integrated public administration models in extracurricular education into the activities of their competent structural units;
- establishing effective interdepartmental communication;
- optimizing the network of communal extracurricular education institutions;
- attracting additional resource support to the extracurricular education system.

Additionally, the research materials may be used in the preparation of official reports and other publications by state authorities and local self-government bodies. They may also be applied in the educational process and in professional development courses for civil servants and local government officials.

Keywords: public administration, extracurricular education system, integration model of public administration, education sector, educational cluster, public-private partnership, youth work, local self-government, reform, interagency communication and interaction, territorial community, decentralization, mechanisms of public administration of extracurricular education, intermunicipal cooperation, civil society institutions.

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:**

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Гладков К.Ю. Позашкільна освіта як елемент освітньо-виробничого кластера: публічно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 230-236. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.3.39>.

2. Гладков К.Ю. Механізми публічного управління щодо регулювання діяльності приватного сектору в системі позашкільної освіти. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 40. С. 64-69. DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.10>.

3. Гладков К.Ю., Бородін Є.І. Напрями реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 44. С. 178-183. DOI: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.44.30>.

Особистий внесок: визначено можливі напрями реформування публічного управління позашкільною освітою на основі розвитку інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою, активізації співробітництва територіальних громад та застосування кластерного підходу в системі позашкільної освіти.

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

4. Гладков К.Ю. Організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти: роль та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. №. 2 (62). С. 100-107. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.2.15>.

**Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації
(у вітчизняних виданнях):**

5. Hladkov K. Extracurricular education at the crossroads of educational and youth policy. *Widening our horizons : The 17th International Forum for Students and Young Researchers*, Dnipro, 16-20 May 2022. Dnipro, 2022. P. 167-169. URL: <https://cutt.ly/pVhqqQy>.

6. Гладков К.Ю. Інтеграція позашкільної освіти у кластерну модель функціонування підприємств. *Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад* : Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, м. Дніпро, 04 березня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 86-89. URL: <https://cutt.ly/qVg57gi>.

7. Гладков К.Ю. Розвиток освіти в умовах євроінтеграційних процесів України. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : Матеріали XIX регіональної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 16 червня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 34-36. URL: <https://cutt.ly/aVg6JLu>.

8. Гладков К.Ю. Міжінституційна координація та комунікація щодо реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти. *«Наукова весна» 2023* : Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 01-03 березня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 298-300. URL: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2023/Scientific_Spring_2023.pdf.

9. Гладков К.Ю. Шляхи забезпечення права дітей та молоді на позашкільну освіту в сільській місцевості. *Міжнародний форум: безпечна, комфортна та спроможна територіальна громада* : Матеріали міжнародної конференції, м. Дніпро, 11-13 жовтня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 249-251. URL: <https://science.nmu.org.ua/ua/conferences/Forum/Zbirnyk.pdf>.

10. Гладков К.Ю. Досвід деяких країн-членів Європейського Союзу щодо розвитку позашкільної освіти в контексті реформування державної політики в Україні: напрями імплементації. *Актуальні проблеми європейської та*

євроатлантичної інтеграції України : Матеріали XX регіональної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 18 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 48-51. URL:

https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Матеріали_конференції_18_05_2023.pdf.

11. Гладков К.Ю. Реалізація державної політики у сфері позашкільної освіти в контексті реформи децентралізації в Україні. *Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні* : Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, м. Дніпро, 04 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 64-66. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/ConfDUMS-040523-270623.pdf>.

12. Гладков К.Ю. Шляхи оптимізації публічного управління в системі позашкільної освіти. *«Наукова весна» 2024* : Збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених, м. Дніпро, 27-29 березня 2024 р. Дніпро, 2024. С. 274-276. URL: https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/naukova-vesna-2024/Scientific_Spring_2024.pdf.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ I	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ.....	31
1.1. Позашкільна освіта як об'єкт публічного управління	31
1.2. Стан наукової розробки проблематики реформування публічного управління позашкільною освітою	47
1.3. Зарубіжний досвід публічного управління позашкільною освітою: моделі функціонування та вектори розвитку	60
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	78
Список використаних джерел до розділу I	81
РОЗДІЛ II	
СУЧАСНА СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПУБЛІЧНО- УПРАВЛІНСЬКІ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ.....	96
2.1. Сучасний стан системи позашкільної освіти в Україні	96
2.2. Нормативно-правові аспекти забезпечення реформування публічного управління позашкільною освітою	118
2.3. Структура, функції та механізми публічного управління позашкільною освітою в сучасній Україні	134
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	151
Список використаних джерел до розділу II.....	154
РОЗДІЛ III	
НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ	162
3.1. Розвиток інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою.....	162

3.2. Міжмуніципальне співробітництво як перспективний механізм розвитку системи позашкільної освіти	186
3.3. Упровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти як складової частини сталого розвитку громад та територій	201
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III	218
Список використаних джерел до розділу III	221
ВИСНОВКИ	230
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	241
ДОДАТКИ	269

ВСТУП

Актуальність теми. Позашкільна освіта як невід’ємна складова національної системи освіти виконує важливі соціокультурні та освітньо-виховні функції, забезпечуючи всебічний розвиток особистості, формування української національної та громадянської ідентичності, а також створюючи умови для соціальної інтеграції дітей і молоді. В умовах децентралізації влади та зміцнення ролі територіальних громад в контексті реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти зростає потреба у забезпеченні доступності та якості послуг позашкільної освіти для населення, що вимагає розвитку процесу та функцій публічного управління у відповідній сфері за рахунок використання нових підходів та моделей взаємодії між різними суб’єктами публічного управління.

Сучасний стан системи позашкільної освіти характеризується наявністю низки проблем, що пов’язані з недостатнім рівнем фінансування державних і комунальних закладів позашкільної освіти, застарілою матеріально-технічною базою, а також поступовою втратою актуальності змісту освітнього процесу через розвиток альтернативних напрямів неформальної роботи із дітьми та молоддю. Окрім цього, все ще спостерігається недостатня увага з боку органів державної влади до питань розвитку позашкільної освіти, її ресурсного забезпечення, у зв’язку з чим система позашкільної освіти, як об’єкт публічного управління, розвивається фрагментарно та некомплексно.

Класичну теорію сутності національної системи позашкільної освіти та її значення як об’єкта публічного управління розвинуто в наукових працях С. Русової [135], Є. Мединського [56], В. Сухомлинського [144]. До сучасних українських науковців, які активно досліджували позашкільну освіту в контексті педагогіки та науки публічного управління, слід віднести О. Биковську [5, 6, 35, 83, 132, 143], Р. Науменко [73], І. Мосякову [71, 150], Н. Савченко [136, 137], Л. Шабаєву [155, 159], Т. Сущенко [145], Л. Костенко [46], В. Кременя [47],

Н. Шевченко [159], Л. Таран [147], І. Мерилову [57], І. Крухмальову [48], Н. Левченко [49, 50], Р. Петришина [80], Ю. Айб [80], В. Вербицького [12], Т. Цвірову [153], О. Єгорову [35, 36] та ін.

Окремі аспекти реформування різних сфер публічного управління досліджено в наукових працях В. Бойченка [7], М. Тищенко [148], О. Пархоменко-Куцевіл [78], О. Шпарик [161] та ін.

Питання функціонування системи позашкільної освіти в контексті реалізації державної молодіжної політики висвітлено в наукових роботах Є. Бородіна [8-10, 170].

Проблематика формування та функціонування освітніх кластерів висвітлена у наукових працях Л. Зеленської [38], Г. П'ятницької [76], О. Решетняк [134], Ю. Заїки [134], М. Ворони [13]. Окремі публічно-управлінські аспекти створення та функціонування кластерів як інноваційних інструментів розвитку територіальних громад та регіонів висвітлені у наукових працях Є. Бородіна та І. Чикаренко [154].

До зарубіжних науковців, які досліджували та розглядали теоретичну сутність позашкільної освіти, можна віднести В. Деджетта (W. Daggett) [177], П. Баклі (P. Buckley), [172], Т. Берга (T. Berg) [226], Л. Джонсона (L. Johnson) [30], Т. Гаравана (T. Garavan) [190], С. Ентріча (Steve R. Entrich) [181], Х. Ешааха (H. Eshach) [182] та ін. Загальні підходи до ефективного менеджменту та розвиток концепції корпоративної соціальної відповідальності висвітлено у працях видатного науковця П. Друкера (P. Drucker) [178, 220].

Слід зазначити, що більшість досліджень у сфері позашкільної освіти здійснюються в контексті педагогічної науки, у зв'язку з чим все ще актуальним залишається питання висвітлення окремих публічно-управлінських аспектів. Також недослідженим є питання інтеграції системи позашкільної освіти з іншими суб'єктами господарської діяльності. Окрім цього, попри наявну теоретичну та методологічну базу щодо напрямів розвитку системи позашкільної освіти, вдосконалення механізмів публічного управління у цій

сфері, все ще актуальним залишається питання практичної імплементації органами державної влади та органами місцевого самоврядування запропонованих різними дослідниками ідей та підходів, зокрема, що стосуються підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів у сфері позашкільної освіти, посилення взаємодії державних, комунальних та приватних закладів позашкільної освіти з іншими складниками системи освіти, суб'єктами господарювання, зарубіжного досвіду організації надання послуг позашкільної освіти для дітей та молоді тощо. Також відсутність єдиного підходу до інтеграції системи позашкільної освіти з іншими суміжними освітніми та іншими гуманітарними системами, недостатня координація та комунікація між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інституціями громадянського суспільства ускладнюють процеси модернізації позашкільної освіти.

Таким чином, дослідження реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні є надзвичайно важливим для пошуку шляхів забезпечення сталого розвитку територіальних громад, підвищення ефективності управлінських рішень і створення умов для всебічного розвитку дітей та молоді. Результати цього дослідження сприятимуть впровадженню сучасних публічно-управлінських підходів, що відповідають національним інтересам України в контексті формування спроможної системи позашкільної освіти. Тому важливим напрямом в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування є розвиток та застосування інтеграційної моделі публічного управління, що ґрунтується на міжвідомчій співпраці, державно-приватному партнерстві та державно-громадському управлінні, з метою консолідації ресурсів та підвищення якості освітнього процесу.

У контексті сучасних викликів, пов'язаних з глобалізацією та євроінтеграцією України, необхідним є впровадження інноваційних методів та форм взаємодії, таких як освітні кластери, що передбачають тісну взаємодію закладів позашкільної освіти поряд з іншими закладами освіти, органами

управління у сфері освіти, приватним сектором, а також інститутами громадянського суспільства. Такий підхід дозволяє створити гнучке та інтегроване освітнє середовище, що відповідає сучасним викликам і потребам громади, забезпечує доступність якісних освітніх послуг і сприяє формуванню конкурентоспроможних фахівців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано з урахуванням положень національних стратегічних програм та стратегій розвитку у сфері освіти, культури, спорту та молодіжної політики, з урахуванням Регіональної цільової соціальної програми «Освіта Дніпропетровщини до 2027 року», затвердженої рішенням Дніпропетровської обласної ради від 27.09.2024 № 426-21/VIII, у межах реалізації науково-дослідних роботах: «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (номер державної реєстрації 0122U002375) та «Цифрова трансформація публічного управління» (номер державної реєстрації 0122U002236), що виконуються на кафедрі державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка». Особистий внесок автора полягає у дослідженні наукових підходів та моделей щодо реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні та розробленні практичних рекомендацій органам державної влади та органам місцевого самоврядування різного рівня щодо їх впровадження у практичну діяльність. Результати дослідження також увійшли до наукових публікацій, що готувалися автором під час виконання наукових тем.

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних положень, підходів та моделей удосконалення публічного управління позашкільною освітою в Україні шляхом визначення можливих напрямів реформування в контексті забезпечення сталого розвитку громад та територій.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання дослідження*:

- визначити та охарактеризувати теоретичні та концептуальні положення позашкільної освіти як об'єкта публічного управління;
- дослідити стан наукової розробки проблематики дослідження та здійснити аналіз тенденцій розвитку публічного управління позашкільною освітою на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду;
- здійснити багатовимірний аналіз сучасного стану системи позашкільної освіти в Україні як об'єкта публічного управління та дослідити нормативно-правові аспекти, структуру, повноваження та механізми публічного управління позашкільною освітою;
- розробити та обґрунтувати розвиток інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою;
- дослідити сферу міжмуніципального співробітництва як перспективного механізму розвитку системи позашкільної освіти;
- визначити напрями запровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти як складової частини сталого розвитку громад та територій.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі публічного управління позашкільною освітою.

Предметом дослідження є напрями реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення теорії публічного управління та сучасні наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних дослідників у сфері публічного управління та адміністрування, а також наявні дослідження, предметом яких є різні аспекти позашкільної освіти. Дослідження базується на використанні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечують всебічний аналіз реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні:

– *аналіз і синтез* – для розкриття теоретичної сутності публічного управління позашкільною освітою, виявлення ключових тенденцій і проблем сучасного стану системи позашкільної освіти;

– *метод логічного узагальнення* – виявлення тенденцій та закономірностей розвитку системи позашкільної освіти як об'єкта публічного управління, а також визначення можливих напрямів реформування публічного управління відповідною сферою;

– *порівняльний метод* – для аналізу зарубіжного досвіду публічного управління позашкільною освітою, що дозволяє виявити перспективні напрями реформування відповідної сфери для подальшої імплементації в Україні;

– *історичний метод* – використано для дослідження розвитку публічного управління позашкільною освітою в Україні, визначення ключових етапів і особливостей функціонування системи на різних етапах історичного розвитку;

– *методи моделювання* – для розробки концептуальної моделі освітнього кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти, що передбачає інтеграцію різних суб'єктів;

– *метод кейсів* – для здійснення аналізу можливих публічно-управлінських дій та рішень та їх впливу на систему позашкільної освіти;

– *індукція та дедукція* – для розгляду окремих елементів системи позашкільної освіти та її в цілому як складника системи освіти;

– *метод контент-аналізу* – для ґрунтовного аналізу наявної нормативно-правової бази у сфері позашкільної освіти, офіційних публічних та статистичних звітів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших установ та організацій тощо.

Дослідження базується на комплексному підході, відповідно до якого позашкільна освіта розглядається у тісній взаємодії з культурою, фізичною культурою і спортом та молодіжною роботою.

Інформаційна база дисертації включає чинні нормативно-правові акти України (Конституція України, закони України, укази та розпорядження

Президента України, постанови та розпорядження Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування), країн Європейського Союзу та Ради Європи з питань публічного управління та галузі позашкільної освіти, Конвенцію про права дитини, Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, інформаційно-аналітичні звіти та матеріали органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних науковців, а також результати власних емпіричних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дослідження полягає в розробці теоретичних підходів та практичних рекомендацій щодо реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні. Основні положення новизни полягають у таких аспектах:

у перше:

– розроблено та обґрунтовано комплекс концептуальних підходів та практичних інструментів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду та сучасного стану системи позашкільної освіти в контексті післявоєнного відновлення сфери освіти на основі розвитку інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою як комплексної системи взаємодії різних суб'єктів публічного управління щодо координації, розвитку та забезпечення функціонування системи позашкільної освіти через міжвідомчу співпрацю, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління. Надано варіації співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти, а також упровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти, що передбачає кооперацію та взаємодію різних суб'єктів (органів управління у сфері освіти, закладів освіти, приватного сектору та інститутів громадянського суспільства) через удосконалення горизонтальних (функціональних) та вертикальних (ієрархічних) зв'язків між ними;

удосконалено:

– теоретичні засади міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та приватних суб'єктів господарювання як складових забезпечення ефективного публічного управління позашкільною освітою;

– класифікацію кластерів позашкільної освіти залежно від їх функціональної спрямованості: науково-освітні, освітньо-виробничі, культурно-мистецькі, спортивно-оздоровчі та екологічно-виховні, що дозволяє глибше інтегрувати позашкільну освіту з іншими освітніми та гуманітарними системами;

– підходи до координації діяльності різних суб'єктів публічного управління з метою консолідації можливостей та залучення додаткового ресурсного забезпечення системи позашкільної освіти через державно-приватне партнерство, співробітництво територіальних громад, корпоративну соціальну відповідальність та співпрацю з інститутами громадянського суспільства;

– механізми оптимізації управлінських рішень на основі інтеграційної моделі публічного управління (міжвідомча співпраця, державно-громадське партнерство та державно-громадське управління), що передбачає консолідацію ресурсів територіальних громад та різних органів публічної влади для підвищення доступності та якості послуг позашкільної освіти в умовах децентралізації влади;

– понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, а саме: надано авторські дефініції понять «позашкільна освіта», «публічне управління позашкільною освітою», «реформування публічного управління позашкільною освітою», «мережа закладів позашкільної освіти», «механізми публічного управління позашкільною освітою», «інтеграційна модель публічного управління позашкільною освітою», «міжсекторальна взаємодія в системі позашкільної освіти», «освітній кластер», «освітньо-виробничий кластер»;

дістали подальшого розвитку:

- обґрунтування концепції функціонування системи позашкільної освіти в контексті реалізації державної молодіжної політики, зокрема: залучення молодіжних працівників до роботи в закладах позашкільної освіти, створення просторів позашкільної освіти на базі молодіжних центрів, використання розгалуженої мережі закладів позашкільної освіти для створення молодіжних просторів;

- систематизація інших перспективних напрямів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні в умовах децентралізації влади та кризових викликів, післявоєнної відбудови сфери освіти;

- підхід до розроблення концепції створення та забезпечення функціонування соціально-гуманітарних кластерів з інтегрованими освітніми елементами як складових регіонального та місцевого розвитку.

Враховуючи вищезазначене, наукова новизна дослідження полягає у створенні комплексної моделі публічного управління позашкільною освітою, що враховує актуальні виклики, потреби територіальних громад, ринку праці і забезпечує інтеграцію ресурсів різних секторів з метою розвитку системи позашкільної освіти в Україні в контексті сталого розвитку громад та територій.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані та взяті до відома державними службовцями органів державної влади та посадовими особами органів місцевого самоврядування, що забезпечують та відповідають реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, культури, молоді та спорту. Зокрема, дослідження надає науково обґрунтовані рекомендації щодо застосування інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою на основі міжвідомчої співпраці, державно-приватного партнерства та державно-громадського управління, що дозволяє оптимізувати мережу комунальних закладів позашкільної освіти, забезпечити їх ресурсну підтримку, створити умови для ефективної координації та комунікації між різними органами публічної влади. Поряд з цим визначено

та обґрунтовано можливості використання різних форм співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти. Також визначено, що впровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти дозволить створити інтегроване освітнє середовище, що відповідає потребам сучасного суспільства та забезпечує стійкий розвиток територіальних громад.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним, завершеним науковим дослідженням. Усі наукові результати, викладені у роботі, отримані автором особисто і здобули апробацію та відображення в опублікованих працях. У дисертації не використовуються ідеї і розробки, що належать співавторам.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження, висновки і рекомендації оприлюднено та обговорено на таких вітчизняних науково-комунікативних заходах: «Widening Our Horizons» («Розширюючи обрії») (м. Дніпро, 2022); «Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад» (м. Дніпро, 2022); «Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України» (м. Дніпро, 2022, 2023); «Наукова весна» (м. Дніпро, 2023, 2024); «Міжнародний форум «Безпечна, комфортна, спроможна, територіальна громада» (м. Дніпро, 2023, 2024), «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні» (м. Дніпро, 2023).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковані у 12 наукових працях, із них: 3 статті в українських періодичних фахових виданнях (з них 1 – у співавторстві); 1 публікація в періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу; 8 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 289 сторінок, з них 207 – основний текст, 11 таблиць, 29

рисунків, 12 додатків, список використаних джерел становить 232 найменування, з них 67 – іноземною мовою (англійська, польська, німецька, французька, фінська, латвійська, естонська, литовська, данська).

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ

1.1. Позашкільна освіта як об'єкт публічного управління.

Позашкільна освіта в Україні є однією із складників національної системи освіти, що має на меті забезпечення всебічного розвитку особистості відповідно до власних потреб, створення умов для змістовного дозвілля дітей та молоді за відповідними напрямками. Зміст позашкільної освіти має визначальний вплив на формування практичних вмінь, навичок та поглиблених знань здобувачів освіти, що доповнюють інші набуті знання на суміжних рівнях освіти. Окрім цього, позашкільна освіта виконує виховну функцію, в основу якої покладено утвердження національної та громадянської ідентичності, формування поваги до прав і свобод людини, відповідального ставлення до навколишнього природного середовища, власної безпеки. Інша не менш важлива роль, яку виконує позашкільна освіта – це сприяння інтеграції дітей та молоді у соціум, а також створення умов для творчої та інтелектуальної самореалізації в пов'язаному за інтересами середовищі.

Розвиток системи позашкільної освіти як об'єкта публічного управління відбувалась напередодні та в період відродження української незалежності. Період 90-х – початку 2000-х в Україні характеризувався кардинальною зміною ідеології, на якій довгий час функціонувала позашкільна освіта. Тому спостерігалась проблема щодо зменшення кількості вихованців через розвиток інших форм організації дозвілля, на кшталт неформальних молодіжних рухів. Окрім цього, цей період характеризується недостатньою увагою держави до питань функціонування системи позашкільної освіти та відсутністю належного нормативно-правового забезпечення (регламентування) цієї сфери (здебільшого ще використовувався «спадок» СРСР). У цей період країна переживала складні

економічні та політичні трансформації, що призвели до значних змін у системі публічного управління, зокрема й у сфері освіти. Ще однією проблемою можна виділити те, що через складну економічну ситуацію позашкільна освіта почала недостатньо фінансуватися (адже більшість закладів є безкоштовними для здобувачів освіти), а тому відбувається поступове «старіння» їх матеріально-технічної бази. Такий стан речей створював певні інституційні та організаційні складнощі в публічному управлінні позашкільною освітою, а тому спостерігалась необхідність у прийнятті нових законодавчих ініціатив та розробки комплексних програм, спрямованих на відновлення та розвиток системи позашкільної освіти, забезпечення її нормативно-правового регулювання та стабільного фінансування.

Наступна віха у розвитку публічного управління позашкільною освітою пов'язана із реформуванням місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (реформа децентралізації влади), що розпочалась у 2014 році. Її квінтесенцією стало прийняття у 2017 році нового Закону України «Про освіту», що в свою чергу, спричинило внесення відповідних змін у спеціальний Закон України «Про позашкільну освіту», сприявши розширенню повноважень та посиленню ролі місцевого самоврядування щодо здійснення безпосереднього (оперативного) управління підпорядкованими комунальними закладами позашкільної освіти; визначення пріоритетів розвитку позашкільної освіти на територіальному рівні та джерел фінансування. Окрім цього, посилюється і відповідальність органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою щодо належної реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти: доступність відповідних послуг, розвиток та оптимізація мережі закладів позашкільної освіти, формування стратегії (візії) розвитку позашкільної освіти та її узгодження з національними планами, програмами та стратегіями, належного фінансового забезпечення тощо. Відповідно, шляхом реформи децентралізації влади держава делегувала органам місцевого самоврядування частину повноважень та відповідальність щодо реалізації

державної політики у сфері освіти при цьому, не змінюючи владну вертикаль, якою передбачено здійснення функцій державного управління на субрегіональному (районному) та регіональному (обласному) рівнях [13].

Як об'єкт публічного управління, позашкільна освіта потребує особливої уваги з боку держави, оскільки вона забезпечує вирішення низки соціально-економічних та культурних завдань, зокрема:

- формування громадянської свідомості дітей та молоді, розуміння основних суспільних цінностей та загальноприйнятих норм;
- створення умов для соціалізації дітей та молоді, формування соціальних груп за інтересами;
- організація змістовного дозвілля для дітей та молоді;
- поглиблення знань здобувачів освіти шляхом набуття додаткових знань поряд із формальною освітою;
- профорієнтаційна робота, створення умов для професійного самовизначення особистості шляхом розвитку професійних вмінь та навичок;
- розвиток та популяризація культури та мистецтва, науково-технічної творчості, дослідницько-експериментальної діяльності;
- формування навичок соціально активного та здорового способу життя дітей та молоді;
- пошук та підтримка творчо та інтелектуально обдарованих (здібних) дітей та молоді.

На думку О. Биковської, «стратегічною місією позашкільної освіти є розвиток людини як особистості – основи людського капіталу держави та суспільства» [56]. Поряд з цим вона виділяє 3 основні функції позашкільної освіти [56]:

- *освітньо-культурну*, що спрямована на розвиток людини як особистості, задоволенні її освітніх потреб та інтересів, забезпеченні обізнаності, освіченості, вихованості;

- *соціальну*, що спрямована на розвиток спільноти людей як громади, забезпеченні громадянського суспільства;
- *економічну*, що спрямована на формування і використання продуктивних здібностей особистості як людського капіталу держави та суспільства.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати, що позашкільна освіта є достатньо важливим об'єктом публічного управління, так як вона забезпечує умови для сталого розвитку суспільства, формування людського потенціалу держави, а також сприяє розвитку та популяризації кращих культурних та наукових надбань. Проте, як зауважують Р. Науменко та О. Биковська, в Україні спостерігається суперечність між законодавчо визначеним статусом позашкільної освіти і недосконалістю механізмів реалізації державної політики у відповідній сфері. Сучасний стан розробки питань позашкільної освіти в Україні не відповідає вимогам сьогодення та вимагає нових науково обґрунтованих підходів до її розбудови [4, 5, 36]. Тому виникає необхідність у реформуванні публічного управління позашкільною освітою в Україні для забезпечення комплексного розвитку системи позашкільної освіти та її відповідності сучасним запитам дітей та молоді. Зокрема, посиленої уваги вимагають такі аспекти як забезпечення доступності позашкільної освіти для населення, покращення якості надання послуг позашкільної освіти (оновлення освітніх програм, напрямів, системи оцінювання), фінансування державних та комунальних закладів позашкільної освіти, формування спроможної та доступної мережі закладів позашкільної освіти, створення належних та конкурентних умов для професійної діяльності педагогічних працівників тощо.

В основу етимології слова «реформування» покладено процес перетворення та покращення інституційних, політичних та соціально-економічних структур і механізмів. Інтерес для дослідження становлять праці В. Бойченка, М. Тименко, О. Пархоменко-Куцевіл та О. Шпарик, які надають власне визначення терміну реформування (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття реформування

Автор	Визначення
Бойченко В.С.	Реформування – процес зміни соціально-економічного, політико-правового або іншого явища, який зберігає незмінним його форму або зміст та метою якого є перетворення цього явища на більш прогресивне, досконале, ефективне та таке, яке вимагає сучасність.
Тименко М.М.	Реформування освіти – це особливий вид діяльності з удосконалення національної системи освіти, що цілеспрямовано організовується державною владою на різних рівнях управління. Його сутністю є сукупність дій держави і суспільства щодо приведення системи у відповідність з актуальними політичними, соціально-економічними та іншими вимогами.
Пархоменко-Куцевіл О.І.	Реформування – це складний процес, який включає зміну, модернізацію, удосконалення, трансформацію, розвиток певних сфер життєдіяльності суспільства відповідно до вимог сучасного світового суспільства.
Шпарик О.М.	Реформування освіти – це процес істотних змін у системі освіти, який зберігає незмінною основу існуючої структури, метою якого є перетворення освіти на більш досконалу, прогресивну, ефективну та таку, що відповідає сучасним вимогам. Для процесу реформування характерна легітимність, схвальність з боку влади, цілеспрямованість, ефективність, еволюційність.

[Складено автором на основі джерел: 6, 37, 61, 68]

У контексті цього дисертаційного дослідження *реформування публічного управління позашкільною освітою* слід розуміти як цілеспрямований і комплексний процес змін, спрямованих на удосконалення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо публічного управління позашкільною освітою із збереженням її основних структурних принципів.

В Україні позашкільна освіта виокремлюється із загальної системи освіти та визначається як «сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти» [45].

З такого визначення випливає те, що позашкільна освіта може здобуватися тільки на базі закладів освіти і тільки за відповідними програмами – тобто є

формальною. Тому її тлумачення відрізняється від тих визначень, які визначають позашкільну освіту як неформальну складову.

Також варто зазначити, що термін «позашкільна освіта» згідно із визначенням, наведеним в Законі України «Про позашкільну освіту», не відносить до позашкільної освіти діяльність, яка направлена перш за все на самостійне опанування того чи іншого матеріалу або дисципліни (так як відбувається поза програмою). Вона визначається окремим видом освіти – інформальною освітою.

Відповідно, якщо дитина самостійно прагне опановувати деякі матеріали, наприклад переглядом науково-популярних видань/передач, або навчитися майстерності гри на музичному інструменті тощо, то відповідно вона не є здобувачем позашкільної освіти, хоча і набуває певних знань у «позакласний час».

Власне визначення поняття позашкільної освіти надано також іншими вітчизняними та іноземними дослідниками (таблиця 1.2), а сутність поняття розтлумачено на популярних ресурсах (таблиця 1.3).

Таблиця 1.2

Визначення поняття позашкільної освіти вітчизняними та зарубіжними дослідниками

Автор	Визначення
Биковська О.В.	Позашкільна освіта – це складова системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості у вільний час у позашкільних навчальних закладах та інших соціальних інституціях.
Науменко Р.А.	Позашкільна освіта є складовою системи освіти України і спрямована на розвиток творчих здібностей дітей і молоді, у тому числі й дітей з особливими потребами, задоволення їх індивідуальних потреб в інтелектуальному, духовному, фізичному вдосконаленні, дослідницькій діяльності, професійному визначенні, виявленні й підтримку обдарованості, формування життєвих компетентностей та культури здорового способу життя, а також організацію вільного часу дітей і молоді.

Костенко Л.Д.	Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, що спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.
Єгорова О.І. (на основі досвіду США)	Позашкільна освіта – це освітня діяльність, спрямована на виховання дітей і молоді, підвищення рівня їх освіти та суспільної мотивації, забезпечення міцного здоров'я, відвернення від девіантної поведінки у позашкільний час.
Пустовіт Г.П.	Позашкільна освіта і виховання є безперервним, логічно побудованим процесом, що не має фіксованих термінів завершення (як у часовому інтервалі, так і в географічних межах його здійснення) і в логічній єдності та послідовності трансформується із однієї стадії в іншу – від створення умов для творчої діяльності дітей і підлітків до забезпечення їхнього співробітництва у творчому процесі чи реалізації особистісного творчого потенціалу
Birzea C.	Extracurricular activities to be part of non-formal curriculum and they range from visits to different settings and institutions, school exchanges, voluntary work, and student organizations to student clubs and projects outside the school. They may take place after and during school programs and both in and out of school buildings. <i>Позашкільна діяльність є частиною неформальної навчальної програми та варіюється від відвідування різних місць та установ, шкільних обмінів, волонтерської роботи та учнівських організацій до учнівських клубів та проєктів за межами школи. Вона може відбуватися після і під час шкільних програм, а також у шкільних будівлях і за їх межами.</i>
Kenneth R. Bartkus and others	Extracurricular activities are defined as academic or non-academic activities that are conducted under the auspices of the school but occur outside of normal classroom time and are not part of the curriculum. Additionally, extracurricular activities do not involve a grade or academic credit and participation is optional on the part of the student. <i>Позашкільна діяльність визначаються як академічні або неакадемічні заходи, які проводяться під егідою школи, але відбуваються за межами звичайного навчального часу і не є частиною навчальної програми. Крім того, позашкільні заходи не передбачаю виставлення оцінок або академічних кредитів, а участь у них не є обов'язковою з боку учня.</i>

[Складено автором на основі джерел: 5, 22, 23, 36, 49, 74, 79]

Варто зазначити, що в англomовній науковій літературі використовується термін «extracurricular activities» («позаурочна діяльність»), що характеризує позашкільну освіту як будь-яку діяльність у вільний від навчання час. Окрім цього, в літературі зустрічаються також терміни «out-of-school activities/education/learning», «non-formal school education», що відображають

період та зміст діяльності. З огляду на це, на зарубіжжі сутність позашкільної освіти розглядається переважно як інформальний або неформальний вид освіти у формі дозвілля (самоосвіти).

Натомість в Україні позашкільна освіта є більш формальною категорією, так як вона визначається окремим складником освіти, а результати навчання відповідають нульовому – третьому рівням Національної рамки кваліфікацій [44]. Здобуття позашкільної освіти здійснюється у спеціалізованих установах – закладах позашкільної освіти, які при закінченні навчання можуть видавати вихованцям відповідні свідоцтва.

Таблиця 1.3

Визначення поняття позашкільної освіти

Ресурс (джерело)	Тлумачення
Закон України «Про позашкільну освіту»	Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»	Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах
UNESCO glossary («Extra-curricular activities»)	A range of activities organized outside of the regular school day, curriculum or course intended to meet learners' interests. These activities can help learners become more involved in their school or community and can help them to develop social and soft skills and to promote wellbeing. These activities can include athletics, sport, voluntary work, photography, drama, music, etc. In some countries, this is also referred to as «co-curricular activities». <i>Низка заходів, організованих поза межами звичайного шкільного дня, навчальної програми чи курсу, спрямованих на задоволення інтересів учнів. Ці заходи можуть допомогти учням стати більш залученими до життя школи чи громади, розвинути соціальні та м'які навички, а також сприяти добробуту. Ці види діяльності можуть включати легку атлетику, спорт, волонтерську роботу, фотографію, драматичне мистецтво, музику тощо. У деяких країнах це також називають «позакласною діяльністю».</i>
Top Hat glossary («Extracurricular»)	An extracurricular is any activity that doesn't count towards an academic credit. These are activities that students participate in outside

	of class, such as activities in the arts, athletics, personal commitments and so on. <i>Позашкільна діяльність – це будь-який вид діяльності, який не зараховується як академічний кредит. Це діяльність, в якій учні беруть участь поза заняттями, наприклад, заняття мистецтвом, атлетикою, особисті зобов'язання тощо.</i>
--	--

[Складено автором на основі джерел: 39, 45, 87, 93]

У законодавстві України наведено різноманітні підходи до визначення позашкільної освіти. В офіційному перекладі Закону України «Про освіту» позашкільна освіта використовується у значенні «out-of-school education», тоді як у контексті установ, що надають відповідні послуги (заклади позашкільної освіти), використовується термін «extracurricular education institutions». При цьому назву профільного Закону України «Про позашкільну освіту» офіційно перекладено як «On Extracurricular Education» [45]. Така варіативність у перекладі поняття позашкільної освіти спричиняє певні складнощі у її визначенні в контексті узгодження з міжнародною практикою та досвідом. У процесі аналізу офіційного англomовного перекладу законодавства України виявлено, що розтлумаченим терміном є «extracurricular education» (a set of knowledge, skills and abilities acquired by pupils, students and trainees in institutions of extracurricular education, other subjects of educational activity under extracurricular education programs) [44]. Виходячи з цього, коректний переклад поняття позашкільної освіти далі доцільно розглядати як «extracurricular education», так як воно є більш визначеним та вживаним в контексті англomовної версії чинного законодавства України.

Дослідивши дефініцію терміну «позашкільна освіта», наведену різними науковцями та опубліковану на різних ресурсах, можна спостерігати певні схожі ознаки:

- безперервність освіти;
- направленість на всебічний розвиток особистості;
- наявність виховного аспекту;

– добровільність та різноманітність освітньої діяльності.

Українські автори мають спільну позицію стосовно того, що позашкільна освіта здобувається інституційно, тобто в закладах позашкільної освіти. Натомість, на думку зарубіжних авторів позашкільна освіта є будь-якою діяльністю у вільний від навчання час (формальної освіти).

У контексті публічного управління така розбіжність у сутності позашкільної освіти вказує на різні підходи та механізми регулювання. Відповідно, в Україні публічне управління позашкільною освітою здійснюється відносно закладів позашкільної освіти, які є основними надавачами освітніх послуг за напрямками позашкільної освіти. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування забезпечують створення, підтримку та розвиток таких установ. Натомість зарубіжний контекст сутності позашкільної освіти включає активну співпрацю з неурядовими організаціями та приватним сектором, а також створення умов для самоосвіти дітей та молоді.

На основі систематизації та аналізу дефініції поняття позашкільної освіти, маємо підстави для уточнення терміну «позашкільна освіта». *Позашкільна освіта* – це невід’ємний елемент освітньої системи, що забезпечує безперервний розвиток та формування знань, умінь та навичок здобувачів освіти у закладах позашкільної освіти, інших суб’єктах освітньої діяльності, а також через іншу добровільну діяльність за визначеними напрямками.

Відповідно до чинного законодавства України метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності [44].

Окрім цього, визначено низку основних завдань позашкільної освіти (додаток Б), які додатково розкривають розуміння ролі та сутності позашкільної освіти як об’єкта публічного управління.

Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на загальних демократичних та гуманістичних принципах, визначених Законом України «Про освіту» [44]:

- людиноцентризм;
- верховенство права;
- забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;
- прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;
- відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством;
- інтеграція з ринком праці;
- гуманізм;
- демократизм;
- єдність навчання, виховання та розвитку;
- державно-громадське управління;
- державно-громадське партнерство;
- державно-приватне партнерство;
- інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір;
- виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій;
- формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;
- формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- формування громадянської культури та культури демократії;
- формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля.

Також слід зазначити, що в Законі України «Про позашкільну освіту» розширено та конкретизовано принципи, на яких ґрунтується державна політика саме у сфері позашкільної освіти (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Схематичне зображення основних принципів державної політики у сфері позашкільної освіти

[Складено автором на основі джерела 45]

Принцип доступності гарантує, що кожен громадянин України має право на позашкільну освіту, незважаючи на расу, колір шкіри, політичні, релігійні або інші переконання, стать, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мовні або інші ознаки. Також принцип доступності реалізовується через створення безбар'єрного освітнього простору в системі позашкільної освіти: забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування,

застосування комплексного гендерного підходу, розвиток інклюзивного освітнього середовища та ін.

Принцип фінансування державних та комунальних закладів позашкільної освіти відповідно до їх структури забезпечує сталість надання послуг позашкільної освіти та раціональне використання бюджетних коштів. Окрім цього, держава в особі органів державної влади та органів місцевого самоврядування гарантує всебічну підтримку позашкільної освіти.

Принцип добровільності вибору типів закладів, форм навчання та видів діяльності дозволяє вихованцям та їхнім батькам отримувати лише ті послуги позашкільної освіти, що відповідають власним інтересам та індивідуальним потребам.

Принцип науковості гарантує, що позашкільна освіта ґрунтується на здобутках сучасних наукових досягнень. Світський характер освіти у державних і комунальних закладах гарантує відсутність впливу та нейтральність освітнього процесу, що сприяє формуванню об'єктивного та неупередженого світогляду дітей та молоді.

Принцип правового і соціального захисту вихованців, учнів і слухачів в їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості гарантує створення сприятливих умов для дітей та молоді з метою реалізації їх власного потенціалу.

Зазначені вище принципи реалізовується з урахуванням наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та практиків у сфері публічного управління з урахуванням прогнозів, статистичних даних та індикаторів розвитку для задоволення потреб людини та суспільства. Таким чином, публічне управління позашкільною освітою має враховувати єдині принципи та засади державної політики у відповідній сфері, а отже органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають гарантувати їх дотримання.

Публічне управління позашкільною освітою є цілеспрямованим процесом щодо реалізації політично визначених стратегічних цілей та завдань у сфері

позашкільної освіти в рамках реалізації єдиної державної політики у сфері освіти (рис. 1.2). Також слід зазначити, що публічне управління позашкільною освітою та державна політика у сфері позашкільної освіти є взаємопов'язаним категоріями, що відображають комплексний підхід органів публічної влади до забезпечення розвитку системи позашкільної освіти в Україні та ефективної реалізації публічно-управлінських функцій (планування, організація, мотивація та контроль).

Рис. 1.2. Місце та роль публічного управління позашкільною освітою

[Складено автором]

На основі наведеного вище, *публічне управління позашкільною освітою* – це комплексний процес планування, організації, мотивації та контролю, що здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування з метою реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти та досягнення її основних завдань, спрямований на створення умов для розвитку системи позашкільної освіти.

Суб'єктами публічного управління позашкільною освітою виступають органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Об'єктом публічного управління є система позашкільної освіти (рис. 1.3).

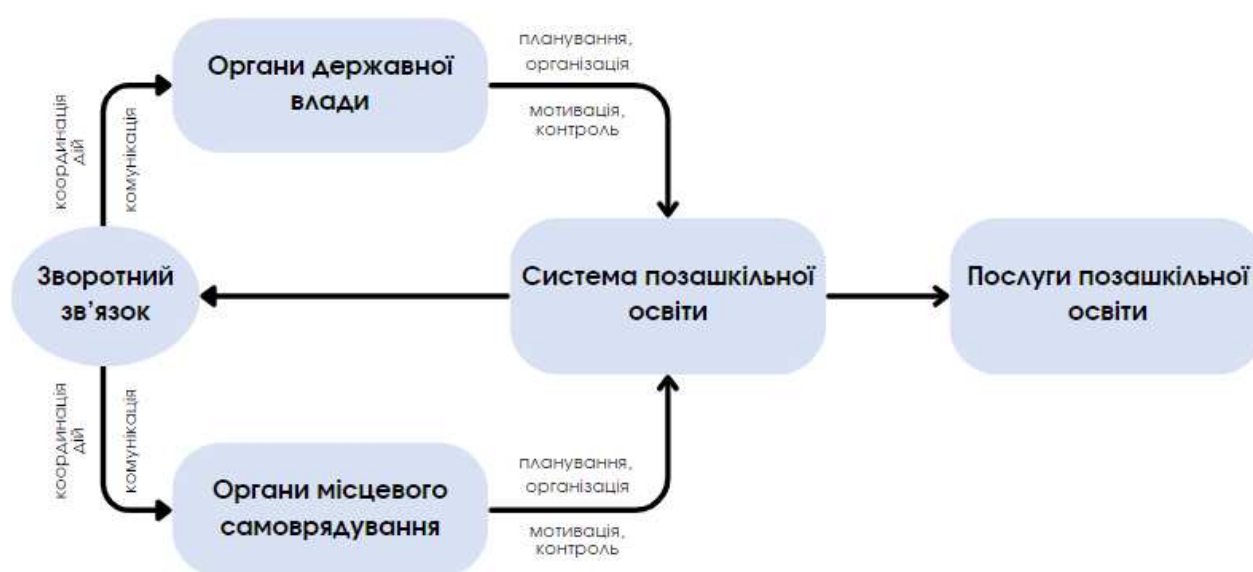

Рис. 1.3. Схема публічного управління позашкільною освітою

[Складено автором]

Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» система позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти (заклади загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типу і форми власності, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної

(професійно-технічної) та фахової передвищої); гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти; відповідні органи управління позашкільною освітою і науково-методичні установи; інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають освітні послуги у системі позашкільної освіти [45].

Відповідно, органи управління освітою виступають як суб'єктами публічного управління, так і об'єктом публічного управління. Тобто, вони є частиною системи позашкільної освіти, але їх роль полягає у забезпеченні її функціонування.

Отже, позашкільна освіта як об'єкт публічного управління виконує низку важливих та актуальних завдань, необхідних для забезпечення сталого розвитку людського потенціалу держави. Аналіз дефініції позашкільної освіти вказує на різні підходи до здійснення публічного управління позашкільною освітою (в Україні акцентується на формальних освітніх установах, а за кордоном – на неформальних та добровільних формах навчання). Публічне управління позашкільною освітою здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування (суб'єкти публічного управління) відносно загальної системи позашкільної освіти (об'єкт публічного управління) на основі загальних принципів і засад реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти.

1.2. Стан наукової розробки проблематики реформування публічного управління позашкільною освітою.

Позашкільна освіта є предметом наукових досліджень у багатьох сферах. У першу чергу до неї звертаються представники педагогічної наукової спільноти, які досліджують вплив позашкільної освіти на розвиток дітей та молоді в рамках освітнього процесу (зміст та методики навчання). У процесі аналізу наявних публікацій в галузі педагогіки, визначено, що автори все частіше висвітлюють окремі публічно-управлінські аспекти, зокрема, що стосуються здійснення управління закладами позашкільної освіти, створення умов для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, нормативно-правового забезпечення позашкільної освіти, відносинами між адміністрацією закладу позашкільної освіти та органами управління у сфері освіти тощо. При цьому слід зазначити, що кількість наукових праць, що присвячені суто публічному управлінню позашкільною освітою є відносно невеликою у порівнянні з іншим освітнім предметним полем, наприклад, загальною середньою чи вищою освітою. Такий стан речей актуалізує необхідність подальших досліджень, предметом яких є окремі аспекти публічного управління позашкільною освітою.

Враховуючи вищезазначене, педагогіка досліджує засоби організації позашкільної освіти, а також окремі складові освітнього процесу, тоді як наука публічного управління фокусується на окремих аспектах взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування в частині реалізації єдиної державної політики, що забезпечує оптимальне функціонування системи позашкільної освіти. Об'єднання знань та зусиль у цих двох наукових сферах є необхідним для забезпечення комплексного підходу до досліджень, що мають на меті пошук шляхів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні.

У сучасному науковому дискурсі публічне управління розглядається як діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

представників приватного сектору, інститутів громадянського суспільства щодо формування та реалізації рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць [46]. Слід зазначити, що поняття публічного управління розвивається у співвідношенні до державного управління та пов'язується із розвитком громадянського суспільства в Україні, відкритістю та підзвітністю органів публічної влади, направленістю на надання якісних та доступних публічних послуг. У цьому контексті інтерес для дисертаційного дослідження становить напрацювання Є. Тарана, який здійснив аналіз співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління». На його думку, трансформація процесів управління в державі призвела до того, що «бюрократична модель» у державному секторі регулювання (публічне адміністрування) перетворилася на розвинену модель (публічне управління) [59]. У свою чергу І. Аль-Атті акцентує увагу на тому, що для публічного управління характерно використання позапримусових механізмів, на відміну від державного управління, що базується на імперативних механізмах примусу [1]. Тобто в контексті подальшого наукового розвитку доцільно зосередити увагу саме на понятті «публічне управління», так як воно є певною трансформацією визначення державного управління та відповідає сучасним тенденціям щодо функціонування держави.

Змістовною є думка Ю. Шарова, який зауважував: «в європейському дискурсі поняття «публічне (державне) управління» охоплює три виміри: урядування (governance) як процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників; адміністрування (administration) як чіткий розподіл повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування; менеджмент (management) як сукупність процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень,

прийнятих у системі врядування, за рахунок використання раціональних управлінських технологій, методів, засобів і форм управління» [1, 65].

На думку О. Берназюка, публічне управління охоплює не тільки сферу державного управління, але і діяльність місцевого самоврядування, громадських організацій, а також суб'єктів надання публічних послуг [3].

Як зазначають В. Андріяш та О. Євтушенко, публічне управління характеризує нові взаємовідносини між державою та суспільством, що передбачають зменшення рівня державного втручання в суспільні справи та життя суспільства, громадську участь у вирішенні публічних справ, а також клієнт орієнтований підхід у діяльності державних службовців при наданні публічних послуг для населення [2].

На думку І. Лопушинського та О. Ковнір, публічне управління освітою має власну специфіку через його соціальний характер та форму впливу. Вони акцентують увагу на суб'єкт-суб'єктних відносинах через посилення автономії закладів освіти та удосконалення механізмів саморегулювання в умовах децентралізації [31]. Виходячи з цієї позиції, напрями реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні мають бути спрямовані на посилення інституційної спроможності закладів позашкільної освіти надавати якісні та доступні послуги для населення через створення суб'єктних зв'язків з іншими складниками системи освіти, інституціями, а також приватним сектором тощо. Розвиток публічного управління позашкільною освітою в сучасних умовах України вимагає перегляду взаємодії між органами державної влади, органами місцевим самоврядуванням, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства для забезпечення ефективного функціонування системи позашкільної освіти.

Позашкільну освіту в контексті педагогічної науки досліджено у працях вітчизняних вчених: С. Русової [51], О. Биковської [4, 5, 40, 50, 56], В. Сухомлинського [57], Т. Сущенко [58], Г. Пустовіта [48, 49], В. Кременя [24],

В. Вербицького [10], Т. Цвірової [63], О. Єгорової [21, 22], О. Мелентьєва [33] Н. Савченко [52, 53] та ін.

Зокрема, С. Русова вперше зосередила увагу на тому, що позашкільну освіту слід розглядати як окрему освітню підсистему, що важлива для доповнення знань та вмінь, здобутих на формальному рівні освіти. Вона визначає роль позашкільної освіти як чинника підвищення продуктивності працівників та культурного виховання особистості [51].

Грунтовні дослідження у сфері позашкільної освіти наведено у наукових працях О. Биковської, яка розглядає позашкільну освіту як багатоаспектний об'єкт, що базується на системі наукових знань, які становлять основу педагогіки і пов'язаний з такими науками як психологія, філософія, соціологія, фізична культура, економіка, кібернетика тощо. Вона визначає, що позашкільна освіта є однією зі складових безперервної освіти, яка покликана забезпечити дітей саме тими практичними навичками, які необхідні для їх соціалізації та подальшого професійного розвитку [5].

Видатний український вчений-педагог В. Сухомлинський приділяв велику увагу вихованню і навчанню молоді, виокремлюючи індивідуум від колективу, що в подальшому стало підґрунтям для введення такого терміну як «вихованець», тобто дитину яка знаходиться під патронатом (наглядом) старшої особи, яка слідкує за розвитком дитини (моральним та фізичним) та у разі необхідності корегує його [57].

Процес становлення та розвитку позашкільної освіти в Україні (з акцентом на еколого натуралістичний напрям) детально досліджено в наукових працях В. Вербицького. Він приділяє увагу моделюванню безперервної освітньої системи, що передбачає зв'язок сімейного виховання, дошкільної освіти, загальної середньої освіти, позашкільної освіти та вищої освіти (освітня система «Сім'я – дитячий садок – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади»). На його думку така система дозволяє спрямувати розумово-творчий потенціал зацікавлених природою особистостей на обрання професій, а також створити

середовище екологічно свідомих людей, які житимуть в екологічно збалансованому суспільстві [10].

Позашкільну освіту з точки зору дидактики досліджено в наукових працях Т. Сущенко. Вона характеризує позашкільний освітній процес як «духовне взаємозбагачення» педагогів і вихованців в умовах сприятливого психологічного середовища, який досягається інтелектуальною співтворчістю суб'єктів, і спрямовується на подолання негативних емоційних розладів і покращення психічного здоров'я людини (дитини) [58].

До зарубіжних науковців, які досліджували та розглядали теоретичну сутність позашкільної освіти можна віднести: В. Деджетта (W. Daggett) [81], П. Баклі (P. Buckley) [77], Т. Берга (T. Berg) [120], Л. Джонсона (L. Johnson) [18], С. Ентріча (Steve R. Entrich) [85], Х. Ешааха (Haim Eshach) [86], Ф. Кесера (F. Keser) [98], Т. Гаравана (T. Garavan) [92], Дж. Гульда (J. Gould) [94], Б. Кляйнера (B. Kleiner) [101] та ін.

Зокрема, В. Деджетт (W. Daggett) звертав увагу на тому, що інвестиції в освітню діяльність є таким ж доцільними як і у економічну сферу. Він зазначив, що «світ, де житимуть наші діти, змінюється в чотири рази швидше, ніж наші школи» [81]. З огляду на цю думку, позашкільну освіту слід сприймати як гнучку систему, що має завжди адаптуватись до сучасних умов.

На думку П. Баклі (P. Buckley), спостерігається позитивна кореляція впливу позакласної роботи на успішність студентів. Окрім цього, наголошено на тому, що позакласна активність сприяє створенню міцних та стійких соціальних зв'язків між здобувачами освіти, покращує ментальне здоров'я [77].

У свою чергу Т. Берг (T. Berg) акцентує увагу на тому, що позашкільна освіта може стати альтернативою для опанування необхідних компетентностей (таких як критичне мислення, комунікація, взаємодія та співпраця тощо) у відповідь на глобальні виклики, з якими ми стикаємось у XXI столітті. Він також зазначає, що формальній освітній системі достатньо складно адаптуватись до таких умов [120].

На думку Л. Джонсона (L. Johnson), освітня система (як би вона не була побудована) в першу чергу має приносити радість дітям від навчання, заохочувати їх до самовдосконалення та формуванню адекватної самооцінки, що в свою чергу сприяє їх подальшому розвитку. Він рекомендує складати навчальну програму, яка б наголошувала на: самооцінці й індивідуальному розвитку; навчанні того, як вчитися і мислити; розвитку академічних, фізичних та мистецьких здібностей [18].

Зв'язок позашкільної та формальної освіти досліджено в наукових працях С. Ентріча (Steve R. Entrich) та Х. Ешаха (Haim Eshach). На основі аналізу запропонованих результатів досліджень дослідниками визначено, що позашкільна освіта позитивно впливає на результати академічного навчання учнів, збагачуючи знання, здобуті на формальних рівнях освіти. Також простежується думка щодо забезпечення активної інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти [85, 86].

Класичну теорію ефективного менеджменту на основі концепції корпоративної соціальної відповідальності та адаптивного управління організаціями запропоновано П. Друкером (P. Drucker) [82, 114]. Відповідні ідеї можуть бути використані у процесі публічного управління позашкільною освітою в контексті пошуку шляхів для співпраці та налагодження ефективної взаємодії публічно-управлінської ланки з системою позашкільної освіти як об'єктом публічного управління.

Позашкільну освіту як об'єкт публічного управління в Україні досліджено в наукових працях Р. Науменко [36], Н. Шевченко [67], Л. Шабасвої [64, 67], Л. Костенко [23], Л. Таран [60], І. Мерилової [34], І. Крухмальнової [25], І. Мосякової [35], Н. Левченко [26, 27], Р. Петришина [38], Ю. Айб [38] та інших дослідників.

Зокрема, Р. Науменко досліджено питання щодо державного регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні. Вона визначає його як «одну з функцій управління, що виявляється в організуючому та регулюючому впливі держави на

діяльність мережі позашкільних навчальних закладів з метою її упорядкування, збереження та сталого розвитку. Державне регулювання позашкільної освіти необхідно розуміти як діяльність, спрямовану на коригування взаємодії елементів системи позашкільної освіти з метою досягнення системою такого стану, який забезпечує безперебійну, збалансовану роботу усіх її елементів. Тобто, такий вид діяльності держави у галузі позашкільної освіти розглядається як регуляційний процес, метою якого є досягнення ефективної взаємодії та злагодженості окремих структурних частин» [36]. При порівнянні та співвіднесенні понять державного регулювання та публічного управління позашкільною освітою, слід зазначити, що останнє є більш обширним, так як охоплює не тільки регуляторний вплив органів публічної влади, але й елементи координації, комунікації, всебічної взаємодії між різними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором, інститутами громадянського суспільства.

У своїх наукових працях Н. Шевченко та Л. Шабаєва виокремлюють проблему організації вільного часу дітей і молоді, їх соціальний захист, а також підтримки ініціатив у вирішенні відповідних питань, що визначає актуальність розвитку позашкільної освіти в Україні [67]. Також Л. Шабаєва, досліджуючи позашкільну освіту як об'єкт муніципального управління, визначає її як «цілеспрямований процес когнітивно-ціннісного розвитку підростаючого покоління територіальної громади в межах дозвільного часу та засад вільної самореалізації, що має на меті цілі соціалізації та адаптації особистості до практичних умов життя, узгоджених з індивідуальними потребами саморозвитку та особистісними здатностями» [64].

На основі зарубіжного досвіду Л. Костенко визначає важливу роль організації змістовного дозвілля та вільного часу для молоді, зокрема через функціонування закладів системи позашкільної освіти [23].

У свою чергу Л. Таран визначає правові засоби регулювання у сфері позашкільної освіти та виокремлює ліцензування освітньої діяльності як одну з

таких складових. На основі норм чинного законодавства України наголошує на необхідності чіткого правового регулювання господарських правовідносин, керуючись важливістю реалізації державної політики, задоволення соціальних потреб і публічного інтересу [60].

Окремі аспекти управління закладами позашкільної освіти в державному та приватному секторах розглянуто І. Крухмальновою. Вона зазначає, що приватний сектор в Україні за останні роки системно розвивається [25].

Інтерес для дослідження викликає думка І. Мерилової, яка визначає системними зв'язки закладів позашкільної системи з іншими організаціями та установами, а також бізнесом, що становлять єдину міську інфраструктуру [34].

Аналіз відповідних публікацій надає розуміння того, що публічне управління в системі позашкільної освіти потребує впровадження інтегрованих форм взаємодії з суб'єктами молодіжної роботи для посилення спроможності досягнення основних завдань позашкільної освіти. Опис взаємозв'язку молодіжної роботи з окремими елементами системи позашкільної освіти спостерігається в наукових працях Н. Левченко та Р. Петришина.

На основі досвіду Федеративної Республіки Німеччина Н. Левченко виокремлює позашкільну освіту як один із пріоритетів здійснення молодіжної роботи. Визначає позитивний досвід створення та реалізації діяльності молодіжних клубів, що є складовими структури позашкільної освіти [26, 27].

На думку Р. Петришина та Ю. Айб, «заклади позашкільної освіти за змістом і спрямованістю стали однією з важливих ланок модернізації освітнього простору України й виступають сьогодні потужним чинником мотиваційного розвитку, самореалізації, професійного самовизначення та формування життєвої компетентності особистості» [38].

Окремі аспекти реформування освітніх систем, а також питання щодо забезпечення сталого розвитку громад та територій, підтримку нематеріальної спадщини через позашкільну, неформальну та інформальну освіту досліджено в наукових працях Н. Липовської [28-30, 90, 99, 100], І. Хожило [32, 62, 99, 100],

О. Поступної [41-43, 66, 116, 117]. Освітні та соціальні кластери, а також окремі шляхи реалізації державної політики у сфері освіти досліджено в наукових працях М. Ворони [11], Л. Грень [14-17] та О. Поступної [47].

Досліджуючи проблематику сучасних тенденцій публічного управління освітою, В. Сиченко акцентує увагу на важливості державно-приватного партнерства в контексті розвитку освітніх систем [54]. Разом з цим він визначає посилення конкурентоспроможності освіти та її європеїзацію основною метою реформування системи освіти в Україні [55].

Грунтовні дослідження щодо реалізації молодіжної політики та розвитку молодіжної роботи в контексті публічного управління наведено в працях Є. Бородіна. Аналізуючи історичний досвід формування молодіжної роботи в Україні, наголошує на тому, що первинною ланкою організації роботи з молоддю виступали заклади позашкільної освіти, більшість з яких працювали в межах системи освіти та культури, профспілок та добровільних спортивних об'єднань. Проте, невирішеною залишалась проблема стосовно охоплення молоді більш старшого віку. Також Є. Бородін визначає, що розвиток молодіжних центрів відбувався в умовах консенсусу між потребою у збереженні існуючої мережі закладів позашкільної освіти та потребою у створенні нових структур у секторі молоді. На основі правил, затверджених National Quality Label and Quality Criteria for Youth Centres, підкреслює інноваційний підхід, що полягає у створенні молодіжних центрів з їх інфраструктурою та розміщенням, зокрема, на базі закладів позашкільної освіти [7, 75].

Окрім цього, Є. Бородін разом з А. Остріковою визначають розвиток молодіжної роботи в територіальних громадах важливим напрямком реалізації державної молодіжної політики та наголошують на тому, що «основний обсяг молодіжної роботи здійснюється саме на місцевому рівні, але необхідні для цього умови створюються саме завдяки діяльності держави, певним заходам державної молодіжної політики» [8]. Є. Бородін разом з Т. Тарасенко

визначають необхідність в активізації взаємодії інститутів влади, бізнесу та громадянськості щодо управління суспільними справами [9].

Загальну класифікацію механізмів публічного управління освітою наведено в дослідженні Н. Добрянської. Вона визначає механізми публічного управління освітою як своєрідний комплекс заходів та інструментів, що використовуються публічними органами влади, які здійснюють свою діяльність в освітній галузі з метою виконання усіх її функцій, досягнення конкретної стратегічної мети її розвитку із врахуванням існуючих потреб суспільства та вимог сьогодення [19].

Враховуючи вищезазначене, позашкільна освіта є предметом наукових дискусій як педагогів, так і публічних управлінців. Аналіз останніх досліджень показує, що позашкільна освіта є важливою з точки зору практичної реалізації набутих здобувачами освіти знань та вмінь. Відповідно, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, усвідомлюючи її значення, мають забезпечувати доступність послуг позашкільної освіти для населення, сприяти формуванню та розвитку доступної мережі закладів позашкільної освіти, створювати належні умови для організації освітнього процесу. Слід зазначити, що в контексті публічного управління мета та завдання позашкільної освіти корелюються з молодіжною роботою. З огляду на зазначене, систему позашкільної освіти слід сприймати як відкриту до інтеграції та взаємодії з іншими суб'єктами.

Основні дослідження у сфері позашкільної освіти забезпечують її теоретичний, методичний, практичний, правовий та соціальний супровід.

Теоретичний аспект полягає у тому, що він забезпечує обґрунтування основного змісту і форм освітньої та виховної діяльності закладів позашкільної освіти, а також розкриває основні «мотиви» діяльності особистості (дитини) у вільний час.

Методичний супровід в першу чергу направлений на розробку відповідних методів практичного забезпечення реалізації відповідних теорій і передбачає

забезпечення необхідними матеріалами педагогічний склад для підготовки/підвищення кваліфікації/удосконалення їх роботи. Зазвичай методичний супровід має такі форми як: наукові роботи (монографії, статті, тези або інші публікації); підручники, книги, довідники, аналітичні матеріали, статистичні данні; журнали, газети, бюлетені тощо.

Практичний аспект відображає реалізацію форм та методів навчально-виховної роботи, і являє собою те, як організована система позашкільної освіти в окремій державі/країні (території).

Правовий супровід виражається у нормах чинного законодавства і визначає деякі особливості в реалізації права на позашкільну освіту в окремій державі (суб'єкта федерації, автономного утворення тощо). Правове забезпечення виступає як певною «базою» для організації освітньої діяльності і може корегуватися (шляхом внесення змін у нормативно-правові акти, доповнення, нові редакції тощо) для відповідності умовам сучасності, що є дуже важливим. І саме теоретичні дослідження дають змогу визначити необхідні вектори для його подальшого розвитку (оновлення).

Соціальна складова забезпечує розвиток уявлення про систему позашкільної освіти у взаємозалежності від впливу на соціокультурне середовище. Такий супровід допомагає краще визначити потреби людей (дітей) у позашкільній освіті, усвідомлення вихованців себе як частини соціуму, формуванню соціальної орієнтації.

Окремим аспектом дослідження стану наукової розробки реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні є вивчення її генези – процесу становлення та розвитку позашкільної освіти як освітньої підсистеми та об'єкта публічного управління. Національна система позашкільної освіти формувалася протягом кінця XIX – початку XXI століть в різних соціально-економічних та політичних умовах під впливом протилежних ідеологій різних держав (Україна, Українська Народна Республіка, СРСР). За своїм суспільним значенням позашкільна освіта поступово перейшла від оздоровчих та

відпочинкових послуг до освітньо-культурних, що сприяли її розкриттю як окремої освітньої підсистеми та/або як додаткової (допоміжної) ланки формальної освіти.

Періодизацію розвитку позашкільної освіти детально досліджено в наукових працях Р. Наumenко та О. Биковської [5, 36]. Вони виокремлюють декілька ключових етапів розвитку публічного управління та практики позашкільної освіти, що охоплюють періоди Української Народної Республіки, радянської командно-адміністративної системи та незалежності України. Кожний з досліджених етапів характеризується власними особливостями у відповідності до соціально-економічних та політичних умов того часу. На основі результатів досліджень Р. Наumenко та О. Биковської запропоновано авторську етапізацію розвитку публічного управління позашкільною освітою в Україні (додаток Н).

На наш погляд інтерес для дослідження викликає період з 1985 по 1991 роки («перебудова»), що характеризується стрімким розвитком мережі закладів позашкільної освіти. У таких умовах сформувалась ціла «індустрія» цілеспрямованого дозвілля у формі різних клубів та секцій, будинків (палаців) піонерів з метою ідеологічного виховання дітей та молоді, а також їх підготовки до професійної діяльності. Взагалі за період існування командно-адміністративної системи публічного управління позашкільна освіта стає ідеологічним інструментом, що використовувалась тоталітарним режимом для пропагування позитивного образу комунізму та політики соціалістичної партії. У зв'язку з цим, позашкільна освіта стає елементом виховної роботи з дітьми та молоддю, позбавленої жорсткої комуністичної індоктринації з урахуванням загальнолюдських цінностей. Також період «перебудови» характеризується певними трансформаційними процесами у відносинах держави та суспільства в контексті адаптації до сучасних реалій та прагненням до демократизації. На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що у період «перебудови» було сформовано багато характерних рис системи позашкільної освіти, які у

подальшому знайшли свій розвиток вже у незалежній Україні. Зокрема, слід виділити наступні:

- відмова від ідеологічного (політичного) наповнення змісту позашкільної освіти;
- розвиток та поширення гуманітарних концепцій та цінностей в освітньому процесі;
- децентралізація публічного управління;
- залучення та апробація світових тенденцій виховання дітей в рамках позашкільної освіти та неформальної роботи тощо.

Подальший розвиток системи позашкільної освіти відбувається в незалежній Україні в контексті реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти та розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо здійснення публічного управління відповідною сферою.

Позашкільна освіта в Україні пройшла значний шлях від централізованої радянської моделі до сучасної системи, яка враховує національні традиції та міжнародний досвід. Історія позашкільної освіти відображає як вплив тоталітарної ідеології, так і поступову лібералізацію та адаптацію до нових умов незалежної України. Сьогодні позашкільна освіта базується на унікальних психолого-педагогічних і соціально-педагогічних засадах, створених минулими поколіннями педагогів і сучасних інформаційно-комунікаційних й інтерактивних навчально-виховних технологіях та спрямовується на розвиток творчих здібностей дитини за різними напрямками.

Вивчення генези публічного управління позашкільною освітою надає розуміння того, що в Україні сформувалась доволі унікальна система позашкільної освіти, що має розгалужену мережу закладів як комунальної, державної, так і приватної власності. Національна система позашкільної освіти має формальний контекст, проте з точки зору організації освітнього процесу вона носить неформальний характер, що доповнює та розширює знання та вміння, здобуті на інших релевантних рівнях освіти, тобто є паралельною ланкою. З

огляду на вищезазначене, позашкільну освіту в Україні можна вважати справжнім «феноменом», так як органам державної влади та місцевого самоврядування вдалось зберегти розгалужену мережу закладів позашкільної освіти, які є основними провайдерами відповідних послуг поряд з розвитком приватного сектору та посиленням ролі інформальної освіти. Слід зазначити, що мистецтво публічного управління позашкільною освітою виражається в тому, що в умовах обмеженого фінансування, вдається все ж таки підтримувати її «життєздатність» у відповідь на актуальні виклики з метою забезпечення права дітей та молоді на отримання відповідних послуг.

1.3. Зарубіжний досвід публічного управління позашкільною освітою: моделі функціонування та вектори розвитку.

Історичний контекст формування освітніх систем надає розуміння того, що в кожній державі вона сформована унікально з урахуванням загальних освітніх тенденцій, темпу розвитку науки і техніки, природничих наук, а також публічно-управлінської ініціативи.

Враховуючи багатоманітність змісту поняття позашкільної освіти, у деяких країнах вона сформувалась як складова формальної освіти, тобто як така, що здобувається у спеціалізованих установах, а результати освітньої діяльності оцінюються та визнаються на інших рівнях освіти; в інших – як складова неформальної та/або самоосвіти, в якій слід розуміти її як будь-яку діяльність за інтересами у дозвілля. Наприклад, у Французькій Республіці (ділі – Франція) Кодексом про освіту визначено позакласну роботу («les activités périscolaires») [80]; у Фінляндській Республіці (далі – Фінляндія) законодавством визначено базову мистецьку (художню) освіту («taiteen perusopetus») [107]; у Латвійській Республіці (далі – Латвія) – освіта за інтересами («interēšu izglītība») та неформальна освіта («neformālā izglītība») [112, 113] (табл. 1.4).

Характерною рисою для освітніх систем держав-членів Європейсько Союзу є практична спрямованість, заохочення мобільності здобувачів освіти та реалізація політики професійного навчання відповідно до потреб ринку праці, що визначено у Договорі про Європейський Союз [20].

З цього можна зробити висновок, що позашкільна освіта охоплює широкий спектр послуг, і може бути складовою як формальної, так і неформальної освіти в залежності від національного законодавства. Відповідно, під об'єктом публічного управління позашкільною освітою у різних країнах можуть сприйматись різні за суттю системи.

Таблиця 1.4

Зарубіжні підходи до формулювання поняття позашкільної освіти

Держава	Поняття	Особливості
Україна	«позашкільна освіта»	Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, що закріплено чинним законодавством. Вона має формальний характер та здобувається в закладах позашкільної освіти.
Польща	«kształcenie pozaszkolne», «działalność pozaszkolna», «pozalekcyjnych i pozaszkolnych»	Позашкільна освіта фрагментарно представлена в інших освітніх системах, зокрема професійній освіті. Здобуття позашкільної освіти здійснюється в різних закладах позашкільної освіти комунальної форми власності.
Німеччина	«außerschulische bildung»	Позашкільна освіта є будь-якою діяльністю за інтересами дітей, молоді та дорослого населення. Послуги позашкільної освіти надаються як інституційно, так і в неформальних формах.
Франція	«les activités périscolaires»	Позашкільна освіта охоплює широкий спектр напрямів та є простором для всебічного розвитку дітей та відпочинку у позаурочний час та канікулярний період.
Фінляндія	«taiteen perusopetus»	Позашкільна освіта тісно пов'язана з мистецьким напрямом та здобувається у відповідних

		закладах в залежності від напряму діяльності (школи мистецтв, музичні школи та інститути, школи художніх ремесел тощо).
Латвія	«interesešu izglītība» «neformālā izglītība»	Позашкільна освіта представлена освітою за інтересами та здобувається у закладах, які реалізують програми, зокрема в галузі науки, техніки, довкілля, інженерії та математики тощо.
Сполучені Штати Америки	«after-school program» (ASP) «after-school education» «out-of-school time» (OST)	Широкий підхід до розуміння сутності позашкільної освіти через різноманітність форм організації. Позашкільна освіта є елементом неформальної освіти дітей згідно з власними інтересами, а також включена у формальні освітні програми, що передбачає набуття певних компетентностей здобувачами освіти.
Великобританія	«extracurricular-activities»	Позашкільна освіта доповнює формальні освітні програми, що забезпечують всебічний розвиток учнів, зокрема формування soft skills, професійних та особистісних якостей. Основними напрямами є мистецтво, музика, спорт, танці, волонтерська робота та молодіжна робота.

[Складено автором на основі джерел: 45, 21, 72, 80, 107, 112, 113, 118, 121]

Для публічного управління позашкільною освітою у Франції характерно створення територіальних освітніх проєктів («Le projet éducatif territorial» (PEDT), що дозволяють координувати зусилля, а також ресурси всіх зацікавлених сторін з питань організації позашкільної освіти (позакласної діяльності) у певній території (громаді). Освітній проєкт визначає як саме та завдяки чому будуть надаватись послуги позашкільної освіти, мережа суб'єктів, що їх надають, контингент, партнери та ін. Однією із складових реалізації PEDT є укладання між державною та муніципалітетами, а також іншими зацікавленими представниками спеціального плану – «Wednesday Plan» («План середи»), що визначає безперервність послуг позашкільної освіти, а також іншу діяльність та

заходи у сфері спорту, культури та відпочинку. Відповідно, на місцевий рівень покладається зобов'язання щодо якісного надання послуг позашкільної освіти, тоді як держава надає на це повну фінансову підтримку та нормативно регламентує організацію послуг позашкільної освіти, здійснює функції контролю. Посилена підтримка з боку органів державної влади дозволяє громадам пропонувати більше заходів у рамках позашкільної освіти, що постає особливо актуальним в сільській місцевості. Завдяки цьому зменшується розрив в якості освіти та рівних можливостях для дітей у міській та сільській місцевості. Основна ідея – це переосмислення часу дитини через оптимальне поєднання шкільного та позашкільного часу [115]. Окрім цього, в рамках територіального освітнього проєкту до позашкільної діяльності активно залучаються й батьки, волонтери та інші представники громадськості, які мають певні професійні знання та навички для використання в освітньому процесі [109].

З 2006 року у Франції прийнято для вживання термін *Accueil Collectif de Mineurs* (АСМ), що означає колективний прийом неповнолітніх [110]. АСМ характеризує всі установи, які надають послуги позашкільної освіти та організовують прийом дітей з розміщенням (проживанням) або з тимчасовим перебуванням (без розміщення), зокрема центри дозвілля, літні табори, скаутські центри та ін. Вони можуть бути організовані як муніципалітетами (органами місцевого самоврядування), так і приватними організаціями, представлені, зокрема різними асоціаціями та громадськими організаціями.

За статистичними даними, у 2023 році близько третини муніципалітетів Франції мали АСМ без розміщення, відповідні послуги надавали близько 32 тис. установ, якими було охоплено понад 2,8 млн дітей та молоді віком від 6 до 17 років (включно) [69]. Відповідно, французькі діти та молодь отримують широкий та комплексний спектр послуг позашкільної освіти у вільний від навчання час, а також у канікулярний період.

З огляду на вищезазначене, позашкільна освіта у Франції є достатньо комплексною системою, що включає велику кількість установ та організацій, а

також має різноманітні форми організації дозвілля дітей, включаючи табори з проживанням. Відповідно, публічне управління позашкільною освітою характеризується поєднанням уніфікованого підходу із посиленням ролі органів державної влади у вирішенні питань організації позашкільної освіти та її фінансуванню, а також здійсненням нагляду і контролю, при цьому безпосередні управлінські функції здійснюються муніципалітетами із широким залученням представників приватного сектору та громадськості.

Актуальним для України є досвід розвитку публічного управління позашкільною освітою у пострадянських державах, зокрема Естонії, Латвії та Литви, так як вони мали схожий шлях реформації різних сфер суспільного життя після здобуття незалежності.

В Естонії позашкільна освіта представлена освітою за інтересами (хобі), що є одним із елементів молодіжної роботи, та організовується в школах за інтересами – окремих комунальних установах, діяльність яких регламентується спеціальним законом. Окрім цього, в Естонії прийнято Стандарт освіти за інтересами, що визнає єдині вимоги до освіти за інтересами та застосовуються до всіх шкіл за інтересами незалежно від форми власності та підпорядкування [95, 97].

За формою власності школи за інтересами можуть бути комунальної та приватної власності. У зв'язку з цим вирішальну роль при здійсненні публічного управління позашкільною освітою покладено безпосередньо на органи місцевого самоврядування, а державою здійснюються функції щодо нагляду та перевірки виконання вимог законодавства, що регулює освітню та виховну діяльність; аналізу проблем реалізації законодавства, що регулює освітню та виховну діяльність; контролю за використанням коштів, виділених школі за інтересами з державного бюджету. Органом державного нагляду виступає Міністерство освіти і науки Естонії, яке призначає виконавців адміністративного нагляду із залученням експертів (у разі необхідності) [83, 95].

Мережа шкіл за інтересами у 2023/2024 навчальному році становила 960 одиниць, з яких 829 – приватних; 131 – комунальної форми власності [84]. Слід зазначити, що переважна кількість з них представлена громадськими некомерційними організаціями. З огляду на це, в Естонії спостерігається вирішальна роль інститутів громадянського суспільства в організації послуг позашкільної освіти та вміння органів державної влади і місцевого самоврядування співпрацювати з ними.

Слід зазначити, що всі школи за інтересами незалежно від форми власності реєструються в єдиній Естонській інформаційній системі освіти, що утримується Міністерством освіти і науки Естонії. Також у державному бюджеті передбачено цільові асигнування до місцевих бюджетів на підтримку проєктів, пов'язаних зі школами за інтересами [84, 95]. З огляду на це, ініціативні керівники органів місцевого самоврядування та власники приватних установ можуть залучати додаткові кошти на розвиток позашкільної освіти.

Естонські муніципалітети (громади) самостійно або у кооперації з іншими муніципалітетами (громадами) готують план освіти за інтересами молоді, що може бути частиною програми місцевого соціально-економічного розвитку (плану розвитку муніципалітету), в якому зазначається: кількість молоді, яка охоплена освітою за інтересами; доступність цих послуг; проблемні аспекти доступності та різноманітності освіти за інтересами; заходи для вирішення цих проблем [83, 95, 97]. За складання та виконання плану освіти за інтересами муніципалітети підзвітні Міністерству освіти і науки Естонії (уповноваженій ним установі), про що щорічно звітують.

В Естонії окрім Міністерства освіти і науки публічне управління у сфері позашкільної та неформальної освіти здійснюють також й інші органи, такі як Міністерство культури та Міністерство соціальних справ, так як навчання за інтересами має різні форми та напрями (зокрема мистецькі), а також є частиною безперервного навчання [83, 95, 97]. На думку Е. Кулбок-Латтик (E. Kulbok-Lattik) та А. Саро (A. Saro), в естонській культурній та освітній політиці бракує

цілісного підходу до позашкільної та неформальної освіти. Через це позашкільна освіта втратила своє історично важливе значення та опинилася в ситуації термінологічної та адміністративної невизначеності між різними сферами діяльності. Фактично, позашкільна освіта є міждисциплінарною галуззю, що охоплює освіту, культуру, охорону здоров'я та соціальне благополуччя, і потребує міжсекторального підходу та співпраці для свого розвитку [106].

Враховуючи вищезазначене, публічне управління позашкільною освітою в Естонії здійснюється в умовах міжсекторальної взаємодії органів державної влади, що представлені відповідними міністерствами, органами місцевого самоврядування (муніципалітетами), а також приватним сектором – некомерційними організаціями. Провайдерами послуг позашкільної освіти виступають школи по інтересам – спеціалізовані установи, діяльність яких чітко регламентована нормативно-правовими актами. Окрім цього, елементи освіти за інтересами та неформальної освіти представлені й в інших освітніх, культурних та соціальних установах. Також освіта за інтересами є одним із елементів молодіжної роботи.

У Латвії, як і в Естонії, позашкільна освіта представлена освітою за інтересами. Створення умов щодо здобуття та доступності освіти за інтересами, а також підтримка позашкільної діяльності віднесено до компетенції органів місцевого самоврядування. Окрім цього, до повноважень органів місцевого самоврядування входить видача ліцензій на здійснення освіти за інтересами, а також на реалізацію програм неформальної освіти, проте це не є обов'язковим [112, 113]. Освіта за інтересами у Латвії тісно пов'язана з кар'єрною освітою, а відповідні програми сприяють розвитку здібностей і талантів, вдосконаленню різноманітних навичок та змістовному проведенню вільного часу дітей та молоді. Основними провайдерами позашкільної освіти є заклади освіти за інтересами, які реалізують відповідні програми, зокрема в галузі науки, техніки, довкілля, інженерії та математики, а також додатково виконують функції методичного центру навчання за інтересами та центру додаткової освіти

педагогічних працівників. Також заклади освіти за інтересами мають право на отримання статусу загальнодержавного за рішенням Міністерства освіти і науки.

Слід зазначити, що створення, реорганізація та ліквідація закладів освіти за інтересами здійснюється органами місцевого самоврядування за погодженням з Міністерством освіти і науки Республіки Латвія або відповідним галузевим (профільним) міністерством і Міністерством освіти і науки Республіки Латвія. За таких умов мережа закладів освіти є узгодженою на різних рівнях публічного управління та є об'єктивно обґрунтованою.

У Литовській Республіці (далі – Литва) в системі освіти виокремлено неформальну освіту, до якої віднесено дошкільну освіту, іншу неформальну освіту для дітей (що доповнює формальну), а також освіту дорослих. Програми неформальної освіти реалізують як заклади неформальної освіти, так й інші заклади освіти [119].

Держава здійснює фінансування неформальної освіти дітей відповідно до кошків неформальної освіти дітей («Neformaliojo vaikų švietimo», NVŠ) з урахуванням 15-25 євро на одного учня (для дітей з особливими освітніми потребами ця сума вища – 30-50 євро). Розмір кошика NVŠ визначається конкретним муніципалітетом, тому вони є різними для окремих громад. Кошти державного бюджету також виділяються й кожному закладу загальної середньої освіти. З цих коштів оплачується навчання учнів у гуртках (як правило 2 години на тиждень). Відповідно кожному закладу рекомендовано мати безкоштовну програму неформальної освіти для дітей [119]. Такий підхід в публічному управлінні позашкільною освітою дозволяє охопити відповідними послугами більше дітей та молоді. Окрім цього, враховуючи те, що до неформальної освіти віднесено також освіту дорослих, то можна говорити про те, що неформальна освіта це не тільки про гурткову роботу, але й здобуття певних професійних компетентностей, які визнаються на інших рівнях освіти. За даними Міністерства освіти, науки і спорту Литви, станом на 2023 рік, програмами

неформальної освіти охоплено близько 62,2% здобувачів формальної (обов'язкової) освіти. У 2025 році цей індикатор очікується на рівні 65% [111].

У системі публічного управління Литви спостерігається високий рівень децентралізації. Відповідно, саме муніципалітети мають вирішальну роль при формуванні мережі закладів неформальної освіти та забезпечення умов для реалізації програм позашкільної освіти іншими закладами. У свою чергу державна здійснює справедливе фінансування неформальної освіти в залежності від її попиту в кожній окремій громаді.

Досвід публічного управління позашкільною освітою Країн Балтії демонструє важливість міжвідомчої взаємодії та кросгалузової (міжсекторальної) співпраці та залучення інститутів громадянського суспільства до розвитку позашкільної освіти. Зазначені країни характеризуються високим рівнем децентралізації та автономії у вирішенні питань місцевого значення, разом з цим держава бере на себе функцію з підтримки фінансування та нагляду у сфері позашкільної освіти, що забезпечує загальну доступність та якість освітніх послуг незалежно від типу місцевості. Позашкільна освіта може бути організована як інституційно в окремих спеціалізованих установах, так і на базі інших закладів освіти, зберігаючи основні методи та форми роботи з дітьми та молоддю. Така модель до організації позашкільної є притаманною й для України, хоча й має власні унікальні властивості. У досвіді публічного управління позашкільною освітою Країн Балтії спостерігається інтеграція програм позашкільної освіти з іншими освітніми, культурними та соціальними секторами, що дозволяє розширити контингент реальних та потенційних отримувачів послуг позашкільної освіти.

Серед Скандинавських країн слід виділити фінський та данський досвід публічного управління позашкільною освітою. У Фінляндії позашкільна освіта тісно пов'язана з художніми напрямками, такими як музика, танці, художнє ремесло, медіа-мистецтво, театр, література, образотворче мистецтво тощо. Базова мистецька освіта здобувається у відповідних закладах в залежності від

напрямую діяльності (школи мистецтв, музичні школи та інститути, школи художніх ремесел тощо), управління якими здійснюється муніципалітетами або відповідним міністерством – при державній формі власності. Держава надає муніципалітетам бюджетні трансферти на здійснення відповідної діяльності, розмір яких залежить від чисельності населення громади. Варто зазначити, що така освіта є цілеспрямованою, а здобувачам надається можливість продовжувати обраний освітній вектор у закладах професійної та вищої освіти. Відповідно, спостерігається співпраця закладів освіти, кореляція програм та зв'язок освіти із подальшою професійною діяльністю. Окрім цього, у фінській освітній системі виокремлено вільну виховну роботу для дорослих, що здобувається в центрах освіти дорослих, народних середніх школах, навчальних центрах, центрах спортивної підготовки (спортивних інститутах) та літніх університетах, що забезпечує реалізацію принципу безперервної освіти, в якій однією із складових є позашкільна освіта. Тобто позашкільною освітою охоплені не тільки діти та молодь, але й доросле населення [12, 73, 107, 108].

Також актуальним для України є досвід Фінляндії в частині залучення додаткового фінансування системи позашкільної освіти, молодіжної політики та виховної роботи, що здійснюється за рахунок грального прибутку, який стягується з букмекерських агентств. Наприклад, дохід компанії «Veikkaus Oy» у розмірі 53% використовується для розвитку спорту і фізичного виховання, науки, мистецтва та роботи з молоддю. Спрямування таких доходів та їх розміри (ставка) закріплені на законодавчому рівні [70].

Система позашкільної освіти Данії складається з центрів дозвілля (будинків відпочинку) («Fritidshjem»), клубних пропозицій («Klubtilbud») та позашкільних програм (SFO), що реалізуються в рамках народної освіти («folkeskolen») [102, 88, 89]. Відповідальність за надання відповідних послуг покладена на окремі муніципалітети. Центри дозвілля або будинки відпочинку, як правило, організовуються для дітей віком до 10 років. Їх основна мета – забезпечити період адаптації дитини, яка переводиться із закладу дошкільної

освіти до початкової школи. Кількість місць у таких закладах, а також правила прийому встановлюється кожним окремим муніципалітетом з урахуванням місцевих особливостей. У свою чергу клубні пропозиції – це середовище змістовного дозвілля для дітей старшого віку та молоді. Відповідальним за організацію надання відповідних послуг покладено також на окремі муніципалітети у взаємодії з приватним сектором, а також батьками: не менше 80% витрат покриває держава, а інша частина, що становить не більше 20%, покривається з рахунок батьківських коштів [102]. Тобто, клубні пропозиції орієнтовані на розкриття профільних і більш вузьких здібностей дітей та молоді, тоді як центри дозвілля (клуби відпочинку) створюють загальні умови для соціалізації дітей, а також розкриття первинних нахилів та здібностей. Позашкільні програми, що організовуються в рамках народної освіти є важливою складовою системи освіти Данії. Зміст, обсяг та особливості, а також заклади, які повинні мати ці програми визначає окремий муніципалітет. У свою чергу впровадження позашкільних програм в закладах освіти покладено безпосередньо на керівників закладів освіти. Позашкільні програми реалізуються або до початку занять, або після, дозволяючи створювати доступне середовище для змістовного дозвілля всіх дітей [88].

Позашкільна освіта у Федеративній Республіці Німеччина (далі – Німеччина) характеризується розгалуженим спектром напрямів та поєднує як інституційні, так і неформальні форми організації, зокрема: на базі молодіжних центрів, у бібліотеках, спортивних клубах, музичних школах, лабораторіях ідей та музеях, на подвір'ї, віртуальному просторі тощо [72]. Тобто сутність позашкільної освіти є багатогранною, так як вона охоплює будь-яку діяльність, що розкриває здібності, а також доповнює та розширює формальні освітні програми, запропоновані в закладах освіти. Послуги позашкільної освіти спрямовані не тільки на дітей та молодь, але й на доросле населення Німеччини, що виокремлює її як складову неперервної освіти [72].

За змістом позашкільна освіта в Німеччині охоплює чотири основні напрями [72]:

- STEM-компетентності (математика, інформатика, природничі науки та техніка), які спрямовані на професійне самовизначення здобувачів освіти;
- освіта для сталого розвитку (Bildung für nachhaltige Entwicklung, BNE), що спрямована на формування навичок, необхідних для мислення та дій у довгостроковій перспективі, усвідомлення взаємозв'язку між власною діяльністю та довкіллям, а також наслідки наших рішень для світу;
- культурна освіта (Kulturelle Bildung, KuBI), що спрямована на розвиток самореалізації, креативності, дивергентного мислення та відкритості;
- фінансова освіта (Finanzielle Bildung), що допомагає людям відповідально та усвідомлено управляти фінансами.

Враховуючи те, що Німеччина є федеративною республікою, публічне управління позашкільною освітою здійснюється децентралізовано в контексті реалізації освітньої політики окремих адміністративно-територіальних одиниць (федеральних земель), та координується різними відомствами (міністерствами) у справах освіти і науки. Попри це, у структурі публічного управління виділяється й Федеральне міністерство освіти та досліджень (Bundesministerium für Bildung und Forschung, BMBF), що тісно взаємодіє з урядами суб'єктів федерації та надає необхідне фінансове забезпечення (допомогу) для розширення освітньої інфраструктури муніципалітетів та федеральних земель. Окрім цього, BMBF активно інвестує у проєкти, що мають федеральне значення [71]. Також в рамках загальнонаціональної ініціативи з передачі досвіду муніципального управління освітою («Transferinitiative Kommunales Bildungsmanagement») органи місцевого самоврядування можуть залучатись до різних програм фінансування, зокрема організованих завдяки Європейському соціальному фонду Plus (ESF Plus). Наприклад [103]: Програма освітніх спільнот (розвиток управління освітою на основі даних через створення цифрово-аналогових взаємопов'язаних освітніх систем для навчання протягом усього життя, зокрема у сферах: культурна освіта,

освіта для сталого розвитку, громадянська або політична освіта та ін.); Програма повного дня в освітніх спільнотах (створення освітньої інфраструктури та пропозицій у сфері цілоденного догляду). Консультування та супровід муніципалітетів, які отримують підтримку від ESF Plus та/або прагнуть розвивати свою освітню систему через управління освітою на основі даних здійснюється через Регіональні консультативні агентства (REAB) та спеціалізовані відділи.

Слід зазначити, що відповідно до чинного законодавства Німеччини, будь-які питання щодо спільного фінансування освіти вирішуються на Спільній науковій конференції (GWK), до складу якої включено міністрів науки та фінансів федерального уряду та земель. Голоси між федерацією та землями розподіляються порівну, а головування у конференції здійснюється по чергово [78]. Також у рамках GWK вирішуються й інші важливі питання у сфері освіти і науки. Функціонування відповідного органу публічного управління є важливим для забезпечення координації та узгодження освітньої політики між федеральним урядом та федеральними землями.

У процесі аналізу офіційних відомчих ресурсів, визначено, що структуру публічного управління позашкільною освітою в Німеччині можна поділити на 3 рівні:

1. Федеральний рівень (Bund):

- Федеральне міністерство освіти та досліджень (BMBF);
- Спільна наукова конференцію (GWK).

2. Рівень федеральних земель (Länder):

– міністерства у справах освіти і науки федеративних земель (наприклад, Міністерство школи та освіти землі Північний Рейн-Вестфалія, Міністерство освіти і культури землі Баварія тощо) [91, 96];

– інші відомства, що здійснюють підтримку сфери освіти і науки (агентства якості освіти).

3. Регіональний та муніципальний рівень:

- районні (окружні) органи управління освітою;
- органи управління освітою окремих муніципалітетів.

Враховуючи вищезазначене, позашкільна освіта в Німеччині розвивається в доповнення до формальної освіти та є інтегрованою у громадське життя через неформальні форми організації. Публічне управління позашкільною освітою в Німеччині має децентралізовану структуру та здійснюється з урахуванням автономних прав суб'єктів федерації та муніципалітетів. Попри це спостерігається широка фінансова та інституційна підтримка земель та муніципалітетів федеральним урядом через BMBF в рамках реалізації та залучення до різних програм та ініціатив. Окрім цього, важливим органом, що забезпечує міжвідомчу координацію діяльності та фінансування у сфері освіти є GWK. Функціонування відповідного органу є показником комплексного та системного підходу до публічного управління освітою в Німеччині, що полягає в узгодженні загальнонаціональних та місцевих освітніх інтересів. Позитивний досвід публічного управління позашкільною освітою Німеччини, зокрема в частині державної підтримки та фінансування за окремими програмами, може стати корисним для України.

У Республіці Польща (далі – Польща) система освіти забезпечує, зокрема умови для розвитку інтересів і обдарувань учнів шляхом організації позакласної та позашкільної роботи та формування навичок соціальної активності та проведення вільного часу [121]. Попри це, позашкільна освіта (або позакласна діяльність) не має формально закріпленого визначення та фрагментарно виражена у формальних освітніх системах, таких як професійна освіта та освіта впродовж життя (безперервна освіта). Слід зазначити, що Польща має розгалужену мережу закладів позашкільної освіти (*placówek wychowania*), що включає в себе культурно-освітні центри, молодіжні культурні центри, центри позашкільної роботи, міжшкільні спортивні центри, палаци молоді, йорданські сади (*ogród jordanowski*) тощо. Тому серед форм організації послуг позашкільної

освіти виокремлюється здебільшого інституційна з формальним зарахуванням вихованців.

Структура публічного управління позашкільною освітою Польщі має певні спільні риси з українською: на центральному рівні публічне управління здійснює Міністерство народної освіти (Ministerstwo Edukacji Narodowej), що відповідає за загальну державну політику у сфері освіти та розробляє нормативно-правові акти, стандарти та стратегічні напрями розвитку системи освіти. Також на цьому рівні деякі публічно-управлінські функції виконують інші центральні органи виконавчої влади (Міністерство спорту і туризму (Ministerstwo Sportu i Turystyki), Міністерство культури та національної спадщини (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego) тощо). На регіональному рівні публічне управління позашкільною освітою здійснюється сеймиками воєводства та Кураторіумами освіти (Kuratoria Oświaty), які виконують відповідні функції нагляду та контролю за освітньою політикою та якістю освіти в регіонах. Проте безпосередні управлінські функції передано на місцевий рівень, що представлений органами місцевого самоврядування: гмінами та повітами. Зазначені органи здійснюють фінансування позашкільної освіти та розподіляють освітню субвенцію від держави згідно з визначеними пріоритетами у відповідній сфері. Тобто розвиток системи позашкільної освіти у Польщі у більшості залежить від візії окремих муніципалітетів – це їх самоврядна компетенція.

У контексті діджиталізації публічного управління позашкільною освітою гарним прикладом можна вважати досвід муніципалітету Варшави, який забезпечує функціонування комплексної системи підбору персоналу до закладів позашкільної освіти (рис. 1.4) [104]. Це вебпортал, що дозволяє дітям та молоді до 23 років (через представництво батьків) подати електронну заявку на заняття з розвитку талантів та інтересів, організовані в комунальних закладах освіти та виховання, в яких є вільні місця [104]. Також зазначений портал має необхідну інформацію щодо кількості вільних місць у закладах позашкільної освіти, їх контактні дані, вимоги до кандидатів, а також чіткий алгоритм дій (графік),

інструкції та правила. Такий підхід до процесу зарахування дітей та молоді в заклади позашкільної освіти дозволяє визначити найбільш затребувані заклади позашкільної освіти за типом та напрямками діяльності, а також забезпечує відкритість даних щодо інституційної спроможності закладів зарахування нових вихованців.

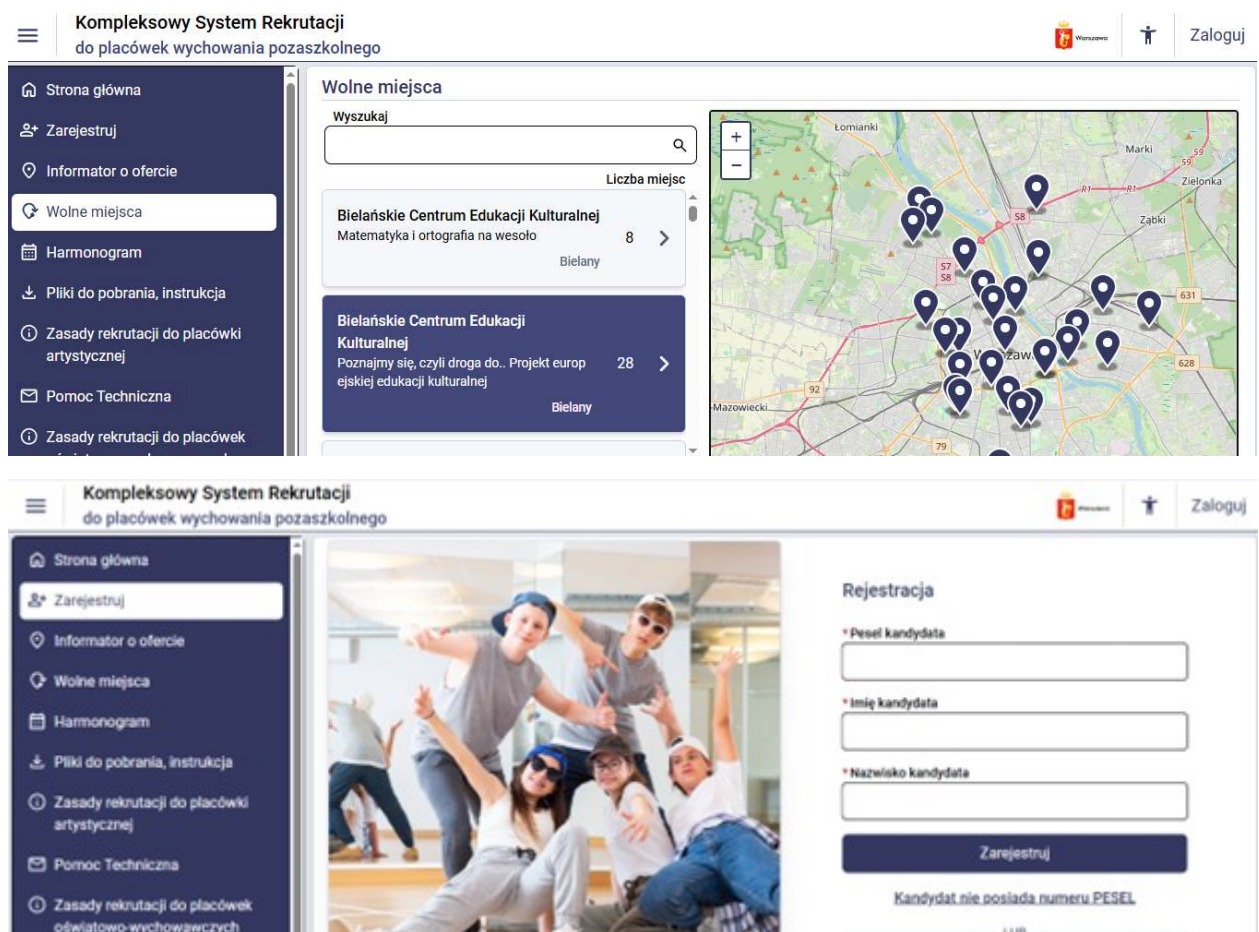

Рис. 1.4. Комплексна система підбору персоналу до закладів позашкільної освіти

[Джерело: 104]

Також у Польщі набуває поширення практика щодо створення центрів галузевих навичок (Branżowe Centrum Umiejętności, BCU) – нового типу закладів освіти, що сприяють співпраці між різними закладами освіти (школами, закладами професійної та вищої освіти) з роботодавцями [76]. Розвиток центрів

галузових навичок пов'язаний із реалізацією Національного плану відновлення та стійкості (Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności, КРО) в частині підготовки кадрів для потреб сучасної економіки в окремих галузях шляхом надання простору для інноваційної та тривалої співпраці між бізнесом та професійно-технічною освітою [105]. Очікується створення та підтримка функціонування 120 таких закладів по всій Польщі [105].

VCU є організаційно підпорядковані повітовій владі (місцевому самоврядуванню). Засновниками VCU можуть бути: органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, зокрема галузеві організації, відповідальні за професійну освіту [76]. VCU доповнюють систему професійної та вищої освіти через навчання впродовж життя, а також відіграють важливу роль в інтеграції освіти та бізнесу, підтримки інновацій та технологій, екологічної та цифрової трансформації, розвитку кар'єрного консультування [76].

Досвід функціонування центрів галузових навичок може стати корисним в контексті реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні, так як відображає певні елементи кластеризації освіти з інтегрованим елементом позашкільної освіти, що дозволяє забезпечити більш тісну взаємодію між різними складниками освіти, зокрема професійною освітою, та зацікавленими приватними суб'єктами підприємницької діяльності. Впровадження подібної моделі взаємодії закладів освіти та бізнесу потенційно зможе відкрити новий напрям діяльності закладів позашкільної освіти в Україні, що спрямований на розвиток професійних компетентностей дітей, молоді та дорослого населення відповідно до сучасних умов ринку праці та затребуваних навичок.

Досвід публічного управління позашкільною освітою в Польщі має певні спільні риси з українською, зокрема: подібна структура публічного управління та взаємодії органів публічної влади, наявність розгалуженої мережі комунальних закладів позашкільної освіти як об'єкта публічного управління, а

також високий рівень автономії місцевого самоврядування щодо питань розвитку позашкільної освіти. Попри це, слід виокремити позитивний досвід Польщі щодо діджиталізації процесу зарахування дітей та молоді до закладів позашкільної освіти, а також створення та забезпечення функціонування центрів галузевих навичок як просторів розвитку професійних компетентностей населення.

Отже, зарубіжний досвід публічного управління позашкільною освітою надає розуміння щодо застосування різних підходів до організації та надання послуг позашкільної освіти, що враховує унікальні національні, історичні, культурні та правові особливості. У деяких країнах (Франція) спостерігається уніфікована модель публічного управління, за якою державні органи мають більший вплив на прийняті муніципалітетами рішення та дії, що реалізується через укладання територіальних освітніх проектів. В інших країнах (Країни Балтії, Скандинавські країни, Польща, Німеччина) спостерігається високий рівень автономії органів місцевого самоврядування в частині організації надання послуг позашкільної освіти на певній території, а також особливостей її розвитку. Спільною рисою, а відповідно зарубіжною тенденцією публічного управління позашкільною освітою є посилення ролі приватних суб'єктів у наданні послуг позашкільної освіти, а також врахування громадської думки при прийнятті рішень щодо розвитку позашкільної освіти. Окрім цього, спостерігається визначення важливості міжвідомчої та міжсекторальної співпраці у сфері позашкільної освіти та неформальної активності дітей та молоді, що доцільно вважати актуальним для України. Також серед сучасних тенденцій виокремлюється інтеграція позашкільної освіти з іншими суб'єктами, що розширює можливості для налагодження співпраці та втілення різних проектів, направлених на задоволення нагальних потреб дітей та молоді. Такий підхід може бути адаптований в українську систему позашкільної освіти, враховуючи її власну, достатньо унікальну специфіку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Позашкільна освіта як об'єкт публічного управління виконує низку важливих та актуальних завдань, необхідних для забезпечення сталого розвитку людського потенціалу держави. Аналіз дефініції позашкільної освіти вказує на різні підходи до публічного управління позашкільною освітою, де в Україні акцентується на формальних освітніх установах, а за кордоном – на неформальних та добровільних формах навчання.

Публічне управління позашкільною освітою здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування (суб'єкти) відносно загальної системи позашкільної освіти (об'єкт) на основі загальних принципів і засад реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти.

Історичний контекст розвитку публічного управління позашкільною освітою надає розуміння того, що в Україні сформувалась доволі унікальна система позашкільної освіти, що має розгалужену мережу закладів як комунальної, державної, так і приватної власності. Національна система позашкільної освіти має формальний контекст, проте з точки зору організації освітнього процесу вона носить неформальний характер, що доповнює та розширює знання та вміння, здобуті на інших релевантних рівнях освіти, тобто є паралельною ланкою. Визначено, що позашкільну освіту в Україні можна вважати справжнім «феноменом», так як органам державної влади та місцевого самоврядування вдалось зберегти розгалужену мережу закладів позашкільної освіти, які є основними провайдерами відповідних послуг поряд з розвитком приватного сектору та посиленням ролі інформальної освіти. Слід зазначити, що мистецтво публічного управління позашкільною освітою виражається в тому, що в умовах обмеженого фінансування, вдається все ж таки підтримувати її «життєздатність» у відповідь на актуальні виклики з метою забезпечення права дітей та молоді на отримання відповідних послуг.

Позашкільна освіта є предметом наукових дискусій як педагогів, так і публічних управлінців. Аналіз останніх досліджень показує, що позашкільна освіта є важливою з точки зору практичної реалізації набутих здобувачами освіти знань та вмінь. Відповідно, органи державної влади та місцевого самоврядування, усвідомлюючи її значення, мають забезпечувати доступність послуг позашкільної освіти для населення, сприяти формуванню та розвитку мережі закладів позашкільної освіти, створювати належні умови для здійснення освітнього процесу.

Слід зазначити, що в контексті публічного управління мета та завдання позашкільної освіти корелюються з молодіжною роботою. Відповідно, систему позашкільної освіти слід сприймати як відкриту до інтеграції та взаємодії з іншими суб'єктами.

Зарубіжний досвід публічного управління позашкільною освітою, зокрема європейських держав, надає розуміння щодо застосування різних підходів до організації та надання послуг позашкільної освіти, що враховує унікальні національні, історичні, культурні та правові особливості. У деяких країнах (Франція) наявна уніфікована модель публічного управління, за якою державні органи мають більший вплив на прийняті муніципалітетами рішення та дії, що реалізується через укладання територіальних освітніх проєктів. В інших країнах (Країни Балтії, Скандинавські країни, Польща, Німеччина) спостерігається високий рівень автономії органів місцевого самоврядування в частині організації надання послуг позашкільної освіти на певній території, а також особливостей її розвитку. Спільною рисою, а відповідно європейською тенденцією публічного управління позашкільною освітою є посилення ролі приватних суб'єктів у наданні послуг позашкільної освіти, а також врахування громадської думки при прийнятті рішень щодо розвитку позашкільної освіти. Окрім цього, спостерігається важливість міжвідомчої взаємодії та кросгалузевої (міжсекторальної) співпраці у сфері позашкільної освіти та неформальної активності дітей та молоді, що доцільно вважати актуальним для України. Також

важливою тенденцією є інтеграція позашкільної освіти з іншими суб'єктами, що розширює можливості для налагодження співпраці та втілення різних проєктів, направлених на задоволення нагальних потреб дітей та молоді. Такий підхід може бути адаптований в українську систему позашкільної освіти, враховуючи її власну, достатньо унікальну специфіку.

Основні результати, отримані в розділі I, опубліковані в працях [12, 13].

Список використаних джерел до розділу I:

1. Аль-Атті І.В. Публічне управління: сутність і визначення. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 28. С. 35-41. URL: <https://doi.org/10.15421/151844>.
2. Андріяш В., Євтушенко О. Поняття «публічного управління» у вітчизняному науковому дискурсі. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2018. № 1. С. 51-65. URL: <https://doi.org/10.26693/pard2018.01.01>.
3. Берназюк О. Цифрові технології у сфері публічного управління: визначення основних понять. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 1, № 46. С. 109-113. URL: <https://surl.li/gcxedl>.
4. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія / О.В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
5. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 470 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0508U000353>.
6. Бойченко В. Сутність процесу реформування управління розвитком регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 3. С. 29-33. URL: <https://surl.li/axaitc>.
7. Бородін Є. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991 – 2004 рр.) : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2008. 429 с.
8. Бородін Є., Острікова А. Розвиток молодіжної роботи в територіальних громадах як напрямок державної політики. *Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 березня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 11-13. URL: <https://cutt.ly/EeeVxkib>.
9. Бородін Є., Тарасенко Т. Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні: публічноуправлінський аспект. *Сучасне управління*

організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф, м. Харків, 25 листопада 2022 р. Харків, 2022. С. 51-53. URL: <https://cutt.ly/fw3emYex>.

10. Вербицький В.В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925-2000 рр.) : автореф. дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Київ, 2004. С. 26. URL: <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/verbitskiy.pdf>.

11. Ворона М.І. Освітні кластери як інструмент державної політики на ринку освітніх послуг. *Аспекти публічного управління*. 2016. Т. 4, № 35-36 (9 – 10). С. 34-41. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/download/293/288>.

12. Гладков К.Ю. Досвід деяких країн-членів Європейського Союзу щодо розвитку позашкільної освіти в контексті реформування державної політики в Україні: напрями імплементації. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : Матеріали XX регіон. науково-практ. конф., м. Дніпро, 18 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 48-51. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Матеріали_конференції_18_05_2023.pdf.

13. Гладков К.Ю. Реалізація державної політики у сфері позашкільної освіти в контексті реформи децентралізації в Україні. *Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні* : Матеріали науково-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 64-66. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/ConfDUMS-040523-270623.pdf>.

14. Грень Л.М. Чеботарьов М.К. Соціальний кластер у публічному управлінні та позашкільній освіті як стратегічний ресурс покращення добробуту і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3 (11). С. 669-678. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/21070/21046>.

15. Грень Л.М., Грабар Н.С., Леоненко Н.А. Підготовка управлінських кадрів у системі післядипломної освіти як необхідна умова реалізації їх функцій

в державному управлінні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2022. Вип. 1 (16). С. 188-196. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15407/1/HrenHrabar.pdf>.

16. Грень Л.М., Грибко О.В. Державна політика у сфері освіти: шляхи реалізації. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2023. № 4. С. 75-89. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/61087>.

17. Грень Л.М., Чеботарьов М.К. Створення Європейського університету майбутнього як міжнародного соціального кластера: публічно-управлінський аспект у позашкільній освіті. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2025. № 3 (43). С. 91-102. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/21110/21085>.

18. Джонсон Л. Що іноземці мають знати про Америку від А до Z / Л. Джонсон ; перекл. з англ. Є. Мягка. – К. : Основи, 2015. – 512 с.

19. Добрянська Н. Класифікація механізмів публічного управління освітою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74), № 1. С. 85-90. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/17.pdf.

20. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства): Договір Європ. екон. співтовариства від 25.03.1957 : станом на 01 січня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.

21. Єгорова О.І., Биковська О. В. Позашкільна освіта: міжнародний досвід і кращі практики громадянського виховання дітей і молоді. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 148 с.

22. Єгорова О.І. Розвиток позашкільної освіти у Сполучених Штатах Америки : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.01. Київ, 2016. 198 с. URL: <http://surl.li/piezuh>.

23. Костенко Л. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку позашкільної освіти. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. 2021. № 194. С. 134-139. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-134-139>.
24. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
25. Крухмальова І. Управління закладами позашкільними освіти в Україні: державний та приватний сектори. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2019. Спецвипуск. С. 38-45. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/26502>.
26. Левченко Н. Молодіжна робота: європейський досвід. *New directions in science and education* : матеріали міжнар. конф., м. Мюнхен, 19 листопада 2021 р. 2021. С. 46-51. URL: https://ispic.ngo-seb.com/assets/files/1_conf_19.11.2021.pdf#page=47.
27. Левченко Н., Коляда Н. Особливості діяльності молодіжних клубів. *Наука. Освіта. Молодь* : матеріали міжнар. наук. конф. студентів та молодих науковців, м. Умань, 25 травня 2022 р. Умань, 2022. С. 12-14. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2022/2/4.pdf.
28. Липовська Н., Сахарова К. Публічне управління розвитком нематеріальних ресурсів громади засобами неформальної освіти. *Держава та регіони*. 2024. № 4. С. 242-247. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/38.pdf.
29. Липовська Н.А. Реформування системи підготовки кадрів як складова екосистеми управління людськими ресурсами державної служби. *Аспекти публічного управління*. 2023. С. 50-54. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/985/961>.
30. Липовська Н.А., Сахарова К.О. Інструменти публічного управління вихованням патріотів-пасіонаріїв засобами позашкільної освіти. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*. 2025. № 3 (13) 2025. С. 508-515. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-508-515](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-508-515).

31. Лопушинський І.П., Ковнір О.І. Стан та перспективи реформування освіти в умовах децентралізації влади в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 1. URL: <https://surl.li/snugdz>.

32. Макуріна О.А., Хожило І.І. Система вищої освіти України в умовах війни: аспекти стійкості. *Державне будівництво*. 2022. № 2 (32). С. 106-117. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22472/20702>.

33. Мелентьев О., Коберник О. Теорія і методика позашкільної освіти : навч. посіб. Умань : «АЛМІ», 2013. 182 с. URL: <http://surl.li/dhkbsx>.

34. Мерилова І. Мережа закладів позашкільної освіти як складова містобудівної системи. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. 2017. № 2. С. 227-228. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/174/1/Merylova.pdf>.

35. Мосякова І.Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти: практико орієнтований посібник. Київ: *Педагогічна думка*, 2019. Ч. 2. 713 с.

36. Науменко Р.А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2013. 502 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0513U001245>.

37. Пархоменко-Куцевіл О.І. Реформування системи публічного управління як основа розвитку сучасного українського суспільства. *Теорія та історія державного управління*. 2020. Вип. 2(45). URL: <https://doi.org/10.33287/102020>.

38. Петришин Р., Айб Ю. Позашкільні навчально-виховні заклади та заклади за місцем проживання як елемент реалізації молодіжної політики. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доп. II Всеукр. з міжнар. участю науково-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 06 квітня 2017. С. 21-24. URL: <https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2018/03/Тези-доповідей-1.pdf#page=22>.

39. Позашкільна освіта та виховна робота. *Інститут модернізації змісту освіти*. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/>.

40. Позашкільна освіта: концептуальні засади в умовах реформування системи освіти України. *Портал громадських експертів – Освітня політика*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/435-pozashkilna-osvita-kontseptualni-zasadi>.

41. Поступна О.В. Забезпечення життєдіяльності нематеріальної культурної спадщини шляхом позашкільної освіти: стан висвітлення проблеми у дискурсі наукових досліджень. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3 (11) 2025. С. 890-905. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/21088/21064>.

42. Поступна О.В. Зміст комплексного механізму публічного управління регіональними освітніми системами в Україні. *Наукові перспективи. (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. 2021. № 2(8). С. 212-223. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/157/158>.

43. Поступна О.В. Регіональні освітні системи як об'єкт публічного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2023. Вип. 2 (19). С. 325-334. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19377/1/Postupna.pdf>.

44. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

45. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.

46. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.

47. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія / О.В. Поступна. – Харків : ТОВ «Оберіг», 2021. – 400 с.

48. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: теоретикодидактичний аспект: Монографія. / Г.П. Пустовіт. – Книга 1. – Видавництво МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.

49. Пустовіт Г. Позашкільна освіта і виховання в сучасних соціокультурних вимірах. *Наукові праці державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського*. 2008. № 1. С. 53–60. URL: <http://surl.li/zvrwaf>.

50. Реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті та вихованні / О. Биковська // Позашкільна освіта та виховання. – 2007. – № 2. - С. 7-16.

51. Русова С. Позашкільна освіта / ред.: С. Русова та ін. Вид. т-во «ДЗВІН», 1918. 87 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9309>.

52. Савченко Н.С. Громадсько-державна система позашкільної освіти Польщі у першій половині ХХ століття : монографія. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2012. 276 с.

53. Савченко Н.С. Становлення і розвиток позашкільної освіти і виховання у Польщі (XVIII-XX ст.). *Громадсько-педагогічні рухи* : монографія. Кіровоград: Видавництво ТОВ «КОД», 2010. 315 с.

54. Сиченко В.В., Безена І.М. Сучасні тенденції управління та державно-приватне партнерство розвитком освітньої галузі території в умовах децентралізації. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2021. Т. 32, № 4 (71). С. 73-78. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/14.pdf.

55. Сиченко В.В., Мареніченко В.В. Виклики та перспективи публічного управління розвитком освіти в сільських територіальних громадах. *Державне будівництво*. 2024. № 1 (35). С. 179-191. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/24182/21928>.

56. Стратегія розвитку позашкільної освіти. 2-ге вид., перер. і доповн. / за ред. проф. О.В. Биковської. ІВЦ АЛКОН, 2021. 117 с.

57. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / ред. О. Г. Дзеверін. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 5. 639 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000012788>.

58. Сущенко Т. Педагогічний процес у позашкільних закладах : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01.Запоріжжя, 1993. 332 с.

59. Таран Є. Співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» у трансформаційних процесах України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: державне управління*. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 33-37. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/05>.

60. Таран Л. Щодо актуальних питань господарювання закладів позашкільної освіти. *Правова позиція*. 2019. Т. 4, № 25. С. 134-139. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/19.pdf>.

61. Тименко М. Термінологічне поле з проблеми трансформаційних процесів в освіті у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 3. С. 38-43. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714647/1/M.M.Tymenko.Termin.pdf>.

62. Хожило І.І., Полякова О.С. Сучасний стан функціонування системи правової освіти в Україні: публічно-управлінський аспект. *Наукові перспективи*. 2021. № 2(8). С. 280-292. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/163>.

63. Цвірова Т.Д. До проблеми становлення позашкільних закладів в Україні / Т.Д. Цвірова // *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. – Київ ; Запоріжжя, 2001. – Вип. 20. – С. 228-231.

64. Шабаєва Л. Позашкільна освіта як об'єкт муніципального управління в умовах децентралізації. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 4. С. 114-118. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.18>.

65. Шаров Ю.П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 5-9.

URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=rwfRUv8AAAAJ&citation_for_view=rwfRUv8AAAAJ:zYLM7Y9cAGgC.

66. Шведун В.О., Поступна О.В. Публічне управління підтримкою нематеріальної культурної спадщини в межах позашкільної освіти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 3 (2025). URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5960/6023>.

67. Шевченко Н., Шабасєва Л. Особливості та тенденції розвитку державного управління позашкільною освітою: філософський аспект. *Економічний розвиток: теорія, методологія, управління* : наук. ст. та доп. міжнар. науково-практ. конф., м. Прага, 27-29 листопада 2019 р. С. 143-149. URL: <https://cutt.ly/oeyECxeh>.

68. Шпарик О. Поняття «освітній розвиток» та «реформування освіти» у сучасному науковому дискурсі України та Китаю. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-38-49>.

69. Accueils collectifs de mineurs (colonies et centres de vacances, centres aérés et de loisirs, scoutisme...) – 2023/2024 – INJEP. *INJEP*. URL: <https://injep.fr/donnee/accueils-collectifs-de-mineurs-colonies-et-centres-de-vacances-centres-aeres-et-de-loisirs-scoutisme-2023-2024/#tab05>.

70. Arpajaislaki 1047/2001 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX. Etusivu – *FINLEX*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011047#P17>.

71. Aufgaben und Aufbau – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung* – BMBF. URL: https://www.bmbf.de/DE/Ministerium/AufgabenUndAufbau/aufgabenundaufbau_no_de.html.

72. Außerschulische Bildung – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung* – BMBF. URL:

https://www.bmbf.de/DE/Bildung/AusserschulischeBildung/ausserschulischebildung_node.html.

73. Basic education in arts – OKM – Ministry of education and culture, Finland. *Opetus – ja kulttuuriministeriö*. URL: <https://okm.fi/en/basic-education-in-arts>.

74. Bîrzéa C., Kerr D., Mikkelsen R., Froumin I., Losito B., Pol M., Sardoc M. *Education for democratic citizenship activities 2001–2004: All-European study on EDC policies*. Strasbourg : Council of Europe. 2004.

75. Borodin Ye. Youth work in Ukraine: From Soviet model to international integration // In: Williamson H., Basarab T. (Eds.). *The history of youth work in Europe. Pan-European and transnational youth organisations – The overall lessons learned from the history project*. 2020. Vol. 7. – P. 175-190. URL: <https://cutt.ly/dercr33S>.

76. Branzowe Centra Umiejętności – Ministerstwo Edukacji Narodowej – Portal Gov.pl. *Ministerstwo Edukacji Narodowej*. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja/branzowe-centra-umiejtnosci>.

77. Buckley P., Lee P. The impact of extra-curricular activity on the student experience. *Active Learning in Higher Education*. 2018. Vol. 22, No 1. P. 37-48. URL: <https://doi.org/10.1177/1469787418808988>.

78. Bund-Länder-Zusammenarbeit – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung* - *BMBF*. URL: <https://www.bmbf.de/DE/Ministerium/AufgabenUndAufbau/Bund-Laender-Zusammenarbeit/bund-laender-zusammenarbeit.html?templateQueryString=Außerschulische+Bildung>.

79. Clarifying the meaning of extracurricular activity: a literature review of definitions / K.R. Bartkus et al. *American journal of business education (AJBE)*. 2012 y. Vol. 5, No. 6. P. 693-704. URL: <https://doi.org/10.19030/ajbe.v5i6.7391>.

80. Code de l'éducation : Code of 22.06.2000 : Version en vigueur au 21 décembre 2024. URL:

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071191/2024-12-21.

81. Daggett W. Education as a Business Investment / W. Daggett. – *Leadership Press*, 2001. – 232 p.

82. Drucker P. Management Challenges for the 21st Century. Routledge. 2012. URL: <https://doi.org/10.4324/9780080942384>.

83. Eesti Vabariigi haridusseadus–Riigi Teataja. *Avaleht–Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/968165?leiaKehtiv>.

84. EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem. *EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem*. URL: <https://www.ehis.ee/>.

85. Entrich S. R. Effects of investments in out-of-school education in Germany and Japan. *Contemporary Japan*. 2014. Vol. 26, No. 1. P. 71–102. URL: <https://doi.org/10.1515/cj-2014-0004>.

86. Eshach H. Bridging In-school and Out-of-school Learning: Formal, Non-Formal, and Informal Education. *Journal of Science Education and Technology*. 2006. Vol. 16, No. 2. P. 171-190. URL: <https://doi.org/10.1007/s10956-006-9027-1>.

87. Extracurricular Definition and Meaning | *Top Hat*. URL: <http://surl.li/pstbwr>.

88. Formål, indhold og ansvar – SFO. *Faglige stærke uddannelser til alle | Børne – og Undervisningsministeriet*. URL: <https://www.uvm.dk/sfo-klub-og-fritidshjem/sfo/formaal--indhold-og-ansvar>.

89. Fritidshjem. *Faglige stærke uddannelser til alle | Børne– og Undervisningsministeriet*. URL: <https://www.uvm.dk/sfo-klub-og-fritidshjem/fritidshjem>.

90. Gaievskaya, L., Kveliashvili, I., Lipovskaya, N., Ieroshkina, O., Niema, O., Kokhalyk, K. Theoretical foundations of innovation in public administration. *Ad Alta. Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, No 1-XVII. P. 6-10. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110117/papers/A_01.pdf.

91. Ganztage. Startseite | *Bildungsportal NRW*. URL: <https://www.schulministerium.nrw/schule-bildung/schulorganisation/ganztage>.

92. Garavan T. Training, development, education and learning: different or the same? / T. Garavan. – *Journal of European Industrial Training*. – 1997. – Vol. 21. – No 2. – P. 39-50.

93. Glossary | Unesco IIEP Learning Portal. Homepage EN | *Unesco IIEP Learning Portal*.
URL: <https://learningportal.iiep.unesco.org/en/glossary/extracurricular-activity>.

94. Gould J. Guardians of Democracy: The Civic Mission of Schools / J. Gould // Philadelphia: Lenore Annerberg Institute of Civics of the Annenberg Public Policy Center, Campaign for the Civic Mission of Schools. – Philadelphia, 2011. – 159 p.

95. Hobby Schools Act–Riigi Teataja. *Avaleht–Riigi Teataja*.
URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504092017003/consolide>.

96. Hort | Bayerisches Staatsministerium für Familie, Arbeit und Soziales. *Startseite Bayerisches Staatsministerium für Familie, Arbeit und Soziales | Bayerisches Staatsministerium für Familie, Arbeit und Soziales*.
URL: <https://www.stmas.bayern.de/ganztagsbetreuung/hort/index.php>.

97. Huviharidusstandard–Riigi Teataja. *Avaleht–Riigi Teataja*.
URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12809661>.

98. Keser F., Akar H., Yildirim A. The role of extracurricular activities in active citizenship education. *Journal of Curriculum Studies*. 2011. Vol. 43, No. 6. P. 809-837. URL: <https://doi.org/10.1080/00220272.2011.591433>.

99. Khozhylo I.I., Lypovska N.A., Antonova O.V. Informal education in the system of public administration in the conditions of the COVID19 pandemic and the war in Ukraine. Modernization of the system of public management and administration in Ukraine: the experience of the Republic of Latvia: scientific monograph. Riga, 2023. P. 160-175. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-279-1-7>.

100. Khozhylo I.I., Lypovska N.A. Public management of the development of the higher education system in Ukraine: analysis of modern challenges. *Public management and administration in Ukraine*. 2024. № 4. C 167-171. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/44-2024/30.pdf>

101. Kleiner B., Nolin M. Before- and After-School Care, Programs, and Activities of Children in Kindergarten Through Eighth Grade: 2001 / B. Kleiner, M. Nolin / Statistical Analysis Report // U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. – Washington D. C., 2004. – 70 p.

102. Klubtilbud. Faglige stærke uddannelser til alle | *Børne- og Undervisningsministeriet*. URL: <https://www.uvm.dk/sfo-klub-og-fritidshjem/klubtilbud>.

103. Kommunales Bildungsmanagement – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung - BMBF*. URL: https://www.bmbf.de/DE/Bildung/AusserschulischeBildung/KommunalesBildungsmanagement/kommunalesbildungsmanagement_node.html.

104. Kompleksowy system rekrutacji. *Kompleksowy system rekrutacji*. URL: <https://warszawa-pozaszkolne.pzo.edu.pl/activio-public/>.

105. Krajowy Plan Odbudowy – Branżowe Centra Umiejętności. *Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji*. URL: <https://www.frse.org.pl/kpo-bcu>.

106. Kulbok-Lattik E., Saro A. The terms, position and problems of hobby education in Estonia. *Culture Crossroads*. 2022. Vol. 20. P. 57–70. URL: <https://doi.org/10.55877/cc.vol20.4>.

107. Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998 – Ajantasainen lainsäädäntö – *FINLEX*. Etusivu – *FINLEX*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980633>.

108. Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998 – Ajantasainen lainsäädäntö – *FINLEX*. Etusivu – *FINLEX*. URL: <https://bit.ly/3Lf2Cbg>.

109. Le projet éducatif territorial. *jeunes.gouv.fr*. URL: <https://www.jeunes.gouv.fr/le-projet-educatif-territorial-643>.

110. Les accueils collectifs : définition et cadre réglementaire. *jeunes.gouv.fr*. URL: <https://www.jeunes.gouv.fr/les-accueils-collectifs-de-mineurs-208>.

111. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose*: kasmetinį leidinį. Vilnius, 2023. 314 p. URL: <http://surl.li/jacncg>.

112. Par bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādņēm 2022. – 2027. gadam. *LIKUMI.LV*. URL: <https://cutt.ly/n5tnicA>.

113. Par izglītības attīstības pamatnostādņēm 2021. – 2027. gadam. *LIKUMI.LV*. URL: <https://cutt.ly/a5tnamJ>.

114. Peter Drucker's Management Theory Explained. *business.com*. URL: <https://www.business.com/articles/management-theory-of-peter-drucker/>.

115. Plan mercredi. *jeunes.gouv.fr*. URL: <https://www.jeunes.gouv.fr/plan-mercredi-235>.

116. Postupna O. Program-targeted approach in making managerial decisions regarding the development of regional educational systems. *Public administration and state security aspects. National University of Civil Defence of Ukraine and University of International Relations and Social*. Vol. 2/2023. P. 195-206 URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19061/1/Postupna.pdf>.

117. Postupna O.V., Stepanko O.V. Role of education in ensuring social progress: public-management aspect. *Public administration and state security aspects. National University of Civil Defence of Ukraine and University of International Relations and Social*. 2022. № 2/1. P. 12-27. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15329/1/PostupnaStepanko.pdf>.

118. Social Mobility Commission. Extra-curricular activities, soft skills and social mobility. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/news/extra-curricular-activities-soft-skills-and-social-mobility>.

119. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Neformalusis švietimas. *smsm.lrv.lt*. URL: <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-svietimas/svietimas-neformalusis>.

120. The Role and Value of Out-of-School Environments in Science Education for 21st Century Skills / T.B. Berg et al. *Frontiers in Education*. 2021. Vol. 6. URL: <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.674541>.

121. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe : Ustawa of 14.12.2016 no. Dziennik Ustaw 2017 poz. 59 : as of 09 November 2024. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170000059>.

РОЗДІЛ II

СУЧАСНА СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

2.1. Сучасний стан системи позашкільної освіти в Україні.

Система позашкільної освіти в Україні характеризується розгалуженою мережею закладів позашкільної освіти комунальної та державної форми власності, інших закладів освіти, на базі яких організовано гурткову роботу за напрямками позашкільної освіти. Окрім цього, активними провайдерами послуг позашкільної освіти є приватні суб'єкти: заклади позашкільної освіти приватної форми власності, фізичні особи-підприємці, а також юридичні особи приватного права, які здійснюють основну діяльність у сфері позашкільної освіти (громадські об'єднання та організації, фонди, асоціації та ін.).

За статистичними даними Міністерства освіти і науки України мережа закладів позашкільної освіти на початок 2024 року становила 1170 одиниць [2, 22]. Це профільні та комплексні заклади державної, комунальної та приватної форми власності, що віднесено до системи освіти (сфера управління Міністерства освіти і науки України). З них 908 – це профільні заклади, тобто такі, що спеціалізуються на одному з напрямів позашкільної освіти та функціонують у вигляді центрів, палаців, будинків, клубів, станцій, бюро тощо. Також до них віднесено й малі академії наук, мистецтв, дитячі флотилії моряків і річковиків. Відповідно, інші 262 заклади є комплексними та надають послуги за декількома напрямками позашкільної освіти. Також мережа закладів позашкільної освіти включає в себе 275 філій закладів позашкільної освіти як відокремлених структурних підрозділів. Усього, станом на початок 2024 року, кількість закладів позашкільної освіти, що мали філії становила 67 одиниць (5,7% від загальної кількості закладів позашкільної освіти) [22].

Також до структури закладів позашкільної освіти слід віднести дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ) (1107 одиниць) та мистецькі школи (1265 одиниць), які є спеціалізованими установами, що мають власні типові положення та надають освітні послуги за визначеними напрямками [10, 18]. З огляду на це, мережа закладів позашкільної освіти, станом на кінець 2024 року, становила понад 3,5 тис. одиниць (табл. 2.1). Найбільша концентрація закладів позашкільної освіти представлена у Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Харківській, Київській областях та м. Київ (додаток Е).

Таблиця 2.1.

Мережа закладів позашкільної освіти в Україні та охоплення дітей і молоді позашкільною освітою

Заклади позашкільної освіти, од.:				Загальна кількість вихованців, тис. ос.:				Загальна кількість дітей та молоді на релевантних рівнях освіти, тис. ос.	Охоплення позашкільною освітою, %
Усього	з них:			Усього	з них:				
	системи освіти і науки	системи фізичної культури і спорту (ДЮСШ)	системи культури (МШ)		системи освіти і науки	системи фізичної культури і спорту	системи культури		
3542	1170	1107	1265	1887,2	1138,2	434,3	314,8	5788,6	32,6

[Складено автором на основі джерела 3]

На основі вищезазначеного, *мережу закладів позашкільної освіти* слід розуміти як сукупність установ та організацій, що здійснюють основну діяльність у сфері позашкільної освіти за визначеними чинним законодавством напрямками, або такі, на базі яких організовано гурткову, студійну, клубну роботу, іншу неформальну освіту дітей та молоді.

Публічне управління спеціалізованими закладами позашкільної освіти здійснюється галузевими органами у сфері фізичної культури і спорту та культури. З огляду на це, в залежності від типу та напрямку діяльності закладів позашкільної освіти, вони можуть бути підпорядковані різним галузевим

органам публічної влади, зокрема у сфері освіти, культури, фізичної культури і спорту (рис. 2.1).

Слід зазначити, що окрему управлінську ланку в системі позашкільної освіти України становлять державні центри позашкільної освіти. Станом на 2024 рік – це 4 заклади:

- 1) Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді (УДЦНПВКТУМ);
- 2) Український державний центр позашкільної освіти (УДЦПО);
- 3) Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ);
- 4) Національний центр «Мала академія наук України» (МАН).

Зазначені заклади здійснюють основну організаційно-масову та методичну роботу в системі позашкільної освіти та координують діяльність закладів позашкільної освіти регіонального рівня, таких як регіональні відділення Малої академії наук України або обласні еколого-натуралістичні центри чи центри науково-технічної творчості.

Окрім цього, організаційно-методичний супровід позашкільної освіти надається Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти», що має у своїй організаційній структурі сектор позашкільної освіти; Державним науково-методичним центром змісту культурно-мистецької освіти – у сфері мистецької освіти; Комітетом з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України – у сфері фізичної культури та спорту.

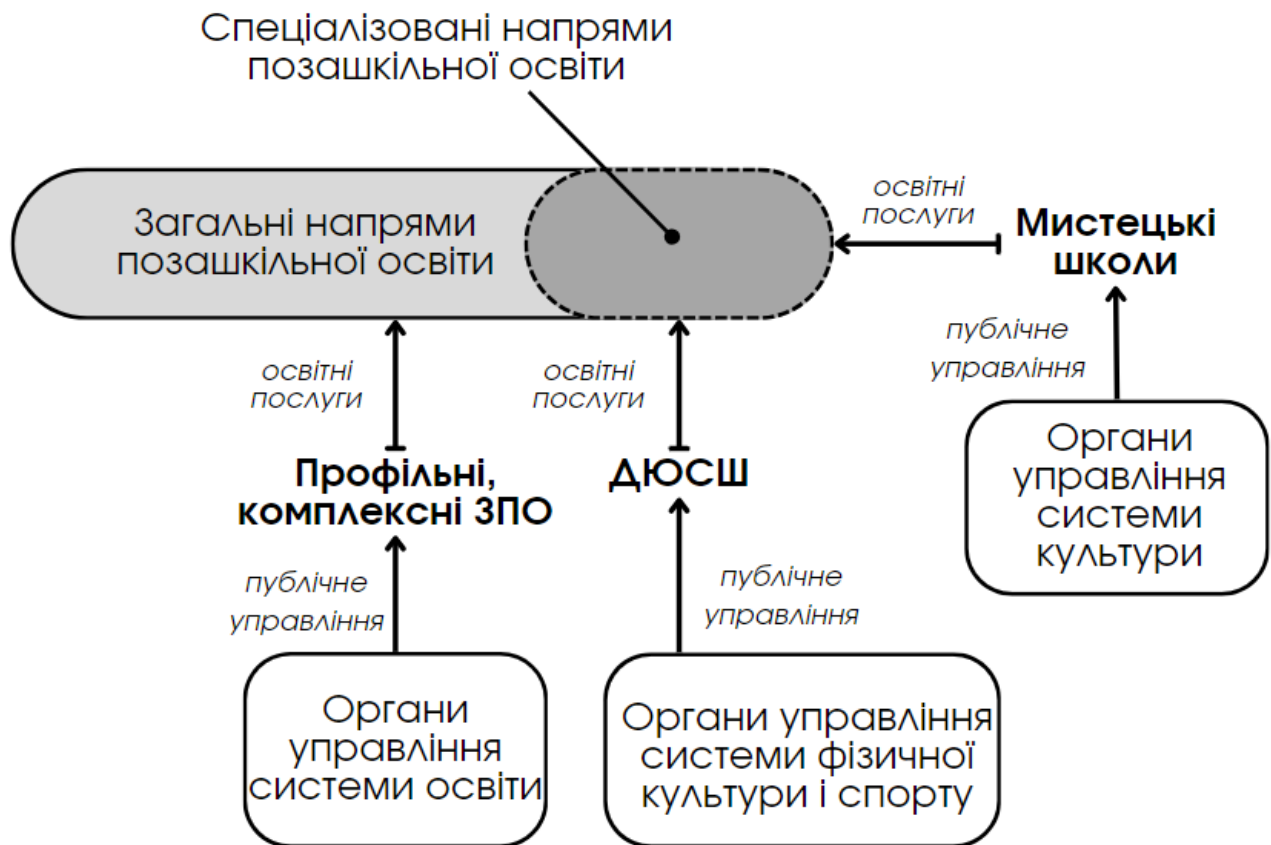

Рис. 2.1. Схематичне зображення міжгалузевої структури публічного управління позашкільною освітою

[Складено автором]

Позашкільна освіта в Україні не є окремим рівнем освіти, проте може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Відповідно, маємо розуміння про портрет споживача послуг позашкільної освіти:

- діти віком від 3 до 6 років – вихованці закладів дошкільної освіти (дошкільний рівень освіти);
- діти від 6 до 14 років – учні закладів загальної середньої освіти (рівні початкової та базової середньої освіти);
- учнівська молодь від 14 років – здобувачі освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти

(рівень профільної середньої освіти; перший (початковий), другий (базовий), третій (вищий) рівні професійної (професійно-технічної) освіти; рівень фахової передвищої освіти) [4].

Тому при розрахуванні показника охоплення позашкільною освітою, слід враховувати загальну кількість осіб, що здобувають освіту на суміжних рівнях, тобто є здобувачами освіти закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти відповідного віку.

Згідно з Положенням про позашкільний навчальний заклад, вихованцями закладу позашкільної освіти можуть бути особи від 3 (5) до 18 років, тобто категорія дітей (для закладів спеціалізованої позашкільної освіти може бути встановлено й інший вік) [3, 37]. Відповідно, при складанні статутів закладів позашкільної освіти, ця норма здебільшого залишається незмінною у зв'язку з чим спостерігається порушення права молоді на позашкільну освіту, так як категорія «молодь» згідно з визначенням, наведеним у Законі України «Про основні засади молодіжної політики», включає в себе осіб віком від 14 до 35 років [52]. Проте установчими документами окремих закладів позашкільної освіти може бути встановлено й інший вік здобувачів освіти (вихованців), що є важливою нормою та підґрунтям для організації молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти.

Усього, отримувачами послуг позашкільної освіти в Україні є понад 1887,2 тис. осіб (на 2024 рік). Загальне охоплення позашкільною освітою становить близько 32,6% від кількості осіб, що є здобувачами освіти на суміжних рівнях. Також послуги позашкільної освіти отримують понад 67,4 тис. осіб з особливими освітніми потребами, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з малозабезпечених сімей [11].

Проте в ході аналізу динаміки чисельності вихованців закладів позашкільної освіти, спостерігається негативна тенденція: у профільних та комплексних закладах позашкільної освіти (системи освіти) у період

з 2014 по 2024 відбулось зменшення кількості вихованців на 46%. Аналогічна ситуація спостерігається у мережі закладів позашкільної освіти системи фізичної культури і спорту (зменшення на 31%) та мистецьких школах (зменшення на 14%) у порівнянні із показниками 2019 року (рис. 2.2) [7, 10, 11, 18, 22].

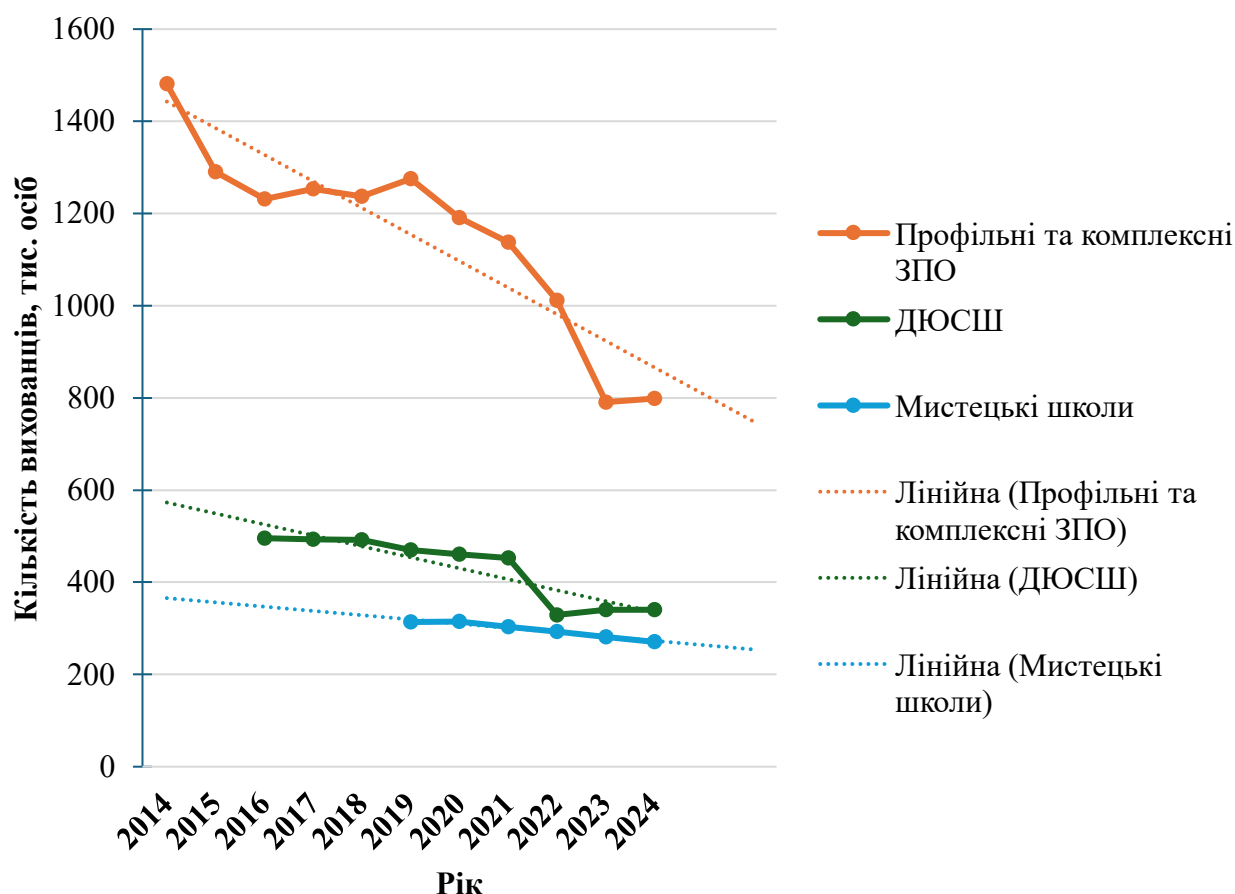

Рис. 2.2. Динаміка кількості вихованців в закладах позашкільної освіти за 2014 – 2024 роки

[Складено автором на основі форм звітності № 1-ПЗ за 2014 – 2024 роки, № 5-ФК за 2016 – 2024 роки, № 1-МШ за 2019 – 2020 роки, відкритих даних установ та організацій]

Протягом останніх років спостерігається систематичний процес скорочення мережі закладів позашкільної освіти, зокрема, що перебувають у комунальній власності. Так, до 2014 року та тимчасової окупації Автономної

Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей мережа закладів позашкільної освіти (системи Міністерства освіти і науки України) становила понад 1589 одиниць, що є найбільшою кількістю з часів прийняття Закону України «Про позашкільну освіту» (2000 рік). Протягом 2015 – 2024 років середньорічна кількість закладів позашкільної освіти (системи Міністерства освіти і науки України) становила вже 1345 одиниць. Тобто мережа закладів позашкільної освіти зменшилась на 15,3%. Аналогічна тенденція спостерігається й у мережі ДЮСШ (-18,7%) та мистецьких шкіл (-4,3%) (рис. 2.3). У середньому сукупна мережа закладів позашкільної освіти скоротилась більше ніж на 12% у порівнянні із показником 2014 року. У процесі аналізу можливих причин такої негативної тенденції, виокремлено наступні:

- тимчасова окупація Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей: статистичні дані після 2014 року не враховували мережу закладів позашкільної освіти, що знаходились на тимчасово окупованих територіях;

- зміна адміністративно-територіального устрою України (ліквідація та зміна районів): у зв'язку із передачею об'єктів спільної власності територіальних громад району у комунальну власність окремих територіальних громад спостерігався процес ліквідації та/або реорганізації закладів позашкільної освіти, що до цього періоду перебували у спільній власності громад району (підпорядкування районної ради);

- залишковий принцип фінансування позашкільної освіти та/або недостатня спроможність окремих територіальних громад здійснювати асигнування на позашкільну освіту в умовах децентралізації;

- оптимізація мережі закладів позашкільної освіти шляхом їх злиття;

- наслідки воєнних (бойових) дій: руйнація та пошкодження будівель та матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, відтік педагогічних працівників та вихованців.

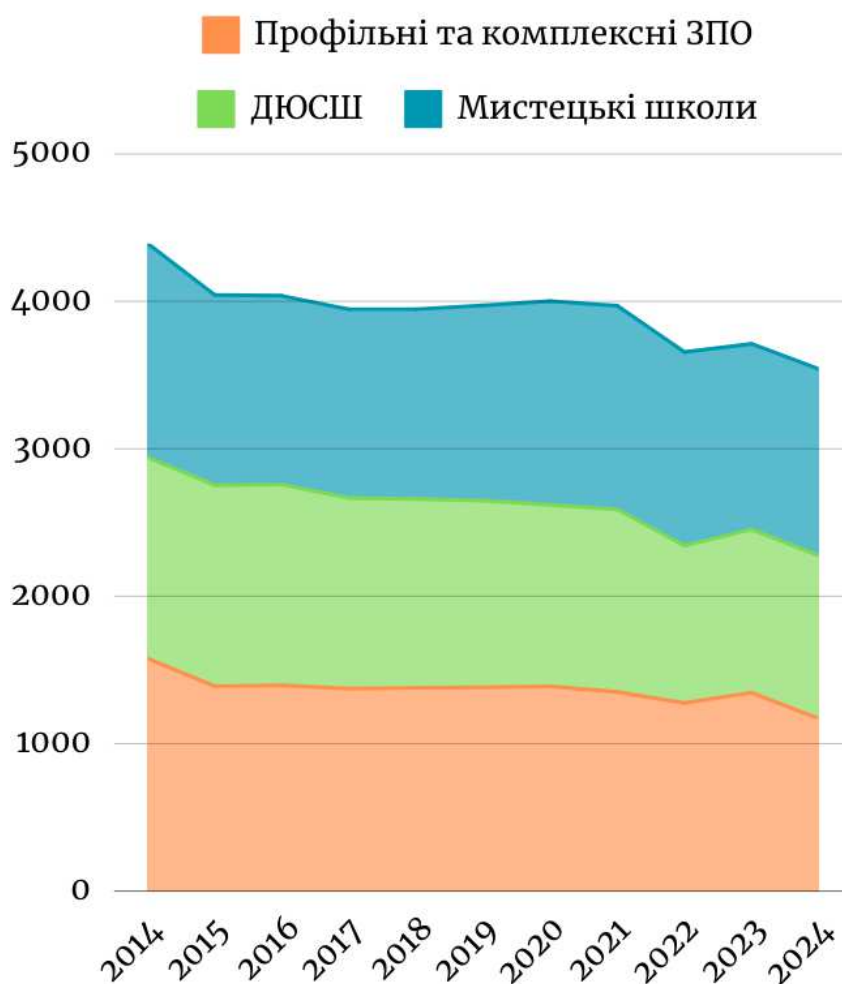

Рис. 2.3. Динаміка мережі закладів позашкільної освіти в Україні
за 2014 – 2024 роки

[Складено автором на основі форм звітності № 1-ПЗ за 2014 – 2024 роки, № 5-ФК за 2016 – 2024 роки, № 1-МШ за 2019 – 2020 роки, відкритих даних установ та організацій]

Окрім цього, позашкільна освіта в Україні представлена гуртковою роботою, зокрема на базі понад 7,1 тис. закладів загальної середньої освіти (понад 39,3 тис. гуртків), якими охоплено понад 668,9 тис. учнів [11]. Враховуючи це, позашкільна освіта в Україні здобувається не тільки в профільних та комплексних закладах позашкільної освіти, але й на базі інших закладів, що зумовлене чинним законодавством. Також чинним законодавством України визначено, що у складі закладів загальної середньої освіти може

функціонувати позашкільний підрозділ [53]. Відповідна норма є достатньо важливою в контексті забезпечення доступності послуг позашкільної освіти для дітей та молоді у разі відсутності закладів позашкільної освіти в територіальних громадах.

Наразі в Україні відбувається реформа старшої школи «Профільна», якою передбачено формування академічних ліцеїв профільного спрямування, що почнуть функціонувати вже у 2027 році [59]. У контексті цієї реформи спостерігаються можливості щодо зміцнення ролі позашкільної освіти серед учнів 10-12 класів та їх залучення до суміжних з обраним профілем навчання напрямів позашкільної освіти. Таким чином, для учнів, які обрали технологічний профіль, стане корисним науково-технічний напрям позашкільної освіти, а для тих, хто обрав хіміко-біологічний профіль, стане в нагоді еколого-натуралістичний напрям. Такий підхід до організації формального освітнього процесу в академічних ліцеях та змістовного дозвілля у вільний від навчання час у закладах позашкільної освіти (або гуртках на базі закладів освіти за відповідними напрямками) дозволить дітям більш комплексно опановувати обрані дисципліни за обраним профілем навчання.

Окрім цього, на базі академічних ліцеїв передбачено створення пансіонів з метою організації освітнього процесу для дітей, яким неможливо на належному рівні організувати підвезення до місця навчання. З огляду на це, академічні ліцеї можуть укладати договори про співробітництво з закладами позашкільної освіти для залучення дітей, які перебувають на пансіоні (у вільний від навчання час), до роботи в гуртках закладів позашкільної освіти за суміжними напрямками.

Згідно з чинним законодавством України позашкільна освіта у закладах позашкільної освіти може здійснюватися за низкою напрямів: пластовим, скаутським, художньо-естетичним, мистецьким, туристсько-краєзнавчим, еколого-натуралістичним, науково-технічним, дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивним або спортивним, військово-патріотичним, бібліотечно-бібліографічним, соціально-реабілітаційним,

оздоровчим, гуманітарним [54]. Виходячи з цього, впливає одна з ознак позашкільної освіти, що полягає у відповідності діяльності закладів за вказаними вище напрямками. Тобто діяльність за іншими напрямками, які не вказані в чинному законодавстві України, не відноситься до позашкільної освіти (формально), але може розумітися як інша будь-яка позашкільна, неформальна активність дітей та молоді за власними інтересами, що вже не є об'єктом публічного управління.

Структуру основних напрямів позашкільної освіти в Україні, вікову та гендерну перспективу вихованців закладів позашкільної освіти за основними напрямками позашкільної освіти представлено в додатках В, Г, Д.

Слід зазначити, що здобуття позашкільної освіти у закладах комунальної та державної форми власністю є безоплатним та повністю фінансується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Фінансування державних, комунальних і приватних закладів позашкільної освіти може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел фінансування, не заборонених законодавством України. Попри це регламентовано надання й платних освітніх послуг та інших послуг державними та комунальними закладами позашкільної освіти за умови якщо це не відбувається в межах (або замість) основної освітньої діяльності, визначеної освітніми програмами, навчальними планами і програмами [54].

Заклади позашкільної освіти надають не тільки освіті послуги, але й проводять різні організаційно-масові заходи за напрямками позашкільної освіти (конкурси, змагання, конференції, зльоти, збори, експедиції тощо). Зокрема, протягом 2024 року профільними та комплексними закладами позашкільної освіти (системи освіти) було проведено понад 61 тис. заходів, з яких понад 29 тис. – відбулись із залученням бюджетних коштів [11]. Усього організаційно-масовою роботою в середньому щорічно охоплюються понад 3 млн. дітей [11]. Також Міністерством освіти і науки України щорічно складається та затверджується План всеукраїнських і міжнародних організаційно-масових

заходів з дітьми та учнівською молоддю (за основними напрямками позашкільної освіти), яким передбачено проведення близько 250 різних основних заходів за відповідними напрямками (додаток І).

Серед негативних особливостей системи позашкільної освіти в Україні слід виділити її диспропорцію у міській та сільській місцевості (рис. 2.4). Згідно зі статистичними даними, переважна більшість закладів позашкільної освіти знаходиться у міській місцевості. Відповідно, у сільських та селищних територіальних громадах, станом на 2024 рік, все ще спостерігається бар'єр в отриманні дітьми та молоддю послуг позашкільної освіти. Такий стан речей вимагає злагоджених дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що мають достатні самоврядні повноваження щодо реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти, в рамках здійснення публічно-управлінських функцій.

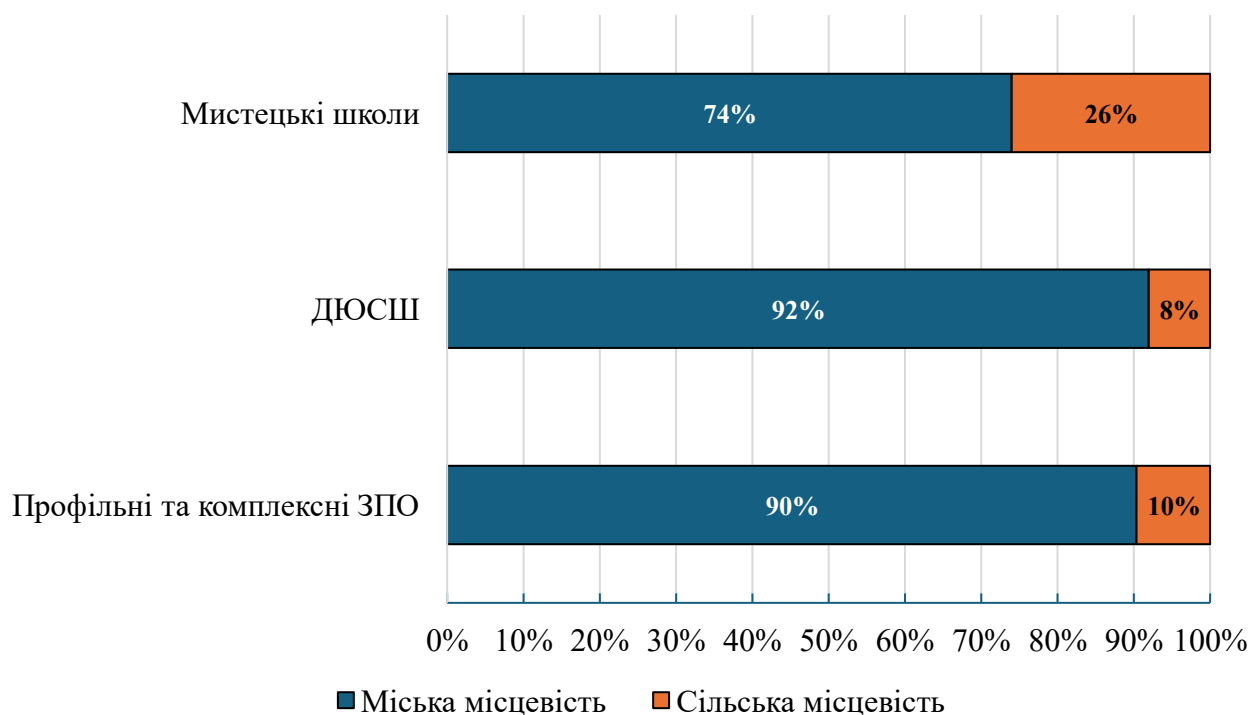

Рис. 2.4. Відносна кількість закладів позашкільної освіти у міській та сільській місцевості

[Складено автором на основі джерела 11]

Для порівняння, у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії диспропорція у наданні послуг позашкільної освіти за типом місцевості є мінімальною (рис. 2.5). Державна політика та публічне управління у відповідній сфері забезпечує рівномірний доступ до послуг позашкільної освіти та/або активності незалежно від місця розташування провайдера відповідних послуг.

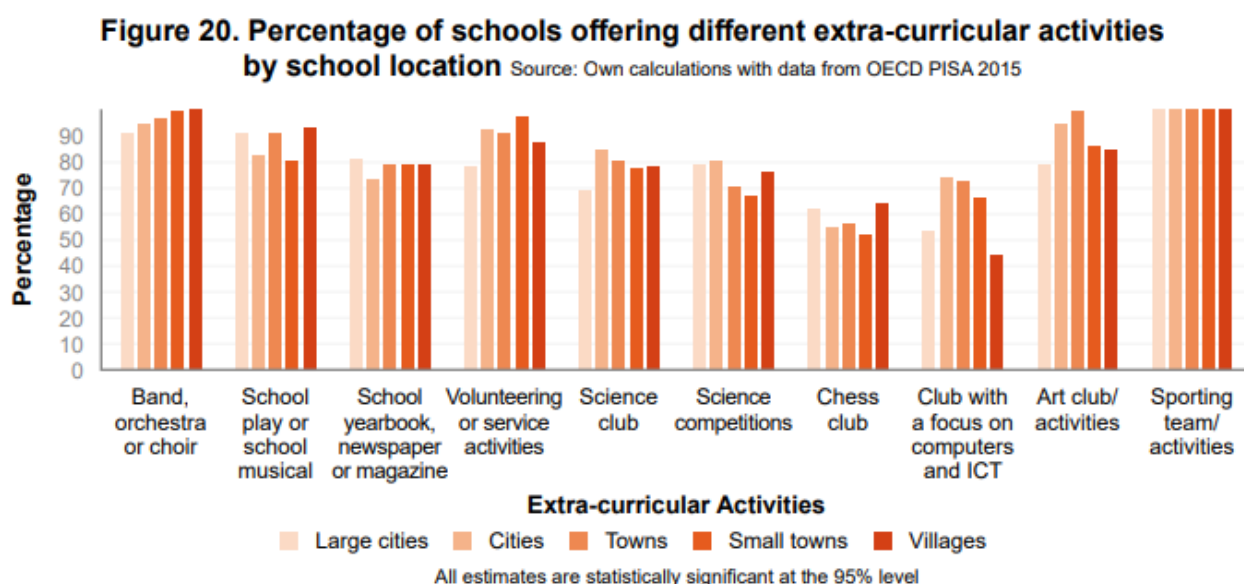

Рис. 2.5. Відсоток закладів освіти, що пропонують різні послуги позашкільної освіти за місцем розташування

[Джерело: 64]

Важливою складовою забезпечення функціонування будь-якої сфери суспільного життя є людський капітал, а його розвиток є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У системі позашкільної освіти розвиток людського капіталу має два виміри: перший – пов’язаний із тими, хто надає послуги позашкільної освіти (педагогічні працівники) та здійснює публічно-управлінські або інші адміністративні функції (фахівці); другий – це отримувачі послуг (вихованці, діти та молодь). Тому публічне управління позашкільною освітою має

враховувати концептуальні підходи до розвитку людського капіталу, а сама система позашкільної освіти може зайняти унікальну роль щодо формування відповідних людських якостей та професійних компетентностей.

Досліджуючи це питання, слід звернути увагу на кількісний склад педагогічних працівників закладів позашкільної освіти (керівники закладів та заступники, методисти, керівники творчих гуртків, секцій, студій, тренери та ін.). За зведеними статистичними даними останніх років, кількість педагогічних працівників у закладах позашкільної освіти становить:

- понад 17,5 тис. осіб – у закладах системи освіти [22];
- понад 14,5 тис. осіб – у закладах системи фізичної культури та спорту [18];
- понад 27,6 тис. – у закладах системи культури [7, 10].

Проте, у процесі аналізу інформаційно-аналітичних збірників та статистичних даних органів публічної влади, спостерігається тенденція щодо зменшення складу педагогічних працівників в закладах позашкільної освіти. Так, протягом 2014 – 2024 років кількість педагогічних працівників, що мають основну роботу в профільних та комплексних закладах позашкільної освіти (системи освіти), зменшилась на 35%. (рис. 2.6). Аналогічна ситуація спостерігається й у ДЮСШ та мистецьких школах, проте не так стрімко.

На основі вищезазначеного, спостерігається певна позитивна кореляція між зменшенням мережі закладів позашкільної освіти, педагогічних працівників та вихованців. Найбільший спад припадає на 2022 рік та пов'язаний з початком активних воєнних (бойових) дій на території України.

У процесі аналізу вікової структури педагогічних працівників закладів позашкільної освіти (рис 2.7) виявлено наявну проблему, що ще більше загостриться у майбутньому – недостатню кількість молодих фахівців (до 30 років) у цій сфері, що у свою чергу спричиняє збільшення частки педагогічних працівників старше 55 років. У подальшій перспективі така ситуація спричинить нестачу фахівців у сфері позашкільної освіти, що зумовить

зменшення кількості гуртків, груп, студій та інших творчих об'єднань, а отже і кількість вихованців відповідно. З огляду на вищезазначене, одним із нагальних завдань публічного управління позашкільною освітою є збільшення частки молодих фахівців (до 30 років), які здійснюють професійну діяльність в системі позашкільної освіти, що передбачає використання різних мотиваційних механізмів, розвиток системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників, впровадження системи менторства (наставництва) тощо.

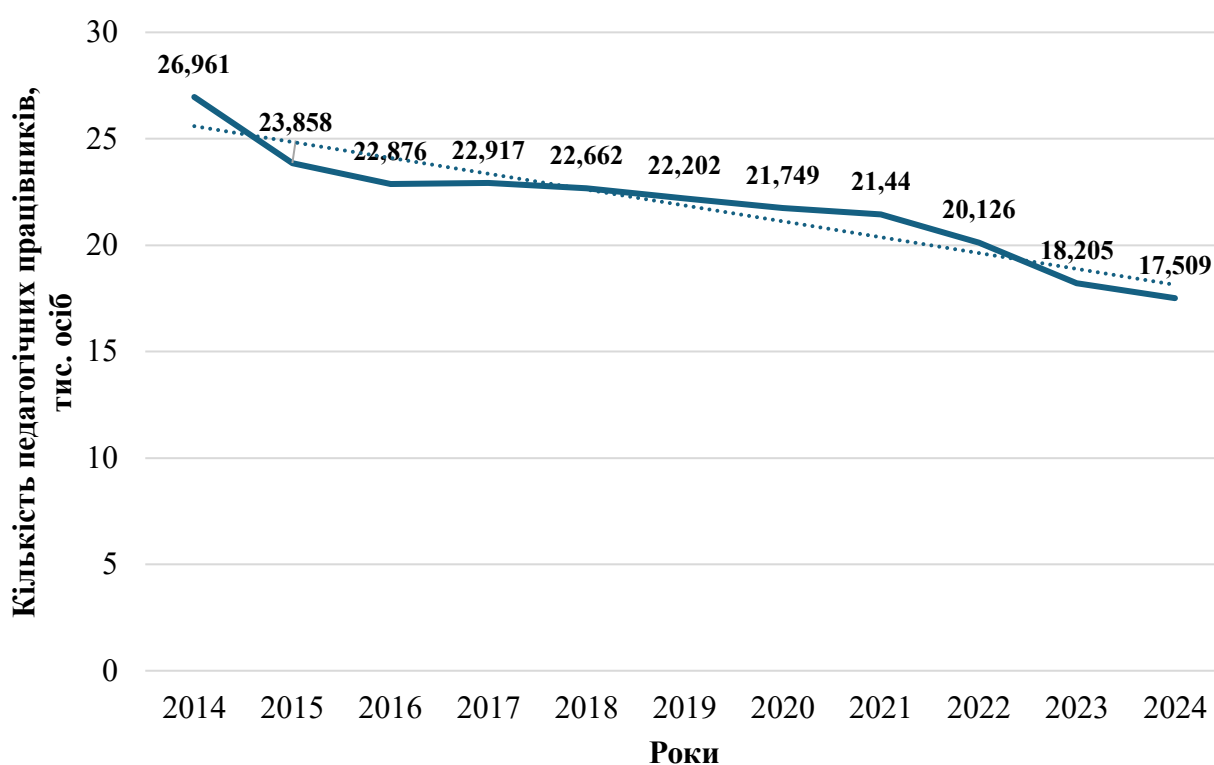

Рис. 2.6. Динаміка кількості педагогічних працівників, що мають основну роботу в профільних та комплексних закладах позашкільної освіти (системи освіти) за 2014 – 2024 роки

[Складено автором на основі форм звітності № 1-ПЗ за 2014 – 2024 роки]

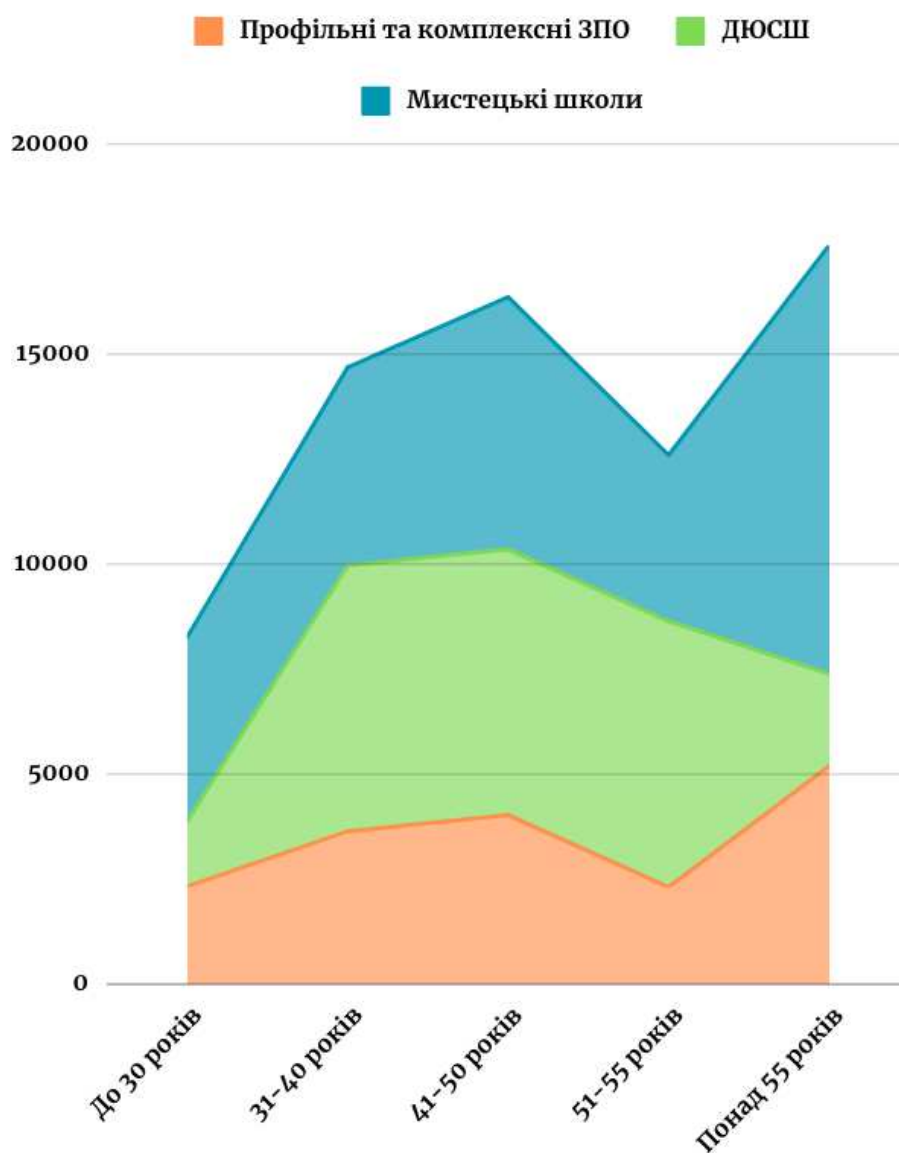

Рис. 2.7. Вікова структура педагогічних працівників закладів позашкільної освіти в Україні (станом на початок 2024 року)

[Складено автором на основі джерел: 7, 10, 11, 18, 32]

Інтерес для дослідження в контексті розвитку людського капіталу в системі позашкільної освіти становить досвід Департаменту молодіжної політики та національно-патріотичного виховання Дніпровської міської ради, який активно підтримує молодих педагогічних працівників. Зокрема, в рамках Комплексної програми розвитку молодіжної політики та національно-патріотичного виховання молоді на 2022-2026 роки, органом місцевого

самоврядування здійснюється виплата матеріальної допомоги молодим педагогічним працівникам комунальних закладів позашкільної освіти Дніпровської міської ради, які тільки починають свою професійну діяльність, за умови, що це їх перше місце роботи [34]. Такий підхід має стратегічне значення для подальшого розвитку системи позашкільної освіти у м. Дніпро, так як дозволяє, по-перше, посилити конкурентоспроможність комунальних закладів позашкільної освіти як роботодавців на ринку праці, а по-друге, закріпити (утримати) на своїх місцях молодих фахівців у сфері позашкільної освіти.

Аналіз гендерної структури педагогічних працівників дозволяє виділити суттєві диспропорції. У профільних та комплексних закладах позашкільної освіти і мистецьких школах відносна частка жінок становить 78%, тоді як чоловіча – 22%, натомість у ДЮСШ спостерігається зворотна пропорційність: частка жінок становить лише 32%, тоді як чоловіча – 68% (рис. 2.8). Відповідно, у першому випадку спостерігається ситуація, за якої наявний дефіцит педагогічних працівників – чоловіків у закладах позашкільної освіти, а у другому – недостатня залученість жінок у процес тренування та підготовки дітей.

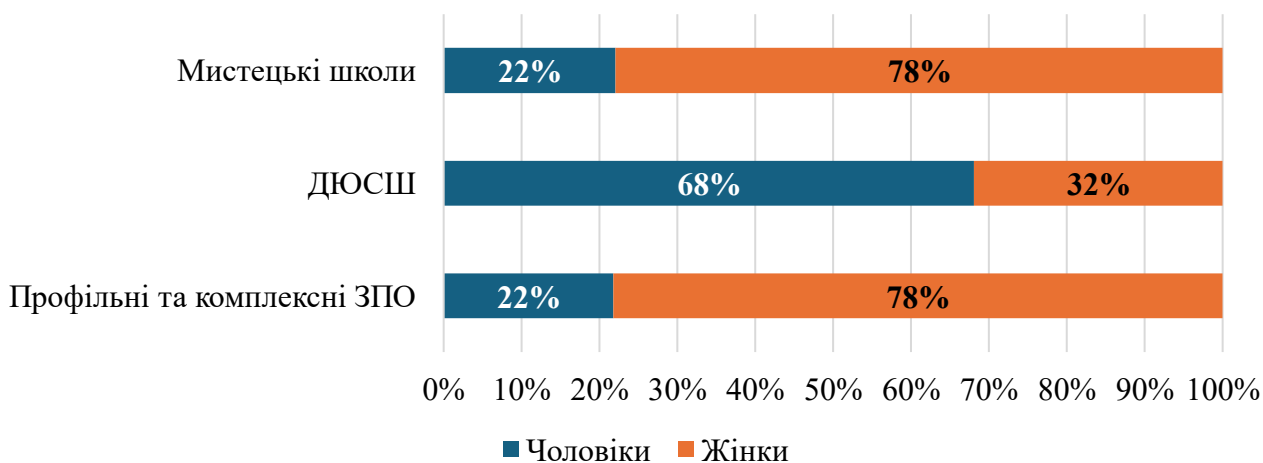

Рис. 2.8. Гендерна структура педагогічних працівників закладів позашкільної освіти України (станом на початок 2024 року)

[Складено автором на основі джерел: 7, 10, 11, 18, 32]

Серед інших проблем у сфері публічного управління позашкільною освітою в Україні все ще залишається питання щодо її місця в структурі Класифікації видів економічної діяльності (далі – КВЕД). Суть проблеми полягає в тому, що позашкільну освіту та відповідні послуги не визначено як окремий вид економічної діяльності, що має власну назву та код. Натомість діяльність у сфері позашкільної освіти віднесено до інших кодів КВЕД: 85.59 Інші види освіти, н. в. і. у. (профільні та комплексні заклади позашкільної освіти); 85.51 Освіта у сфері спорту та відпочинку (ДЮСШ) та 85.52 Освіта у сфері культури (мистецькі школи). Такий стан речей зумовлює певні труднощі у визначенні реальної кількості приватних суб'єктів, що надають послуги виключно у сфері позашкільної освіти в розумінні Закону України «Про позашкільну освіту» та за визначеними напрямками для дітей та молоді із загальної кількості таких суб'єктів, до яких віднесено: діяльність курсів з підвищення професійної кваліфікації, навчальних центрів, які пропонують курси з корекції, академічне, релігійне навчання, навчання мовам і навичкам спілкування, комп'ютерної грамотності та ін. [13].

За інформацією ресурсу «УС.Market», в Україні налічується близько 23,4 тис. суб'єктів, що мають основну діяльність за КВЕД 85.59 Інші види освіти; близько 3,9 тис. суб'єктів за КВЕД 85.51 Освіта у сфері спорту та відпочинку; понад 4,2 тис. за КВЕД 85.52 Освіта у сфері культури (рис. 2.9) [65].

Враховуючи вищезазначене, система позашкільної освіти має складну та багатогранну структуру суб'єктів, що представлена закладами державної, комунальної та приватної форми власності. Статистичний облік відповідних суб'єктів здійснюється згідно з установленими формами звітності (1-ПЗ, 5-ФК, 1-МШ), проте приватний сектор, що становить відносно більшу частину суб'єктів системи позашкільної освіти, не завжди враховується у загальній статистиці, хоча здійснює основну діяльність за певними кодами КВЕД.

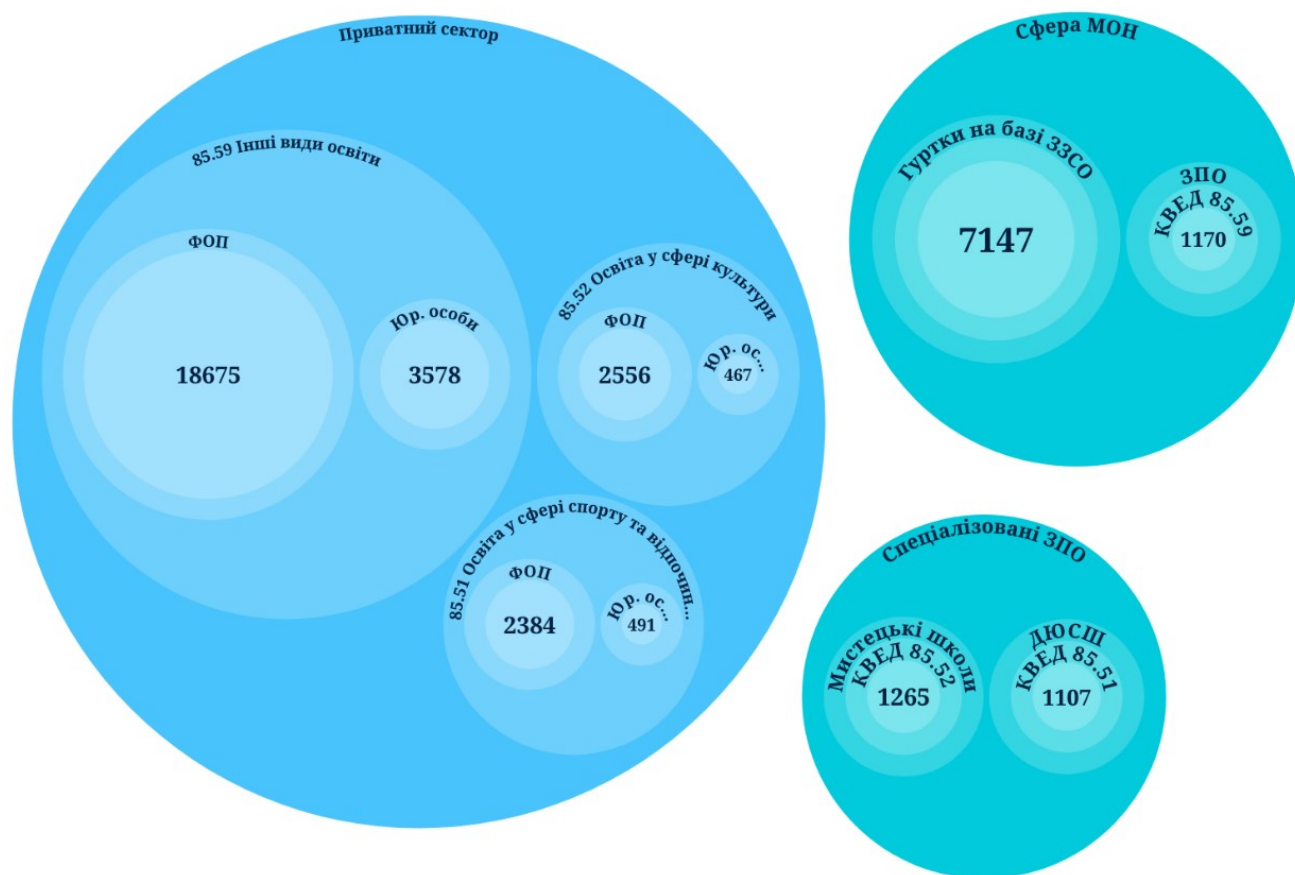

Рис. 2.9. Структура суб'єктів системи позашкільної освіти

[Джерело: 2]

Така ситуація свідчить про те, що приватний сектор функціонує практично автономно від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що спричинене, зокрема:

- відсутністю міжсекторальної та міжгалузевої комунікації, а також належного рівня координації дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування різних рівнів;
- відсутністю єдиного підходу до питання ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти у зв'язку з чим спостерігається хаотична кількість суб'єктів системи позашкільної освіти;
- недостатнім рівнем залучення громадськості, а також інституцій громадянського суспільства до процесу прийняття та аналізу публічно-управлінських рішень у сфері позашкільної освіти;

– відсутністю єдиної інформаційно-аналітичної системи у сфері позашкільної освіти.

З огляду на вищезазначене, спостерігається необхідність у розширенні структури класифікації видів економічної діяльності шляхом включення коду «Позашкільна освіта» (або іншої назви, що пов'язана із наданням послуг позашкільної освіти згідно за визначеними напрямками згідно з законодавством). Окрім цього, виникає потреба в посиленні взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, а також між представниками приватного сектору та громадськістю.

Згідно з чинним законодавством України держава гарантує закладам позашкільної освіти певний рівень організаційної, кадрової, академічної та фінансової автономії [51]. З огляду на це, керівник закладу освіти відіграє ключову роль в частині вирішення фінансово-господарських питань. Окрім цього, враховуючи наслідки реформування місцевого самоврядування в Україні, високий рівень відповідальності за розвиток позашкільної освіти було покладено безпосередньо на органи місцевого самоврядування – засновників комунальних закладів позашкільної освіти. Тому великий спектр повноважень, а також відповідальність за розвиток системи позашкільної освіти забезпечують відповідні структурні підрозділи з питань освіти, культури, молоді та спорту (гуманітарної політики) органів місцевого самоврядування.

На проблемних питаннях сфери позашкільної освіти також акцентує увагу Освітній омбудсмен України [31]. На наш погляд вказані зауваження можна поділити на:

- *інституційні*: скорочення мережі закладів позашкільної освіти, зменшення чисельності вихованців, нерівний доступ до позашкільної освіти;
- *організаційні*: призупинення освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, відсутність споруд цивільного захисту;
- *фінансові*: неналежне фінансування системи позашкільної освіти;

– *кадрові*: скорочення педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, старіння кадрового забезпечення, неналежний рівень професійної підготовки кадрів у відповідній сфері.

Починаючи з 2022 року, в умовах правового режиму воєнного стану позашкільна освіта набуває все більшої актуальності через традиційні форми та методи роботи з вихованцями, надання всебічної підтримки та створення умов для психологічного розвантаження дітей та молоді, зокрема категорії внутрішньо переміщених осіб, а також осіб з особливими освітніми потребами, що постраждали внаслідок війни. Також в умовах збройної агресії та нових екзистенційних викликів відбувається розвиток та оновлення змісту військово-патріотичного напрямку позашкільної освіти, що забезпечує набуття вихованцями знань та вмінь із захисту України. З огляду на це, позашкільна освіта стає важливою складовою утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема через діяльність гуртків та інших творчих об'єднань за військово-патріотичним та пластовим (скаутським) напрямками. Поряд з цим заклади позашкільної освіти забезпечують організацію та проведення різноманітних заходів національно-патріотичного спрямування, таких як Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), Всеукраїнська краєзнавча експедиція учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна» та ін.

Протягом 2022-2024 років на базі закладів позашкільної освіти було відкрито низку гуманітарних хабів, а педагогічні працівники активно долучаються до волонтерських ініціатив. Окрім цього, на базі деяких закладів позашкільної освіти організовано тимчасові шелтери для тих, хто втратив житло внаслідок війни, а також створено «пункти незламності» у відповідь на гуманітарні кризові явища.

Як зазначає Освітній омбудсмен України, «цінність позашкільної освіти в умовах війни набуває нових сенсів. Адже психологічний стан дітей під час війни погіршився, діти частіше відчувають страх за життя – своє та близьких,

тривожність, а психологічні травми мають довгострокові негативні наслідки для дитини. Водночас улюблене заняття допомагає долати негативний вплив. Навіть багато дорослих, щоб покращити свій стан, в умовах війни шукають для себе нові хобі та регулярно ними займаються» [31].

За інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на 2023 рік, унаслідок воєнних (бойових) дій було зруйновано 18 закладів позашкільної освіти, 138 зазнали пошкоджень різного ступеня. 101 заклад перебуває на тимчасово окупованій території [19]. Серед закладів позашкільної освіти системи культури 48 зруйновано та 72 пошкоджено [7]. Окрім цього, тільки 55% спортивних споруд закладів дитячо-юнацького та резервного спорту знаходяться у задовільному стані (1450 споруд із 2532), 6 зруйновано повністю, 22 частково пошкоджено [28].

Одним із викликів, що постали перед органами державної влади та органами місцевого самоврядування в умовах війни та її наслідків стало питання щодо створення та облаштування споруд цивільного захисту у закладах позашкільної освіти для забезпечення безпеки учасників освітнього процесу та організації навчання в очній формі. Проте за інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на травень 2023 року, тільки 48% закладів позашкільної освіти мали укриття [19]. Такий стан речей змушує заклади позашкільної освіти надавати освітні послуги дистанційно або використовувати споруди цивільного захисту, що облаштовані в інших закладах освіти та розташовані у достатній територіальній близькості до них. Тому можна спрогнозувати, що в найближчому майбутньому тенденція щодо зменшення кількості закладів позашкільної освіти, вихованців та педагогічних працівників буде продовжуватись, що спричинить погіршення доступності та якості послуг позашкільної освіти.

Отже, система позашкільної освіти України є достатньо розгалуженим об'єктом публічного управління, що складається з понад 3,5 тис. різних закладів позашкільної освіти державної, комунальної та приватної форми власності, які

підпорядковані різним галузевим органам публічної влади у сфері освіти (профільні та комплексні заклади позашкільної освіти), культури (мистецькі школи) та фізичної культури і спорту (дитячо-юнацькі спортивні школи). Також провайдерами послуг позашкільної освіти активно виступають інші заклади освіти, в яких організовано гурткову роботу, а також різні суб'єкти приватного та публічного права, що здійснюють основну діяльність у сфері позашкільної освіти.

Динаміка кількості закладів позашкільної освіти, педагогічних працівників та вихованців має стійку тенденцію щодо зменшення, що спостерігається протягом останніх років. Загальна мережа закладів позашкільної освіти за період з 2014 до 2024 року зменшилась на 12%, а кількість вихованців на 46%. У системі позашкільної освіти України наявні проблеми із людським потенціалом: нестача педагогічних працівників, гендерна та вікова диспропорція.

Серед інших викликів, з якими стикається система позашкільної освіти, виділяються такі: відсутність класифікації позашкільної освіти за окремим видом економічної діяльності; значна територіальна диспропорція доступності послуг позашкільної освіти у міській та сільській місцевості; неналежний рівень фінансування позашкільної освіти та підтримки місцевих бюджетів зі сторони держави (неспроможність громад самостійно здійснювати належне фінансування позашкільної освіти); поступова втрата актуальності змісту та форм освітнього процесу за деякими напрямками позашкільної освіти (неприспособленість до змін науково-технічного прогресу та нових потреб дітей та молоді); недостатня увага зі сторони органів публічної влади до проблемних питань позашкільної освіти.

Всі ці чинники зумовлюють бар'єри в отриманні дітьми та молоддю послуг позашкільної освіти, що негативно впливає на реалізацію державної політики у відповідній сфері та вимагає застосування дієвих механізмів публічного управління як зі сторони органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, які в умовах децентралізованої моделі управління мають

широкий спектр повноважень з питань розвитку позашкільної освіти. Також, враховуючи багатоманітність системи позашкільної освіти, спостерігається необхідність у налагодженні ефективної міжвідомчої та міжгалузевої (міжгалузевої/кроссекторальної) комунікації між органами публічної влади та сприяння державно-приватному партнерству у відповідній сфері.

2.2. Нормативно-правові аспекти забезпечення реформування публічного управління позашкільною освітою.

Нормативно-правове забезпечення реформування публічного управління позашкільною освітою базується на Конституції України та регулюється галузевими законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», актами Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, а також іншими підзаконними нормативно-правовими актами органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Конституцією України закріплено право громадян на освіту, а також положення щодо того, що держава забезпечує розвиток позашкільної освіти, різних форм навчання [15]. Вагомий вплив на реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти та процес публічного управління позашкільною освітою має Конвенція про права дитини, ратифікована постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 № 789-XII, відповідно до якої держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована, зокрема на [14]:

- розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини;
- підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві через демократичні цінності;
- забезпечення права дитини на відпочинок і дозвілля, брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом;

– екологічне, громадянське та національно-патріотичне виховання (культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, поваги до інших народів та держав).

Указом Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» четвертою ціллю сталого розвитку визначено забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх [57]. У цьому контексті позашкільна освіта, як складова неперервної освіти, має унікальну роль щодо забезпечення сталого розвитку громад та територій України через традиційні та інноваційні форми роботи з дітьми та молоддю. Також слід зазначити, що Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогностичних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [57]. Тому спостерігається можливість щодо посилення значимості та ролі системи позашкільної освіти у контексті складання та реалізації місцевих програм економічного розвитку та національних стратегій, що сприятиме формуванню людського капіталу, розвитку професійних компетентностей та забезпечення соціально-економічної стійкості громад і територій України.

Усього, за даними порталу Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua>), за період 1991-2024 років в рамках нормотворчого процесу було прийнято понад 470 документів, що стосуються публічного управління позашкільною освітою (юридична класифікація «Позашкільне навчання та виховання. Позашкільні навчально-виховні заклади. Організація літнього відпочинку школярів», код 100 50) (рис. 2.10), з яких 143 є такими, що втратили чинність.

Знаковою подією в контексті публічного управління позашкільною освітою можна вважати прийняття у 2000 році спеціального Закону України «Про позашкільну освіту», в якому визначено основні засади державної політики

у сфері позашкільної освіти, принципи, структуру позашкільної освіти та її організацію, фінансові аспекти, а також права та обов'язки учасників освітнього процесу. Також виокремлено органи управління у сфері освіти та їх повноваження. Узагалі світова практика прийняття окремого профільного закону, який регламентує питання позашкільної освіти, не є поширеною. У багатьох державах нормативно-правове регулювання здійснюється в основному галузевим законом у сфері освіти. З огляду на це, спостерігається унікальність системи позашкільної освіти в Україні як самодостатньої освітньої ланки.

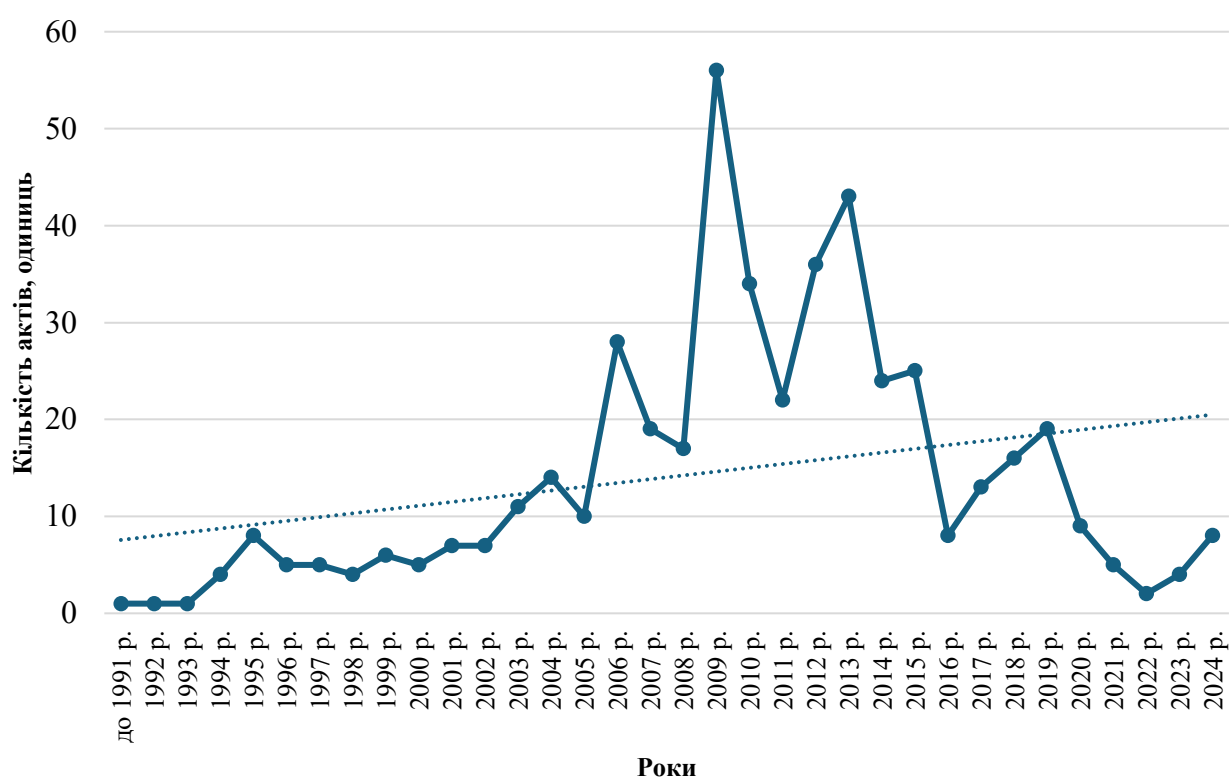

Рис. 2.10. Динаміка кількості прийнятих основних нормативно-правових актів, що стосуються публічного управління позашкільною освітою, за період 1991 – 2024 років

[Складено автором на основі даних джерела 61]

Варто зазначити, що низка нормативно-правових актів була прийнята до 2017 року, тобто до прийняття Закону України «Про освіту» в новій редакції.

При цьому відповідні зміни до чинного законодавства у сфері позашкільної освіти внесені не були, що зумовлює використання застарілих термінів та втрату актуальності прийнятих актів. Відповідно, виникає потреба у внесенні змін у такі нормативно-правові акти, їх припинення чи прийняття у новій редакції.

Згідно з наведеним графіком, найбільша кількість прийнятих нормативно-правових актів спостерігається протягом 2009-2013 років. Саме на цей період припадає затвердження положень про окремі типи закладів позашкільної освіти (центри, палаци, будинки, клубу художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, художньо-естетичної творчості учнівської молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання; дитячо-юнацькі клуби юних моряків, річковиків, авіаторів, космонавтів, парашутистів, десантників, прикордонників, радистів); системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді; переліку платних послуг у закладах позашкільної освіти та порядку їх надання; примірної інструкції з ведення ділової документації в закладах позашкільної освіти; типових штатних нормативів; положень про різні конкурси за напрямками позашкільної освіти тощо.

За видами прийнятих документів найбільша кількість представлена наказами галузевих центральних органів виконавчої влади (187 одиниць), постановами Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України (171 одиниця), положеннями (99 одиниць), розпорядженнями Президента України та Кабінету Міністрів України (76 одиниць), закони України (18 одиниць), укази Президента України (14 одиниць) (додаток Л) [61]. Окрім цього, за даними офіційного вебсайту Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/>), станом на 2024 рік, налічувалось 25 листів за темою «Позашкільна освіта» [24]. Проте слід враховувати, що їх реальна кількість є значно більшою, так як не всі листи публікуються у відкритому доступі.

І. Мосякова виділяє 4 рівні нормативно-правового забезпечення публічного управління позашкільною освітою і закладом позашкільної освіти [63]:

1-й рівень – державний, що охоплює акти Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади: закони України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, накази та листи міністерств;

2-й рівень – органи виконавчої влади і місцевого самоврядування, територіальних громад, що охоплює акти місцевих державних адміністрацій та їх профільних структурних підрозділів (департаментів/управлінь) з питань освіти і науки, органів місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, районні та обласні ради): розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, рішення місцевих рад, накази, листи, протоколи, доручення та ін.;

3-й рівень – заклади позашкільної освіти, що охоплює внутрішні акти закладу позашкільної освіти, створені керівництвом закладу позашкільної освіти (директор та його заступники, завідувачі відділами тощо), а також методистами та художніми керівниками: статут, правила внутрішнього трудового розпорядку, посадові інструкції тощо;

4-й рівень – суб'єкти освітнього процесу в закладі позашкільної освіти, що охоплює діяльність педагогічних працівників (педагогів-організаторів, керівників гуртків), учнівського самоврядування, учасників освітнього процесу та інших суб'єктів освітньої діяльності: положення, навчальні програми, проекти тощо.

В. Мокляк разом з О. Мокляк та Т. Бондаренко на основі аналізу нормативно-правової бази виділяють 3 рівні інституцій, на які покладаються задачі опікування закладами позашкільної освіти [25]:

національний, що включає в себе центральні органи виконавчої влади, які формують державну політику у сфері позашкільної освіти, а також державні центри позашкільної освіти;

обласний, що включає в себе місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування (обласні та районні ради; сільські, селищні та міські

ради) та їх структурні підрозділи з питань освіти і науки, культури і туризму, справах сім'ї, молоді та спорту тощо;

місцевий, що включає в себе процес управління закладом позашкільної освіти та освітній процес.

З огляду на запропоновану структуру рівнів нормативно-правового забезпечення публічного управління позашкільною освітою і закладом позашкільної освіти, можна стверджувати, що вона є багаторівневою, так як охоплює нормотворчу діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування на всіх рівнях публічного управління, а також безпосередню діяльність закладів позашкільної освіти в рамках організації освітнього процесу.

Важливість перегляду та оновлення нормативно-правової бази у сфері позашкільної освіти також підкреслює Освітній омбудсмен України [31]. Зокрема, він зауважує, що в контексті реформування загальної системи освіти, деякі акти, зокрема Закон України «Про позашкільну освіту», перелік типів закладів позашкільної освіти та Положення про позашкільний навчальний заклад були прийняті та затверджені ще на початку 2000-х років, а тому вони потребують оновлення. Також він наголошує на надмірній бюрократизації діловодства в закладах позашкільної освіти, перегляді штатних нормативів у відповідності до сучасних запитів вихованців та потреб ринку праці (цифрові технології, робототехніка, комп'ютерний дизайн тощо) [31]. На цих питаннях також акцентують увагу вітчизняні науковці, зокрема О.В. Биковська [1].

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що певна частина нормативно-правових актів у сфері позашкільної освіти вимагає оновлення з урахуванням сучасних умов та курсу України та європейську інтеграцію, тоді як інші – скасування через невідповідність сучасному вектору розвитку позашкільної освіти. Зокрема, перегляду потребує спеціальний Закон України «Про позашкільну освіту» в частині визначення структури позашкільної освіти, типів закладів позашкільної освіти та основних напрямів позашкільної освіти в контексті задоволення сучасних запитів дітей та молоді. Також додаткового

уточнення потребують такі аспекти як ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти та повноваження органів управління позашкільною освітою на регіональному та місцевому рівнях публічного управління.

Сучасна структура позашкільної освіти має враховувати європейський контекст і вектор розвитку неформальної освіти дітей та молоді та включати в себе не тільки інституційні утворення (заклади позашкільної освіти, гуртки, клуби та інші творчі об'єднання), але й інтегровані види та форми організації позашкільної освіти з акцентом на гнучкість та доступність відповідних послуг для здобувачів. При цьому, оновлення структури позашкільної освіти має базуватись на цифровізації освітнього процесу, а також розвитку нових напрямів, таких як робототехніка, інформаційні технології, STEM/STEAM-освіта, штучний інтелект, «soft skills» тощо. З огляду на це, сучасна структура позашкільної освіти має бути представлена динамічними та гнучкими моделями взаємодії з іншими складниками системи освіти, бізнесом, інститутами громадянського суспільства з метою створення якісних умов для розвитку різних компетентностей дітей та молоді, а також практичному втіленню здобутих знань.

Чинним законодавством України визначено вичерпний перелік типів закладів позашкільної освіти, до яких віднесено: центри, комплекси, палаци, будинки, клуби, станції, кімнати, студії, школи мистецтв, малі академії мистецтв (народних ремесел), малі академії наук, мистецькі школи, спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи олімпійського резерву, фізкультурно-спортивні клуби за місцем проживання, фізкультурно-оздоровчі клуби осіб з інвалідністю, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи олімпійського резерву, дитячі стадіони, дитячі бібліотеки, дитячі флотилії, галереї, бюро, оздоровчі заклади [37]. Зазначені типи закладів було сформовано під впливом спадку радянського періоду в перші роки XXI століття на етапі становлення національної системи позашкільної освіти. Тому в сучасних умовах постає питання щодо перегляду типів закладів позашкільної освіти згідно з потребами дітей та молоді, а також можливостями громади щодо забезпечення надання

послуг позашкільної освіти в умовах децентралізації. Ситуація щодо реорганізації низки закладів позашкільної освіти шляхом злиття з іншими, яку можна було спостерігати в Україні протягом 2020-2021 років, показала, що забезпечення функціонування профільних та спеціалізованих закладів позашкільної освіти може бути складним завданням для органів місцевого самоврядування (особливо у сільській місцевості) в контексті фінансового забезпечення, утримання та наповнення цих закладів вихованцями і педагогічними працівниками. З огляду на це, класифікація типів закладів позашкільної освіти має бути спрямована на створення багатофункціональних освітніх просторів розвитку дітей та молоді, які б надавали широкий спектр послуг позашкільної освіти. При цьому слід враховувати й можливості для розвитку профільних напрямів в закладах позашкільної освіти, що може бути реалізовано за рахунок співпраці з різними суб'єктами. Наприклад, розвиток еколого-натуралістичних центрів, станцій юних натуралістів може відбуватись на базі лісництв та інших господарств. У свою чергу, розвиток малих академій наук може відбуватись через тісну взаємодію з закладами вищої освіти, науковими установами, лабораторіями тощо. Відповідно, така інтеграція системи позашкільної освіти потребує її законодавчого закріплення та уточнення.

Аналіз повноважень органів управління позашкільною освітою, закріплених у Законі України «Про позашкільну освіту» показує, що вони не є конкретизованими та не поділені за рівнями публічного управління. Тобто в одній частині визначено як повноваження для місцевих органів виконавчої влади, так і для органів місцевого самоврядування, що у свою чергу може викликати певні проблеми з реалізацією публічно-управлінських функцій різними органами публічної влади. З огляду на це, спостерігається необхідність у розділенні повноважень для органів державної влади та органів місцевого самоврядування в залежності від того, на якому рівні вони реалізують державну політику у сфері позашкільної освіти, а також в контексті подальшого

процесу реформування місцевого самоврядування в Україні (зокрема, запровадження місцевих адміністрацій префектурного типу).

Поряд з цим невизначеним все ще залишається питання щодо ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти, порядок якого закріплено в окремій постанові Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» [35]. Суть проблеми полягає в тому, що ця процедура не є обов'язковою та здійснюється за рішенням засновника закладу позашкільної освіти. Натомість ліцензування на інших рівнях освіти, зокрема повної загальної середньої освіти, залишається обов'язковим.

У процесі реформування публічного управління позашкільною освітою слід враховувати не тільки національні пріоритети, але й міжнародні домовленості та зобов'язання України. Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони визначено домовленість щодо поглиблення співробітництва та обмін досвідом в галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді, що спрямовано, зокрема на [62]:

- сприяння інтеграції молоді в суспільство загалом, заохочуючи її активну громадську позицію та ініціативність;
- сприяння молоді в отриманні знань, навичок та професійних умінь поза освітньою системою, зокрема волонтерство, та визнання цінності такого досвіду;
- просування здорового способу життя, з особливим акцентом на молоді.

У цьому контексті реформування публічного управління позашкільною освітою має враховувати неформальний характер освіти, спрямований на формування громадянських компетентностей у здобувачів освіти, та її тісний зв'язок з молодіжною роботою. Такий підхід вимагає поєднання елементів традиційної системи позашкільної освіти, що склалась в Україні, з європейським розумінням позашкільної освіти, за яким вона може охоплювати більш широке

коло послуг для дітей та молоді, наприклад: позакласні заняття, неформальну освіту, позаурочну діяльність, дозвілля тощо.

Процес реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні потребує комплексного підходу, що передбачає, зокрема й прийняття нових законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які б визначали стратегічне бачення позашкільної освіти та напрями розвитку відповідної системи. Попри це, протягом 2015-2024 років на національному рівні не було прийнято жодну цільову програму розвитку позашкільної освіти, що підтверджує недостатню увагу органів державної влади та різних політичних сил до сфери позашкільної освіти. Натомість до 2014 року діяла Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 785 (із змінами), що містила прогнозовані обсяги фінансування та завдання і заходи з виконання із очікуваними результатами. На основі цієї програми передбачалось затвердження регіональних програм розвитку позашкільної освіти [33].

У період з 2002 по 2008 роки діяла Програма розвитку позашкільних навчальних закладів, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 № 378. Основними завданнями цієї програми було визначено [40]:

- збереження та розвиток мережі закладів позашкільної освіти, особливо у сільській місцевості;
- створення умов для забезпечення фундаментальної практичної професійної та наукової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи позашкільної освіти;
- сприяння випуску науково-популярних видань, радіо- та телепередач з питань позашкільної освіти;
- збереження та подальше зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти різних типів, вирішення питань їх фінансування;
- соціальний захист учасників освітнього процесу;

– прискорення та поглиблення інтеграції України в європейський та світовий освітній простір, розширення співробітництва з іншими країнами, міжнародними організаціями у питаннях позашкільної освіти.

Слід зазначити, що станом на 2024 рік відповідні програми все ще є чинними хоча й були заплановані на вказані періоди, проте фактично не виконуються, що додатково підтверджує факт недостатньої уваги з боку органів державної влади до нормативно-правового забезпечення у цій галузі. Окрім цього, станом на 2024 рік, відсутній Державний стандарт позашкільної освіти, який би формалізував результати навчання вихованців у закладах позашкільної освіти. Тобто спостерігаються певні проблеми щодо стратегічного бачення системи позашкільної освіти, що зумовлює неузгодженість дій та прийнятих рішень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування. До того ж, це зумовлює зниження пріоритетності позашкільної освіти на територіальному рівні, особливо у громадах, що знаходяться у сільській місцевості, та не мають закладів позашкільної освіти та/або не спроможні забезпечувати надання відповідних освітніх послуг [5]. Також деякі окремі аспекти розвитку позашкільної освіти висвітлено в інших галузевих програмах за суміжними напрямками, зокрема у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, регіонального розвитку, молодіжної політики, культури, фізичної культури та спорту, виховної роботи та ін.

Слід зазначити, що нормативно-правове забезпечення може здійснюватися не тільки центральними органами державної влади, але й місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, зокрема обласного рівня. Відповідно, програма з розвитку позашкільної освіти може бути затверджена на регіональному, субрегіональному чи місцевому рівнях – це компетенція місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Така практика вже використовується у деяких територіальних громадах (Житомирська, Козятинська, Менська, Черкаська міські; Арбузинська селищна; Зазимська сільська) та областях (Полтавська, Харківська та ін.)

України [36, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 50]. Проте це не є системним та залежить від ініціативності керівників структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також різних політичних сил.

Окрім цього, нормативно правове забезпечення реформування публічного управління позашкільною освітою може включати в себе й інші акти органів публічної влади, зокрема:

- розпорядження голів місцевих державних адміністрацій та накази керівників відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій у сфері позашкільної освіти, що визначають конкретні заходи для її розвитку на відповідній території;

- розпорядження голів обласних, районних рад та рішення відповідних рад щодо затвердження місцевих цільових програм розвитку позашкільної освіти, фінансування закладів, а також вирішення питань їх кадрового забезпечення (потенціалу);

- договори про співпрацю територіальних громад в частині забезпечення послуг позашкільної освіти для населення;

- меморандуми та інші документи про співпрацю з питань розвитку позашкільної освіти, зокрема із залученням громадських організацій та інших зацікавлених суб'єктів.

Влітку 2022 року Урядом було презентовано попередній план відновлення освіти і науки. Основними напрямками роботи у процесі відновлення сфери позашкільної освіти визначено [29]:

- законодавче забезпечення нової архітектури позашкільної освіти (внесення змін у Закон України «Про позашкільну освіту», прийняття у новій редакції Положення про заклад позашкільної освіти);

- поглиблення фінансової та організаційної автономії закладів позашкільної освіти;

- сучасний менеджмент державних і комунальних закладів позашкільної освіти;

- зміна підходів до оплати праці педагогічних працівників;
- запровадження ваучера на позашкілля;
- створення освітньо-культурних хабів на базі закладів позашкільної освіти, як осередків позашкілля (побудова освітньо-культурних хабів на місці знищених закладів освіти; творення мобільних центрів позашкільної освіти).

Окрім цього, відповідним планом відновлення передбачено реалізацію до 2032 року 7 національних проєктів за сферою позашкільною освіти (табл. 2.2). Слід зазначити, що у 2025 році один із проєктів вже було реалізовано, а саме створено інтерактивний музей математики «Кубоїд», координатором діяльності якого визначено Національний центр «Мала академія наук України». Однією із цілей, що були поставлені перед музеєм є подолання освітніх втрат внаслідок війни, пандемії COVID-19. Також одним із завдань «Кубоїду» є популяризація STEAM-освіти та математики серед дітей та молоді [23, 26]. З огляду на вищезазначене, маємо приклад того, як заклад позашкільної освіти (у цьому контексті НЦ «МАНУ») може запропонувати інноваційні форми організації позашкільної освіти через створення спеціалізованого інтерактивного простору, відкритого для широкої кількості населення: діти, молодь та дорослі люди. Також це приклад важливості нормативно-правового забезпечення сфери позашкільної освіти шляхом висвітлення відповідних проєктів у різноманітних програмах та планах заходів.

Таблиця 2.2.

Проекти у сфері позашкільної освіти до 2032 року

№ з/п	Назва проєкту	Опис проєкту
1.	«Рухома наука»	побудова 75 мобільних освітніх модулів, що виконуватимуть роль освітніх просторів
2.	«Лабораторія винахідників «Spark!Lab»	інтерактивний простір популяризації науково-дослідницької діяльності дітей та молоді
3.	«Наука в клас»	комплексна наукова програма з STEM освіти для 1-5 класів та закладів дошкільної освіти

4.	«Музей Математики» <i>(Реалізовано у 2025 році)</i>	створення інтерактивного музею математики
5.	«Інноваційне підприємництво» для молоді»	розробка та впровадження освітньої програми
6.	«Психологічна реабілітація у Природі»	створення центрів на базі існуючих закладів позашкільної освіти, громадських організацій для реалізації програм «Психологічна реабілітація у Природі»
7.	«ПозаШкола»	підвищення спроможності посадових осіб, педагогічних працівників, представників громадськості та ін. до участі у грантових програмах та проєктах

[Складено автором на основі джерела 29]

Слід зауважити, що в рамках плану відновлення освіти і науки було визначено необхідність у підготовці проєкту Державної програми відновлення позашкільної освіти на 2022-2032 роки. Проте відповідний проєкт презентовано не було. Окрім цього, було запропоновано внести зміни у нормативно-правові акти щодо: урахування потреб закладів позашкільної освіти в формулі розподілу бюджету з подальшим розробленням механізму розподілу субвенції на відповідний рік; внесення змін до Державного бюджету України у частині введення державної субвенції на заклади позашкільної освіти; всебічної підтримки педагогічних працівників та учасників освітнього процесу [29].

У 2023 році Міжнародною асоціацією позашкільної освіти було презентовано Концепцію позашкільної освіти в умовах воєнного стану, що розглядала позашкільну освіту як основу утвердження української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання. Одним із завдань Концепції було визначено удосконалення нормативно-правової бази у сфері позашкільної освіти в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема в частині розробки та затвердження Державної програми позашкільної освіти в умовах воєнного стану на 2023-2025 роки [16]. Узагалі, факт того, що розробкою певної концепції розвитку позашкільної освіти займається громадська організація, свідчить про наявність стейкхолдерів серед інститутів

громадянського суспільства, а також суспільного інтересу до вирішення відповідних питань. Структура МАПО включає різні представницькі органи та територіальні відділення, що діють по всій території України, а також іноземних державах (Республіка Болгарія, Республіка Казахстан, Республіка Польща, Литовська Республіка) [17]. З цього можна зробити висновок, що підтримка розвитку позашкільної освіти в Україні відбувається із залученням широкого кола зацікавлених осіб – фахівців відповідної сфери, що об'єднані спільною метою: реалізація права дітей та молоді на якісну позашкільну освіту.

У свою чергу Міністерством освіти і науки України у 2024 році було представлено власну візію позашкілля та створено робочу групу з розроблення Концепції розвитку позашкільної освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2024 № 590 «Про утворення робочої групи з розроблення Концепції розвитку позашкільної освіти») [55]. У рамках Концепції визначено мету – позашкільна освіта має стати осередком розвитку громад з розширеним переліком послуг та вільним доступом здобувачів до них, що досягається через [21]:

- переформатування мережі закладів позашкільної освіти;
- зміну функціоналу національних центрів позашкільної освіти;
- розробку моделей роботи центрів позашкільної освіти;
- організацію нових форм роботи (хабів, вільних просторів);
- зміни у фінансуванні (запровадження системи грантів та цільових субвенцій);
- трансформацію змісту позашкільної освіти;
- зміну підходів щодо підготовки фахівців.

Окрім цього, Кабінетом Міністрів України було затверджено план заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки, в якому визначається роль позашкільної освіти як елемента системи соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України [38]. З огляду на це, можна

стверджувати, що система позашкільної освіти є важливою складовою післявоєнного відновлення України, так як здатна забезпечити всебічну підтримку дітей та молоді через традиційні форми організації освітнього процесу за відповідними напрямками, а також створюючи умови для психологічного розвантаження у стресових ситуаціях.

Отже, певні законодавчі зміни у сфері позашкільної освіти вже ініційовані та потребують подальшого наукового обґрунтування, що свідчить про початок певної трансформації нормативно-правового забезпечення публічного управління позашкільною освітою в Україні. Разом з цим актуальним залишається питання щодо проведення правової експертизи прийнятих актів та їх систематизації, так як більшість із них була прийнята до 2017 року та початку реформування місцевого самоврядування. Також нагальною проблемою в частині нормативно-правового забезпечення все ще залишається недостатня увага до питань розвитку позашкільної освіти зі сторони органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що зумовлює відсутність національних та місцевих (регіональних, субрегіональних, територіальних) цільових програм розвитку позашкільної освіти. Проте деякі аспекти розвитку позашкільної освіти все ж висвітлені в інших галузевих програмах, таких як молодіжна політика, регіональний розвиток, національна ідентичність та військово-патріотичне виховання.

Такий стан речей зумовлює необхідність не тільки в оновленні існуючих нормативно-правових актів, але й у прийнятті нових, які б адаптували систему позашкільної освіти до умов сучасності та оптимізували процес прийняття публічно-управлінських рішень та узгодження дій органів державної влади та місцевого самоврядування різного рівня. Одним із очікуваних документів в контексті реалізації публічного управління позашкільною освітою є національна (державна) програма розвитку позашкільної освіти, що мала б обґрунтовані фінансові показники, чіткі завдання та основні індикатори (показники) виконання.

У найближчому майбутньому можна спрогнозувати, що одна з представлених концепцій розвитку позашкільної освіти все ж буде схвалена та затверджена Кабінетом Міністрів України, що створить поштовх для розробки відповідної національної (державної) програми розвитку позашкільної освіти. Відповідно, виконавчі органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають бути готовими до її імплементації, а також розробки власних місцевих програм та проєктів із розвитку позашкільної освіти з урахуванням загальнодержавної візії.

2.3. Структура, функції та механізми публічного управління позашкільною освітою в сучасній Україні.

Публічне управління позашкільною освітою в Україні характеризується багаторівневою структурою публічного управління та включає в себе тісну взаємодію різних суб'єктів, що формують та реалізують державну політику у сфері позашкільної освіти.

На думку Р. Науменко, сучасна структура системи державного управління позашкільною освітою представлена на національному, регіональному, муніципальному та інституціональному рівнях [27]. Її класифікація відображає ієрархічну підпорядкованість та системність позашкільної освіти в умовах централізованого управління, що спостерігалась до реформування місцевого самоврядування в Україні.

У свою чергу О. Биковська виокремлює 3 рівні публічного управління позашкільною освітою [1]:

- національний рівень, який представлений інституціями, що формують державну політику у сфері позашкільної освіти;
- обласний рівень, який представлений інституціями, що координують державну політику у сфері позашкільної освіти;

позашкільною освітою в Україні, що враховує сучасний стан речей та розподіл повноважень та функцій управління між різними органами публічної влади (рис. 2.11).

Публічне управління позашкільною освітою здійснюється органами публічної влади на *вищому, центральному, регіональному (обласному), субрегіональному (районному) та місцевому рівнях*. На вищому рівні публічно-управлінські функції виконує Кабінет Міністрів України – як вищий орган в системі органів виконавчої влади України. На центральному рівні – це профільні (галузеві) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері освіти (профільні міністерства, служби, агентства). У свою чергу на регіональному, субрегіональному та місцевому рівні публічне управління здійснюють місцеві органи виконавчої влади (місцеві державні адміністрації) та органи місцевого самоврядування (обласні, районні, сільські, селищні та міські ради).

При цьому, як зазначалось вище, деякі управлінські функції в системі позашкільної освіти здійснюється, зокрема, через державні центри позашкільної освіти (УДЦНПВКТУМ, НЕНЦ, УДЦПО, МАН), що координують діяльність за відповідними напрямками позашкільної освіти. Також окремі повноваження щодо публічного управління позашкільною освітою покладено на Державну наукову установу «Інститут модернізації змісту освіти», Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти, Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

Проте слід зазначити, що відповідні суб'єкти юридично не віднесені до публічно-управлінської ланки, але фактично здійснюють окремі повноваження, що делеговані профільними ЦОВВ.

Публічне управління в системі позашкільної освіти характеризується наявністю не тільки вертикальних (ієрархічних) зв'язків між органами публічної влади різного рівня, але й горизонтальних – між різними галузевими органами публічної влади (таблиця 2.3). Тому за кожною галузевою «гілкою» позашкільної

освіти на кожному управлінському рівні представлені різні профільні органи публічної влади.

Таблиця 2.3.

**Органи управління у сфері освіти за рівнем публічного управління та
галузевою класифікацією**

Рівень Галузь	Освіта		Фізична культура і спорт	Культура	
Вищий	Кабінет Міністрів України				
Центральний	Міністерство освіти і науки України	Державна служба якості освіти України	Міністерство молоді та спорту України	Міністерство культури та стратегічних комунікацій України	Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти
Регіональний (обласний)	обласні, Київська міська державні адміністрації та їх структурні підрозділи з питань освіти та науки	територіальні органи (управління) Державної служби якості освіти України	обласні, Київська міська державні адміністрації та їх структурні підрозділи з питань молоді і спорту	обласні, Київська міська державні адміністрації та їх структурні підрозділи з питань культури	
	обласні ради та їх профільний комітет з питань освіти та науки		обласні ради та їх профільний комітет з питань молоді і спорту	обласні ради та їх профільний комітет з питань культури	
Субрегіональний (районний)	районні державні адміністрації та їх структурні підрозділи з питань освіти та науки		районні державні адміністрації та їх структурні підрозділи з питань молоді і спорту	районні державні адміністрації та їх структурні підрозділи з питань культури	
Місцевий	сільські, селищні та міські ради та структурні підрозділи виконавчого комітету з питань освіти та науки		сільські, селищні та міські ради та структурні підрозділи виконавчого комітету з питань молоді і спорту	сільські, селищні та міські ради та структурні підрозділи виконавчого комітету з питань культури	

[Складено автором]

Повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування в частині публічного управління позашкільною освітою визначені в законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні».

Окремі галузеві повноваження регламентовано законами України «Про культуру», «Про фізичну культуру і спорт», «Про основні засади молодіжної політики» (табл. 2.4, 2.5, 2.6, 2.7).

Таблиця 2.4.

Повноваження Кабінету Міністрів України частині публічного управління позашкільною освітою

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Основні повноваження в частині публічного управління позашкільною освітою
1.	Закон України «Про освіту»	• розробляє, затверджує та виконує державні цільові програми (зокрема у сфері позашкільної освіти); • забезпечує рівні умови розвитку закладів освіти всіх форм власності; • затверджує ліцензійні умови провадження освітньої діяльності (зокрема у сфері позашкільної освіти); • затверджує індикатори оцінки стану освіти в Україні та регіонах
2.	Закон України «Про Кабінет Міністрів України»	• забезпечення проведення освітньої політики (зокрема у сфері позашкільної освіти); • вирішення питань державного управління у сфері освіти (зокрема у сфері позашкільної освіти)
3.	Закон України «Про культуру»	• визначає Порядок формування базової мережі закладів культури (мистецькі школи)

[Складено автором на основі джерел: 46, 47, 51]

Таблиця 2.5.

Повноваження профільних центральних органів виконавчої влади частині публічного управління позашкільною освітою

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Основні повноваження в частині публічного управління позашкільною освітою
1.	Закон України «Про освіту»	• розробляють державні цільові програми розвитку позашкільної освіти та здійснюють їх реалізацію; • здійснюють нормативно-правове забезпечення функціонування системи позашкільної освіти; • організовують збір та здійснюють аналіз освітньої статистики у сфері позашкільної освіти, прогнозування розвитку системи позашкільної освіти; • надають методичні рекомендації щодо освітньої діяльності та управління закладами позашкільної освіти; • здійснюють міжнародне співробітництво у сфері позашкільної освіти;

		• розробляють ліцензійні умови провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти; • забезпечують розвиток фізичного виховання та спорту в закладах освіти; • забезпечують умови для підвищення кваліфікації педагогічних працівників
2.	Закон України «Про позашкільну «освіту»	• формують програми розвитку позашкільної освіти; • затверджують типові освітні програми та розробляють Положення про заклади позашкільної освіти; • готують пропозиції щодо нормативів матеріально-технічного, фінансового забезпечення позашкільної освіти; • здійснюють навчально-методичне керівництво, контроль та державне інспектування закладів позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності
3.	Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 № 168 «Деякі питання Державної служби якості освіти України»	• проводять інституційний аудит закладів позашкільної освіти; • надають рекомендації закладам позашкільної освіти щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; • проводять моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти в закладах позашкільної освіти; • здійснюють державний нагляд (контроль) за закладами позашкільної освіти щодо дотримання ними законодавства
4.	Закон України «Про фізичну культуру і спорт»	• затверджує в установленому порядку Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань України • забезпечує розвиток напрямів фізичної культури і спорту; • координує заходи з розвитку дитячого, дитячо-юнацького спорту, • здійснює інформаційно-пропагандистську роботу з питань фізичної культури і спорту, здорового способу життя
5.	Закон України «Про основні засади молодіжної політики»	• сприяє розвитку молодіжної інфраструктури; • сприяє діяльності та взаємодії із суб'єктами молодіжної роботи з питань формування та реалізації молодіжної політики

[Складено автором на основі джерел: 9, 51, 52, 54, 56]

Акти центральних органів виконавчої влади є обов'язковими до виконання державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади освіти, а також закладами освіти

незалежно від форми власності [51]. Відповідно, простежується певна публічно-управлінська вертикаль взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Таблиця 2.6.

Повноваження місцевих державних адміністрацій в частині публічного управління позашкільною освітою

№ з/п	Нормативно-правовий акт	Основні повноваження в частині публічного управління позашкільною освітою
1.	Закон України «Про освіту»	• розподіляють державне фінансування; • здійснюють аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів освіти, що перебувають у сфері їх управління; • здійснюють повноваження засновника щодо державних закладів освіти • здійснюють ліцензування провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти
2.	Закон України «Про позашкільну «освіту»	• виконують функції засновників закладів позашкільної освіти, узагальнюють та поширюють досвід їх роботи; • вживають заходів щодо збереження мережі закладів позашкільної освіти, розробляє прогнози її розвитку, враховують їх при розробці проектів програм соціально-економічного розвитку; • розподіляють державне фінансування закладів позашкільної освіти, що перебувають у сфері їх управління; • здійснюють аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів позашкільної освіти, що перебувають у сфері їх управління; • забезпечують рівні умови для розвитку закладів позашкільної освіти всіх форм власності; • здійснюють контроль щодо проектування, будівництва та реконструкції будівель, споруд, приміщень закладів позашкільної освіти з урахуванням універсального дизайну та розумного пристосування; • організовують в установленому порядку підвищення кваліфікації, атестацію педагогічних працівників закладів позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; • розробляють місцеві (регіональні, районні) цільові програми розвитку позашкільної освіти
3.	Закон України	• забезпечують формування, оптимізацію та розвиток молодіжної інфраструктури;

	«Про основні засади молодіжної політики»	• сприяють створенню та діяльності молодіжних центрів, забезпечують діяльність молодіжних центрів комунальної форми власності, інших установ, що забезпечують соціальний захист, самореалізацію та розвиток потенціалу молоді
4.	Закон України «Про місцеві державні адміністрації»	• відповідають за реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території; • можуть здійснювати функції засновника щодо закладів позашкільної освіти, що належать до сфери її управління, їх матеріально-фінансове забезпечення

[Складено автором на основі джерел: 49, 51, 52, 54]

Таблиця 2.7.

Повноваження органів місцевого самоврядування в частині публічного управління позашкільною освітою

№ з/п	Закон України	Основні повноваження в частині публічного управління позашкільною освітою
1.	Закон України «Про освіту»	• відповідають за реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території, • планують та забезпечують розвиток мережі закладів позашкільної освіти; • виконують функції засновника та утримують заклади позашкільної освіти, що належать до комунальної власності, реорганізують, перепрофільовують (змінюють тип) та ліквідовують заклади позашкільної освіти з урахуванням спеціальних законів; • забезпечують рівні умови для розвитку закладів позашкільної освіти всіх форм власності • затверджують місцеві цільові програми розвитку позашкільної освіти; • здійснюють аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів позашкільної освіти, що перебувають у сфері їх управління
2.	Закон України «Про позашкільну «освіту»	• затверджують обсяги фінансування комунальних закладів позашкільної освіти; • забезпечують збереження і зміцнення матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти, розвиток їх мережі, ефективне використання закріплених за ними земельних ділянок; • створюють належні умови для вибору вихованцями, учнями і слухачами видів творчої діяльності відповідно до їх інтересів та запитів батьків або осіб, які їх замінюють;

		• можуть вводити додаткові педагогічні ставки, визначати контингент вихованців, учнів і слухачів у закладах позашкільної освіти; • вживають заходів для залучення вихованців, учнів і слухачів, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, до різних форм позашкільної освіти; • забезпечують створення належних умов для здобуття позашкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання; • забезпечують доступність будівель, споруд, приміщень закладів позашкільної освіти згідно з державними нормами і стандартами; • забезпечують соціальний захист вихованців, учнів і слухачів, педагогічних працівників, спеціалістів та інших працівників закладів позашкільної освіти; • організовують в установленому порядку підвищення кваліфікації, атестацію педагогічних працівників закладів позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; • координують діяльність педагогічних колективів закладів позашкільної освіти, громадських організацій, підприємств та сім'ї щодо одержання вихованцями, учнями і слухачами позашкільної освіти
3.	Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	• управління закладами позашкільної освіти; • створення необхідних умов для виховання дітей та молоді, розвитку їхніх здібностей; • створення умов для розвитку культури; • сприяння роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, молодіжної політики; • створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання населення та в місцях масового відпочинку; • сприяння розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів, молодіжних рад, молодіжної інфраструктури

[Складено автором на основі джерел: 48, 51, 54]

Слід зазначити, що в Законі України «Про позашкільну освіту» повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування віднесено до однієї частини (вони є спільними), що у

практичному полі викликає дублювання повноважень. Тобто спостерігається певна невизначеність стосовно вирішення деяких питань, прийняття публічно-управлінських рішень та впливу на об'єкт управління, що перебуває в одночасній компетенції різних органів одного рівня (наприклад, обласна/районна державна адміністрація – обласна/районна рада).

Попри це вагомий спектр повноважень щодо публічного управління в системі позашкільної освіти представлено на місцевому рівні відповідними державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, які відповідають за реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти в окремих адміністративно-територіальних одиницях. Наслідком цього стала реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, розпочата ще у 2014 році, що посилила відповідальність органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою щодо належної реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти, зокрема з питань: забезпечення доступності послуг позашкільної освіти, розвитку та оптимізації мережі закладів позашкільної освіти, формування стратегії (плану) розвитку позашкільної освіти та її узгодження з національними (державними) планами, програмами та стратегіями, належного фінансового забезпечення тощо [5].

Відповідно, шляхом децентралізації влади держава делегувала органам місцевого самоврядування частину повноважень та відповідальність щодо реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти. При цьому, не змінюючи владну вертикаль, якою передбачено здійснення функцій державного управління на центральному, регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях, тобто через профільні центральні та місцеві органи виконавчої влади.

Такі умови вимагають чіткої взаємодії між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування у межах визначених повноважень, а також регламентування певних функцій та механізмів публічного управління позашкільною освітою, оскільки реалізація державної політики у сфері

позашкільної освіти на місцях залежить від тісної співпраці з органами місцевого самоврядування.

Утім, слід враховувати, що не всі територіальні громади є однаково спроможними на належному рівні забезпечувати реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, що особливо простежується у сільській місцевості. Зокрема, достатньо гостро постає питання щодо утримання мережі комунальних закладів позашкільної освіти, їх матеріально-технічне забезпечення, розвиток людського капіталу та якість надання відповідних освітніх послуг [5]. У таких випадках необхідна консолідація зусиль держави та місцевого самоврядування, що полягає в застосуванні різних механізмів публічного управління, спрямованих на регулювання системи позашкільної освіти.

У класичній термінології механізми публічного управління визначають як «сукупність засобів, методів та важелів держави, спрямованих на формування, реалізацію та досягнення пріоритетних цілей у сфері публічного управління, що базуються на принципах наукового обґрунтування, об'єктивності, цілісності, узгодженості та чіткій скоординованості дій суб'єктів публічного управління, із одного боку, та злагодженої, конструктивної взаємодії об'єктів публічного управління – з другого» [58]. Ця дефініція є універсальною, що дозволяє застосовувати її до різних сфер публічного управління, зокрема освіти. Проте в залежності від об'єкта публічного управління класифікація механізмів публічного управління може відрізнятись один від одного, відображаючи специфікацію кожної сфери, її цілей, завдань та особливостей взаємодії між суб'єктами та об'єктами публічного управління.

Досліджуючи європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління, І. Ісаєнко зазначає, що «механізми управління – чи державного управління, чи публічного – передбачають певний зміст, який визначається способом дій щодо об'єкта впливу. Способи реалізуються через певні алгоритми та процедури дій. Різниця полягає, насамперед, як у суб'єктах, так і у об'єктах впливу, що зумовлює в подальшому суттєві відмінності у

формах, способах і методах дій (впливу)» [12]. На його думку ефективність механізмів управління залежить від того, наскільки правильно визначені суб'єкти, об'єкти та способи їхньої взаємодії.

Р. Науменко досліджувала механізми державного регулювання позашкільної освіти як одну з функцій публічного управління, що передбачає «сукупність засобів і методів управління, що поєднують прямий і зворотний зв'язок і визначають можливість цілеспрямованого руху, функціонування і розвитку системи позашкільної освіти» [27]. Разом з цим вона наводить власну класифікацію механізмів державного регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні: за об'єктами регулювання (стан нормативно-правового забезпечення, матеріально-технічна база, сучасний стан позашкільної освіти та мережі, кадри мережі, стан державного впливу на розвиток), за функціональним призначенням (нормативно-правові, організаційні, інформаційні, ресурсні, інституційні), за суб'єктами регулювання (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти).

У свою чергу В. Сиченко разом з С. Рибкіною та Е. Соколовою, досліджуючи перспективи розвитку механізмів публічного управління у системі вищої освіти, акцентують увагу на тому, що «модернізація механізмів публічного управління дає змогу відкриватися закладам освіти для співпраці з іншими інституціями (владними та неурядовими), що забезпечує гармонійний та сталий розвиток» [60].

Н. Добрянська визначає під механізмом публічного управління освітою «своєрідний комплекс заходів та інструментів, що використовуються публічними органами влади, які здійснюють свою діяльність в освітній галузі з метою виконання усіх її функцій, досягнення конкретної стратегічної мети її розвитку із врахуванням існуючих потреб суспільства та вимог сьогодення» [9]. У свою чергу вона виділяє чотири основні механізми: нормативно-правовий (регулювання через ухвалення нормативно-правових актів), організаційний (управління через методичні вказівки, інструкції, правила та нормативи),

фінансово-економічний (розробка різноманітних програм розвитку, бюджетування та фінансування діяльності закладів освіти) та інформаційно-комунікаційний (складання звітності освітніх закладів, статистичних збірників, а також активне використання інтернет-ресурсів) [9].

З огляду на вищезазначене, обґрунтовано авторське визначення *механізмів публічного управління позашкільною освітою*, під яким слід розуміти комплекс дій і рішень органів публічної влади щодо планування, організації, координації та контролю, а також інші форми впливу на систему позашкільної освіти, що спрямовані на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти. Механізми публічного управління позашкільною освітою відповідають загальній класифікації механізмів публічного управління, а тому можуть бути представлені як такі, що поділяються за рівнем публічного управління (вищий, центральний, регіональний, субрегіональний, місцевий), функціональним призначенням (планувальні, організаційні, мотиваційні, координаційні, контролюючі), суб'єктами публічного управління (вищого органу виконавчої влади, центральних органів виконавчої влади, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівників закладів позашкільної освіти), формами та методами впливу (нормативно-правові, фінансові, організаційні, інформаційно-аналітичні, організаційно-методичні, кадрові, комунікаційні тощо) (рис. 2 12).

Механізми публічного управління позашкільною освітою є багаторівневими та охоплюють різні функціональні сфери, а також представлені окремими формами та методами впливу. Таким чином, створюється ефективна система відносин між суб'єктом та об'єктом управління, що спрямована на досягнення основних завдань у сфері позашкільної освіти та реалізацію державної політики у відповідній сфері.

До основних механізмів публічного управління позашкільною освітою слід віднести:

– нормативно-правове забезпечення та публічне планування (реалізація стратегій, програм, проєктів, планів заходів, виконання розпоряджень, указів, наказів та інших актів);

– державне фінансування та підтримка (дотації та субвенції з урахуванням принципу субсидіарності, а також премії, гранти, нагороди для стимулювання розвитку системи позашкільної освіти);

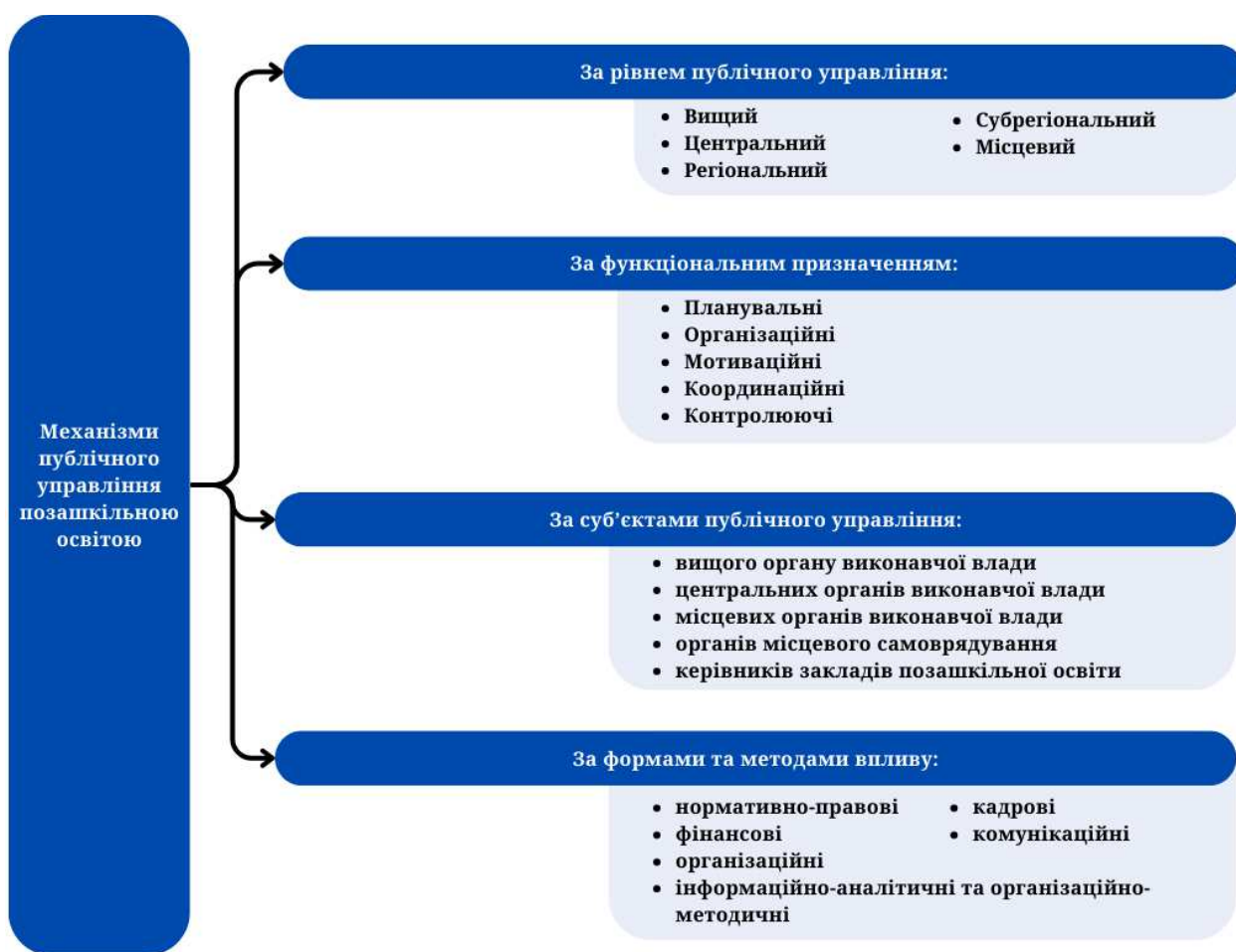

Рис. 2.12. Класифікація механізмів публічного управління позашкільною освітою

[Складено автором]

– ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти (забезпечення відповідності освітньої діяльності закладів освіти до встановлених стандартів);

- контроль якості освіти та моніторинг освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти (перевірка на дотримання закладами позашкільної освіти законодавства у сфері позашкільної освіти та змісту освітньої діяльності на відповідність прийнятим стандартам);

- розвиток міжмуніципального співробітництва та державно-приватного партнерства (стимулювання взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та приватного сектору в частині розвитку системи позашкільної освіти);

- інформаційно-аналітичне забезпечення системи позашкільної освіти (функціонування інформаційно-аналітичних ресурсів, баз даних, звітності та аналітичних інструментів для планування діяльності у сфері позашкільної освіти);

- розвиток професійної компетентності педагогічних працівників тощо.

На основі вищенаведеного, роль органів публічної влади в частині публічного управління позашкільною освітою полягає у створенні належних умов для розвитку системи позашкільної освіти як в цілому, так і на окремих рівнях публічного управління:

- *на вищому рівні* – стратегічне планування та нормативно-правове регулювання сфери позашкільної освіти;

- *на центральному рівні* – формування візії та концепції розвитку позашкільної освіти, підготовка державних програм з розвитку позашкільної освіти, а також моніторинг та оцінювання ефективності їх виконання, розподіл фінансування на позашкільну освіту, контроль якості надання послуг позашкільної освіти;

- *на регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях* – координація місцевої системи позашкільної освіти та оперативне управління підпорядкованими закладами позашкільної освіти, реалізація державних програм з розвитку позашкільної освіти та затвердження відповідних місцевих програм, контроль за дотриманням законодавства у сфері позашкільної освіти на

відповідній території, розподіл фінансування, а також консолідація ресурсів та можливостей всіх зацікавлених сторін для реалізації заходів у сфері позашкільної освіти.

Окремої уваги заслуговує питання щодо ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти як нормативно-правового механізму. Це виключна компетенція обласних державних адміністрацій, що посилює їх значимість в частині здійснення публічного управління позашкільною освітою. Втім, чинним законодавством України визначено, що ліцензування освітньої діяльності закладів позашкільної освіти може здійснюватися за рішенням засновника (засновників) закладу, іншої юридичної особи та/або фізичної особи-підприємця, яка забезпечує (забезпечуватиме) здобуття позашкільної освіти. За таких умов, ліцензування суб'єктів позашкільної освіти, що перебувають у комунальній чи державній формі власності, здійснюється за рішенням відповідних органів управління у сфері освіти, проте ліцензування закладів позашкільної освіти приватної форми власності чи фізичних осіб-підприємців, як правило, здійснюється за бажанням власника та/або фізичної особи-підприємця. Тому спостерігається ситуація, за якої велика кількість приватних суб'єктів, що здійснюють діяльність у сфері позашкільної освіти, не мають на це ліцензії, так як це не є обов'язковим. Такий стан речей зумовлює виникнення певних перешкод в реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти та наданні послуг відповідно до затвердженого державою стандартом, що пов'язані з відсутністю належного контролю та координації зі сторони органів державної влади та місцевого самоврядування [2]. Більш того, велика кількість комунальних закладів позашкільної освіти не мають ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти. Наприклад, у Дніпропетровській області, станом на кінець 2024 року, лише 1 заклад освіти (приватний) мав ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти [6]. Тому такий механізм публічного управління як ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти, потребує

подальшого удосконалення та більш системного підходу до його реалізації, зокрема в частині збільшення кількості суб'єктів, що отримали відповідну ліцензію та належної інформаційно-консультативної підтримки зі сторони органів публічної влади.

Отже, процес публічного управління позашкільною освітою є багаторівневим та охоплює діяльність низки органів державної влади та органів місцевого самоврядування на вищому, центральному, регіональному (обласному), субрегіональному (районному) та місцевому рівнях. При цьому кожний орган публічної влади наділений певними повноваженнями та компетенцією в частині публічного управління позашкільною освітою на відповідному рівні. Відтак, стратегічні питання та концептуальне бачення розвитку позашкільної освіти в Україні вирішуються на вищому та центральному рівнях Кабінетом Міністрів України та профільними центральними органами виконавчої влади (профільними міністерствами, службами, агентствами) через формування державної політики у сфері позашкільної освіти, розробку та прийняття нормативно-правових актів, державних (національних) програм, а також шляхом інформаційно-аналітичної підтримки. Водночас, ключова роль у практичній реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти, зокрема в частині забезпечення доступності та якості послуг позашкільної освіти належить органам місцевого самоврядування (обласним, районним, сільським, селищним та міським радам) та місцевим органам виконавчої влади, яким через реформу децентралізації влади в Україні було передано широкий спектр повноважень щодо оперативного управління та координації закладами позашкільної освіти, а також іншими елементами системи позашкільної освіти.

У процесі публічного управління органи державної влади та органи місцевого самоврядування використовують різні механізми публічного управління позашкільною освітою, що пов'язані з нормативно-правовим, організаційно-методичним та інформаційно-комунікаційним забезпеченням,

фінансуванням, розвитком людського капіталу та сприянням консолідації зусиль інших зацікавлених суб'єктів. Проте важливим питанням все ще залишається удосконалення відповідних механізмів публічного управління позашкільною освітою, зокрема щодо ліцензування та інтеграції з іншими зацікавленими суб'єктами приватного та публічного секторів, зокрема шляхом активізації державно-приватному партнерству та міжмуніципальному співробітництву.

Таким чином, ефективність публічного управління позашкільною освітою забезпечується через комплексний підхід та тісну взаємодію між всіма суб'єктами публічного управління, зокрема, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також зацікавленими приватними суб'єктами. Лише за умови такої взаємодії та комунікації, узгоджених дій на всіх рівнях публічного управління можна забезпечити належний та сталий розвиток системи позашкільної освіти в Україні, що відповідатиме потребам суспільства та актуальним викликам.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Система позашкільної освіти України є розгалуженим об'єктом публічного управління, що складається з понад 3,5 тис. різних закладів позашкільної освіти державної, комунальної та приватної форми власності. Активними провайдерами послуг позашкільної освіти виступають й інші заклади освіти, в яких організовано гурткову роботу, а також різні суб'єкти приватного та публічного права, що здійснюють основну діяльність у сфері позашкільної освіти. У процесі аналізу сучасного стану позашкільної освіти в Україні визначено, що динаміка кількості закладів позашкільної освіти, педагогічних працівників та вихованців має стійку тенденцію щодо зменшення, що спостерігається протягом останніх років: загальна мережа закладів позашкільної освіти за період з 2014 до 2024 року зменшилась на 12%, а кількість вихованців в них на 46%. Також в системі позашкільної освіти спостерігаються й інші

проблеми, зокрема пов'язані з людським потенціалом, «залишковим» принципом фінансування, втратою актуальності змісту освіти та застарілим підходом до організації позашкільної освіти, а також територіальною диспропорцією доступності послуг позашкільної освіти для дітей та молоді.

Всі вищезазначені чинники зумовлюють бар'єри в отриманні послуг позашкільної освіти, що порушує реалізацію державної політики у відповідній сфері та вимагає застосування дієвих механізмів публічного управління як зі сторони органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, які в умовах децентралізованої моделі публічного управління мають широкий спектр повноважень з питань розвитку позашкільної освіти.

У відповідь на існуючі виклики, було розпочато певні законодавчі ініціативи з метою реформування публічного управління позашкільною освітою, що пов'язані із розгортанням концепції розвитку позашкільної освіти та поступовими кроками щодо модернізації відповідної сфери. Також все ще невирішеним залишається питання щодо систематизації нормативно-правових актів, які вже втратили свою актуальність, проте залишаються чинними, що у свою чергу зумовлює необхідність у здійсненні поглибленої та ретельної правової експертизи. Виявлено, що розвиток сфери позашкільної освіти часто залишається поза увагою органів публічної влади, а тому питання щодо забезпечення належного фінансування та підтримки на місцевому рівні належно не вирішуються. Тому задля ефективного розвитку позашкільної освіти необхідно приймати нові нормативно-правові акти, зокрема національну програму розвитку позашкільної освіти з обґрунтованими фінансовими показниками, а також оновлювати існуючі. Очікується, що в найближчому майбутньому концепція розвитку позашкільної освіти буде затверджена, що створить підґрунтя для подальших рішень вже на регіональному та місцевому рівнях.

Структура публічного управління позашкільною освітою є багаторівневою та охоплює діяльність низки органів державної влади та органів місцевого

самоврядування на вищому, центральному регіональному (обласному), субрегіональному (районному) та місцевому рівнях. При цьому кожний орган публічної влади наділений певними повноваженнями та компетенцією в частині публічного управління позашкільною освітою на відповідному рівні. У процесі публічного управління органи державної влади та органи місцевого самоврядування використовують різні механізми публічного управління позашкільною освітою, що пов'язані з нормативно-правовим, організаційно-методичним та інформаційно-комунікаційним забезпеченням, фінансуванням, розвитком людського капіталу та сприянням консолідації зусиль інших зацікавлених суб'єктів. Проте важливим питанням все ще залишається удосконалення відповідних механізмів публічного управління позашкільною освітою, зокрема щодо ліцензування та інтеграції з іншими зацікавленими суб'єктами приватного та публічного секторів, зокрема шляхом активізації державно-приватного партнерства та міжмуніципального співробітництва.

Таким чином, ефективність публічного управління позашкільною освітою забезпечується через комплексний підхід та тісну взаємодію між всіма суб'єктами публічного управління, зокрема, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також зацікавленими приватними суб'єктами.

Основні результати, отримані в розділі II, опубліковані в працях [2-5].

Список використаних джерел до розділу II:

1. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 470 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0508U000353>.
2. Гладков К.Ю. Механізми публічного управління щодо регулювання діяльності приватного сектору в системі позашкільної освіти. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 40. С. 64-69. URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.10>.
3. Гладков К.Ю. Організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти: роль та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. №. 2 (62). С. 100-107. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.2.15>.
4. Гладков К.Ю. Позашкільна освіта як елемент освітньо-виробничого кластера: публічно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 230-236. URL: <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/view/11/12>.
5. Гладков К.Ю. Реалізація державної політики у сфері позашкільної освіти в контексті реформи децентралізації в Україні. *Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні* : Матеріали науково-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 64-66. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/ConfDUMS-040523-270623.pdf>.
6. Департамент освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації Реєстр закладів освіти, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти, станом на 23.08.2024 року. Дніпро. 1 с. URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/Diialnist/Reiestry%20Dnipropetrovskoi%20ODA/Departament%20osvity%20i%20nauky/2024/23.08.2024/%201.pdf>.

7. Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти. *Річний звіт Держмистецтв 2023*. 2023. 116 с. URL: https://arts.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit_2023-1.pdf.

8. Деякі питання Державної служби якості освіти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 № 168 : станом на 11 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-п#Text>.

9. Добрянська Н. Класифікація механізмів публічного управління освітою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: публічне управління та адміністрування*. 2024 р. Т. 35 (74), № 1. С. 85-90. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/17.pdf.

10. Звіт мистецької школи, спеціалізованої мистецької школи (школи-інтернату) системи Міністерства культури та інформаційної політики України за 2019, 2020 роки – Набори даних – Портал відкритих даних. *Головна сторінка – Data.gov.ua*. URL: <https://data.gov.ua/dataset/4b1845ee-ae9d-4538-bfd9-923efe7789eb>.

11. Інститут освітньої аналітики | аналітика. IEA | Головна. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>.

12. Ісаєнко І.А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 114-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_5_32.

13. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 : станом на 04 січня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>.

14. Конвенція про права дитини : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 : станом на 16 листопада 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

15. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

16. Міжнародна асоціація позашкільної освіти. Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану. С. 10. URL: <https://salو.li/77cDF12>.

17. Міжнародна асоціація позашкільної освіти. Міжнародна асоціація позашкільної освіти – Позашкільна освіта України. *pou.org.ua*. URL: <https://pou.org.ua/mapo/>.

18. Міністерство молоді та спорту України – Звіти по ДЮСШ. *Головна | Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/sport/dityachو-yunackij-ta-rezervnij-sport/dityachو-yunacki-sportivni-shkoli/zviti-po-dyussh>.

19. Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (ІОА). Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Київ, 2023. 64 с. URL: <https://salو.li/63aeb16>.

20. Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (ІОА). Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність. Київ, 2021. 451 с. URL: <https://salو.li/FfE08Cd>.

21. Міністерство освіти і науки України. Візія позашкілля. Рамка концепції позашкільної освіти. 2024. 15 с.

22. Міністерство освіти і науки України. Зведений звіт позашкільних навчальних закладів (станом на 01 січня 2024 року). URL: <http://surl.li/smaqno>.

23. Міністерство освіти і науки України. Подолання освітніх втрат у математиці – створили Музей математики «Кубоїд»!. *mon.gov.ua*. URL: <https://mon.gov.ua/news/podolannia-osvitnikh-vtrat-u-matematytsi-stvoryly-muzei-matematyky-kuboid>.

24. Міністерство освіти і науки України. Пошук серед офіційних документів. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/npasearch?&category=5&tags=pozashkilna-osvita>.

25. Мокляк В., Мокляк О., Бондаренко Т. Нормативно-правове забезпечення функціонування закладів позашкільної освіти в Україні (1991-2022 РР.). *Педагогічні науки*. 2023. № 81. С. 128-133. URL: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289404>.

26. Музей математики Кубоїд – Наука, яку можна відчути !. *Музей математики*. URL: <https://mathmuseum.com.ua/>.

27. Науменко Р.А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2013. 502 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0513U001245>.

28. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Молодь та спорт»*. 2022. 139 с. URL: <http://surl.li/lodtgd>.

29. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Освіта і наука»*. 2022. 359 с. URL: <https://surl.li/ewznxe>.

30. П'ятничук І. Класифікація механізмів публічного управління вищою освітою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34, № 6. С. 46-52. URL: <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2023.6/08>.

31. Позашкільна освіта – проблеми, пропозиції та нові формати роботи. *Офіційний веб-сайт Служби освітнього омбудсмена України*. URL: <https://eo.gov.ua/pozashkilna-osvita-problemy-propozytsii-ta-novi-formaty-roboty/2023/09/19/>.

32. Портал відкритих даних. *Головна сторінка – Data.gov.ua*. URL: <https://data.gov.ua/>.

33. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 785 : станом на 21 серпня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2010-п#Text>.

34. Про затвердження Комплексної програми розвитку молодіжної політики та національно-патріотичного виховання молоді на 2022–2026 роки : Рішення Дніпровської міської ради від 24.11.2021 № 14/12 : станом на 23 жовтня 2024 р. URL: <https://surl.li/elbfkx>.

35. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 : станом на 04 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-п#Text>.

36. Про затвердження міської Програми розвитку закладів позашкільної освіти м. Черкаси на 2022-2026 роки : Рішення Черкаської міської ради від 09.11.2021 № 13-11. URL: <https://dogp.gov.ua/news/1701415171/>.

37. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433 : станом на 12 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-п#Text>.

38. Про затвердження плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2024 № 897-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-р#Text>.

39. Про затвердження Програми розвитку закладів позашкільної освіти Козятинської міської територіальної громади на 2022-2025 роки : Рішення Козятинської міської ради 20 сесії VIII скликання від 24.12.2021 № 727-VIII. URL: <https://komr.gov.ua/mrdocs/no-727-pro-zatverdzhennya-programy-rozvytku-zakladiv-pozashkilnoyi-osvity-kozyatynskoyi>.

40. Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 р. № 378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2002-п#Text>.

41. Про затвердження програми розвитку позашкільної освіти Арбузинської селищної ради на 2021-2025 роки : Розпорядження селищного голови від 15.12.2020 № 15. URL: <https://arbtg.gov.ua/news/1638454778/>.

42. Про затвердження програми розвитку позашкільної освіти в Зазимській сільській раді Броварського району Київської області на 2021 рік : Рішення 05 позачергової сесії Зазимської сільської ради VIII скликання від 26.01.2021 №

361-05-позачергової-VIII. URL: <https://zotg.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/361.docx>.

43. Про затвердження Програми розвитку позашкільної освіти на 2025-2027 роки : Рішення 56 сесії Менської міської ради VIII скликання від 19.12.2024 № 708. URL: <https://mena.cg.gov.ua/docs/18717/2024/12/3101133.pdf>.

44. Про затвердження регіональної Програми розвитку закладів позашкільної освіти спортивного та фізкультурно-оздоровчого спрямування на 2024-2028 роки : Рішення Харківської обласної ради від 21.05.2024 № 838-VIII. URL: <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/program/regionalna-programa-rozvytku-zakladiv-pozashkilnoyi-osvity-sportyvnoho-ta-fizkulturno-ozdorovchogo-spryamuvannya-na-2024-2028-roky/>.

45. Про затвердження цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти за місцем проживання Житомирської міської територіальної громади на 2022-2026 роки : Рішення Житомирської міської ради 15 сесії VIII скликання від 24.12.2021 № 385. URL: https://zt-rada.gov.ua/?doc_id=33954.

46. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII : станом на 24 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

47. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI : станом на 06 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

48. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.

49. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV : станом на 08 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

50. Про обласну програму розвитку закладів позашкільної освіти спортивного та фізкультурно-оздоровчого спрямування на 2022-2026 роки :

Рішення сесії Полтавської обласної ради від 24.12.2021 № 362. URL: <https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/362.pdf>.

51. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

52. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX : станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.

53. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX : станом на 17 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

54. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.

55. Про утворення робочої групи з розроблення Концепції розвитку позашкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2024 № 590. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-utvorenniya-robochoyi-grupi-z-rozroblenniya-koncepciyi-rozvitku-pozashkilnoyi-osviti>.

56. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII : станом на 06 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>.

57. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

58. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.

59. Реформа старшої школи: Профільна. *Profilna*. URL: <https://profilna.mon.gov.ua/>.

60. Сиченко В.В., Рибкіна С.О., Соколова Е.Т. Перспективи розвитку механізмів публічного управління у системі вищої освіти України в умовах післявоєнного відновлення. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 4 (35). С. 74-78. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/4/11.pdf>.

61. Список «Юридична класифікація (Позашкільне навчання та виховання. Позашкільні навчально-виховні заклади. Організація літнього відпочинку школярів)» / Законодавство України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/stru/jj492/page5#Stru>.

62. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листопада 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

63. Управління закладом позашкільної освіти: нормативно-правове забезпечення : збірник / автор-укладач І.Ю. Мосякова. – Київ : Педагогічна думка, 2018. – 2525 с.

64. An unequal playing field: extra-curricular activities, soft skills and social mobility / M. Donnelly et al. *Social Mobility Commission*. n.d. 78 p. URL: <http://surl.li/orqrza>.

65. YC.Market Аналіз Ринків | Інструмент для дослідження ринку і пошуку нових потенційних клієнтів для b2b продажів. *YC.Market*. URL: <https://youcontrol.market>.

РОЗДІЛ III

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

3.1. Розвиток інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою.

Постійні зміни та динамічність соціально-економічного середовища України поряд із розвитком та стандартизацією підходів до публічного управління вимагають впровадження ефективних публічно-управлінських рішень у систему позашкільної освіти для вирішення нагальних викликів та завдань, а також відповідності актуальним запитам суспільства. Як зазначалось вище, систему позашкільної освіти слід розглядати комплексно, так як вона має багаторівневу та міжгалузеву структуру публічного управління. Відповідно, публічне управління позашкільною освітою характеризується наявністю стійких ієрархічних (вертикальних) та функціональних (горизонтальних) зв'язків між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Також слід враховувати, що система позашкільної освіти представлена й багатьма приватними суб'єктами, що надають відповідні послуги та/або здійснюють основну діяльність у відповідній сфері. Також актуальним залишається питання щодо пошуку різних шляхів оптимізації взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування поряд із розвитком партнерських відносин із приватним сектором, інститутами громадянського суспільства та іншими зацікавленими суб'єктами в частині реалізації публічно-управлінських функцій.

З огляду на вищезазначене, реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні має враховувати потребу в подальшому розвитку різних моделей взаємовідносин між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами

громадянського суспільства, що передбачають, зокрема, міжвідомчу взаємодію, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління. Зазначені моделі характеризуються спільною інтеграційною ознакою, так як вони дозволяють розглянути систему позашкільної освіти у тісній взаємодії та поєднанні з іншими освітніми системами та суміжними галузями, такими як культура, фізична культура і спорт, а також молодіжна робота. Поряд з цим відповідні моделі створюють умови для налагодження співпраці різногалузевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування поряд із широким залученням суб'єктів приватного сектору та громадськості в рамках державно-приватного партнерства та державно-громадського управління, а також в частині делегування функції надання послуг позашкільної освіти дітям та молоді на відповідній території.

Міжвідомча співпраця:

- консолідація можливостей різних органів публічної влади для досягнення спільної мети

Державно-приватне партнерство:

- залучення додаткових ресурсів;
- делегування надання послуг позашкільної освіти;
- реалізація спільних проєктів та заходів

Державно-громадське управління:

- посилення відповідальності органів публічної влади перед громадою;
- врахування інтересів учасників освітнього процесу;
- налагодження зворотного зв'язку

Рис. 3.1. Структурні компоненти інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою

[Складено автором]

На основі зазначеного, можливо створити єдину інтеграційну модель публічного управління позашкільною освітою, що поєднує в собі структурні компоненти (за спільною інтеграційною ознакою), якими виступають міжвідомча взаємодія, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління (рис. 3.1).

Тобто під *інтеграційною моделлю публічного управління позашкільною освітою* слід розуміти сукупність підходів до процесу публічного управління, що забезпечують ефективну взаємодію системи позашкільної освіти з іншими складниками системи освіти та суміжними галузями (культура, фізична культура і спорт, молодіжна робота) через міжвідомчу співпрацю, а також громадським і приватним секторами у рамках державно-приватного партнерства та державно-громадського управління на засадах узгодженості та спільної відповідальності (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Інтеграційна модель публічного управління позашкільною освітою
[Складено автором]

Багатоманітність системи позашкільної освіти зумовлює налагодження чіткої та оперативної міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії між різними суб'єктами, діяльність яких тісно пов'язана між собою. Міжвідомча взаємодія в системі публічного управління позашкільною освітою охоплює ієрархічні (вертикальні) та функціональні (горизонтальні) зв'язки між різними компетентними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що реалізують державну політику у сфері позашкільної освіти та приймають відповідні публічно-управлінські рішення (рис. 3.3). У свою чергу, *міжсекторальну взаємодію в системі позашкільної освіти* слід розуміти як єдиний процес здійснення комунікації та координації між різногалузевими органами публічної влади (у сфері освіти і науки, фізичної культури і спорту, культури, молодіжної роботи), приватним, а також громадянським секторами, що відбувається, зокрема, в рамках державно-приватного партнерства та державно-громадського управління.

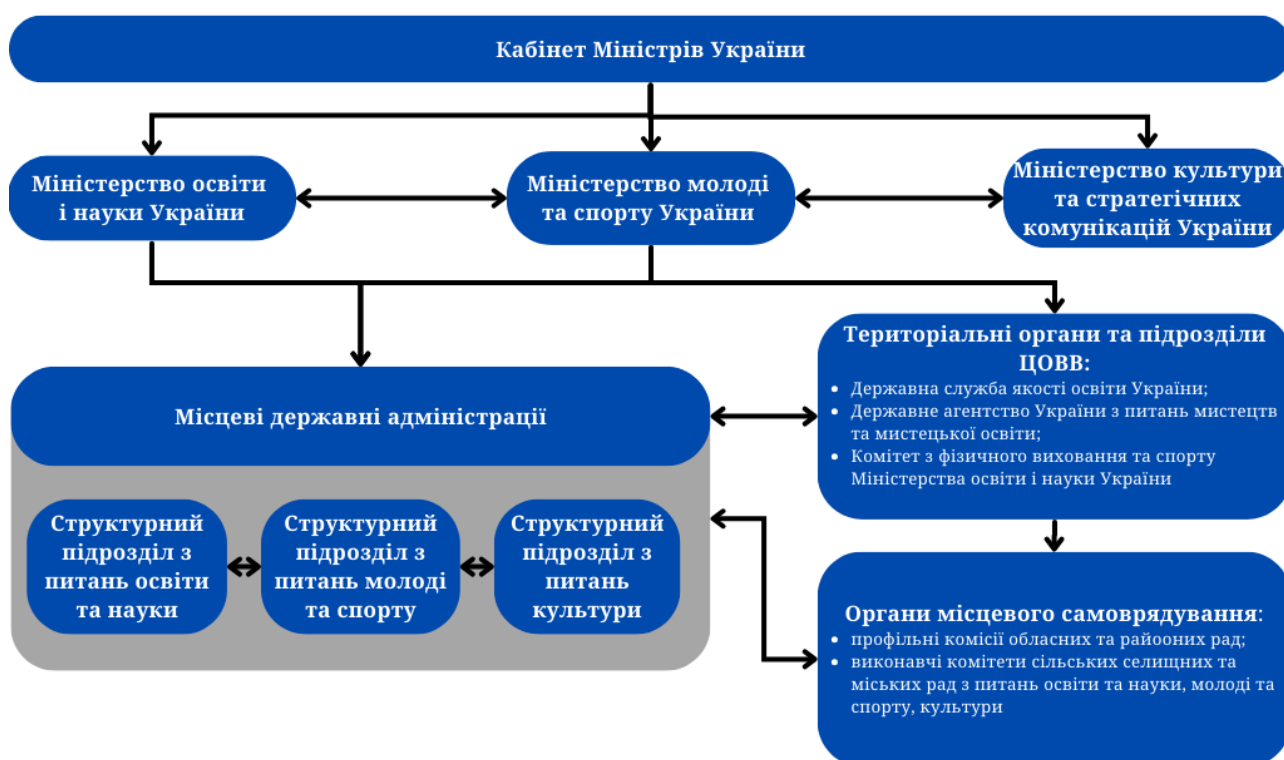

Рис. 3.3. Схема міжвідомчої взаємодії в системі позашкільної освіти

[Складено автором]

Удосконалення міжвідомчої взаємодії створює умови для комплексного бачення системи позашкільної освіти як об'єкта публічного управління на перетині освітньої, культурної, спортивної, а також молодіжної політик держави. Тобто в таких умовах система позашкільної виступає сполучною ланкою між освітньою, культурною, спортивною та молодіжною сферами, що розвивається синхронно в контексті реалізації різних галузевих державних та регіональних політик.

Ключовим аспектом ефективності міжвідомчої взаємодії є комунікація між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Проте через стійку бюрократичну модель взаємодії органів публічної влади, зокрема паперовий документообіг, процес комунікації може відбуватись несвоєчасно, а прийняття тих чи інших публічно-управлінських рішень займає багато часу, так як деякі з них мають бути узгоджені із вищими органами публічного управління. У зв'язку з цим, такі питання як забезпечення ефективного документообігу, уніфікація системи діловодства, а також впровадження та використання сучасних цифрових технологій в системі позашкільної освіти поступово стають все більш актуальними, так як дозволяють оптимізувати ієрархічну та функціональну комунікацію між різними суб'єктами та об'єктом публічного управління.

За останні роки процес цифровізації системи освіти України має позитивну тенденцію, що характеризується впровадженням та використанням органами управління у сфері освіти, а також безпосередньо закладами освіти програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (АІКОМ), що має на меті впровадження 100% е-документообігу, зокрема у сфері позашкільної освіти [1]. Проте, аналіз доступних модулів АІКОМ та їх змісту надає розуміння того, що вони перш за все орієнтовані на забезпечення діяльності закладів загальної середньої освіти. Як зазначає Я. Самсонова, в умовах приділення великої уваги до інформатизації загальної середньої та вищої освіти, безпосередньо не було здійснено акцент на

позашкільній освітній діяльності [48]. З огляду на це, органи публічної влади мають комплексно та системно підходити до питання цифровізації освіти, що охоплює всі її складники, зокрема систему позашкільної освіти.

Одними із можливих напрямів цифровізації системи позашкільної освіти слід виділити наступні:

- автоматизована система заповнення форми звітності № 1-ПЗ (освіта-зведена) (річна) «Зведений звіт позашкільних навчальних закладів» та її перегляд;
- здійснення електронного запису у гурток, студію та/або інше творче об'єднання, облік вихованців, педагогічних та інших працівників;
- інтерактивне представлення мережі закладів позашкільної освіти та наповненості гуртків за напрямами позашкільної освіти та адміністративно-територіальними одиницями із зазначенням контактної інформації та можливістю запису, відомостей про освітні програми;
- упровадження електронного документообігу: стандартизовані шаблони документів, конструктор документів, можливість їх завантаження та верифікації;
- замовлення свідоцтв про позашкільну освіту [39].

Окрему увагу слід приділити організаційно-масовій роботі в системі позашкільної освіти. Відповідно до плану всеукраїнських і міжнародних організаційно-масових заходів з дітьми та учнівською молоддю (за основними напрямами позашкільної освіти), який щорічно затверджується Міністерством освіти і науки України, проводиться понад 250 різних заходів за основними напрямами позашкільної освіти [37]. З огляду на багатоманітність та масовість запланованих заходів, доцільно зосередити увагу на функціонуванні єдиного порталу (сервісу), який би відображав всі актуальні події, анонси та результати заходів із фіксацією досягнень, що надасть можливість уніфікувати діяльність різних органів управління у сфері освіти, а також безпосередньо закладів позашкільної освіти щодо організації та участі у відповідних заходах.

Також слід зазначити, що проведення обласних та територіальних етапів (турів) деяких організаційно-масових заходів за основними напрямками позашкільної освіти покладено на відповідні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій та виконавчі комітети органів місцевого самоврядування з питань освіти і науки, що зумовлює виникнення певних проблем, пов'язаних з надмірним навантаженням державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування методичними функціями. З огляду на це, спостерігається можливим створення окремих профільних методичних центрів позашкільної освіти, на які було б покладено здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи. В Україні є приклади функціонування схожих методичних установ – навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти, які налічуються у всіх областях України, а також м. Київ. До основних завдань таких центрів віднесено, зокрема [38]:

- здійснення методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу;
- здійснення дослідно-експериментальної роботи щодо вдосконалення змісту, форм і методів навчання;
- організація розроблення робочих навчальних планів і робочих навчальних програм;
- організація і проведення науково-практичних конференцій, семінарів, методичних секцій, педагогічних читань, конкурсів, виставок навчально-методичної літератури та технічних засобів навчання тощо.

Враховуючи вищезазначене, досвід функціонування навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти доцільно застосовувати й до системи позашкільної освіти. Одним із варіантів є забезпечення існування методичних центрів позашкільної освіти на базі закладів вищої освіти або обласних центрів позашкільної освіти із залученням педагогічних та науково-педагогічних працівників, що мають компетенцію та досвід у сфері позашкільної освіти та організаційно-масової роботи. Такий підхід вимагає кооперації органів

управління у сфері освіти та закладів освіти, що мають достатній ресурс та потенціал для забезпечення відповідної діяльності. Також слід зазначити, що методичні центри позашкільної освіти можуть бути міжрегіональними та охоплювати декілька адміністративно-територіальних одиниць у межах умовного поділу та розподілу повноважень.

Рис. 3.4. Міжсекторальна взаємодія в системі позашкільної освіти

[Складено автором]

Міжсекторальна взаємодія в системі позашкільної освіти полягає в кооперації та узгодженні інтересів публічного, приватного та громадського секторів (рис. 3.4). При цьому слід враховувати те, що публічний сектор, який складається з органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також державних, комунальних закладів позашкільної освіти та інших суб'єктів,

що надають послуги позашкільної освіти, перманентно наділений функціями щодо організації послуг позашкільної освіти та розвитку відповідної системи. У свою чергу приватний та громадський сектори вимагають ініціативних дій від органів публічної влади щодо їх включення та інтеграції у міжсекторальну взаємодію, так як вони можуть діяти автономно.

Одним із напрямів організації належної міжсекторальної координації та комунікації в частині здійснення публічного управління позашкільною освітою є створення та забезпечення функціонування при органах державної влади та/або органах місцевого самоврядування на відповідному рівні профільної координаційної ради з питань розвитку системи позашкільної освіти як одного з консультативно-дорадчих органів. Відповідний орган може бути створено як на центральному рівні при Міністерстві освіти і науки України (або іншому профільному центральному органі виконавчої влади), так і інших рівнях:

- *регіональному (обласному) та субрегіональному (районному) рівнях* – при місцевих державних адміністраціях або їх профільних структурних підрозділах з питань освіти і науки;

- *місцевому рівні* – при виконавчому комітеті відповідної сільської, селищної, міської ради.

До складу координаційної ради з питань розвитку системи позашкільної освіти можливо залучати керівників профільних структурних підрозділів органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань освіти і науки, фізичної культури і спорту, культури, молодіжної політики, представників профільних комітетів та апарату місцевих рад (обласних, районних, сільських, селищних та міських), керівників закладів позашкільної освіти, представників від громадських організацій та об'єднань, зацікавлених представників приватного сектору. Можливий процес взаємодії різних суб'єктів в рамках роботи координаційної ради з питань розвитку системи позашкільної освіти наведено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Можливий процес взаємодії різних суб'єктів в рамках роботи координаційної ради з питань розвитку системи позашкільної освіти
[Складено автором]

Основною перевагою створення та функціонування відповідних координаційних рад, зокрема на місцевому рівні, є можливість консолідації можливостей різногалузевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування для забезпечення сталого розвитку системи позашкільної освіти та вирішення нагальних проблемних питань у відповідній сфері. Тобто створюється певне професійне середовище зацікавлених та уповноважених на прийняття рішень фахівців, що мають спільну мету та інтереси. Окрім цього, це можливість для органів публічної влади врахувати позицію та інтереси різних стейкхолдерів приватного сектору, а також керівників закладів позашкільної освіти та/або учасників освітнього процесу.

Як додаткове рішення слід розглядати створення координаційних рад керівників закладів позашкільної освіти:

- *на державному рівні* – серед керівників закладів позашкільної освіти державної форми власності (національних центрів позашкільної освіти) або таких, що мають національне значення;

- *на рівні області* – серед керівників комунальних закладів позашкільної освіти обласного підпорядкування;

- *на місцевому рівні* – серед керівників комунальних та приватних закладів позашкільної освіти (за згодою), що перебувають у підпорядкуванні відповідної сільської, селищної чи міської ради.

Ефективна міжвідомча та міжгалузева взаємодія в системі позашкільної освіти передбачає чітку узгодженість дій та загального бачення на всіх рівнях публічного управління. Як зазначалось вище, відсутність комплексної державної програми з розвитку позашкільної освіти ускладнює процес узгодженості дій та рішень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань розвитку системи позашкільної освіти, а також виділення необхідних на те ресурсів. У таких умовах посилюється роль органів публічної влади місцевого рівня щодо створення належних умов для кооперації та інтеграції ресурсів та можливостей держави та місцевого самоврядування з однієї сторони і представників приватного сектору разом з громадськістю з іншої. Тобто слід акцентувати увагу на певному комплексі процесів та практичних кейсів, спрямованих на консолідацію зусиль всіх зацікавлених суб'єктів, з метою забезпечення розвитку позашкільної освіти в умовах взаємодії з іншими системами.

Міжвідомча співпраця в контексті розвитку публічного управління позашкільною освітою передбачає консолідацію можливостей різних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також відповідних об'єктів публічного управління: закладів освіти, культури, фізичної культури і спорту, молодіжних центрів та просторів, з метою покращення доступності та

поліпшення якості надання послуг позашкільної освіти для дітей та молоді. Однією із форм такої взаємодії є створення та забезпечення функціонування, зокрема, на базі закладів культури (бібліотек) та/або молодіжних просторів спеціалізованих центрів (просторів) позашкільної освіти. Такий підхід дозволяє забезпечити:

- територіальну доступність послуг позашкільної освіти для дітей та молоді, що нівелює залежність відвідування того чи іншого закладу позашкільної освіти від місця проживання;

- нові напрями роботи для зацікавлених вихованців, що покращує мотивацію до навчання;

- можливість поєднувати відвідування не тільки окремої секції, але й місць іншого змістовного дозвілля, що дозволяє інтегрувати освітній процес та дозвілля у сприятливому для цього середовищі;

- насичення системи позашкільної освіти педагогічними працівниками з числа фахівців сфери культури, фізичної культури і спорту, а також інтеграція молодіжних працівників у систему виховання дітей та молоді; можливість додаткового фінансового забезпечення відповідних фахівців за рахунок збільшення номінального навантаження.

Також слід зазначити, що створення та функціонування центрів позашкільної освіти на базі інших установ дозволяє органам місцевого самоврядування більш раціонально та ефективно використовувати комунальну гуманітарну інфраструктуру. У зв'язку з тим, що в умовах децентралізації та обмеженої фінансової підтримки позашкільної освіти зі сторони держави, органам місцевого самоврядування, особливо у сільській місцевості, достатньо складно утримувати на балансі декілька комунальних установ, що обслуговують відносно малий контингент отримувачів послуг, та мають релевантні напрями роботи, доцільно зосередити увагу та ресурси на забезпеченні функціонування однієї комплексної установи, яка б мала достатні можливості для організації надання конкурентоспроможних послуг: освітніх, культурних, спортивних, для

молоді. Слід зазначити, що така співпраця може бути реверсною. Тобто це не тільки можливість інтеграції позашкільної освіти у центри на базі існуючих установ, але й можливість для суб'єктів сфери культури, спорту та молодіжної роботи організувати свою діяльність на базі закладів позашкільної освіти, що дозволить розширити спектр як освітніх, так і інших послуг для дітей та молоді.

Окрему увагу також слід зосередити на шляхах вдосконалення існуючої моделі функціонування закладів позашкільної освіти, зокрема комунальної та державної форми власності, в умовах інтеграції з суб'єктами молодіжної роботи. За даними громадської спілки «Асоціація молодіжних центрів України», на території України, станом на 2024 рік, відкрито 394 молодіжні центри різної форми власності, підпорядкування та рівня [25]. Співвідношення цього показника до загальної кількості територіальних громад в Україні (1469 одиниць) надає розуміння того, що близько 80% територіальних громад не мають організованих молодіжних просторів (офіційно зареєстрованих). Такий стан речей зумовлює активізацію діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в частині розвитку молодіжної інфраструктури та реалізації молодіжної політики, що може досягатись за рахунок співпраці із закладами позашкільної освіти як установами, які спроможні здійснювати роботу з молоддю [6].

За результатами дослідження потреб і викликів молодіжних центрів України різної форми власності місцевого, обласного та національного рівнів, визначено актуальні потреби молоді, які б могли задовольнити молодіжні центри, зокрема: організація змістовного дозвілля, неформальна та громадянська освіта, коворкінг, заходи з національно-патріотичного виховання та цивільного захисту, волонтерські проєкти [23]. З цього переліку можна побачити, що зазначені запити повністю відповідають основним завданням позашкільної освіти та, відповідно, можуть бути задоволені на базі закладів позашкільної освіти через неформальну освіту.

Чинним законодавством України визначено, що заклади позашкільної освіти можуть організовувати роботу молодіжних просторів, залучати суб'єктів молодіжної роботи до здійснення відповідної роботи на власній базі [43]. Такі норми дозволяють органам державної влади і місцевого самоврядування різних рівнів забезпечити інтеграцію та сприяти співпраці закладів позашкільної освіти та суб'єктів молодіжної роботи в частині реалізації державної політики у відповідних сферах шляхом організації центрів та інших об'єднань як форм діяльності. Додатково, аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що мета та основні завдання молодіжної політики та позашкільної освіти можуть доповнювати один одного (додаток К) [6].

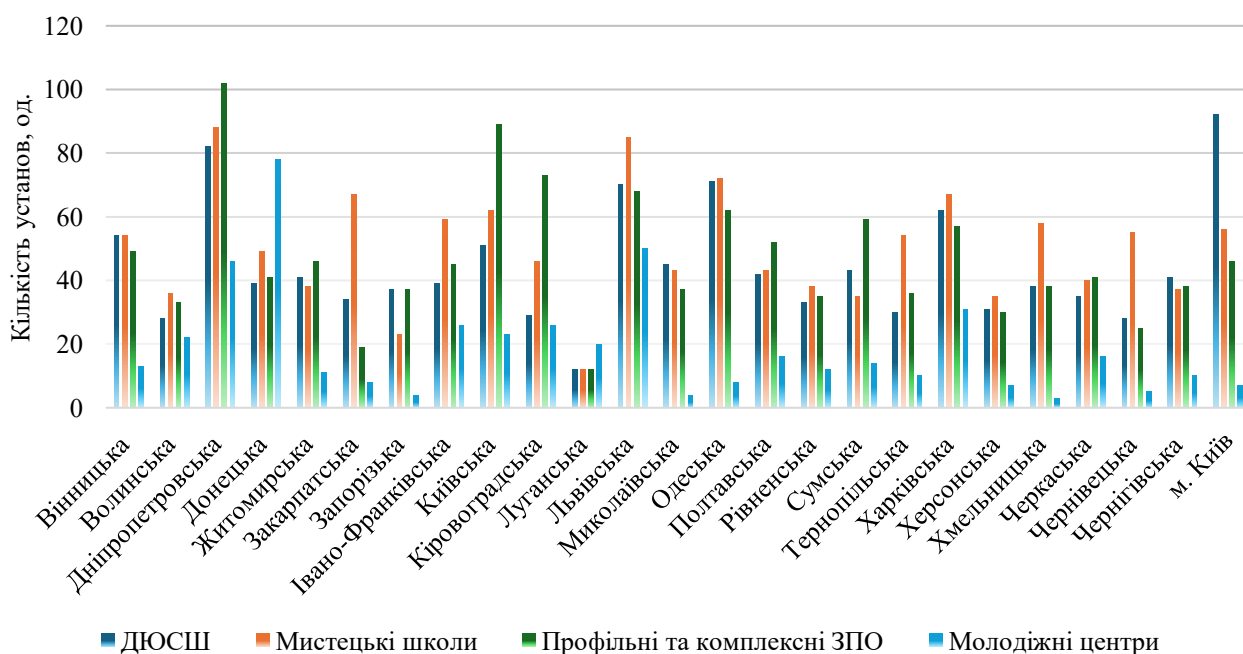

Рис. 3.6. Порівняння кількості закладів позашкільної освіти та молодіжних центрів за адміністративно-територіальними одиницями України
[Складено автором на основі джерел: 15, 17, 20, 25]

Організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти передбачає створення молодіжного простору через функціонування молодіжного центру або надання відповідних послуг молодіжними

працівниками на визначених умовах. Напрями взаємодії закладів позашкільної освіти та суб'єктів молодіжної роботи можуть бути різними та варіативними в залежності від потреб дітей і молоді як отримувачів послуг у конкретній адміністративній території [6].

Створення молодіжного простору може відбуватись шляхом внесення змін до установчих документів та/або укладання договорів між відповідними суб'єктами для закріплення основних положень, умов функціонування, напрямів взаємодії, а також обов'язків сторін. Ініціатором такої інтеграції можуть виступати органи державної влади і місцевого самоврядування в якості засновника та/або уповноваженого органу управління освітою, безпосередньо заклади позашкільної освіти у межах наданої автономії (якщо відповідна діяльність закріплена у статуті) та зацікавлені суб'єкти молодіжної роботи. При цьому слід враховувати, що державна політика у сфері позашкільної освіти спрямована на збереження та розвиток мережі державних та комунальних закладів позашкільної освіти без права їх перепрофілювання, перепідпорядкування, злиття, передачі приміщень, обладнання, техніки в оренду, концесію, відчуження (продажу) землі, майна [6, 43].

Також слід зазначити, що вікова динаміка вихованців закладів позашкільної освіти (додатки Г, Д) показує відносно низький відсоток залучення молоді 17, 18 та більше років до позашкільної освіти. Це може бути пов'язано, зокрема, з тим, що Типовим положенням про позашкільний навчальний заклад визначено вік вихованців, який становить, як правило, від 5 до 18 років, тобто категорію дітей [35]. Відповідно, при складанні статутів закладів позашкільної освіти, ця норма здебільшого залишається незмінною, а тому спостерігається порушення права молоді на здобуття позашкільної освіти. Вихід із такої ситуації полягає у внесенні змін до установчих документів закладу позашкільної освіти із розширенням вікової категорії вихованців. У приклад можна навести досвід деяких комунальних закладів позашкільної освіти Дніпровської та Криворізької міських територіальних громад (Дніпропетровська область), в статуті яких

визначено вік вихованців від 4-5 до 21 чи 35 років. Такий підхід, по-перше, відповідає принципу доступності в освіті, а по друге – сприяє реалізації концепції навчання впродовж життя та безперервної освіти.

Варто зазначити, що молодіжні центри комунальної форми власності утворюються насамперед на базі існуючих установ, які здійснюють роботу із молоддю [40]. Тому, використовуючи розгалужену мережу закладів позашкільної освіти як в окремих адміністративно-територіальних одиницях, так і в Україні в цілому, можливо розширити молодіжну інфраструктуру, що в свою чергу відкриває нові можливості для розвитку системи позашкільної освіти, пошуку нових форм роботи та діяльності [6].

Міжвідомча співпраця органів публічної влади у сфері освіти та культури може створити підґрунтя для розвитку та популяризації бібліотечно-бібліографічного напрямку позашкільної освіти, який спрямований на поглиблення пізнавальних інтересів здобувачів освіти, підвищення їх інформаційної культури, набуття навичок і умінь орієнтуватися у зростаючому потоці інформації [43]. У цьому контексті шляхом створення центрів позашкільної освіти на базі бібліотек, використовуючи їх матеріально-технічну базу, можливо більш комплексно та практично організувати освітній процес за відповідним напрямом для вихованців. Окрім цього, це можливість і для бібліотек розширити кількість контингенту відвідувачів. Також до переваг такої взаємодії можна віднести можливість організації бібліотечних просторів на базі закладів позашкільної освіти, наприклад, буккросинг, тимчасові виставки фото та літератури, невеликі читальні-коворкінги тощо. Тобто в таких умовах бібліотеки та заклади позашкільної освіти стають не лише місцем для читання та організації освітнього процесу, але й осередком різноманітних ініціатив, направлених на задоволення актуальних потреб дітей та молоді. Тісна співпраця бібліотек та закладів позашкільної освіти дозволяє більш комплексно підходити до реалізації державної освітньої та культурної політики, зокрема на місцевому

рівні, стимулюючи розвиток інформаційного суспільства, а також формуючи всебічний розвиток особистості.

Публічне управління позашкільною освітою варто розглядати як мультисторонній процес, який охоплює не тільки державні та комунальні суб'єкти, але й приватний сектор, що представлений розгалуженою мережею приватних закладів позашкільної освіти, а також фізичними особами-підприємцями, які здійснюють діяльність у сфері позашкільної освіти [5]. Приватний сектор є потенційним носієм новацій та технологій в системі позашкільної освіти, а також є більш гнучким та актуальним до потреб суспільства з точки зору надання освітніх послуг. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть здійснювати зносини в рамках державно-приватного партнерства щодо надання послуг позашкільної освіти приватними суб'єктами [5]. Таким чином можливо розширити доступність позашкільної освіти для населення через сприяння розвитку мережі приватних закладів позашкільної освіти, а також підтримуючи фізичних осіб-підприємців, що здійснюють діяльність у відповідній сфері. У таких умовах виникає необхідність у застосуванні різноманітних стимулів з боку держави та/або територіальної громади для таких суб'єктів, зокрема [5]:

- надання приватним суб'єктам приміщень, будівель (комунальної форми власності) для здійснення діяльності у сфері позашкільної освіти на безоплатних та/або оптимальних умовах оренди;
- організаційно-методичне забезпечення діяльності, консультування;
- надання додаткового фінансування за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством;
- промоція діяльності через офіційні медіа.

При цьому доцільно зосередити увагу й на регулюванні діяльності приватного сектору, зокрема через ліцензування освітньої діяльності [35] як одного з механізмів публічного управління позашкільною освітою, що є важливим елементом забезпечення якості освіти та безпеки освітнього

середовища. Оптимальним варіантом слід розглядати ситуацію, за якої органи державної влади та місцевого самоврядування можуть стимулювати потенційних ліцензіатів для отримання ліцензії на провадження освітньої діяльності (розширення провадження освітньої діяльності) у сфері позашкільної освіти шляхом підтримки та промоції їх діяльності. Окрім цього, це можливість здійснити аналіз та апробувати унікальні освітні програми, визначити їх відповідність та інтегрувати кращий досвід у діяльність комунальних та державних закладів позашкільної освіти [5].

Також окремої уваги заслуговує корпоративна соціальна відповідальність приватного сектору щодо розвитку позашкільної освіти у контексті державного-приватного партнерства. В умовах правового режиму воєнного стану та негативних наслідків воєнних дій на території України, відповідна проблема постає ще гостріше, так як з об'єктивних на те причин не отримує достатньої уваги зі сторони держави: у 2024 році фінансування на позашкільну освіту та заходів із позашкільної роботи з дітьми із державного та місцевого бюджетів у порівнянні з 2021 роком у середньому скоротилось на 37% (рис. 3.7) [64].

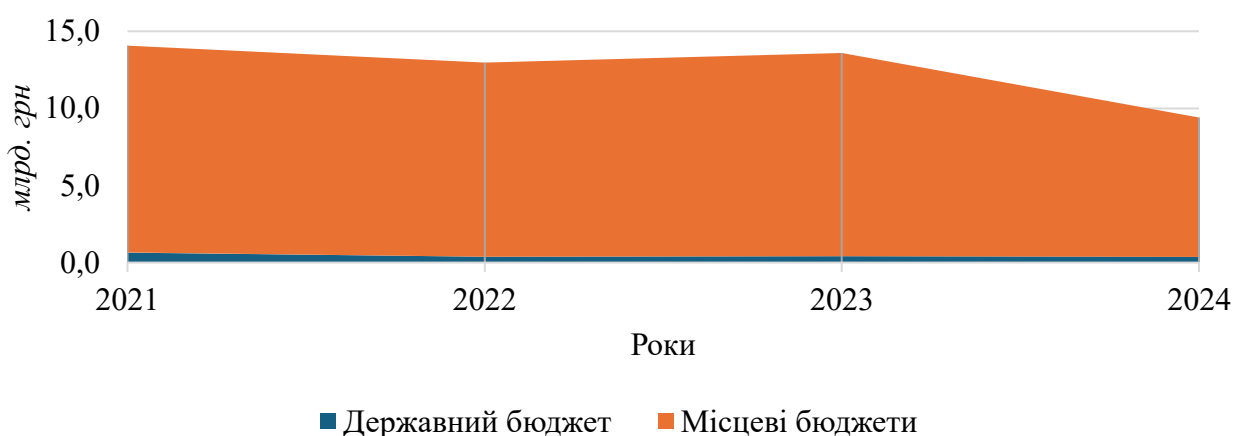

Рис. 3.7. Видатки на позашкільну освіту та заходи із позашкільної роботи з дітьми із державного та місцевого бюджетів за 2021-2024 роки

[Складено автором на основі джерела 64]

Фінансування системи позашкільної освіти переважно здійснюється за рахунок місцевих бюджетів, що свідчить про те, що органи державної влади не мають достатнього ресурсу для того, щоб на належному рівні забезпечити покриття відповідних витрат за рахунок субвенцій. Такий стан речей зумовлює пошук нових можливостей для залучення додаткового фінансового ресурсу в систему позашкільної освіти, а також посилення спроможності територіальних громад надавати якісні послуги позашкільної освіти на місцевому рівні.

Одним із можливих шляхів вирішення проблеми недостатнього фінансування системи позашкільної освіти доцільно розглянути використання механізму державно-приватного партнерства на основі принципу корпоративної соціальної відповідальності «великих» суб'єктів господарювання, які здатні спрямовувати певну кількість власного прибутку на задоволення потреб територіальних громад, а також сприяння розвитку місцевих ініціатив. Зокрема, однією із сфер, дохід від якої може спрямовуватись на підтримку позашкільної освіти в Україні є організування азартних ігор. Так, за 2023 рік загальний дохід відповідної сфери становив понад 57,1 млрд. грн [11], при цьому загальний обсяг фінансування позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми за відповідний рік становив усього близько 13,6 млрд. грн (рис. 3.8). Тобто дохід від організації азартних ігор в Україні в 4 рази перевищує загальні витрати на позашкільну освіту. У таких умовах навіть 10% цих доходів, якщо вони будуть спрямовані на фінансування позашкільної освіти, зможуть покрити майже 50% необхідних видатків. Узагалі, практика спрямування доходів від організації азартних ігор на реалізацію та розвиток гуманітарної політики активно використовується в деяких європейських державах, зокрема, у Фінляндській Республіці [3], приклад якого було розглянуто у попередньому розділі.

Згідно з чинним законодавством України, одним із принципів державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор є, зокрема, підтримка та розвиток спорту, освіти та науки за рахунок надходжень від проведення азартних ігор в Україні [26]. Частина надходжень від ліцензійних платежів у

сфері азартних ігор та лотерей щороку спрямовується до спеціальних Державних фондів підтримки соціально важливих сфер (освіти та науки, медицини, фізичної культури і спорту, культури тощо), що реалізується через відповідні бюджетні програми [2, 33].

Наприклад, у 2020 році таким способом було профінансовано субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» (ремонт та будівництво нових, опорних закладів загальної середньої освіти, створення навчальних кабінетів, оновлення матеріально-технічного забезпечення класів та інших приміщень) [12, 27]. Протягом 2021 – 2024 років дохід від ліцензійних платежів у сфері азартних ігор було спрямовано, зокрема на: розвиток транспортної інфраструктури (2021, 2022 роки); підготовку кадрів закладами вищої та фахової передвищої освіти, здійснення заходів у сфері культури, закупівлю медичного обладнання, матеріально-технічне забезпечення та цифровізацію сфери фізичної культури і спорту за відповідними бюджетними програмами (2023 рік); розвиток закладів фахової передвищої та вищої освіти, закупівлю обладнання для сфери охорони здоров'я, здійснення заходів у сфері культури, матеріально-технічне забезпечення та цифровізацію сфери фізичної культури і спорту за відповідними бюджетними програмами (2024 рік). У 2025 році передбачено використання доходу, отриманого від ліцензійних платежів у сфері азартних ігор, зокрема на придбання, доставку підручників, посібників та іншої навчально-методичної літератури для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників, видання інтерактивних електронних додатків до підручників, апробацію навчальної літератури [28-32].

З огляду на вищезазначене, та враховуючи існуючу практику використання доходу, отриманого від сплати за ліцензії у сфері азартних ігор та лотерей, спостерігається можливість щодо залучення додаткового фінансового забезпечення для розвитку системи позашкільної освіти. Проте наразі відсутні відповідні державні програми, а також субвенції з державного бюджету

місцевим бюджетам щодо підтримки та розвитку заходів у сфері позашкільної освіти. Такий стан речей зумовлює необхідність у внесенні відповідних положень та змін у нормативно-правове поле, які б дозволили спрямовувати частину відрахованих коштів на розвиток системи позашкільної освіти.

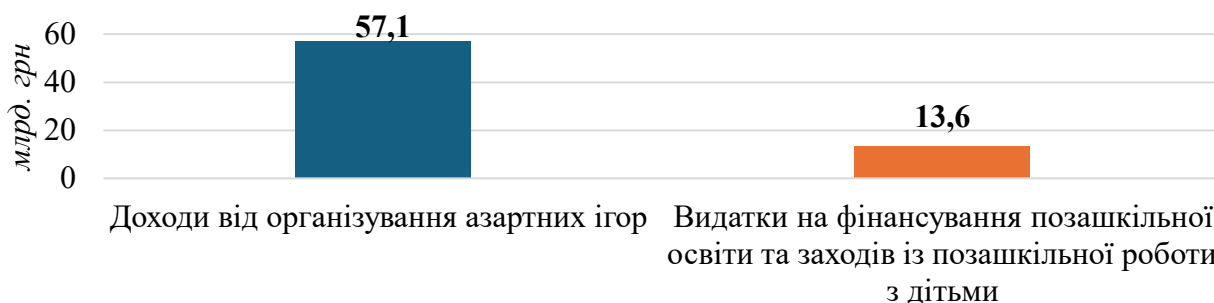

Рис. 3.8. Порівняльна структура доходів від організування азартних ігор (за КВЕД 92.00) та видатків на фінансування позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми (зведений бюджет) за 2023 рік

[Складено автором на основі джерел 11, 64]

Слід зазначити, що в рамках державно-приватного партнерства на основі принципу корпоративної соціальної відповідальності можливо залучати й суб'єктів господарювання з інших сфер, які так чи інакше здійснюють негативний вплив на суспільство та навколишнє природне середовище, зокрема виробників та дистриб'юторів тютюнових виробів, алкогольних напоїв, підприємства добувної та важкої промисловості тощо. Прибуток таких суб'єктів господарювання важливо розглядати як перспективну базу для цільового оподаткування з метою залучення додаткових коштів, зокрема на фінансування позашкільної освіти, а також молодіжної роботи.

На основі вищезазначеного, державно-приватне партнерство є перспективним напрямом для залучення додаткового фінансування в систему позашкільної освіти. Принцип корпоративної соціальної відповідальності дозволяє використовувати частину прибутку суб'єктів господарювання на

розвиток різних місцевих ініціатив та забезпечення гуманітарної сфери. Для цього органи державної влади та органи місцевого самоврядування різного рівня мають знаходити компромісні рішення та вживати дієві заходи щодо посилення державно-приватного партнерства із зацікавленими та спроможними суб'єктами господарювання на взаємовигідних умовах. Таким чином, органи державної влади зможуть сприяти залученню додаткових коштів на виділення відповідної субвенції з державного бюджету, а органи місцевого самоврядування – посилити власну спроможність надавати якісні послуги позашкільної освіти на місцевому рівні.

Останній, але не менш важливий структурний компонент інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою, на який слід звернути увагу – це державно-громадське управління, що визначається як взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти [42]. Створення органів державно-громадського управління у сфері освіти здійснюється за рішенням відповідних органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування у формі робочих груп, дорадчих, громадських та експертних органів [42]. За своєю суттю державно-громадське управління дозволяє не тільки інтегрувати зацікавлені інститути громадянського суспільства у процес прийняття публічно-управлінських рішень щодо розвитку та забезпечення функціонування позашкільної освіти, але й налагодити конструктивний фідбек щодо тих чи інших дій/рішень, прийнятими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також між суб'єктами, що надають послуги позашкільної освіти та отримувачами відповідних послуг.

Слід зазначити, що в умовах децентралізації влади та посилення ролі місцевого самоврядування в частині прийняття публічно-управлінських рішень, зокрема щодо реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти,

питання щодо активізації та сприяння залучення громадськості до вирішення питань розвитку системи позашкільної освіти є достатньо актуальним, так як у першу чергу відповідні рішення мають задовольняти інтереси дітей, молоді, їх батьків, педагогічних працівників, а також інших учасників освітнього процесу. Активне державно-громадське управління є одним із показників рівня відкритості влади, її підзвітності та прозорості, що є важливим аспектом в умовах євроатлантичної інтеграції України, так як передбачає участь громади у безпосередньому обговоренні та вирішенні проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням організації позашкільної освіти, якості та доступності надання відповідних послуг.

Отже, розвиток системи позашкільної освіти в Україні слід розглядати через призму її інтеграції з іншими освітніми підсистемами та суміжними галузями, такими як культура, фізична культура і спорт, а також молодіжна робота, що забезпечується шляхом удосконаленням вертикальних (ієрархічних) та горизонтальних (функціональних) зв'язків між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також приватним та громадським секторами. Незважаючи на певні позитивні тенденції, такі як цифровізація освітнього менеджменту та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, система позашкільної освіти все ще залишається негнучкою та надмірно бюрократизованою. Окрім цього, відсутність ініціативності на різних рівнях публічного управління поряд із недостатньою увагою до позашкільної освіти зі сторони держави значно уповільнюють процес прийняття ефективних та узгоджених публічно-управлінських рішень. У цьому контексті важливим завданням залишається створення умов для оперативної та скоординованої взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування поряд із широким залученням приватного сектору та громадськості до процесу розробки і прийняття публічно-управлінських рішень, а також вирішення питань розвитку системи позашкільної освіти, зокрема на

місцевому рівні, що сприятиме оптимізації взаємодії та підвищенню якості освітніх послуг для дітей і молоді.

Розвиток інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою, що базується на таких міжвідомчій співпраці, державно-приватному партнерстві та державно-громадському управлінні є важливим і перспективним напрямом у роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті розвитку системи позашкільної освіти, що дозволяє:

- забезпечити доступність послуг позашкільної освіти для дітей та молоді через створення спеціалізованих центрів позашкільної освіти на базі молодіжних центрів, просторів чи закладів культури;

- використовувати можливості приватного сектору щодо оптимізації надання послуг позашкільної освіти у контексті дієвого та взаємовигідного співробітництва;

- оптимізувати мережу суб'єктів гуманітарної сфери, що функціонують за суміжними напрямками (організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти);

- впроваджувати нові підходи до фінансування шляхом залучення додаткових ресурсів приватного сектору, враховуючи принцип корпоративної соціальної відповідальності;

- створювати прозоре та відкрите середовище управління із широким залученням інститутів громадського суспільства до процесу прийняття публічно-управлінських рішень та реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти.

Інтеграція системи позашкільної освіти з іншими суміжними сферами публічного управління сприятиме посиленню її значимості як об'єкта публічного управління через забезпечення виконання певних функцій в рамках такої взаємодії та співпраці, а також сприятиме злагодженим діям між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства.

3.2. Міжмуніципальне співробітництво як перспективний механізм розвитку системи позашкільної освіти.

Органи місцевого самоврядування у процесі реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти мають справу з певними викликами, що зумовлені додатковими повноваженнями, переданими від органів державної влади в умовах процесу децентралізації влади. Це, зокрема, утримання закладів позашкільної освіти комунальної форми власності, відповідальність за забезпечення надання якісних послуг позашкільної освіти та доступності мережі відповідних закладів, їх розвиток та матеріально-технічне забезпечення, формування людського капіталу в системі позашкільної освіти тощо. Враховуючи те, що не всі територіальні громади мають однакові ресурси та, відповідно, спроможність на належному рівні забезпечувати реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, виникає необхідність у налагодженні міжмуніципального партнерства з метою кооперації ресурсів та можливостей один одного. Разом з цим, за результатами дослідження попереднього розділу визначено, що в сучасній системі позашкільної освіти в Україні спостерігається певна диспропорція щодо доступності послуг позашкільної освіти у сільській місцевості.

Співробітництво територіальних громад визначається як «відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених законодавством формах із метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень» [44]. Виходячи з цього визначення, мета співробітництва територіальних громад повністю відповідає напрямам публічного управління позашкільною освітою, зокрема в частині забезпечення всебічного розвитку територій та підвищення якості надання послуг позашкільної освіти для населення. Тому активізацію

співробітництва територіальних громад можна вважати одним із перспективних напрямів реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні з урахуванням сучасної соціально-економічної ситуації.

На сьогодні, в Україні законодавчо закріплено механізм, який дозволяє територіальним громадам здійснювати співробітництво шляхом укладання відповідних договорів. Так, Законом України «Про співробітництво територіальних громад» визначено 5 форм співробітництва [44]:

1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;

2) реалізація спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів;

3) спільне фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об'єктів інфраструктури;

4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій, спільних об'єктів інфраструктури;

5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

Співробітництво територіальних громад здійснюється шляхом укладання договорів про співробітництво між декількома органами місцевого самоврядування: виконавчими органами сільських, селищних та міських рад, які виступають суб'єктами співробітництва. Також слід зазначити, що ініціаторами міжмуніципального співробітництва можуть виступати як посадові особи органів місцевого самоврядування, так і члени територіальної громади у порядку місцевої ініціативи [44]. Відповідна норма розширює можливості державно-громадського управління позашкільною освітою, що дозволяє

врахувати інтереси як отримувачів послуг позашкільної освіти, так і можливості того чи іншого органу місцевого самоврядування щодо організації таких послуг.

Станом на кінець 2024 року, маємо 7 прикладів співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти, що закріплені у відповідному реєстрі, та які були вчинені протягом 2017 – 2024 років у Дніпропетровській (Широківська селищна; Гречаноподівська та Карпівська сільські територіальні громади), Рівненській (Здолбунівська міська та Здовбицька сільська територіальні громади), Сумській (Тростянецька міська та Боромлянська сільська територіальні громади), Черкаській (Баландинська та Михайлівська сільські територіальні громади) та Чернівецькій (Сокирянська міська та Вашковецька сільська територіальні громади) областях (рис. 3.9, 3.10) [22]. Список наявних договорів про співробітництво територіальних громад у сфері позашкільної освіти наведено у додатку М.

Рис. 3.9. Карта співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти за областями України

[Складено автором за даними джерела 22]

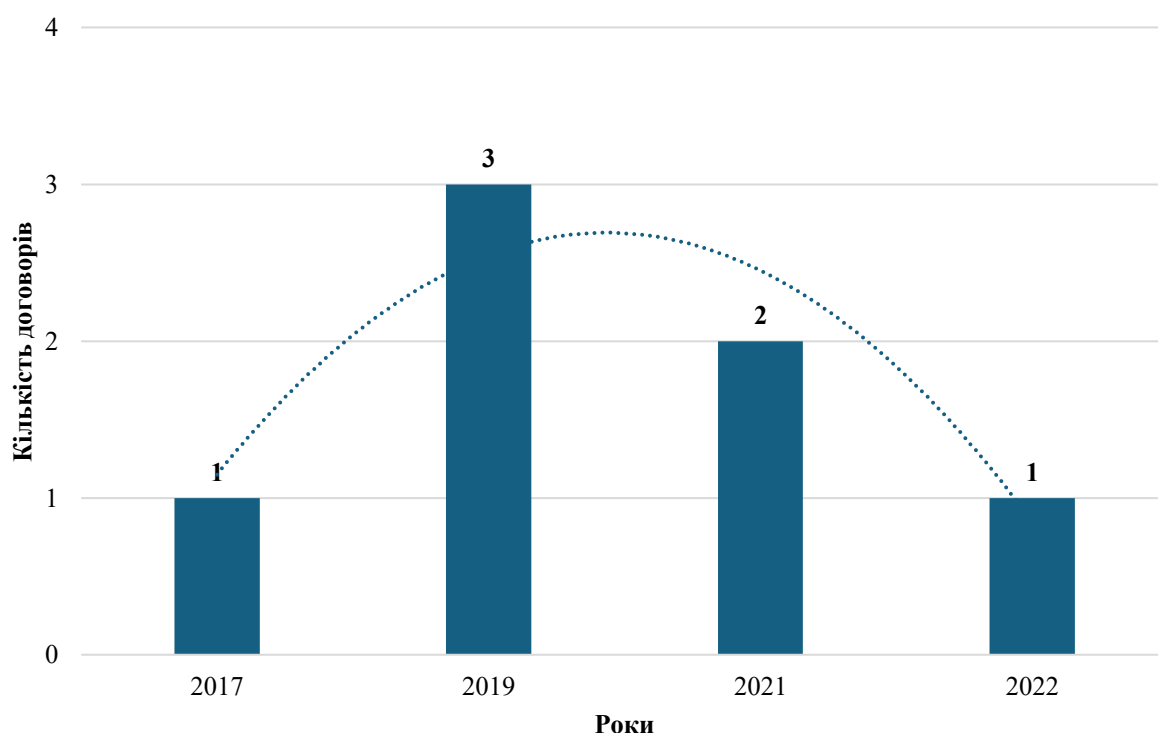

Рис. 3.10. Кількість укладених договорів про співробітництво у сфері позашкільної освіти за роками

[Складено автором за даними джерела 22]

Щодо форм співробітництва, то найбільш вживаними є: делегування окремих завдань з передачею ресурсів – 5 договорів; спільне утримання (фінансування) комунальних закладів, послуг позашкільної освіти – 2 договори (рис. 3.11). Укладання договорів за іншими формами, предметом яких є сфера позашкільної освіти, наразі, відсутнє.

Слід зазначити, що діючими (чинними) на кінець 2024 року залишаються лише 2 договори [22]:

– «Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання завдань Здолбунівській міській раді Здовбицькою сільською радою виконання завдань із забезпечення доступності дошкільної, загальної середньої освіти, позашкільної освіти та інклюзивного навчання для громадян, які проживають на території Здовбицької сільської територіальної

громади з передачею Здолбунівській міській раді відповідних фінансових ресурсів» – до 31.12.2025 (2 суб'єкти співробітництва);

– «Договір про співробітництво територіальних громад у формі спільного фінансування (утримання) позашкільних освітніх послуг, які надає відділ культури, туризму та спорту Широківської селищної ради через КЗПО «Широківська мистецька школа» Широківської селищної ради» – до 31.12.2027 (3 суб'єкти співробітництва).

Враховуючи вищезазначене, органи місцевого самоврядування мають практику застосування відповідних форм співробітництва у сфері позашкільної освіти. Проте, вони є локальними, що підтверджується застосуванням лише в окремих областях та громадах України, та відносно до загальної кількості – малочисельними. Специфіка співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти досі не отримала належного методичного і регуляторного забезпечення. З огляду на це, виникає необхідність у популяризації можливостей міжмуніципального співробітництва у сфері позашкільної освіти серед посадових осіб органів місцевого самоврядування, що відповідають за реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, та керівників закладів позашкільної освіти комунальної форми власності. Відповідно, органам державної влади, особливо регіонального (обласного) рівня, доцільно здійснювати промоцію кращих практик та результатів співробітництва територіальних громад; сприяти налагодженню партнерських відносин між громадами; розширювати зону співробітництва та кількість залучених громад.

Серед основних бар'єрів здійснення міжмуніципального співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти слід виділити наступні:

– відсутність ініціативності керівників та інших осіб, уповноважених на прийняття публічно-управлінських рішень, в органах місцевого самоврядування щодо вирішення питань розвитку системи позашкільної освіти;

– нестача адміністративного ресурсу, фахівців з гуманітарних питань в органах місцевого самоврядування (особливо у громадах, що розташовані у сільській місцевості);

– низька пріоритетність позашкільної освіти у співвідношенні до інших, формальних складників системи освіти, зокрема таких як повна загальна середня, професійна (професійно-технічна) чи дошкільна освіта;

Рис. 3.11. Кількість укладених договорів про співробітництво у сфері позашкільної освіти за формами

[Складено автором за даними джерела 22]

– недостатній рівень організаційно-методичного забезпечення, а також іншого методичного супроводу від центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо можливих напрямів співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти;

- фінансово-ресурсна асиметрія між територіальними громадами, що ускладнює рівноправне партнерство та можливості до спільного фінансування/утримання закладів позашкільної освіти;

- несприятлива логістична інфраструктура між територіальними громадами;

- низька поінформованість територіальних громад та закладів позашкільної освіти про можливість співробітництва у сфері позашкільної освіти.

Враховуючи вищезазначене, органи державної влади, зокрема на регіональному (обласному) рівні, мають здійснювати аналіз поточної ситуації щодо стану реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти у відповідних адміністративно-територіальних одиницях, визначати предмет та форми співробітництва, пропонувати органам місцевого самоврядування укладати договори один з одним, але не порушуючи права територіальної громади на місцеве самоврядування та принципів співробітництва. Дослідження поточного стану системи позашкільної освіти як на рівні області, так і окремої територіальної громади дозволяє визначити та узгодити можливі форми і напрями міжмуніципального співробітництва, що спрямовані на спільне вирішення наявних проблем (таких, що неможливо вирішити одній територіальній громаді самостійно у межах власної компетенції).

Наприклад, територіальні громади, які не мають закладів позашкільної освіти комунальної форми власності, можуть укладати відповідні договори з сусідніми (суміжними) громадами, у яких є можливість надавати послуги позашкільної освіти, організовувати підвіз учасників освітнього процесу до таких закладів або надавати відповідні послуги в дистанційному форматі, організовувати філії (та/або інші структурні підрозділи) на базі інших закладів освіти тощо. Це дозволить збільшити кількість дітей, охоплених позашкільною освітою, та забезпечити реалізацію принципу безбар'єрності (доступності) в освіті. Предметом співробітництва також може бути спільне фінансування або

утворення закладів позашкільної освіти комунальної форми власності, що потенційно можуть надавати послуги населенню громад, які є суб'єктами співробітництва. До того ж, у рамках співробітництва територіальних громад, заклади позашкільної освіти можуть інтегруватись з іншими закладами освіти та установами, зокрема молодіжними центрами, створюючи унікальний виховний та освітній простір. Тобто така форма співробітництва дозволяє уніфікувати гуманітарну інфраструктуру громад у відповідність на актуальний попит серед дітей та молоді на позашкільну освіту та змістовне дозвілля. Детальний опис та приклади інтеграції позашкільної освіти та молодіжної роботи було наведено вище (див. пункт 3.1). Кооперація об'єктів гуманітарної сфери (закладів освіти, молодіжних просторів, спортивних об'єктів, бібліотек, інших закладів культури) декількох територіальних громад для організації надання послуг позашкільної освіти може стати актуальною, зокрема в умовах післявоєнного відновлення сфери освіти, так як внаслідок воєнних (бойових) дій певна частка об'єктів гуманітарної сфери зазнала тих чи інших руйнувань та пошкоджень, що зумовлює пошук нового середовища для надання освітніх та інших послуг, зокрема на базі різних закладів та установ.

Особливо актуальною ця проблема постає для територіальних громад Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, що змушені були перенести (евакуювати) свої об'єкти комунальної власності, зокрема заклади позашкільної освіти, в іншу, відносно більш безпечну територію. Відповідно, спостерігається ситуація, за якої заклади позашкільної освіти, що втратили будівлю та фактичне місце організації своєї діяльності, надають послуги дистанційно, або знаходяться на простої через неможливість організації освітнього процесу для вихованців. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми можна розглянути перспективу міжмуніципального співробітництва між громадою, що постраждала, та громадою, в яку фактично було перенесено (евакуйовано) заклад позашкільної освіти, педагогічних працівників, керівників гуртків та інших фахівців. Територіальна громада, що приймає заклад

позашкільної освіти, в рамках договору про співробітництво у формі спільного утримання об'єктів комунальної власності може надати будівлю чи окреме приміщення на базі існуючого закладу позашкільної освіти (іншої установи гуманітарної сфери) під діяльність евакуйованого закладу позашкільної освіти. Такий підхід дозволить поновити фактичну діяльність постраждалого закладу освіти, а також сприяти покращенню доступності послуг позашкільної освіти у відповідній місцевості через збільшення інституційної спроможності щодо охоплення дітей та молоді позашкільною освітою.

У контексті оптимізації процесу публічного управління позашкільною освітою можливо використовувати таку форму співробітництва як утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень. Чинним законодавством визначено, що спільний орган управління може утворюватися як окремий виконавчий орган сільської, селищної, міської ради одного із суб'єктів співробітництва або у складі виконавчого органу сільської, селищної, міської ради одного із суб'єктів співробітництва (як структурний підрозділ – департамент, відділ, управління, проєктне бюро, агенція тощо) [44].

Використання цієї форми співробітництва може стати актуальним для сільських та селищних територіальних громад, в яких відсутня інституційна спроможність щодо створення та забезпечення належного функціонування окремого структурного підрозділу виконавчого комітету місцевої ради з питань позашкільної освіти. Доволі часто можна спостерігати ситуацію, за якої відділ освіти сільської/селищної територіальної громади складається із 3 – 5 посадових осіб, що опікуються всіма напрямками: від дошкільної до післядипломної освіти. Відповідно, це ускладнює, зокрема процес пошуку нових векторів для розвитку системи позашкільної освіти, через нестачу адміністративного ресурсу та необхідністю виконання поточних задач посадовими особами (оперативне управління підпорядкованими комунальними закладами, складання звітів, проведення нарад тощо).

Таким чином декілька органів місцевого самоврядування можуть утворити спільний орган управління позашкільною освітою, що здійснюватиме координацію реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти у відповідних територіальних громадах, оперативне управління закладами позашкільної освіти комунальної форми власності, їх координацію, організацію проєктної діяльності, а також звітування щодо виконання державних та регіональних стратегій, програм, планів заходів тощо.

Слід зазначити, що суб'єктом такої форми співробітництва може бути й міська територіальна громада, яка має достатній адміністративний ресурс для забезпечення публічного управління позашкільною освітою у суміжних сільських/селищних територіальних громадах, які мають у цьому реальну потребу через брак відповідних фахівців та/або управлінців. Функціонування відповідного органу можна організувати як і у вигляді традиційного офісу, так і у форматі дистанційного центру з використанням цифрових технологій.

У перспективі така форма організації публічного управління позашкільною освітою може стати моделлю сталого розвитку освітнього середовища громад, що ґрунтується на принципах субсидіарності, інтегрованого управління, прозорості та відкритості.

Поряд з цим можливе створення й спільного органу, який би здійснював організаційно-методичну підтримку діяльності структурних підрозділів виконавчих комітетів сільських, селищних та міських рад з питань розвитку позашкільної освіти. Тобто мова йде про створення певного консультативного центру (офісу) чи коворкінгу, що надаватиме послуги для декількох громад, або всіх громад у межах одного району чи області. Це дозволило би передати частину функцій посадових осіб місцевого самоврядування щодо навчально-методичного керівництва безпосередньо фахівцям у відповідній сфері (педагогічні та науково-педагогічні працівники, представники громадських організацій, що опікуються відповідними питаннями тощо) на умовах партнерства та спільної відповідальності.

Розвиток співробітництва територіальних громад у формі створення спільного органу управління позашкільною освітою відкриває нові можливості для зміцнення інституційного потенціалу територіальних громад, що дозволяє більш комплексно підійти до питання розвитку системи позашкільної освіти у міжмуніципальному вимірі.

Перспективною формою договорів у сфері позашкільної освіти може стати реалізація спільних проєктів: проведення організаційно-масових заходів за напрямками позашкільної освіти; створення та забезпечення функціонування цифрових ресурсів позашкільної освіти, зокрема просвітницького характеру; підвищення кваліфікації педагогічних працівників; створення умов для розвитку самоврядування здобувачів освіти, дитячих та молодіжних громадських організацій/об'єднань тощо. Самостійна реалізація такого широкого спектру завдань, зокрема проєктної діяльності, вимагає посиленої уваги від посадових осіб органів місцевого самоврядування, що в умовах нестачі професійних кадрів призводить до неналежного рівня їх подальшої реалізації та порушення процесу комунікації між учасниками. Відповідно, міжмуніципальне співробітництво у цій формі надає можливість здійснити розподіл повноважень, ресурсів та сфери відповідальності між декількома учасниками з метою посилення спроможності один одного щодо впровадження певних проєктів та заходів. При цьому, зберігається можливість виходу певної ідеї, проєкту, заходу, продукту на вищий, міжмуніципальний рівень.

Поряд з цим актуальною в контексті збереження мережі закладів позашкільної освіти є форма міжмуніципального співробітництва, що передбачає створення та утримання спільних комунальних підприємств, зокрема закладів позашкільної освіти. У ході аналізу стану системи позашкільної освіти було визначено, що відносно велика частка громад не мають закладів позашкільної освіти. Наприклад, у Дніпропетровській області, станом на кінець 2024 року, з-поміж 86 територіальних громад, заклади позашкільної освіти (як юридичні особи) мали лише 49, що становить 57%. Відповідно, у 37

територіальних громадах області (43%) вони відсутні, що зумовлює проблему у забезпеченні належного рівня доступності послуг позашкільної освіти для дітей та молоді. Подібна ситуація спостерігається і в інших областях України, та характерна для невеликих сільських територіальних громад, в яких відсутня спроможність утримувати окрему комунальну установу для надання послуг позашкільної освіти для дітей та молоді. Поряд з цим продовжується процес реорганізації комунальних закладів позашкільної освіти, що зумовлює скорочення їх мережі. З огляду на це, можливим шляхом вирішення такої ситуації є створення спільного закладу позашкільної освіти, який би надавав послуги позашкільної освіти здобувачам освіти з декількох суміжних територіальних громад, зокрема через використання цифрових технологій та можливості для організації підвезення дітей та молоді до таких закладів (за наявності розвинутої транспортної інфраструктури).

Як альтернативне рішення щодо забезпечення спільного утримання та фінансування закладу позашкільної освіти можливо розглянути створення мобільних підрозділів закладу позашкільної освіти (гуртків, груп, секцій та інших творчих об'єднань), які б періодично надавали послуги для дітей та молоді інших територіальних громад, що не мають доступу до позашкільної освіти, за певним регламентом та за скоординованим графіком. Така форма надання послуг позашкільної освіти дозволить сприяти розширенню доступності послуг позашкільної освіти, особливо у випадках, коли наявна інфраструктура територіальної громади не дозволяє утворити окремий комунальний заклад позашкільної освіти. Слід зазначити, що відповідна практика набуває подальшого розвитку в дошкільній освіті (мобільний дитячий садок), проте може бути адаптована й до системи позашкільної освіти. Створення мобільного підрозділу закладу позашкільної освіти вимагає наявності спеціально обладнаного транспортного засобу та команди (педагогічні працівники, керівники гуртків, методисти), що здатна оперативно розгорнути певну

діяльність за інтересами для дітей та молоді за основними напрямками позашкільної освіти.

Також можливо створення філій спроможних закладів позашкільної освіти на території інших територіальних громад, зокрема на базі закладів загальної середньої освіти та/або закладів сфери культури, молоді та спорту. Відповідно, це можливість для інституційно спроможних закладів розширити свою сферу діяльності на інші територіальні громади, збільшити охоплення дітей та молоді власними послугами.

Варто зазначити, що співробітництво може здійснюватися більше ніж між двома суб'єктами, а його форми можуть бути поєднані. Це відкриває можливість для розширення зони співробітництва, зокрема у межах одного району чи області. До того ж, це дозволяє створювати комунікаційні зв'язки між міськими та сільськими/селищними територіальними громадами, об'єднуючи можливості, перспективи та ресурси один одного. При цьому слід врахувати, що держава може здійснювати підтримку та стимулювання міжмуніципального співробітництва за умов, якщо [44]:

- посилюється спроможність суб'єктів співробітництва до забезпечення реалізації визначених законом повноважень;
- до співробітництва залучені додаткові ресурси, у тому числі фінансові;
- співробітництво здійснюється більш як трьома суб'єктами співробітництва;
- забезпечується широка участь громадськості у здійсненні співробітництва.

З огляду на вищезазначене, міжмуніципальне співробітництво може стати джерелом залучення додаткового ресурсного забезпечення в систему позашкільної освіти, зокрема через гарантії держави щодо підтримки відповідних суб'єктів.

Також слід звернути увагу на те, що у процес міжмуніципального співробітництва можливо залучати й представників зацікавлених інститутів

громадянського суспільства та громадськості, які можуть надавати експертну підтримку органам місцевого самоврядування з питань пошуку та вирішення поточних проблем в системі позашкільної освіти, що передбачає консолідацію зусиль декількох громад.

Поряд з цим міжмуніципальне співробітництво слід розглядати як одну із форм горизонтальної (функціональної) взаємодії органів управління у сфері освіти, що дозволяє територіальним громадам вирішувати питання місцевого значення без необхідності втручання органів державної влади, зокрема вищого рівня. У цьому контексті територіальна громада, що не має достатню спроможність на належному рівні забезпечувати реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, може не чекати певних подій та вказівок «зверху», а навпаки – адаптуватись, здійснювати аналіз поточної ситуації та самостійно знаходити інші шляхи розвитку системи позашкільної освіти, забезпечення доступності та якості відповідних послуг на умовах партнерства (співробітництва). Міжмуніципальне співробітництво ґрунтується на принципах добровільності, рівноправності, взаємної вигоди та відповідальності учасників [44]. Тобто співробітництво територіальних слід розуміти як нову публічно-управлінську культуру, що склалася в умовах децентралізації влади, та покликана посилити спроможність громад якісно вирішувати поставлені державою завдання в контексті реалізації єдиної політики у сфері позашкільної освіти.

Кожна окрема територіальна громада, район чи область мають певні власні особливості та унікальні умови функціонування системи позашкільної освіти. Попри це, процес публічного управління позашкільною освітою має відповідати візії центральних органів виконавчої влади, а також узгоджуватись із різними галузевими нормативно-правовими актами. Тобто публічне управління позашкільною освітою на місцевому рівні не повинно повністю опиратись на вказівки зверху, так як зазначена система є достатньо динамічною та завжди має відповідати актуальним запитам суспільства з урахуванням унікальних місцевих

особливостей. Відповідно, ініціативність керівників та посадових осіб, фахівців, а також інших спеціалістів органів місцевого самоврядування є важливим чинником в контексті забезпечення розвитку системи позашкільної освіти, що обмежена лише загальнодержавною візією та нормами чинного законодавства у відповідній сфері.

Отже, органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль в частині реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти, що набуло особливого вираження в умовах процесу децентралізації влади. Систематичні виклики, що пов'язані із забезпечення доступності, якості послуг позашкільної освіти для дітей та молоді, а також належним утриманням закладів позашкільної освіти комунальної форми власності поряд із різною спроможністю територіальних громад зумовлюють необхідність в активізації міжмуніципального співробітництва, що дозволяє поєднати ресурси та можливості різних суб'єктів в частині організації послуг позашкільної освіти.

Попри законодавче врегулювання механізмів міжмуніципального співробітництва, кількість укладених договорів, станом на кінець 2024 року, залишається відносно незначною і переважно локалізованою в окремих регіонах України. Відповідно, все ще спостерігається потреба у популяризації відповідного механізму через промоцію кращих практик та результатів співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти.

Важливою складовою подальшого розвитку міжмуніципального співробітництва у сфері позашкільної освіти є залучення більшої кількості територіальних громад, створення стійких міжрегіональних зв'язків та інтеграція закладів позашкільної освіти з іншими системами (освітніми, культурними, спортивними, молодіжними). Такий підхід сприятиме підвищенню доступності та якості позашкільної освіти, реалізацію принципу безбар'єрності та формуванню потужного людського капіталу на місцевому рівні.

3.3. Упровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти як складової частини сталого розвитку громад та територій.

Система позашкільної освіти відіграє важливу роль у формуванні індивідуальних та професійних компетентностей дітей та молоді, забезпечуючи простір для всебічного розвитку особистості, а також самореалізації й підготовки до подальшої професійної діяльності. Водночас актуальні виклики, пов'язані з обмеженими фінансовими ресурсами, недостатньою підтримкою зі сторони держави, зношеною матеріально-технічною базою та нерелевантним для вихованців способом організації освітнього процесу, вимагають переосмислення підходів до організації надання послуг позашкільної освіти та реалізації публічного управління у відповідній сфері. Одним із перспективних напрямів, який можуть використовувати органи державної влади та органи місцевого самоврядування для розвитку публічного управління позашкільною освітою є впровадження кластерної моделі функціонування системи позашкільної освіти як складової частини розвитку громад та територій. Такий підхід є ключовим аспектом розвитку інтеграційних моделей публічного управління позашкільною освітою, а тому дозволяє забезпечити всебічний розвиток позашкільної освіти через призму тісної взаємодії з іншими суб'єктами.

За офіційними даними Міністерства освіти і науки України (звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти, 2022 рік), зайнятими та умовно зайнятими є тільки близько 46% випускників [21]. Це може свідчити, по-перше, про недостатній рівень профорієнтаційної роботи на рівні загальної середньої освіти, за яким випускники шкіл (потенційні абітурієнти) обирають спеціальності не за своїми здібностями та інтересами, так як ще не мають комплексного розуміння майбутньої професії. А по-друге – про недостатній рівень практичної підготовки за певними спеціальностями, що зумовлює низьку конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Відповідно виникає необхідність впровадженні

дієвого інструменту, який би надав можливість у ранньому віці у повній мірі розкрити здібності особистості з метою їх подальшого використання (реалізації), зокрема у професійному середовищі [4]. Окрім цього, враховуючи подібність деяких напрямів позашкільної освіти та молодіжної роботи, можливо стимулювати молодь старше 18 років долучитись до здобуття позашкільної освіти для поглиблення наявних теоретичних знань, а також можливістю практичної діяльності за відповідними напрямами.

Кластерна модель передбачає інтеграцію системи позашкільної освіти з іншими освітніми секторами (наприклад, середньою, професійною чи вищою освітою), а також виробничими, підприємницькими – на основі державно-приватного партнерства; кооперацію з окремими зацікавленими інститутами громадянського суспільства – на основі державно-громадського управління та партнерства. Такий підхід дозволяє об'єднати ресурси та можливості різних суб'єктів для покращення якості надання освітніх послуг, що будуть актуальними для здобувачів освіти, а також посилити кадровий потенціал громади шляхом орієнтації підготовки вихованців до локальних умов економічного розвитку. У межах освітньо-виробничого кластера позашкільна освіта може виконувати роль «сполучної ланки», доповнюючи формальну освіту, що здобувається за релевантними рівнями освіти, практичною підготовкою та інтерактивними підходами до освітнього процесу, в рамках тісної взаємодії з різними приватними суб'єктами.

Реалізація кластерної моделі функціонування системи позашкільної освіти дозволить сприяти розвитку громад, створюючи потенційні умови для покращення якості освітніх послуг, зокрема за рахунок оптимізації ресурсів та забезпечення постійного фінансування. Тому кластерний підхід стає ефективним напрямом розвитку позашкільної освіти на місцевому рівні, так як відповідає сучасним соціально-економічним потребам України в контексті раціонального розподілу ресурсів та можливостей, що сприяє сталому розвитку громад та територій.

Визначення терміну «кластер» не є уніфікованим та варіюється залежно від контексту і сфери застосування. Саме слово «кластер» походить від англійського «cluster», що перекладається як «скупчення», «група» або «рій» [54].

Концептуальні засади функціонування кластерів через конкурентні переваги запропонував М. Портер. Він зазначає, що інтеграція різних суб'єктів, зокрема соціальних, сприяє збільшенню їх конкурентоздатності та стимулює інноваційну діяльність [62]. Подальші дослідження у цій сфері здійснювали Р. Мартін (R. Martin) та П. Санлі (P. Sunley), які наголошували на багатоманітності визначення «кластер», що викликає хаотичність та нечіткий характер відповідної концепції [60]. Окремі питання функціонування кластерів, їх класифікації та структури, вплив на регіональний економічний розвиток висвітлено в наукових працях Г. Гальстера (G. Galster) [68], Х. Вольмана (H. Wolman) [53, 66, 67], Л. Фанг (L. Fang) [55, 56], Р. Хаггінса (R. Huggins) [57, 58, 59], М. Мандея (M. Munday) [65] та інших науковців.

Так як поняття кластера є багатоманітним, то відповідна концепція використовується і в освітній сфері. Проблематика формування та функціонування освітніх кластерів висвітлена у наукових працях Л. Зеленської [16], Г. П'ятницької [24], О. Решетняк [47], Ю. Заїки [47] та інших українських науковців.

Зокрема, Г. П'ятницька наголошує на необхідності формування в Україні освітньо-наукових кластерів з метою здійснення інноваційної діяльності та підготовки кваліфікованих кадрів відповідно до потреб локального, регіонального або загальнодержавного рівня. Виділяє основні передумови для створення та розвитку освітньо-наукових кластерів та визначає їх відмінні характеристики. Суб'єктами науково-освітнього кластера за Г. П'ятницькою є заклади вищої освіти (в якості ядра) та суб'єкти підприємницької діяльності (бізнес) [24].

У свою чергу, Л. Зеленська висвітлила питання світового досвіду функціонування освітніх кластерів та адаптації відповідної концепції до українських умов; визначила, що інноваційні кластери створюють єдиний інформаційний простір професійного спілкування та обміну освітніми технологіями. Також вона розглядала модель «університетсько-шкільного» кластера – функціонування ліцеїв та коледжів при закладах вищої освіти [16].

На думку О. Решетняк та Ю. Заїки, залучення різних джерел фінансування відкриває можливості до розширення фінансової бази закладів освіти за рахунок небюджетних коштів; розкриває формування освітніх кластерів на принципах державно-приватного партнерства; приділяє увагу організаційно-економічним механізмам формування освітніх кластерів. Визначає суб'єктами управління освітніми кластерами: «державні органи влади», «регіональні органи влади» та «бізнес», які впливають на об'єкти: «шкільна освіта», «спеціальна професійна освіта», «університетська освіта» та «післявишівська освіта» [47].

Поряд з висвітленням кластерів у контексті освітньої діяльності приділяється увага їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування як інструментів стимулювання місцевого економічного розвитку. Окремі публічно-управлінські аспекти створення та функціонування кластерів як інноваційних інструментів розвитку територіальних громад та регіонів висвітлені у наукових працях Є. Бородіна та І. Чикаренко. Вони акцентують увагу на тому, що кластерна політика у розвинених державних утвореннях є помітною та стійкою тенденцією, тобто є системною, натомість в Україні відповідні процеси не активізовані [50].

Проблематику формування кластерів як об'єктів публічного управління також висвітлено в наукових працях О. Поступної [46], Л. Грень [9, 10], А. Меліхова [61], В. Шведуна [51], О. Ахмедова [51], Ю. Шпак [52]. Зокрема, Л. Грень досліджуючи соціальні кластери в публічному управлінні звертається до можливостей позашкільної та професійної (професійно-технічної) освіти у формування зв'язків зі суб'єктами господарювання (підприємствами), а також

орієнтації освітнього процесу на набуття професійних компетентностей здобувачів освіти до потреб ринку праці (підготовка фахівців у затребуваних галузях та з урахуванням особливостей економічного розвитку територіальних громад) [9, 10]. На думку О. Поступної, формування освітніх кластерів є перспективним напрямом, проте потребує подальшого нормативно-правового та понятійно-категоріального забезпечення [46].

Змістовною є думка О. Шведун та О. Ахмедової, які виділяють та акцентують увагу на функціонуванні наступних типів груп кластерів: інституціолізовані, підприємницькі, соціальні та альтернативні [51]. Також вони зазначають, що «залучення різних категорій зацікавлених сторін до соціальних підприємств є каналом для розвитку відносин і довіри між цими групами» [51].

Розглядаючи функції публічного управління у кластеризації, Ю. Шпак акцентує увагу на тому, що вони зводяться до «подолання проблем та обмежень в організації господарюючих суб'єктів у кластери, а також до створення інституціональних, інфраструктурних та інших базисних умов для формування й ефективного розвитку кластера» [52].

Термін кластер (у контексті економічної науки) вперше був введений та обґрунтований американським вченим – економістом М. Портером наприкінці ХХ століття. Він визначає кластер як «сконцентровану за географічною ознакою групу взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій у певних галузях, що конкурують, але разом з тим ведуть спільну роботу» [60].

Виходячи з наведеного визначення, можна виокремити складові кластера:

- наявність різних суб'єктів (взаємовідносини: конкуренція/партнерство);
- спільна діяльність (кооперація);
- спорідненість за географічною ознакою.

Окрім цього, слід виділити такі ознаки кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти: наявність мети, та кінцевого результату (продукту), роль

кожного суб'єкта кластера, інноваційність, направленість (спеціалізація), ефект синергії, корпоративна соціальна відповідальність та партнерство з приватними суб'єктами та інститутами громадянського суспільства.

Елементами кластера за М. Портером виступають суб'єкти підприємницької діяльності різного рівня (малий, середній та великий бізнес) та суміжні установи, до яких можна віднести, зокрема, заклади освіти та наукові установи, що здійснюють спільну партнерську діяльність.

Окрім цього, кластери характеризуються наявністю «ядра» – певного основного суб'єкта/сфери навколо якого зосереджено його функціонування [60].

Враховуючи зазначене, кластерна концепція діяльності може застосовуватись у різних сферах, наприклад, виробництво, медицина, ІТ, агросектор тощо. Відповідно, в освітньому кластері «ядром» виступають суб'єкти освітньої діяльності та освітній процес.

У контексті освітньої діяльності *кластер* – це кооперація різних релевантних суб'єктів публічного управління та освітньої діяльності, що використовують можливості (наявні та потенційні) та ресурси один одного для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти (як споживачів послуг) та реалізації спільних проєктів.

Освітній кластер може виступати як відкритою системою, співпрацюючи та залучаючи до своєї діяльності інших суб'єктів, зокрема підприємницької діяльності, так і закритою, що зумовлено чіткими рамками організації освітнього процесу без втручання зовнішніх суб'єктів. Такий стан речей зумовлює певну класифікацію освітніх кластерів в залежності від суб'єктів, які є його складовими: науково-освітній (освітньо-науковий), виробничо-освітній (освітньо-виробничий), дослідницький тощо. Відповідно, у науково-освітніх (освітньо-наукових) та дослідницьких кластерах такими суб'єктами виступають наукові установи, натомість у виробничо-освітніх (освітньо-виробничих) кластерах – суб'єкти підприємницької діяльності. Такі кластери спрямовані

перш за все на задоволення актуальних потреб ринку праці та формування потенційних конкурентоздатних фахівців.

Окрім цього, кластерна взаємодія може охоплювати й інші суміжні сфери. Наприклад:

– *культурно-мистецький кластер*, в якому позашкільна освіта є ланкою, що об'єднує гуртки художньо-естетичного напрямку, мистецькі школи, заклади культури тощо.

– *спортивно-оздоровчий кластер*, що охоплює діяльність дитячо-юнацьких спортивних шкіл, гуртків фізкультурно-спортивного або спортивного напрямку позашкільної освіти у тісній взаємодії із об'єктами спортивної інфраструктури та федераціями з видів спорту;

– *екологічно-виховний кластер*, що передбачає створення сприятливих умов для роботи гуртків еколого-натуралістичного напрямку з широким використанням різних біологічних лабораторій та коопераціями з інститутами громадянського суспільства;

– *кластер молодіжної роботи*, що дозволяє створювати молодіжні простори на базі закладів позашкільної освіти, а також залучати молодіжних працівників до виховної роботи в закладах позашкільної освіти (зокрема в рамках реалізації концепції розвитку людського капіталу).

Відповідно, в залежності від спеціалізації на напрямів роботи закладу позашкільної освіти та інших суб'єктів кластера, тип та форма взаємодії цих суб'єктів у межах кластера може відрізнятись в залежності від мети та очікуваного результату діяльності.

Освітня діяльність і система освіти є об'єктами публічного управління, тому невід'ємними елементами освітніх кластерів виступають органи публічної влади, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері (суміжних сферах) та виконують функції засновників закладів освіти. Від дій та рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування залежить на яких умовах та формах здійснюється взаємодія

суб'єктів в рамках кластера та ступінь інтеграції об'єктів державної та комунальної форми власності; визначаються нормативно-правові та установчі аспекти функціонування відповідного кластера.

На вищому та центральному рівнях до таких органів належать Кабінет Міністрів України та Міністерство освіти і науки України, а також інші зацікавлені центральні органи державної влади; на місцевому рівні відповідні функції здійснюють місцеві державні адміністрації (обласні, районні) та органи місцевого самоврядування (обласні, районні, сільські, селищні та міські ради), що мають у своєму складі структурні підрозділи, які відповідають за реалізацію державної політики у сфері освіти (суміжних сферах).

До повноважень Кабінету Міністрів України входить формування державної політики у сфері освіти та визначення стратегічних векторів її розвитку; затвердження державних цільових програм розвитку освіти, зокрема в яких висвітлено питання організації та функціонування освітніх кластерів.

Міністерство освіти і науки України як центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері освіти; розробляє державні цільові програми, стратегії розвитку, проекти нормативно-правових актів, відповідає за їх виконання, звітує та надає відповідні пропозиції до Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади; може здійснювати (ініціювати) міжнародне співробітництво у сфері освіти; в окремих випадках може виконувати функції засновника закладів освіти.

До компетенції місцевих державних адміністрацій (обласних, районних) та їх відповідних структурних підрозділів належить забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти у межах відповідної території; створення належних умов для функціонування закладів освіти; координація діяльності органів місцевого самоврядування з урахуванням їх самоврядних повноважень; в окремих випадках можуть виконувати функції засновника закладів освіти.

Органи місцевого самоврядування (обласні, районні, територіальні) створюють та забезпечують належні умови для функціонування закладів освіти,

зокрема зміцнення матеріально-технічної бази; виступають в якості засновників закладів освіти з безпосередніми управлінськими функціями у межах автономії закладу освіти [41].

Відповідно, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування здійснюють безпосередні управлінські функції щодо організації освіти на певній адміністративній території та сприяють створенню належних умов функціонування закладів освіти, що їм підпорядковані (перебувають у межах компетенції), тому у межах свої повноважень можуть бути ініціаторами створення освітніх кластерів, забезпечивши умови для інтеграції різних рівнів освіти.

Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України та інші центральні органи виконавчої влади в контексті формування кластерів виступають в якості органів, що можуть нормативно закріплювати основні положення формування освітніх кластерів, визначати певні особливості їх організації та функціонування. Але в окремих випадках можуть бути і безпосередніми суб'єктами кластера якщо він охоплює державні (національні) заклади освіти, що підпорядковані та підзвітні цим органам, або у разі забезпечення міжнародної співпраці у межах відповідних суб'єктів.

Окрім цього, органам публічної влади варто враховувати автономні права закладів освіти, визначеними чинним законодавством України, та підтримувати ініціативи керівників (директорів) закладів освіти та учасників освітнього процесу відповідних суб'єктів з питань організації їх діяльності та інтеграції у кластерну діяльність.

Варто зазначити, що функціонування кластера може здійснюватися на різних рівнях: від локального до інтернаціонального. Рівень кластера залежить від залучених органів публічної влади, що здійснюють безпосередні управлінські функції у межах кластера; кількості охоплених суб'єктів освітньої та підприємницької діяльності; географічного розташування; наявних ресурсів,

зокрема, фінансових та кадрових; ініціативності та здатності суб'єктів створювати зовнішні зв'язки з іншими.

Рис. 3.12. Алгоритм створення освітнього кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти
[Складено автором]

Роль органів державної влади та органів місцевого самоврядування в частині створення та забезпечення функціонування освітніх кластерів з інтегрованим елементом позашкільної освіти полягає у створенні належних нормативно-правових та організаційних умов, забезпеченні ресурсної

підтримки, здійснення моніторингу ефективності, а також контролю і координації діяльності різних суб'єктів у межах кластера. Окрім цього, органи державної влади в реаліях сьогодення мають виключні повноваження щодо здійснення зовнішніх зносин з іншими державами в частині налагодження партнерських взаємовідносин для подальшого співробітництва суб'єктів кластера, що полягає у залученні міжнародної підтримки та розширення діяльності на іноземних суб'єктів-партнерів.

Як зазначалось вище, позашкільна освіта в Україні має істотні проблеми з фінансуванням, що зумовлює невідповідність матеріально-технічної бази актуальним потребам здобувачів освіти. Відповідно компетентним органам управління освітою доцільно залучати інші (додаткові) джерела фінансування або переводити заклади позашкільної освіти на самостійний баланс з платною основою надання освітніх та інших послуг. Враховуючи зазначене, одним із шляхів вирішення проблем функціонування позашкільної освіти є її інтеграція в освітньо-виробничі кластери (рис. 3.13), що дозволить кооперувати матеріально-технічну базу суб'єктів освітньої та підприємницької діяльності; раціонально використовувати ресурси; сприяти практичній направленості освітнього процесу. До того ж це відкриває можливість для співробітництва в інноваційних сферах, зокрема ІТ, що дозволить актуалізувати неформальну складову освіти до потреб ринку праці та внести новий зміст та форми освітньої діяльності. Суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють політику корпоративної соціальної відповідальності, виступають потенційними елементами освітньо-виробничих кластерів. Відповідно органам публічної влади доцільно використовувати механізм державно-приватного партнерства для налагодження співпраці суб'єктів підприємницької діяльності з суб'єктами освітньої діяльності у межах кластера.

Таким чином, мета інтеграції позашкільної освіти в освітньо-виробничі кластери полягає у раціоналізації розподілу ресурсів між освітніми рівнями та

підвищення конкурентоздатності закладів позашкільної освіти за рахунок інтеграції з іншими суб'єктами освітньої та підприємницької діяльності.

Враховуючи вищезазначене, освітньо-виробничий кластер – це кооперація органів публічної влади (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) та релевантних суб'єктів освітньої діяльності із суб'єктами підприємницької діяльності, що використовують можливості (наявні та потенційні) та ресурси один одного для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти (як споживачів послуг) та реалізації спільних взаємовигідних проєктів на основі державно-приватного партнерства.

Відповідно, у межах освітньо-виробничого кластера з'являються можливості щодо реалізації унікальних проєктів, ініціаторами яких можуть виступати всі залучені суб'єкти. Реалізація проєктної діяльності сприяє пошуку нових форм та методів здійснення як освітньої, так і операційної діяльності суб'єктів; сприяє їх подальшій консолідації та зменшує ризик формалізації існування кластера як чергового документа («на папері»).

Зазначена кластерна модель (рис. 3.13) дозволяє реалізовувати принцип безперервного навчання на визначених (інтегрованих в освітньо-виробничий кластер) рівнях освіти, за якої діти, починаючи від дошкільного віку (від 3 до 6 років), будуть охоплені послугами позашкільної освіти, розвиваючи свої індивідуальні нахили та здібності як неформальну складову освіти, що у свою чергу сприятиме ефективнішому вибору вектору подальшої професійної діяльності здобувачів освіти (відповідно до визначених нахилів та здібностей, що розвиваються за рахунок неформальної складової освіти). Це досягається завдяки тому, що позашкільна освіта охоплює як формальний, так і неформальний види освіти, надаючи послуги за визначеними напрямками позашкільної освіти.

Суб'єкти підприємницької діяльності мають можливість задовольняти власні кадрові потреби за рахунок надання необхідної підтримки здобувачам освіти в опануванні певних спеціальностей (теоретично – завдяки формальній

освіті; практично – за рахунок неформальної освіти), натомість для суб'єктів освітньої діяльності – це можливість залучити ресурси державно-приватного партнерства.

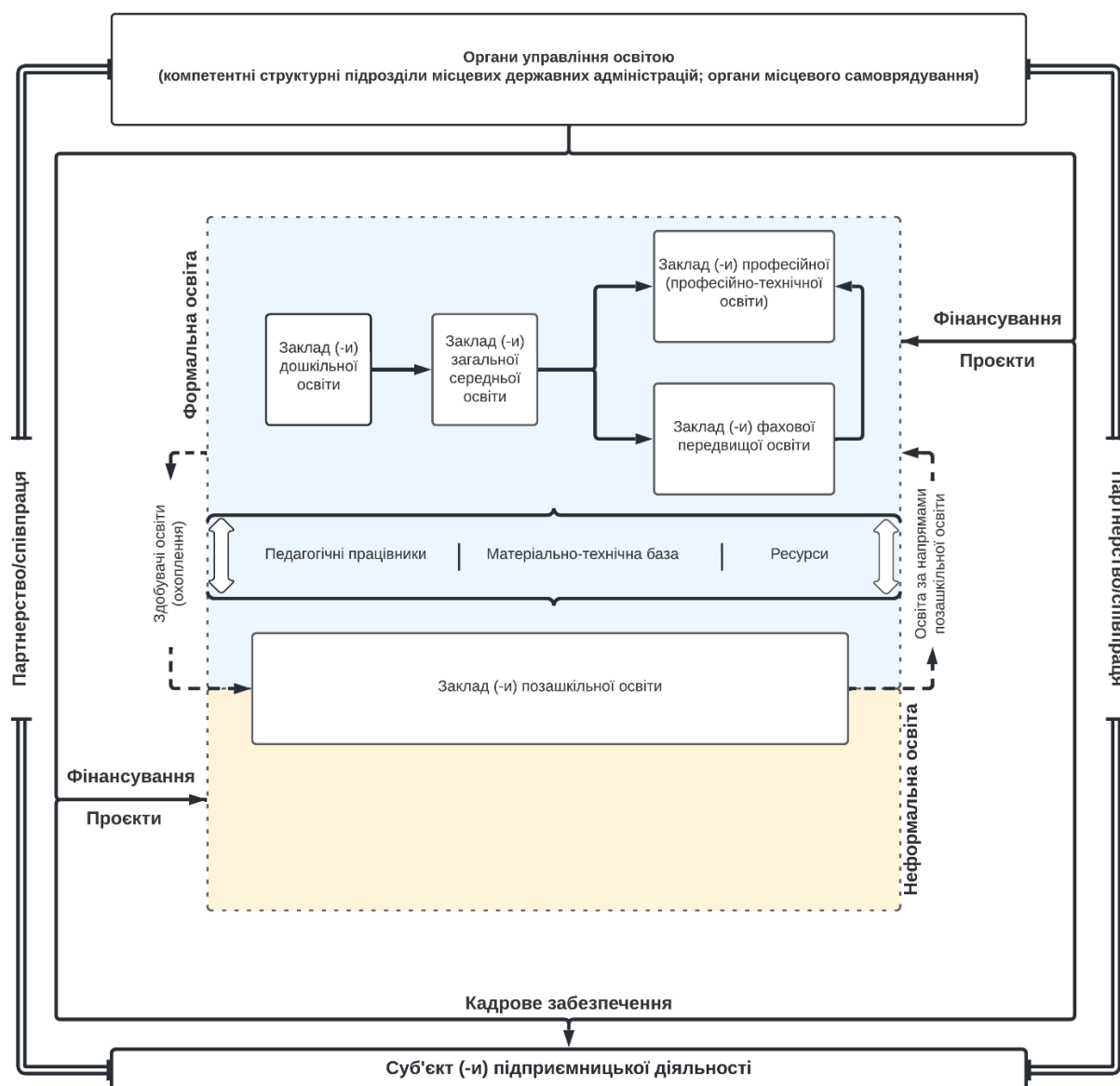

Рис. 3.13. Модель освітньо-виробничого кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти

[Джерело: 7]

Основними перевагами інтеграції позашкільної освіти в освітньо-виробничі кластери є покращення якості надання освітніх послуг за рахунок всебічного охоплення здобувачами освіти як формальною, так і неформальною освітою; об'єднання ресурсів суб'єктів освітньої діяльності, зокрема кадрових для здійснення освітньої діяльності (педагогічні працівники можуть використовувати додаткове навантаження (сумісництво) в якості керівників гуртків закладів позашкільної освіти); можливість використання матеріально-технічної бази всіх суб'єктів кластера.

Варто зазначити, що у зазначеній моделі органи управління освітою виступають як в якості суб'єкта кластера, так і в якості об'єкта. Це зумовлено здійсненням публічно-управлінських функцій у сфері освіти та використанням державно-приватного партнерства як інструмента формування освітньо-виробничого кластера.

Наразі в Україні відсутні освітні та освітньо-виробничі кластери з інтегрованим елементом позашкільної освіти, проте спостерігається процес активізації співпраці та взаємодії різних закладів освіти в рамках меморандумів та договорів про співпрацю. Зокрема, поширеним ланцюгом є взаємодія «ЗЗСО—ЗПО—ЗВО» (заклад загальної середньої освіти, заклад позашкільної освіти та заклад вищої освіти) в рамках здійснення різних науково-освітніх проєктів. Наприклад, у Дніпропетровській області налагоджено співпрацю між Комунальним позашкільним навчальним закладом «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради (Дніпропетровське відділення Малої академії наук України) та регіональними закладами вищої освіти, науково-педагогічні працівники яких систематично залучаються до проведення науково-дослідницької діяльності зі здобувачами освіти, а також керівництва науковими роботами. Окрім цього, закладом розпочато активну співпрацю з ГО «Ноосфера», в рамках якої вже реалізовано низку проєктів [63].

Також договори та меморандуми про співробітництво укладені між Комунальним закладом позашкільної освіти «Дніпропетровський обласний

центр науково-технічної творчості та інформаційних технологій учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради» та Національним технічним університетом «Дніпровська політехніка», на базі якого щорічно організовується фестиваль робототехніки, що збирає юних та талановитих конструкторів зі всієї області. Одним із напрямів діяльності закладу є розвиток STEM-освіти [14].

Комунальний заклад позашкільної освіти «Центр позашкільної освіти» Дніпропетровської обласної ради» організував гурткову роботу на базі різних закладів загальної середньої освіти у близько 15 територіальних громадах області, ставши певним «ядром» позашкільної освіти для здобувачів освіти, зокрема у сільських територіальних громадах області. Щотижнево на базі платформи ZOOM відбуваються засідання круглих столів «Ти#день: година історії». За період з 01 вересня 2023 року по 15 липня 2024 року проведено 39 заходів, в яких взяли участь понад 10 тис. осіб [18, 19].

Комунальний заклад позашкільної освіти «Дніпропетровський обласний дитячо-юнацький кіноцентр «Веснянка» Дніпропетровської обласної ради» протягом останніх років системно залучав студентів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара до гурткової роботи за напрямом журналістики [49].

Комунальний заклад освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді» у своїй діяльності активно взаємодіє із різними лісництвами та природоохоронними товариствами на території Дніпропетровщини. Окрім цього, закладом налагоджено співпрацю із закладами вищої освіти: Дніпровський державний аграрно-економічний університет та Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара [13].

Враховуючи вищенаведені форми взаємодії закладів позашкільної освіти з іншими суб'єктами, можна побачити, що цей процес є активним, а тому спостерігається наявність підґрунтя для розвитку в кластерну модель взаємодії з інтеграцією інших зацікавлених суб'єктів. Відповідно, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть сприяти

подальшому формування освітнього чи освітніх кластерів з інтегрованим елементом позашкільної освіти через:

- включення концепції функціонування такого кластера в одну з цільових програм розвитку громади/району/області та забезпечення нормативно-правового підґрунтя;
- налагодження державно-приватного партнерства та широке залучення приватного сектору у тісну взаємодію із закладами позашкільної освіти комунальної та державної форми власності;
- розширення напрямів співпраці, а також включення інших релевантних сфер (культури, спорту, молодіжної роботи) до взаємодії;
- замовлення та організацію спільних проєктів та заходів;
- стимулювання інноваційної діяльності, створення STEM-осередків.

Розвиток різногалузевих кластерів з інтегрованим елементом позашкільної освіти вимагає єдиного та комплексного бачення від всіх зацікавлених суб'єктів: органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів позашкільної освіти (інших закладів освіти), представників бізнесу та інститутів громадянського суспільства. Поряд з цим важливим аспектом є цільова направленість (спеціалізація) та результат роботи кластера, що впливають із потреб громади, а також запитах здобувачів освіти та основних стейкхолдерів.

До позитивних наслідків створення кластерів з інтегрованим елементом системи позашкільної освіти слід віднести:

- ефект мультиплікатора, за якого якісна освіта призводить до покращення професійної підготовки дітей та молоді, посилення їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- удосконалення змісту та форм освітнього процесу, орієнтація на потреби ринку праці, що сприяє формуванню практичних навичок і професійних компетентностей у вихованців та розширення можливостей профорієнтації;
- забезпечення професійної гнучкості педагогічних працівників за рахунок можливості для спільної роботи в різних закладах освіти в рамках кластера;

- можливість оптимізувати мережу закладів позашкільної освіти комунальної форми власності під потреби конкретної територіальної громади;
- збільшення охоплення дітей та молоді позашкільною освітою, а також розвиток різних форм неформальної освіти та відпочинку;
- розширення можливостей щодо залучення додаткових ресурсів в систему позашкільної освіти, використання спільної матеріально-технічної бази для досягнення визначеного результату;
- підвищення значимості позашкільної освіти в контексті впливу на місцевий розвиток.

Проте слід виділити й потенційні загрози, які можуть супроводжувати процес створення та формування кластерів з інтегрованим елементом позашкільної освіти. По-перше, це традиційний опір змінам зі сторони закладів позашкільної освіти. По-друге, це виникнення залежності від приватного сектору (якщо взаємодія в межах кластера передбачає певну фінансову підтримку) та домінація приватних інтересів над суспільними (слід враховувати те, що бізнес завжди зацікавлений в отриманні прибутку, а тому органи державної влади мають дійти до певного консенсусу з цього питання, що є непростим випробуванням в актуальних ринкових умовах). І останнє це складний процес комунікації та координації дій між суб'єктами в рамках кластеру, що вимагає публічно-управлінської компетентності від відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

З огляду на вищезазначене, перед компетентними органами державної влади та місцевого самоврядування постає виклик щодо того, як здійснювати публічно-управлінські функції у сфері позашкільної освіти в умовах обмежених ресурсів. Адаптуючи кластерну модель діяльності різних суб'єктів, зокрема запропонованими іншими науковцями до позашкільної освіти, можна стверджувати, що інтеграція позашкільної освіти (закладів позашкільної освіти) у діяльність інших суб'єктів освітньої та підприємницької діяльності у межах освітньо-виробничого кластера, дозволить кооперувати матеріально-технічну

залучених суб'єктів; раціонально використовувати ресурси; сприяти практичній направленості освітнього процесу.

Окрім цього, запропонована у дослідженні модель освітньо-виробничого кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти, дозволяє реалізовувати принцип безперервного навчання на визначених (інтегрованих в освітній кластер) рівнях освіти, реалізовувавши як можливості формальної, так і неформальної освіти.

Ініціаторами створення освітньо-виробничих кластерів виступають органи публічної влади, які здійснюють безпосередні управлінські функції стосовно залучених (інтегрованих) елементів кластера та визначають основні умови їх функціонування.

Варто підкреслити важливість залучення суб'єктів підприємницької діяльності до зазначеної кластерної моделі шляхом реалізації державно-приватного партнерства. Це дозволить актуалізувати неформальну складову освіти до потреб ринку праці та внести новий зміст та форму освітньої діяльності у межах відповідного кластера.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Розвиток системи позашкільної освіти в Україні слід розглядати через призму її інтеграції з іншими освітніми підсистемами та суміжними галузями, такими як культура, фізична культура і спорт, а також молодіжна робота, що передбачає посилення як вертикальних (ієрархічних), так і горизонтальних (функціональних) зв'язків між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства. Ключовим напрямом розвитку публічного управління позашкільною освітою є впровадження інтеграційної моделі публічного управління, структурними компонентами якої є міжвідомча співпраця, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління, що

дозволить підійти більш комплексно до питання функціонування системи позашкільної освіти. Окрім цього, це перспективні шляхи для покращення доступності послуг позашкільної освіти, консолідації зусиль різногалузевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Поряд з цим відкривається можливість для залучення додаткового ресурсного забезпечення з приватного сектору через принцип корпоративної соціальної відповідальності, що є актуальним в умовах недостатньої підтримки позашкільної освіти зі сторони держави.

Інтеграційна модель публічного управління позашкільною освітою поряд із міжмуніципальним співробітництвом дозволяє вирішити питання щодо оптимізації мережі закладів позашкільної освіти та забезпечення доступності відповідних послуг для дітей та молоді, зокрема через створення та функціонування центрів позашкільної освіти на базі закладів культури та молодіжних центрів та просторів. Також активізація співробітництва територіальних громад дозволяє поєднати ресурси та можливості різних суб'єктів в частині організації послуг позашкільної освіти. Цей напрям потребує подальшого розвитку та популяризації через поширення кращих практик та промоції, так як попри законодавче врегулювання, кількість укладених договорів, предметом яких є система позашкільної освіти, станом на 2024 рік, залишається відносно незначною і локальною. Також важливою складовою подальшого розвитку міжмуніципального співробітництва у сфері позашкільної освіти є залучення більшої кількості територіальних громад, створення стійких міжрегіональних зв'язків та інтеграція закладів позашкільної освіти з іншими системами (освітніми, культурними, спортивними, молодіжними).

Запровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти як складової частини розвитку громад та територій передбачає інтеграцію закладів позашкільної освіти у розширену взаємодію з іншими суб'єктами у релевантних сферах. Такий підхід дозволяє оптимізувати наявні ресурси, забезпечити практичну спрямованість навчання, а також забезпечити належні умови для

безперервного навчання на різних рівнях освіти (від дошкільної до вищої). Активна участь різних суб'єктів господарювання через державно-приватне партнерство поряд із залученням інститутів громадянського суспільства відкриває можливості для посилення спроможності закладів позашкільної освіти надавати якісні освітні послуги, що відповідають актуальним запитам ринку праці. Важливу роль у процесі створення та функціонування кластерів відіграють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які створюють належні нормативно-правові та організаційні умови, забезпечують ресурсну підтримку, здійснюють моніторинг ефективності, а також контроль і координацію діяльності суб'єктів у межах кластера.

Освітній кластер з інтегрованим елементом позашкільної освіти є гнучкою та багатофункціональною моделлю співпраці, що може мати як відкритий, так і закритий характер в залежності від організаційних потреб та цілей. Їх класифікація визначається складом залучених суб'єктів та спеціалізацією.

Кластерна взаємодія може охоплювати різні суміжні сфери, такі як освіта, культура, спорт, молодіжна робота, створюючи інтегроване освітнє середовище. Це забезпечує комплексний розвиток позашкільної освіти, сприяє ефективному використанню ресурсів та задоволенню потреб як здобувачів освіти, так і місцевої громади, залежно від специфіки та мети діяльності кластера.

Запропонована у дослідженні модель освітньо-виробничого кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти, дозволяє реалізовувати принцип безперервного навчання на визначених (інтегрованих в освітній кластер) рівнях освіти, реалізовувавши як можливості формальної, так і неформальної освіти.

Таким чином, кластерний підхід в системі позашкільної освіти в контексті публічного управління дозволяє забезпечити комплексний розвиток освітньої галузі територіальних громад, ефективно та раціональне використання наявних ресурсів та формування конкурентоспроможних фахівців відповідно до актуальних потреб суспільства.

Основні результати, отримані в розділі III, опубліковані в працях [3-8].

Список використаних джерел до розділу III:

1. Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту (AIKOM). URL: <https://aikom.iea.gov.ua/site/about>.
2. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 06 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
3. Гладков К.Ю. Досвід деяких країн-членів Європейського Союзу щодо розвитку позашкільної освіти в контексті реформування державної політики в Україні: напрями імплементації. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : Матеріали XX регіон. науково-практ. конф., м. Дніпро, 18 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 48-51. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Матеріали_конференції_18_05_2023.pdf.
4. Гладков К.Ю. Інтеграція позашкільної освіти у кластерну модель функціонування підприємств. *Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад* : Матеріали науково-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 березня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 86-89. URL: <https://cutt.ly/qVg57gi>.
5. Гладков К.Ю. Механізми публічного управління щодо регулювання діяльності приватного сектору в системі позашкільної освіти. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 40. С. 64-69. URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.10>.
6. Гладков К.Ю. Організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти: роль та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. №. 2 (62). С. 100-107. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.2.15>.
7. Гладков К.Ю. Позашкільна освіта як елемент освітньо-виробничого кластера: публічно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис*

публічного управління, психології, права. 2022. № 3. С. 230–236. URL: <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/view/11/12>.

8. Гладков К.Ю., Бородін Є.І. Напрями реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 44. С. 178-183. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/44-2024/32.pdf>.

9. Грень Л.М. Чеботарьов М.К. Соціальний кластер у публічному управлінні та позашкільній освіті як стратегічний ресурс покращення добробуту і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3 (11). С. 669-678. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/21070/21046>.

10. Грень Л.М., Чеботарьов М.К. Створення Європейського університету майбутнього як міжнародного соціального кластера: публічно-управлінський аспект у позашкільній освіті. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2025. № 3 (43). С. 91-102. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/21110/21085>.

11. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

12. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 № 100 : станом на 04 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2020-п#Text>.

13. Дніпропетровський обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді – Про нас. *Дніпропетровський обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді - Головна*. URL: <https://www.dneprunnat.dp.ua/ru/company>.

14. Дніпропетровський обласний центр науково-технічної творчості та ІТУМ. Робочі зустрічі – це важлива частина спілкування, де зацікавлені сторони

збираються для обговорення питань та прийняття рішень. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1BPNJfmJ7H/>.

15. Звіт мистецької школи, спеціалізованої мистецької школи (школи-інтернату) системи Міністерства культури та інформаційної політики України за 2019, 2020 роки – Набори даних – Портал відкритих даних. *Головна сторінка – Data.gov.ua*. URL: <https://data.gov.ua/dataset/4b1845ee-ae9d-4538-bfd9-923efe7789eb>.

16. Зеленська Л.Д, Сіваченко І.Г. Інноваційні освітні кластери: світовий досвід і перспективи його адаптації в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Т. 6, № 27. С. 76-79. URL: <http://surl.li/cicyu>.

17. Інститут освітньої аналітики | аналітика. IEA | Головна. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>.

18. КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР». Вебінари. *Newton*. URL: <https://newton.net.ua/webinars/?ended=1>.

19. КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР». Позашкільні гуртки. *Newton*. URL: <https://newton.net.ua/section-direction/hudozhno-estetichnyj/>.

20. Міністерство молоді та спорту України – Звіти по ДЮСШ. *Головна | Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/sport/dityachoyunackij-ta-rezervnij-sport/dityachoyunacki-sportivni-shkoli/zviti-po-dyussh>.

21. Міністерство освіти і науки України. Звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти (дата спостереження – 01 листопада 2022 року). 2024. 13 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/04/12/Zvit.z.Monitorynhu.pratsevlashtuvannya.vypusknykiv.ZV.i.FPO-12.04.2024.pdf>.

22. Міністерство розвитку громад та територій України. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад. 2024.

URL: <https://mtu.gov.ua/content/reestr-dogovoriv-pro-spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad.html>.

23. Молодіжні центри: національні практики створення та організація роботи : Метод. рек. / О. Вакуленко та ін. ; ред. І. Пеша. Київ : ДУ «Держ. ін-т сімейн. та молодіж. Політики», 2019. Т. 6 : Серія книг Бібліотека «Молодіжного працівника». 68 с.

24. П'ятницька Г.Т. Науково-освітні кластери: відмітні характеристики та передумови розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 3. С. 191 – 207. URL: <https://cutt.ly/SKgofrn>.

25. Перелік центрів України. Асоціація молодіжних центрів *України – провайдер молодіжної політики в Україні*. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/>.

26. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020 № 768-IX : станом на 30 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>.

27. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 № 294-IX : станом на 10 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.

28. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX : станом на 09 грудня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.

29. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX : станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

30. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX : станом на 22 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

31. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX : станом на 21 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.

32. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX. : станом на 01 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.

33. Про державні лотереї в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5204-VI : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17#Text>.

34. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI : станом на 26 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

35. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 : станом на 04 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-п#Text>.

36. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433 : станом на 12 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-п#Text>.

37. Про затвердження Плану всеукраїнських і міжнародних організаційно-масових заходів з дітьми та учнівською молоддю на 2024 рік (за основними напрямками позашкільної освіти) та Плану семінарів-практикумів для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти на 2024 рік : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.12.2023 № 1527 : станом на 14 жовтня 2024 р. URL: <https://salo.li/dc7AB9C>.

38. Про затвердження Положення про навчально-методичний (науково-методичний) центр (кабінет) професійно-технічної освіти : Наказ Міністерства

освіти і науки України від 27.06.2013 № 856 : станом на 03 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1189-13#Text>.

39. Про затвердження Порядку видачі випускникам позашкільних навчальних закладів свідоцтв про позашкільну освіту : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2001 № 510 : станом на 18 вересня 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0788-01#Text>.

40. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1014 : станом на 15 вересня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-п#Text>.

41. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.

42. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

43. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.

44. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII : станом на 04 квітня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

45. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.

46. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія / О.В. Поступна. – Харків : ТОВ «Оберіг», 2021. – 400 с.

47. Решетняк О.І., Заїка Ю.А. Економічний механізм формування освітніх кластерів в Україні : монографія. Харків : Нар. укр. акад., 2018. 204 с. URL: <https://cutt.ly/eKgosfg>.

48. Самсонова Я. Ключові проблеми державного управління у сфері інформаційного забезпечення системи позашкільної освітньої діяльності. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : зб. матеріалів міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Харків, 16 березня 2023 р. Харків, 2023. С. 47-50.

URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19446/1/ZBNMKS2023.pdf#page=47>.

49. Факультет систем і засобів масової комунікації. А в нас «ВЕСНА» П'ять тижнів як один день. Цей затяжний воркшоп нам влаштував дитячо-юнацький Кіноцентр «Веснянка». *Facebook*.

URL: <https://www.facebook.com/share/p/1AARWeZ4NU/>.

50. Чикаренко І.А., Бородін Є.І. Програмно-цільовий інструментарій управління розвитком та співробітництвом об'єднаних територіальних громад. *Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад* : монографія / ред.: С.М. Серьогін, І.А. Чикаренко. Дніпро, 2019. С. 38-43. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/home/article/view/100>.

51. Шведун В.О., Ахмедова О.О. Механізми публічного управління розвитком кластерів соціальної економіки: європейський досвід. *Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія «Державне управління»*. 2024. № 2 (21) 2024. URL: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2024-2-19>.

52. Шпак Ю. Кластерний підхід в управлінні територіальним розвитком України. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 2 (25). С. 187-191. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.32>.

53. Assessing the Effect of Resilience Policies Directed toward Business and Individuals / Н. Wolman et al. *Coping with Adversity*. 2017. URL: <https://doi.org/10.7591/cornell/9780801451690.003.0006>.

54. Cluster. Cambridge Dictionary | *English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cluster>.
55. Fang L. Do Clusters Encourage Innovation? A Meta-analysis. *Journal of Planning Literature*. 2015. Vol. 30, No. 3. P. 239-260. URL: <https://doi.org/10.1177/0885412215589848>.
56. Fang L., Drucker J. How Spatially Concentrated Are Industrial Clusters? A Meta-analysis. *Journal of Planning Literature*. 2021. Vol. 36, No. 4. P. 526-542. URL: <https://doi.org/10.1177/08854122211012921>.
57. Huggins R. The Evolution of Knowledge Clusters. *Economic Development Quarterly*. 2008. Vol. 22, No. 4. P. 277-289. URL: <https://doi.org/10.1177/0891242408323196>.
58. Huggins R., Izushi H. Competition, Competitive Advantage, and Clusters: The Ideas of Michael Porter. Oxford University Press, 2012. 328 p.
59. Huggins R., Izushi H. The Competitive Advantage of Nations: origins and journey. *Competitiveness Review*. 2015. Vol. 25, No. 5. P. 458-470. URL: <https://doi.org/10.1108/cr-06-2015-0044>.
60. Martin R., Sunley P. Deconstructing clusters: chaotic concept or policy panacea?. *Journal of Economic Geography*. 2003. Vol. 3, No. 1. P. 5-35. URL: <https://doi.org/10.1093/jeg/3.1.5>.
61. Melikhov A., Kulaieva M. Evaluation of the efficiency of cluster formations' activity based on the synergy's principles. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2017. No. 15 (2017). P. 248-255. URL: <https://doi.org/10.31498/2225-6407.15.2017.135397>.
62. Michael E. Porter. On Competition. Harvard Business Review Book, 2008. 544 p.
63. Noosphere та Мала академія наук запускають літній технологічний інтенсив для старшокласників з Дніпра | Noosphere. *Noosphere | Technology is our passion*. URL: <https://surl.li/gxfvkj>.

64. Open Budget. *Державний веб-портал бюджету для громадян*. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.

65. The transformative potential of inward investment on industrial cluster development: the case of the semiconductor industry in Wales / M. Munday et al. *European Planning Studies*. 2024. P. 1-19. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2319704>.

66. Wolman H. Chapter 14 Economic competitiveness, clusters, and cluster-based development. *Urban Competitiveness and Innovation : Monograph Chapter* / ed. by P. Ni, Z. Qiongjie. 2014. P. 229-251. URL: <https://doi.org/10.4337/9781781007921.00022>.

67. Wolman H., Hincapie D. Clusters and Cluster-Based Development Policy. *Economic Development Quarterly*. 2014. Vol. 29, No. 2. P. 135-149. URL: <https://doi.org/10.1177/0891242413517136>.

68. Wrestling Sprawl to the Ground: Defining and Measuring an Elusive Concept / G. Galster et al. *Housing Policy Debate*. 2001. Vol. 12, No. 4. P. 681-717. URL: <https://salolli.org/9540Cd3>.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне наукове завдання в галузі знань «Публічне управління та адміністрування», що полягає в науковому обґрунтуванні концептуальних положень, підходів та моделей реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні, та запропоновано напрями та практичні рекомендації щодо розвитку національної системи позашкільної освіти. За результатами дослідження зроблено наступні висновки.

Система позашкільної освіти є важливим об'єктом публічного управління, так як вона виконує низку важливих та актуальних завдань, необхідних для забезпечення сталого розвитку людського потенціалу держави. У процесі аналізу дефініції позашкільної освіти виявлено різні підходи та концепції розуміння публічного управління позашкільною освітою: в Україні вона зосереджується на формальних освітніх установах, а за кордоном – переважно на неформальних та добровільних формах навчання. Визначено, що публічне управління позашкільною освітою здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування (суб'єкти) відносно загальної системи позашкільної освіти (об'єкт) на основі загальних принципів і засад реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти. Акцентовано увагу на варіативності національного перекладу поняття позашкільної освіти, що спричиняє певні складнощі у його узгодженні з міжнародною практикою. Запропоновано схему публічного управління позашкільною освітою, а також показано місце та роль публічного управління позашкільною освітою. Надано авторське визначення поняттям:

позашкільна освіта – це невід'ємний елемент освітньої системи, що забезпечує безперервний розвиток та формування знань, умінь та навичок здобувачів освіти у закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності, а також через іншу добровільну діяльність за визначеними напрямками;

публічне управління позашкільною освітою – це комплексний процес планування, організації, мотивації та контролю, що здійснюється органами державної влади та місцевого самоврядування з метою реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти та досягнення її основних завдань, спрямований на створення умов для розвитку системи позашкільної освіти;

реформування публічного управління позашкільною освітою – це цілеспрямований і комплексний процес змін, спрямованих на удосконалення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо публічного управління позашкільною освітою із збереженням її основних структурних принципів.

Досліджено розвиток публічного управління позашкільною освітою. Генеза публічного управління позашкільною освітою показує, що в Україні сформовано достатньо унікальну та розгалужену мережу закладів позашкільної освіти як комунальної, державної, так і приватної форми власності. На основі класичної класифікації виділено та охарактеризовано 6 етапів розвитку публічного управління позашкільною освітою в Україні: *класичний* (до 1917 року), *«національного відродження»* (1917-1921 роки), *ідеологічний* (1922-1991 роки), *перехідний* (1991-2000 роки), *становлення національної системи позашкільної освіти* (2000-2014 роки), *сучасний* (з 2014 року до теперішнього часу). Визначено, що національна система позашкільної освіти має формальний контекст, проте з точки зору організації освітнього процесу вона носить неформальний характер, що доповнює та розширює знання та вміння, здобуті на інших суміжних рівнях освіти, тобто є паралельною ланкою. Відповідно, позашкільну освіту в Україні можна вважати справжнім «феноменом», так як органам державної влади та органам місцевого самоврядування вдалось зберегти розгалужену мережу закладів позашкільної освіти, які є основними провайдерами відповідних послуг поряд з розвитком приватного сектору та посиленням ролі інформальної освіти в суспільстві.

На основі аналізу наявних публікацій визначено, що позашкільна освіта є предметом наукових досліджень як педагогіки, так і науки публічного управління, оскільки вона є невід'ємною складовою єдиної освітньої системи та має важливе значення для соціально-економічного розвитку держави, виконуючи низку значимих завдань. Аналіз останніх досліджень, предметом яких є позашкільна освіта, надає розуміння того, що публічне управління в системі позашкільної освіти потребує впровадження інтегрованих форм взаємодії з суб'єктами молодіжної роботи для посилення спроможності досягнення основних завдань позашкільної освіти. Відповідно, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, усвідомлюючи її значення, мають забезпечувати доступність послуг позашкільної освіти для населення, сприяти формуванню та розвитку мережі закладів позашкільної освіти різної форми власності, створювати належні умови для здійснення освітнього процесу.

Здійснено аналіз світового досвіду публічного управління позашкільною освітою таких держав як Французька Республіка, Фінляндська Республіка, Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Естонська Республіка, Королівство Данія, Федеративна Республіка Німеччина та Республіка Польща. Визначено, що у деяких країнах (Франція) спостерігається централізована модель публічного управління, за якою державні органи мають більший вплив на прийняті муніципалітетами рішення та дії, що реалізується через укладання територіальних освітніх проектів. В інших країнах (Країни Балтії, Скандинавські країни, Німеччина, Польща) спостерігається високий рівень автономії органів місцевого самоврядування в частині організації надання послуг позашкільної освіти на певній території, а також особливостей її розвитку. Спільною рисою, а відповідно зарубіжною тенденцією публічного управління позашкільною освітою є посилення ролі приватних суб'єктів у наданні послуг позашкільної освіти, а також врахування громадської думки при прийнятті рішень щодо розвитку позашкільної освіти. Окрім цього, спостерігається важливість міжвідомчої взаємодії та кросгалузевої (міжсекторальної) співпраці у сфері

позашкільної освіти та неформальної активності дітей та молоді, що доцільно вважати актуальним для України.

Досліджено сучасний стан позашкільної освіти в Україні, що характеризується розгалуженою мережею комунальних закладів позашкільної освіти, а також приватних суб'єктів, що надають послуги позашкільної освіти. Проте динаміка кількості закладів позашкільної освіти, педагогічних працівників та вихованців має стійку тенденцію щодо зменшення, що спостерігається протягом останніх років. Відповідно, загальна мережа закладів позашкільної освіти за період з 2014 до 2024 року зменшилась на 12%, а кількість вихованців на 46%. На основі останніх статистичних даних складено структуру суб'єктів системи позашкільної освіти, вікову та гендерну структури здобувачів освіти та педагогічних працівників, популярних напрямів позашкільної освіти та кількості вихованців у комунальних закладах позашкільної освіти, а також визначено, що в системі позашкільної освіти України наявні проблеми із людським потенціалом: нестача педагогічних працівників, гендерна та вікова диспропорція. Поряд з цим спостерігається бар'єр в отриманні послуг позашкільної освіти дітьми та молоддю в сільській місцевості через відсутність інфраструктури закладів позашкільної освіти.

Надано авторське визначення *мережі закладів позашкільної освіти* – сукупність установ та організацій, що здійснюють основну діяльність у сфері позашкільної освіти за визначеними чинним законодавством напрямками, або такі, на базі яких організовано гурткову, студійну, клубну роботу, іншу неформальну освіту дітей та молоді.

Визначено, що система позашкільної освіти є міжгалузевою, а тому координується різними компетентними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що реалізують державну політику у сфері освіти та науки, культури, молоді та спорту. Враховуючи це, спостерігається необхідність у налагодженні ефективної міжвідомчої комунікації між органами публічної влади та сприяння державно-приватному партнерству у сфері

позашкільної освіти. Запропоновано структуру міжгалузевої структури публічного управління позашкільною освітою.

У ході дослідження здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення публічного управління позашкільною освітою та визначено, що низка нормативно-правових актів втратила свою актуальність, так як більшість із них була прийнята до 2017 року та початку реформування місцевого самоврядування, а тому спостерігається необхідність у проведенні правової експертизи прийнятих актів та їх систематизації. Визначено, що недостатня увага до питань розвитку позашкільної освіти зі сторони органів державної влади та органів місцевого самоврядування зумовлює відсутність національних та місцевих (регіональних, субрегіональних, територіальних) цільових програм розвитку позашкільної освіти, що зумовлює фрагментарний (некомплексний) підхід до публічного управління позашкільною освітою через відсутність візії та чітких завдань. Деякі аспекти розвитку позашкільної освіти все же висвітлені в інших галузевих програмах у сфері молодіжної політики, регіонального розвитку, утвердження національної та громадянської ідентичності та військово-патріотичного/національно-патріотичного виховання. Підкреслено, що в умовах створення нової концепції позашкільної освіти та післявоєнного відновлення сфери освіти в Україні, виконавчі органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають бути готовими до її імплементації, а також розробки власних місцевих програм та проєктів із розвитку позашкільної освіти з урахуванням загальнодержавної візії.

Надано авторське визначення *механізму публічного управління позашкільною освітою* – комплекс дій і рішень органів публічної влади щодо планування, організації, координації та контролю, а також інші форми впливу на систему позашкільної освіти, що спрямовані на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері позашкільної освіти. Запропоновано класифікацію механізмів публічного управління позашкільною освітою за рівнем публічного

управління, функціональним призначенням, суб'єктами публічного управління, формами та методами впливу.

Процес публічного управління позашкільною освітою є багаторівневим та охоплює діяльність низки органів державної влади та органів місцевого самоврядування на *вищому, центральному, регіональному (обласному), субрегіональному (районному) та місцевому рівнях*. У процесі публічного управління органи державної влади та органи місцевого самоврядування використовують різні механізми публічного управління позашкільною освітою, що пов'язані з нормативно-правовим, організаційно-методичним та інформаційно-комунікаційним забезпеченням, фінансуванням, розвитком людського капіталу та сприянням консолідації зусиль інших зацікавлених суб'єктів. Проте важливим питанням все ще залишається удосконалення відповідних механізмів публічного управління позашкільною освітою та інтеграції з іншими зацікавленими суб'єктами приватного та публічного секторів, зокрема шляхом активізації державно-приватного партнерства та міжмуніципального співробітництва.

Акцентовано увагу на тому, що послуги позашкільної освіти не визначено як окремий вид економічної діяльності, що зумовлює складнощі у визначенні господарської діяльності відповідних суб'єктів як суто позашкільної освіти. Також порушено питання щодо ліцензування освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти в контексті того, що велика кількість приватних суб'єктів, які здійснюють діяльність у сфері позашкільної освіти, не мають на це ліцензії, так як це не є обов'язковим.

Автором запропоновано шляхи реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні, що полягають у розвитку та інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою, структурними компонентами якої є міжвідомча співпраця, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління; активізації міжмуніципального співробітництва як перспективного механізму розвитку системи позашкільної

освіти; а також упровадження кластерного підходу в системі позашкільної освіти.

Надано авторське розуміння та визначення *інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою* – сукупність підходів до процесу публічного управління, що забезпечують ефективну взаємодію системи позашкільної освіти з іншими складниками системи освіти та суміжними галузями (культура, фізична культура і спорт, молодіжна робота) через міжвідомчу співпрацю, а також громадським і приватним секторами у рамках державно-приватного партнерства та державно-громадського управління на засадах узгодженості та спільної відповідальності. Створено її схематичне зображення.

Запропоновано схему міжвідомчої взаємодії в системі позашкільної освіти, що враховує вертикальні (ієрархічні) та горизонтальні (функціональні) зв'язки між різними компетентними органами державної влади та місцевого самоврядування. Виділено наявні тенденції міжвідомчої взаємодії у процесі публічного управління позашкільною освітою: відсутність ініціативності суб'єктів публічного управління; надмірна бюрократизація публічно-управлінських процедур та процесу прийняття рішень; недостатній рівень міжвідомчої комунікації та координації дій; недостатній рівень інформаційного забезпечення системи позашкільної освіти.

Надано авторське визначення *міжсекторальної взаємодії в системі позашкільної освіти* – це єдиний процес здійснення комунікації та координації між різногалузевими органами публічної влади (у сфері освіти і науки, фізичної культури і спорту, культури, молодіжної роботи), приватним, а також громадянським секторами, що відбувається, зокрема, в рамках державно-приватного партнерства та державно-громадського управління.

Охарактеризовано міжсекторальну взаємодію в системі позашкільної освіти, що включає в себе тріаду публічного, приватного та громадського секторів. Доведено, що міжсекторальна взаємодія в системі позашкільної освіти

полягає в кооперації та узгодженні інтересів публічного, приватного та громадського секторів. Запропоновано можливий процес взаємодії різних суб'єктів в рамках роботи координаційної ради з питань розвитку системи позашкільної освіти. Визначено, що розвиток системи позашкільної освіти в Україні слід розглядати через призму її інтеграції з іншими освітніми підсистемами та суміжними галузями, такими як культура, фізична культура і спорт, а також молодіжна робота, що забезпечується шляхом удосконаленням вертикальних (ієрархічних) та горизонтальних (функціональних) зв'язків між різними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також приватним та громадським секторами. Важливим завданням залишається створення умов для оперативної та скоординованої взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування поряд із широким залученням приватного сектору та громадськості до процесу розробки і прийняття публічно-управлінських рішень, а також вирішення питань розвитку системи позашкільної освіти, зокрема на місцевому рівні, що сприятиме оптимізації взаємодії та підвищенню якості освітніх послуг для дітей і молоді.

Визначено, що розвиток та запровадження інтеграційної моделі публічного управління позашкільною освітою є важливим і перспективним напрямом у роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті розвитку системи позашкільної освіти, що дозволяє: забезпечити доступність послуг позашкільної освіти для дітей та молоді через створення спеціалізованих хабів позашкільної освіти на базі молодіжних центрів, просторів чи закладів культури; використовувати можливості приватного сектору щодо оптимізації надання послуг позашкільної освіти у контексті дієвого та взаємовигідного співробітництва; оптимізувати мережу суб'єктів гуманітарної сфери, що функціонують за релевантними напрямками (організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти); впроваджувати нові підходи до фінансування шляхом залучення додаткових ресурсів приватного сектору, враховуючи принцип корпоративної соціальної відповідальності;

створювати прозоре та відкрите середовище управління, залучаючи інститути громадського суспільства до процесу прийняття публічно-управлінських рішень та реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти.

У ході дослідження проаналізовано наявну практику щодо співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти. Визначено, що попри законодавче врегулювання механізмів міжмуніципального співробітництва, кількість укладених договорів (7 одиниць), станом на 2024 рік, залишається відносно незначною і переважно локалізованою в окремих регіонах України. Найбільш уживана форма співробітництва – делегування окремих завдань з передачею ресурсів. За результатами аналізу складено карту співробітництва територіальних громад у сфері позашкільної освіти за областями України. Важливою складовою подальшого розвитку міжмуніципального співробітництва у сфері позашкільної освіти є залучення більшої кількості територіальних громад, створення стійких міжрегіональних зв'язків та інтеграція закладів позашкільної освіти з іншими системами (освітніми, культурними, спортивними, молодіжними). Такий підхід сприятиме підвищенню доступності та якості позашкільної освіти, реалізацію принципу безбар'єрності та формуванню потужного людського капіталу на місцевому рівні.

Досліджено питання щодо упровадження кластерного підходу в систему позашкільної освіти як складової частини розвитку громад та територій, що передбачає інтеграцію системи позашкільної освіти з іншими освітніми секторами (наприклад, середньою, професійною чи вищою освітою), а також виробничими, підприємницькими – на основі державно-приватного партнерства; кооперацію з окремими зацікавленими інститутами громадянського суспільства – на основі державно-громадського управління та партнерства. Запропоновано авторське визначення таких понять як:

– *освітній кластер* – це кооперація різних релевантних суб'єктів публічного управління та освітньої діяльності, що використовують можливості

(наявні та потенційні) та ресурси один одного для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти (як споживачів послуг) та реалізації спільних проєктів;

– *освітньо-виробничий кластер* – це кооперація органів публічної влади (органів державної влади та органів місцевого самоврядування) та релевантних суб'єктів освітньої діяльності із суб'єктами підприємницької діяльності, що використовують можливості (наявні та потенційні) та ресурси один одного для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти (як споживачів послуг) та реалізації спільних взаємовигідних проєктів на основі державно-приватного партнерства.

Кластерна взаємодія може охоплювати різні суміжні сфери, такі як освіта, культура, спорт, молодіжна робота, створюючи інтегроване освітнє середовище. Це забезпечує комплексний розвиток позашкільної освіти, сприяє ефективному використанню ресурсів та задоволенню потреб як здобувачів освіти, так і місцевої громади, залежно від специфіки та мети діяльності кластера.

Визначено роль та повноваження різних органів публічної влади щодо забезпечення функціонування освітніх кластерів з інтегрованим елементом позашкільної освіти, що полягають у створенні належних нормативно-правових та організаційних умов, забезпеченні ресурсної підтримки, здійснення моніторингу ефективності, а також контролю і координації діяльності суб'єктів у межах кластера. У ході дослідження автором запропоновано алгоритм створення освітнього кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти. Також побудовано модель освітньо-виробничого кластера з інтегрованим елементом позашкільної освіти, що дозволяє реалізовувати принцип безперервного навчання на визначених (інтегрованих в освітній кластер) рівнях освіти, реалізовувавши як можливості формальної, так і неформальної освіти.

Акцентовано увагу на тому, що наразі в Україні відсутні освітні та освітньо-виробничі кластери з інтегрованим елементом позашкільної освіти, проте спостерігається процес активізації співпраці та взаємодії різних закладів освіти в рамках меморандумів та договорів про співпрацю. Зокрема, поширеним

ланцюгом є взаємодія «ЗЗСО–ЗПО–ЗВО» (заклад загальної середньої освіти, заклад позашкільної освіти та заклад вищої освіти) в рамках здійснення різних науково-освітніх проєктів.

Доведено, що кластерна модель функціонування системи позашкільної освіти є новим підходом до розуміння ролі системи позашкільної освіти як об'єкта публічного управління, що дозволяє оптимізувати ресурсне забезпечення позашкільної освіти за рахунок інтеграції з іншими релевантними та зацікавленими суб'єктами, а також наблизити освітній процес та актуальних запитів дітей та молоді.

Результати цього дисертаційного дослідження можуть бути використані та взяті до відома державними службовцями органів державної влади та посадовими особами органів місцевого самоврядування, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері позашкільної освіти, культури, молоді та спорту. Зокрема, дослідження надає науково обґрунтовані рекомендації щодо впровадження інтеграційної моделі публічного управління, що базується на міжвідомчій співпраці, державно-приватному партнерстві, державно-громадському управлінні, що поряд з механізмом співробітництва територіальних громад покликані оптимізувати мережу комунальних закладів позашкільної освіти, забезпечити їх ресурсну підтримку, створити умови для ефективної координації та комунікації між різними органами публічного управління та інститутами громадянського суспільства, а також приватними суб'єктами господарювання.

Також у роботі обґрунтовано та акцентовано увагу на тому, що застосування кластерного підходу сприяє консолідації ресурсів різних галузей і забезпечує комплексний підхід до задоволення освітніх та дозвілєвих потреб дітей та молоді. Особлива увага приділена ролі органів місцевого самоврядування у створенні центрів позашкільної освіти на базі молодіжних центрів (молодіжних просторів), закладів культури і спорту, що дозволяє забезпечити доступ до якісних освітніх і дозвілєвих послуг для населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту (АІКОМ). URL: <https://aikom.iea.gov.ua/site/about>.
2. Аль-Атті І.В. Публічне управління: сутність і визначення. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 28. С. 35-41. URL: <https://doi.org/10.15421/151844>.
3. Андріяш В., Євтушенко О. Поняття «публічного управління» у вітчизняному науковому дискурсі. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2018. № 1. С. 51-65. URL: <https://doi.org/10.26693/pard2018.01.01>.
4. Берназюк О. Цифрові технології у сфері публічного управління: визначення основних понять. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 1, № 46. С. 109-113. URL: <https://surl.li/gcxedl>.
5. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія / О.В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
6. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 470 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0508U000353>.
7. Бойченко В. Сутність процесу реформування управління розвитком регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 3. С. 29-33. URL: <https://surl.li/axaitc>.
8. Бородін Є. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991 – 2004 рр.) : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 2008. 429 с.
9. Бородін Є., Острікова А. Розвиток молодіжної роботи в територіальних громадах як напрямок державної політики. *Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 березня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 11-13. URL: <https://cutt.ly/EeeVxkib>.

10. Бородін Є., Тарасенко Т. Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні: публічноуправлінський аспект. *Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф, м. Харків, 25 листопада 2022 р. Харків, 2022. С. 51-53. URL: <https://cutt.ly/fw3emYex>.

11. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 06 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

12. Вербицький В.В. Розвиток позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні (1925-2000 рр.) : автореф. дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Київ, 2004. С. 26. URL: <https://nenc.gov.ua/doc/autoref/verbitskiy.pdf>.

13. Ворона М.І. Освітні кластери як інструмент державної політики на ринку освітніх послуг. *Аспекти публічного управління*. 2016. Т. 4, № 35-36 (9 – 10). С. 34-41. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/download/293/288>.

14. Гладков К.Ю. Досвід деяких країн-членів Європейського Союзу щодо розвитку позашкільної освіти в контексті реформування державної політики в Україні: напрями імплементації. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України* : Матеріали XX регіон. науково-практ. конф., м. Дніпро, 18 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 48-51. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Матеріали_конференції_18_05_2023.pdf.

15. Гладков К.Ю. Інтеграція позашкільної освіти у кластерну модель функціонування підприємств. *Інноваційні інструменти забезпечення інвестиційного та інфраструктурного розвитку територій та громад* : Матеріали науково-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 березня 2022 р. Дніпро, 2022. С. 86-89. URL: <https://cutt.ly/qVg57gi>.

16. Гладков К.Ю. Механізми публічного управління щодо регулювання діяльності приватного сектору в системі позашкільної освіти. *Публічне*

управління і адміністрування в Україні. 2024. № 40. С. 64-69. URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.10>.

17. Гладков К.Ю. Організація молодіжної роботи на базі закладів позашкільної освіти: роль та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. №. 2 (62). С. 100-107. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.2.15>.

18. Гладков К.Ю. Позашкільна освіта як елемент освітньо-виробничого кластера: публічно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 230-236. URL: <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/view/11/12>.

19. Гладков К.Ю. Реалізація державної політики у сфері позашкільної освіти в контексті реформи децентралізації в Україні. *Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні* : Матеріали науково-практ. конф. за міжнар. участю, м. Дніпро, 04 травня 2023 р. Дніпро, 2023. С. 64-66. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/ConfDUMS-040523-270623.pdf>.

20. Гладков К.Ю., Бородин Є.І. Напрями реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 44. С. 178-183. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/44-2024/32.pdf>.

21. Грень Л.М. Чеботарьов М.К. Соціальний кластер у публічному управлінні та позашкільній освіті як стратегічний ресурс покращення добробуту і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3 (11). С. 669-678. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/21070/21046>.

22. Грень Л.М., Грабар Н.С., Леоненко Н.А. Підготовка управлінських кадрів у системі післядипломної освіти як необхідна умова реалізації їх функцій в державному управлінні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2022. Вип. 1 (16). С. 188-196. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15407/1/HrenHrabar.pdf>.

23. Грень Л.М., Грибко О.В. Державна політика у сфері освіти: шляхи реалізації. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2023. № 4. С. 75-89. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/61087>.

24. Грень Л.М., Чеботарьов М.К. Створення Європейського університету майбутнього як міжнародного соціального кластера: публічно-управлінський аспект у позашкільній освіті. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування»)*. 2025. № 3 (43). С. 91-102. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/21110/21085>.

25. Департамент освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації Реєстр закладів освіти, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері позашкільної освіти, станом на 23.08.2024 року. Дніпро. 1 с. URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/Dialnist/Reiestry%20Dnipropetrovskoi%20ODA/Departament%20osvity%20i%20nauky/2024/23.08.2024/%201.pdf>.

26. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

27. Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти. Річний звіт Держмистецтв 2023. 2023. 116 с. URL: https://arts.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/zvit_2023-1.pdf.

28. Деякі питання Державної служби якості освіти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 № 168 : станом на 11 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-п#Text>.

29. Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 № 100 : станом на 04 лютого 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2020-п#Text>.

30. Джонсон Л. Що іноземці мають знати про Америку від А до Z / Л. Джонсон ; перекл. з англ. Є. Мягка. – К. : Основи, 2015. – 512 с.

31. Дніпропетровський обласний еколого-натуралістичний центр дітей та учнівської молоді – Про нас. *Дніпропетровський обласний еколого-*

натуралістичний центр дітей та учнівської молоді – Головна. URL: <https://www.dneprunnat.dp.ua/ru/company>.

32. Дніпропетровський обласний центр науково-технічної творчості та ІТУМ. Робочі зустрічі – це важлива частина спілкування, де зацікавлені сторони збираються для обговорення питань та прийняття рішень. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1BPNJfmJ7H/>.

33. Добрянська Н. Класифікація механізмів публічного управління освітою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74), № 1. С. 85-90. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/17.pdf.

34. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства): Договір Європ. екон. співтовариства від 25.03.1957 : станом на 01 січня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.

35. Єгорова О.І., Биковська О.В. Позашкільна освіта: міжнародний досвід і кращі практики громадянського виховання дітей і молоді. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 148 с.

36. Єгорова О.І. Розвиток позашкільної освіти у Сполучених Штатах Америки : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.01. Київ, 2016. 198 с. URL: <http://surl.li/piezuh>.

37. Звіт мистецької школи, спеціалізованої мистецької школи (школи-інтернату) системи Міністерства культури та інформаційної політики України за 2019, 2020 роки – Набори даних – Портал відкритих даних. *Головна сторінка - Data.gov.ua*. URL: <https://data.gov.ua/dataset/4b1845ee-ae9d-4538-bfd9-923efe7789eb>.

38. Зеленська Л.Д, Сіваченко І.Г. Інноваційні освітні кластери: світовий досвід і перспективи його адаптації в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького*

державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Т. 6, № 27. С. 76-79. URL: <http://surl.li/cicyu>.

39. Інститут освітньої аналітики | аналітика. IEA | Головна. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>.

40. Ісаєнко І.А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 114-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_5_32.

41. КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР». Вебінари. *Newton*. URL: <https://newton.net.ua/webinars/?ended=1>.

42. КЗПО «Центр позашкільної освіти» ДОР». Позашкільні гуртки. *Newton*. URL: <https://newton.net.ua/section-direction/hudozhno-estetichnyj/>.

43. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 : Наказ від 11.10.2010 № 457 : станом на 04 січня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>.

44. Конвенція про права дитини : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 : станом на 16 листопада 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

45. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

46. Костенко Л. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду розвитку позашкільної освіти. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. 2021. № 194. С. 134-139. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-134-139>.

47. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с..

48. Крухмальова І. Управління закладами позашкільними освіти в Україні: державний та приватний сектори. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2019. Спецвипуск. С. 38-45. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/26502>.

49. Левченко Н. Молодіжна робота: європейський досвід. *New directions in science and education* : матеріали міжнар. конф., м. Мюнхен, 19 листопада 2021 р. 2021. С. 46-51. URL: https://ispic.ngo-seb.com/assets/files/1_conf_19.11.2021.pdf#page=47.

50. Левченко Н., Коляда Н. Особливості діяльності молодіжних клубів. *Наука. Освіта. Молодь* : матеріали міжнар. наук. конф. студентів та молодих науковців, м. Умань, 25 травня 2022 р. Умань, 2022 р. С. 12-14. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2022/2/4.pdf.

51. Липовська Н., Сахарова К. Публічне управління розвитком нематеріальних ресурсів громади засобами неформальної освіти. *Держава та регіони*. 2024. № 4. С. 242-247. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/38.pdf.

52. Липовська Н.А. Реформування системи підготовки кадрів як складова екосистеми управління людськими ресурсами державної служби. *Аспекти публічного управління*. 2023. С. 50-54. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/985/961>.

53. Липовська Н.А., Сахарова К.О. Інструменти публічного управління вихованням патріотів-пасіонаріїв засобами позашкільної освіти. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*. 2025. № 3 (13) 2025. С. 508-515. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3\(13\)-508-515](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-3(13)-508-515).

54. Лопушинський І.П., Ковнір О.І. Стан та перспективи реформування освіти в умовах децентралізації влади в Україні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 1. URL: <https://surl.li/snugdz>.

55. Макуріна О.А., Хожило І.І. Система вищої освіти України в умовах війни: аспекти стійкості. *Державне будівництво*. 2022. № 2 (32). С. 106-117. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22472/20702>.

56. Мелентьев О., Коберник О. Теорія і методика позашкільної освіти : навч. посіб. Умань : «АЛМІ», 2013. 182 с. URL: <http://surl.li/dhkbsx>.

57. Мерилова І. Мережа закладів позашкільної освіти як складова містобудівної системи. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. 2017. № 2. С. 227-228. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/174/1/Merylova.pdf>.

58. Міжнародна асоціація позашкільної освіти. Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану. С. 10. URL: <https://salو.li/77cDF12>.

59. Міжнародна асоціація позашкільної освіти. Міжнародна асоціація позашкільної освіти – Позашкільна освіта України. *pou.org.ua*. URL: <https://pou.org.ua/mapo/>.

60. Міністерство молоді та спорту України – Звіти по ДЮСШ. *Головна | Міністерство молоді та спорту України*. URL: <https://mms.gov.ua/sport/dityachو-yunackij-ta-rezervnij-sport/dityachو-yunacki-sportivni-shkoli/zviti-po-dyussh>.

61. Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (ІОА). Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Київ, 2023. 64 с. URL: <https://salو.li/63aeb16>.

62. Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (ІОА). Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність. Київ, 2021. 451 с. URL: <https://salو.li/FfE08Cd>.

63. Міністерство освіти і науки України. Візія позашкілля. Рамка концепції позашкільної освіти. 2024. 15 с.

64. Міністерство освіти і науки України. Зведений звіт позашкільних навчальних закладів (станом на 01 січня 2024 року). URL: <http://surl.li/smaqno>.

65. Міністерство освіти і науки України. Звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти (дата спостереження – 01 листопада 2022 року). 2024. 13 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/04/12/Zvit.z.Monitorynhu.pratsevashtuvannya.vypusknykiv.ZV.i.FPO-12.04.2024.pdf>.

66. Міністерство освіти і науки України. Подолання освітніх втрат у математиці – створили Музей математики «Кубоїд»!. *mon.gov.ua*. URL: <https://mon.gov.ua/news/podolannia-osvitnikh-vtrat-u-matematytsi-stvoryly-muzei-matematyky-kuboid>.

67. Міністерство освіти і науки України. Пошук серед офіційних документів. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/npasearch?&category=5&tags=pozashkilna-osvita>.

68. Міністерство розвитку громад та територій України. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад. 2024. URL: <https://mtu.gov.ua/content/reestr-dogovoriv-pro-spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad.html>.

69. Мокляк В., Мокляк О., Бондаренко Т. Нормативно-правове забезпечення функціонування закладів позашкільної освіти в Україні (1991-2022 РР.). *Педагогічні науки*. 2023. № 81. С. 128-133. URL: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289404>.

70. Молодіжні центри: національні практики створення та організація роботи : Метод. рек. / О. Вакуленко та ін. ; ред. І. Пеша. Київ : ДУ «Держ. ін-т сімейн. та молодіж. Політики», 2019. Т. 6 : Серія книг Бібліотека «Молодіжного працівника». 68 с.

71. Мосякова І.Ю. Концептуальні основи модернізації змісту позашкільної освіти: практико орієнтований посібник. Київ: *Педагогічна думка*, 2019. Ч. 2. 713 с.

72. Музей математики Кубоїд – Наука, яку можна відчути !. *Музей математики*. URL: <https://mathmuseum.com.ua/>.

73. Науменко Р.А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2013. 502 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0513U001245>.

74. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Молодь та спорт»*. 2022. 139 с. URL: <http://surl.li/lodtgd>.

75. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Проект Плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Освіта і наука»*. 2022. 359 с. URL: <https://surl.li/ewznxe>.

76. П'ятницька Г.Т. Науково-освітні кластери: відмітні характеристики та передумови розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 3. С. 191 – 207. URL: <https://cutt.ly/SKgofrn>.

77. П'ятничук І. Класифікація механізмів публічного управління вищою освітою. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34, № 6. С. 46–52. URL: <https://doi.org/10.32782/tnu-2663-6468/2023.6/08>.

78. Пархоменко-Куцевіл О.І. Реформування системи публічного управління як основа розвитку сучасного українського суспільства. *Теорія та історія державного управління*. 2020. Вип. 2(45). URL: <https://doi.org/10.33287/102020>.

79. Перелік центрів України. *Асоціація молодіжних центрів України-провайдер молодіжної політики в Україні*. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/>.

80. Петришин Р., Айб Ю. Позашкільні навчально-виховні заклади та заклади за місцем проживання як елемент реалізації молодіжної політики. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доп. II Всеукр. з міжнар. участю науково-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 06 квітня 2017 р. С. 21-24. URL: <https://ksptsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/71/2018/03/Тези-доповідей-1.pdf#page=22>.

81. Позашкільна освіта – проблеми, пропозиції та нові формати роботи. *Офіційний веб-сайт Служби освітнього омбудсмена України*.

URL: <https://eo.gov.ua/pozashkilna-osvita-problemy-propozytsii-ta-novi-formaty-roboty/2023/09/19/>.

82. Позашкільна освіта та виховна робота. *Інститут модернізації змісту освіти*. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/>.

83. Позашкільна освіта: концептуальні засади в умовах реформування системи освіти України. *Портал громадських експертів – Освітня політика*. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/435-pozashkilna-osvita-kontseptualni-zasadi>.

84. Портал відкритих даних. *Головна сторінка – Data.gov.ua*. URL: <https://data.gov.ua/>.

85. Поступна О.В. Забезпечення життєдіяльності нематеріальної культурної спадщини шляхом позашкільної освіти: стан висвітлення проблеми у дискурсі наукових досліджень. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 3 (11) 2025. С. 890-905. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/21088/21064>.

86. Поступна О.В. Зміст комплексного механізму публічного управління регіональними освітніми системами в Україні. *Наукові перспективи. (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина»)*. 2021. № 2(8). С. 212-223. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/157/158>.

87. Поступна О.В. Регіональні освітні системи як об'єкт публічного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2023. Вип. 2 (19). С. 325-334. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19377/1/Postupna.pdf>.

88. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020 № 768-IX : станом на 30 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>.

89. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 № 294-IX : станом на 10 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.

90. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX : станом на 09 грудня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.

91. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX : станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

92. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX : станом на 22 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

93. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX : станом на 21 вересня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>.

94. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 № 4059-IX. : станом на 01 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.

95. Про державні лотереї в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5204-VI : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17#Text>.

96. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI : станом на 26 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

97. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 785 : станом на 21 серпня 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2010-п#Text>.

98. Про затвердження Комплексної програми розвитку молодіжної політики та національно-патріотичного виховання молоді на 2022–2026 роки : Рішення Дніпровської міської ради від 24.11.2021 № 14/12 : станом на 23 жовтня 2024 р. URL: <https://surl.li/elbfkx>.

99. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1187 : станом на 04 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-п#Text>.

100. Про затвердження міської Програми розвитку закладів позашкільної освіти м. Черкаси на 2022-2026 роки : Рішення Черкаської міської ради від 09.11.2021 № 13-11. URL: <https://dogp.gov.ua/news/1701415171/>.

101. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 433 : станом на 12 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-п#Text>.

102. Про затвердження Плану всеукраїнських і міжнародних організаційно-масових заходів з дітьми та учнівською молоддю на 2024 рік (за основними напрямками позашкільної освіти) та Плану семінарів-практикумів для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти на 2024 рік : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.12.2023 № 1527 : станом на 14 жовтня 2024 р. URL: <https://salo.li/dc7AB9C>.

103. Про затвердження плану заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2024 № 897-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2024-р#Text>.

104. Про затвердження Положення про навчально-методичний (науково-методичний) центр (кабінет) професійно-технічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.06.2013 № 856 : станом на 03 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1189-13#Text>.

105. Про затвердження Порядку видачі випускникам позашкільних навчальних закладів свідоцтв про позашкільну освіту : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2001 № 510 : станом на 18 вересня 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0788-01#Text>.

106. Про затвердження Програми розвитку закладів позашкільної освіти Козятинської міської територіальної громади на 2022-2025 роки : Рішення Козятинської міської ради 20 сесії VIII скликання від 24.12.2021 № 727-VIII. URL: <https://komr.gov.ua/mrdocs/no-727-pro-zatverdzhennya-programy-rozvytku-zakladiv-pozashkilnoyi-osvity-kozyatynskoyi>.

107. Про затвердження Програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 № 378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2002-п#Text>.

108. Про затвердження програми розвитку позашкільної освіти Арбузинської селищної ради на 2021-2025 роки : Розпорядження селищного голови від 15.12.2020 № 15. URL: <https://arbtg.gov.ua/news/1638454778/>.

109. Про затвердження програми розвитку позашкільної освіти в Зазимській сільській раді Броварського району Київської області на 2021 рік : Рішення 05 позачергової сесії Зазимської сільської ради VIII скликання від 26.01.2021 № 361-05-позачергової-VIII. URL: <https://zotg.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/361.docx>.

110. Про затвердження Програми розвитку позашкільної освіти на 2025-2027 роки : Рішення 56 сесії Менської міської ради VIII скликання від 19.12.2024 № 708. URL: <https://mena.cg.gov.ua/docs/18717/2024/12/3101133.pdf>.

111. Про затвердження регіональної Програми розвитку закладів позашкільної освіти спортивного та фізкультурно-оздоровчого спрямування на 2024-2028 роки : Рішення Харківської обласної ради від 21.05.2024 № 838-VIII. URL: <https://oblrada-kharkiv.gov.ua/program/regionalna-programa-rozvytku-zakladiv-pozashkilnoyi-osvity-sportyvno-ga-ta-fizkulturno-ozdorovchogo-spryamuvannya-na-2024-2028-roky/>.

112. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1014 : станом на 15 вересня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017-п#Text>.

113. Про затвердження цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти за місцем проживання Житомирської міської територіальної громади на 2022-2026 роки : Рішення Житомирської міської ради 15 сесії VIII скликання від 24.12.2021 № 385. URL: https://zt-rada.gov.ua/?doc_id=33954.

114. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII : станом на 24 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

115. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII : станом на 24 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

116. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI : станом на 06 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

117. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.

118. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV : станом на 08 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

119. Про обласну програму розвитку закладів позашкільної освіти спортивного та фізкультурно-оздоровчого спрямування на 2022-2026 роки : Рішення сесії Полтавської обласної ради від 24.12.2021 № 362. URL: <https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/362.pdf>.

120. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

121. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX : станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.

122. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX : станом на 17 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

123. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III : станом на 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.

124. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII : станом на 04 квітня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

125. Про утворення робочої групи з розроблення Концепції розвитку позашкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.04.2024 № 590. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-utvorenniya-robochoyi-grupi-z-rozroblennya-koncepciyi-rozvitku-pozashkilnoyi-osviti>.

126. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII : станом на 06 жовтня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>.

127. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

128. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.

129. Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні : монографія / О.В. Поступна. – Харків : ТОВ «Оберіг», 2021. – 400 с.

130. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: теоретикодидактичний аспект: Монографія. / Г.П. Пустовіт. – Книга 1. – Видавництво МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.

131. Пустовіт Г. Позашкільна освіта і виховання в сучасних соціокультурних вимірах. *Наукові праці державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського*. 2008. № 1. С. 53–60. URL: <http://surl.li/zvrwaf>.

132. Реалізація компетентнісного підходу в позашкільній освіті та вихованні / О. Биковська // Позашкільна освіта та виховання. – 2007. – № 2. - С. 7-16.

133. Реформа старшої школи: Профільна. *Profilna*. URL: <https://profilna.mon.gov.ua/>.

134. Решетняк О.І., Заїка Ю.А. Економічний механізм формування освітніх кластерів в Україні : монографія. Харків : Нар. укр. акад., 2018. 204 с. URL: <https://cutt.ly/eKgosfg>.

135. Русова С. Позашкільна освіта / ред.: С. Русова та ін. Вид. т-во «ДЗВІН», 1918. 87 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9309>.

136. Савченко Н.С. Громадсько-державна система позашкільної освіти Польщі у першій половині ХХ століття : монографія. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2012. 276 с.

137. Савченко Н.С. Становлення і розвиток позашкільної освіти і виховання у Польщі (XVIII-XX ст.). *Громадсько-педагогічні рухи* : монографія. Кіровоград: Видавництво ТОВ «КОД», 2010 р. 315 с.

138. Самсонова Я. Ключові проблеми державного управління у сфері інформаційного забезпечення системи позашкільної освітньої діяльності. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : зб. матеріалів міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Харків, 16 березня 2023 р. Харків, 2023. С. 47-50. URL:

<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19446/1/ZBNMKS2023.pdf#page=47>.

139. Сиченко В.В., Безена І.М. Сучасні тенденції управління та державно-приватне партнерство розвитком освітньої галузі території в умовах децентралізації. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2021. Т. 32, № 4 (71). С. 73-78. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/14.pdf.

140. Сиченко В.В., Мареніченко В.В. Виклики та перспективи публічного управління розвитком освіти в сільських територіальних громадах. *Державне будівництво*. 2024. № 1 (35). С. 179-191. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/24182/21928>.

141. Сиченко В.В., Рибкіна С.О., Соколова Е.Т. Перспективи розвитку механізмів публічного управління у системі вищої освіти України в умовах післявоєнного відновлення. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 4 (35). С. 74-78. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/4/11.pdf>.

142. Список «Юридична класифікація (Позашкільне навчання та виховання. Позашкільні навчально-виховні заклади. Організація літнього відпочинку школярів)» / Законодавство України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/stru/jj492/page5#Stru>.

143. Стратегія розвитку позашкільної освіти. 2-ге вид., перер. і доповн. / за ред. проф. О.В. Биковської. ІВЦ АЛКОН, 2021. 117 с.

144. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / ред. О. Г. Дзеверін. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 5. 639 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000012788>.

145. Сущенко Т. Педагогічний процес у позашкільних закладах : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01.Запоріжжя, 1993. 332 с.

146. Таран Є. Співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління» у трансформаційних процесах України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: державне*

управління. 2020. Т. 31 (70), № 2. С. 33-37. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/05>.

147. Таран Л. Щодо актуальних питань господарювання закладів позашкільної освіти. *Правова позиція*. 2019. Т. 4, № 25. С. 134-139. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/19.pdf>.

148. Тименко М. Термінологічне поле з проблеми трансформаційних процесів в освіті у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 3. С. 38-43. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714647/1/M.M.Tymenko.Termin.pdf>.

149. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листопада 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

150. Управління закладом позашкільної освіти: нормативно-правове забезпечення : збірник / автор-укладач І.Ю. Мосякова. – Київ : Педагогічна думка, 2018. – 2525 с.

151. Факультет систем і засобів масової комунікації. А в нас «ВЕСНА» П'ять тижнів як один день. Цей зтяжний воркшоп нам влаштував дитячо-юнацький Кіноцентр «Веснянка». *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1AARWeZ4NU/>.

152. Хожило І.І., Полякова О.С. Сучасний стан функціонування системи правової освіти в Україні: публічно-управлінський аспект. *Наукові перспективи*. 2021. № 2 (8). С. 280-292. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/163>.

153. Цвірова Т.Д. До проблеми становлення позашкільних закладів в Україні / Т.Д. Цвірова // *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. – Київ ; Запоріжжя, 2001. – Вип. 20. – С. 228-231.

154. Чикаренко І.А., Бородін Є.І. Програмно-цільовий інструментарій управління розвитком та співробітництвом об'єднаних територіальних громад. *Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад* : монографія / ред.: С.М. Серьогін, І.А. Чикаренко. Дніпро, 2019. С. 38-43. URL: <https://grani-print.dp.ua/index.php/home/article/view/100>.

155. Шабасєва Л. Позашкільна освіта як об'єкт муніципального управління в умовах децентралізації. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020 р. № 4. С. 114-118. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-4.18>.

156. Шаров Ю.П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст. *Публічне управління: теорія та практика*. 2010. № 1. С. 5-9. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=rwfRUv8AAAAJ&citation_for_view=rwfRUv8AAAAJ:zYLM7Y9cAGgC.

157. Шведун В.О., Ахмедова О.О. Механізми публічного управління розвитком кластерів соціальної економіки: європейський досвід. *Вісник Національного університету цивільного захисту України Серія «Державне управління»*. 2024. № 2 (21) 2024. URL: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2024-2-19>.

158. Шведун В.О., Поступна О.В. Публічне управління підтримкою нематеріальної культурної спадщини в межах позашкільної освіти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2025. № 3 (2025). URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5960/6023>.

159. Шевченко Н., Шабасєва Л. Особливості та тенденції розвитку державного управління позашкільною освітою: філософський аспект. *Економічний розвиток: теорія, методологія, управління* : наук. ст. та доп. міжнар. науково-практ. конф., м. Прага, 27-29 листопада 2019 р. С. 143-149. URL: <https://cutt.ly/oeyECxeh>.

160. Шпак Ю. Кластерний підхід в управлінні територіальним розвитком України. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 2 (25). С. 187-191. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.32>.

161. Шпарик О. Поняття «освітній розвиток» та «реформування освіти» у сучасному науковому дискурсі України та Китаю. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-38-49>.

162. Accueils collectifs de mineurs (colonies et centres de vacances, centres aérés et de loisirs, scoutisme...) – 2023/2024 – INJEP. *INJEP*. URL: <https://injep.fr/donnee/accueils-collectifs-de-mineurs-colonies-et-centres-de-vacances-centres-aeres-et-de-loisirs-scoutisme-2023-2024/#tab05>.

163. An unequal playing field: extra-curricular activities, soft skills and social mobility / M. Donnelly et al. *Social Mobility Commission*. n.d. 78 p. URL: <http://surl.li/orqrza>.

164. Arpajaislaki 1047/2001 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX. Etusivu – *FINLEX*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20011047#P17>.

165. Assessing the Effect of Resilience Policies Directed toward Business and Individuals / H. Wolman et al. *Coping with Adversity*. 2017. URL: <https://doi.org/10.7591/cornell/9780801451690.003.0006>.

166. Aufgaben und Aufbau – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung* – *BMBF*. URL: https://www.bmbf.de/DE/Ministerium/AufgabenUndAufbau/aufgabenundaufbau_node.html.

167. Außerschulische Bildung – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung* – *BMBF*. URL: https://www.bmbf.de/DE/Bildung/AusserschulischeBildung/ausserschulischebildung_node.html.

168. Basic education in arts – OKM – Ministry of education and culture, Finland. *Opetus – ja kulttuuriministeriö*. URL: <https://okm.fi/en/basic-education-in-arts>.

169. Bîrzéa C., Kerr D., Mikkelsen R., Froumin I., Losito B., Pol M., Sardoc M. *Education for democratic citizenship activities 2001–2004: All-European study on EDC policies*. Strasbourg : Council of Europe. 2004.

170. Borodin Ye. Youth work in Ukraine: From Soviet model to international integration // In: Williamson H., Basarab T. (Eds.). *The history of youth work in Europe. Pan-European and transnational youth organisations – The overall lessons learned from the history project*. 2020. Vol. 7. – P. 175-190. URL: <https://cutt.ly/dercr33S>.

171. Branzowe Centra Umiejętności – Ministerstwo Edukacji Narodowej – Portal Gov.pl. *Ministerstwo Edukacji Narodowej*. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja/branzowe-centra-umiejtnosci>.

172. Buckley P., Lee P. The impact of extra-curricular activity on the student experience. *Active Learning in Higher Education*. 2018. Vol. 22, No 1. P. 37-48. URL: <https://doi.org/10.1177/1469787418808988>.

173. Bund-Länder-Zusammenarbeit – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung* – BMBF. URL: <https://www.bmbf.de/DE/Ministerium/AufgabenUndAufbau/Bund-Laender-Zusammenarbeit/bund-laender-zusammenarbeit.html?templateQueryString=Au%C3%9ferschulische+Bildung>.

174. Clarifying the meaning of extracurricular activity: a literature review of definitions / K.R. Bartkus et al. *American journal of business education (AJBE)*. 2012 y. Vol. 5, No. 6. P. 693-704. URL: <https://doi.org/10.19030/ajbe.v5i6.7391>.

175. Cluster. Cambridge Dictionary | *English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cluster>.

176. Code de l'éducation : Code of 22.06.2000 : Version en vigueur au 21 décembre 2024. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071191/2024-12-21.

177. Daggett W. Education as a Business Investment / W. Daggett. – *Leadership Press*, 2001. – 232 p.
178. Drucker P. Management Challenges for the 21st Century. Routledge. 2012.
URL: <https://doi.org/10.4324/9780080942384>.
179. Eesti Vabariigi haridusseadus–Riigi Teataja. *Avaleht–Riigi Teataja*.
URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/968165?leiaKehtiv>.
180. EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem. *EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem*.
URL: <https://www.ehis.ee/>.
181. Entrich S. R. Effects of investments in out-of-school education in Germany and Japan. *Contemporary Japan*. 2014. Vol. 26, No. 1. P. 71–102.
URL: <https://doi.org/10.1515/cj-2014-0004>.
182. Eshach H. Bridging In-school and Out-of-school Learning: Formal, Non-Formal, and Informal Education. *Journal of Science Education and Technology*. 2006. Vol. 16, No. 2. P. 171-190. URL: <https://doi.org/10.1007/s10956-006-9027-1>.
183. Extracurricular Definition and Meaning | Top Hat.
URL: <http://surl.li/pstbwr>.
184. Fang L. Do Clusters Encourage Innovation? A Meta-analysis. *Journal of Planning Literature*. 2015. Vol. 30, No. 3. P. 239-260. URL: <https://doi.org/10.1177/0885412215589848>.
185. Fang L., Drucker J. How Spatially Concentrated Are Industrial Clusters? A Meta-analysis. *Journal of Planning Literature*. 2021. Vol. 36, No. 4. P. 526-542. URL: <https://doi.org/10.1177/08854122211012921>.
186. Formål, indhold og ansvar – SFO. *Faglige stærke uddannelser til alle | Børne – og Undervisningsministeriet*. URL: <https://www.uvm.dk/sfo-klub-og-fritidshjem/sfo/formaal--indhold-og-ansvar>.
187. Fritidshjem. *Faglige stærke uddannelser til alle | Børne– og Undervisningsministeriet*. URL: <https://www.uvm.dk/sfo-klub-og-fritidshjem/fritidshjem>.

188. Gaievska, L., Kveliashvili, I., Lipovska, N., Ieroshkina, O., Niema, O., Kokhalyk, K. Theoretical foundations of innovation in public administration. *Ad Alta. Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11, No 1-XVII. P. 6-10. URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110117/papers/A_01.pdf.

189. Ganztag. Startseite | Bildungsportal NRW. URL: <https://www.schulministerium.nrw/schule-bildung/schulorganisation/ganztag>.

190. Garavan T. Training, development, education and learning: different or the same? / T. Garavan. – *Journal of European Industrial Training*. – 1997. – Vol. 21. – No 2. – P. 39-50.

191. Glossary | Unesco IIEP Learning Portal. Homepage EN | *Unesco IIEP Learning Portal*. URL: <https://learningportal.iiep.unesco.org/en/glossary/extracurricular-activity>.

192. Gould J. Guardians of Democracy: The Civic Mission of Schools / J. Gould // Philadelphia: Lenore Annerberg Institute of Civics of the Annenberg Public Policy Center, Campaign for the Civic Mission of Schools. – Philadelphia, 2011. – 159 p.

193. Hobby Schools Act–Riigi Teataja. *Avaleht–Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504092017003/consolide>.

194. Hort | Bayerisches Staatsministerium für Familie, Arbeit und Soziales. *Startseite Bayerisches Staatsministerium für Familie, Arbeit und Soziales | Bayerisches Staatsministerium für Familie, Arbeit und Soziales*. URL: <https://www.stmas.bayern.de/ganztagsbetreuung/hort/index.php>.

195. Huggins R. The Evolution of Knowledge Clusters. *Economic Development Quarterly*. 2008. Vol. 22, no. 4. P. 277-289. URL: <https://doi.org/10.1177/0891242408323196>.

196. Huggins R., Izushi H. Competition, Competitive Advantage, and Clusters: The Ideas of Michael Porter. Oxford University Press, 2012. 328 p.

197. Huggins R., Izushi H. The Competitive Advantage of Nations: origins and journey. *Competitiveness Review*. 2015. Vol. 25, no. 5. P. 458-470. URL: <https://doi.org/10.1108/cr-06-2015-0044>.

198. Huviharidusstandard–Riigi Teataja. *Avaleht–Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12809661>.
199. Keser F., Akar H., Yildirim A. The role of extracurricular activities in active citizenship education. *Journal of Curriculum Studies*. 2011. Vol. 43, No. 6. P. 809-837. URL: <https://doi.org/10.1080/00220272.2011.591433>.
200. Khozhylo I.I., Lypovska N.A., Antonova O.V. Informal education in the system of public administration in the conditions of the COVID19 pandemic and the war in Ukraine. Modernization of the system of public management and administration in Ukraine: the experience of the Republic of Latvia: scientific monograph. Riga, 2023. P. 160-175. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-279-1-7>.
201. Khozhylo I.I., Lypovska N.A. Public management of the development of the higher education system in Ukraine: analysis of modern challenges. *Public management and administration in Ukraine*. 2024. № 4. C 167-171. URL: <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2024/44-2024/30.pdf>
202. Kleiner B., Nolin M. Before- and After-School Care, Programs, and Activities of Children in Kindergarten Through Eighth Grade: 2001 / B. Kleiner, M. Nolin / Statistical Analysis Report // U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. – Washington D. C., 2004. – 70 p.
203. Klubtilbud. *Faglige stærke uddannelser til alle* | Børne- og Undervisningsministeriet. URL: <https://www.uvm.dk/sfo-klub-og-fritidshjem/klubtilbud>.
204. Kommunales Bildungsmanagement – BMBF. *Bundesministerium für Bildung und Forschung – BMBF*. URL: https://www.bmbf.de/DE/Bildung/AusserschulischeBildung/KommunalesBildungsmanagement/kommunalesbildungsmanagement_node.html.
205. Kompleksowy system rekrutacji. *Kompleksowy system rekrutacji*. URL: <https://warszawa-pozaszkolne.pzo.edu.pl/activio-public/>.
206. Krajowy Plan Odbudowy – Branżowe Centra Umiejętności. *Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji*. URL: <https://www.frse.org.pl/kpo-bcu>.

207. Kulbok-Lattik E., Saro A. The terms, position and problems of hobby education in Estonia. *Culture Crossroads*. 2022. Vol. 20. P. 57–70. URL: <https://doi.org/10.55877/cc.vol20.4>.
208. Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX. Etusivu – FINLEX. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980633>.
209. Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX. Etusivu – FINLEX. URL: <https://bit.ly/3Lf2Cbg>.
210. Le projet éducatif territorial. *jeunes.gouv.fr*. URL: <https://www.jeunes.gouv.fr/le-projet-educatif-territorial-643>.
211. Les accueils collectifs : définition et cadre réglementaire. *jeunes.gouv.fr*. URL: <https://www.jeunes.gouv.fr/les-accueils-collectifs-de-mineurs-208>.
212. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. *Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose*: kasmetinį leidinį. Vilnius, 2023. 314 p. URL: <http://surl.li/jacncg>.
213. Martin R., Sunley P. Deconstructing clusters: chaotic concept or policy panacea?. *Journal of Economic Geography*. 2003. Vol. 3, No. 1. P. 5-35. URL: <https://doi.org/10.1093/jeg/3.1.5>.
214. Melikhov A., Kulaieva M. Evaluation of the efficiency of cluster formations' activity based on the synergy's principles. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2017. No. 15 (2017). P. 248-255. URL: <https://doi.org/10.31498/2225-6407.15.2017.135397>.
215. Michael E. Porter. On Competition. Harvard Business Review Book, 2008. 544 p.
216. Noosphere та Мала академія наук запускають літній технологічний інтенсив для старшокласників з Дніпра | Noosphere. *Noosphere | Technology is our passion*. URL: <https://surl.li/gxfvkj>.
217. Open Budget. *Державний веб-портал бюджету для громадян*. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.

218. Par bērnu, jaunatnes un ģimenes attīstības pamatnostādņēm 2022. – 2027. gadam. *LIKUMI.LV*. URL: <https://cutt.ly/n5tnicA>.

219. Par izglītības attīstības pamatnostādņēm 2021. – 2027. gadam. *LIKUMI.LV*. URL: <https://cutt.ly/a5tnamJ>.

220. Peter Drucker's Management Theory Explained. *business.com*. URL: <https://www.business.com/articles/management-theory-of-peter-drucker/>.

221. Plan mercredi. *jeunes.gouv.fr*. URL: <https://www.jeunes.gouv.fr/plan-mercredi-235>.

222. Postupna O. Program-targeted approach in making managerial decisions regarding the development of regional educational systems. *Public administration and state security aspects. National University of Civil Defence of Ukraine and University of International Relations and Social*. Vol. 2/2023. P. 195-206 URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19061/1/Postupna.pdf>.

223. Postupna O.V., Stepanko O.V. Role of education in ensuring social progress: public-management aspect. *Public administration and state security aspects. National University of Civil Defence of Ukraine and University of International Relations and Social*. 2022. № 2/1. P. 12-27. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/15329/1/PostupnaStepanko.pdf>.

224. Social Mobility Commission. Extra-curricular activities, soft skills and social mobility. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/news/extra-curricular-activities-soft-skills-and-social-mobility>.

225. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Neformalusis švietimas. *smsm.lrv.lt*. URL: <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-svietimas/svietimas-neformalusis>.

226. The Role and Value of Out-of-School Environments in Science Education for 21st Century Skills / T. B. Berg et al. *Frontiers in Education*. 2021. Vol. 6. URL: <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.674541>.

227. The transformative potential of inward investment on industrial cluster development: the case of the semiconductor industry in Wales / M. Munday et al.

European Planning Studies. 2024. P. 1-19. URL: <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2319704>.

228. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe : Ustawa of 14.12.2016 no. Dziennik Ustaw 2017 poz. 59 : as of 09 November 2024. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170000059>.

229. Wolman H. Chapter 14 Economic competitiveness, clusters, and cluster-based development. *Urban Competitiveness and Innovation : Monograph Chapter* / ed. by P. Ni, Z. Qiongjie. 2014. P. 229-251. URL: <https://doi.org/10.4337/9781781007921.00022>.

230. Wolman H., Hincapie D. Clusters and Cluster-Based Development Policy. *Economic Development Quarterly*. 2014. Vol. 29, No. 2. P. 135-149. URL: <https://doi.org/10.1177/0891242413517136>.

231. Wrestling Sprawl to the Ground: Defining and Measuring an Elusive Concept / G. Galster et al. *Housing Policy Debate*. 2001. Vol. 12, No. 4. P. 681-717. URL: <https://salolli.org/9540Cd3>.

232. YC.Market Аналіз Ринків | Інструмент для дослідження ринку і пошуку нових потенційних клієнтів для b2b продажів. *YC.Market*. URL: <https://youcontrol.market>.

ДОДАТКИ

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження та про участь у науково-дослідних роботах

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний технічний
університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут
державного управління

MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE OF UKRAINE

Dnipro University of Technology
Educational and Research
Institute of Public Administration

30.12.24 № 12-34/184

ДОВІДКА про участь у науково-дослідних роботах

Видана *Гладкову Кирилу Юрійовичу* – аспіранту 4 року навчання за освітньо-науковою програмою «Публічне управління та адміністрування», про те, що він дійсно брав участь у виконанні науково-дослідних робіт (далі – НДР) кафедри державного управління і місцевого самоврядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», а саме:

– 01.03.2022 до 01.10.2024 – виконавець теми НДР «Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні», номер державної реєстрації 0122U002375 (рішення кафедри державного управління і місцевого самоврядування ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка», протокол № 8 від 21.01.2022; затверджена Вченою радою університету 12.05.2022, протокол № 5);

– 01.03.2022 до 01.10.2024 – виконавець теми НДР «Цифрова трансформація публічного управління», номер державної реєстрації 0122U002236 (рішення кафедри державного управління і місцевого самоврядування ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка», протокол № 8 від 21.01.2022; затверджена Вченою радою університету 12.05.2022, протокол № 5).

Особистий внесок: дослідження наукових підходів та моделей щодо реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні та розроблення практичних рекомендацій органам державної влади та органам місцевого самоврядування різного рівня щодо їх впровадження у практичну діяльність. Результати дослідження також увійшли до наукових публікацій Гладкова К.Ю., що готувалися під час виконання наукових тем.

В. о. директора
навчально-наукового інституту
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Ірина ЧИКАРЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний технічний
університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут
державного управління

MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE OF UKRAINE

Dnipro University of Technology
Educational and Research
Institute of Public
Administration

30.12.24 № 12-34 / 183

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гладкова Кирила Юрійовича за темою: «Реформування публічного управління
позашкільною освітою в Україні»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»**

Надана аспіранту кафедри державного управління і місцевого самоврядування Гладкову К.Ю. про те, що результати його дисертаційного дослідження на тему: «Реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні» були враховані під час вдосконалення навчально-методичного забезпечення освітніх програм, що реалізуються в Навчально-науковому інституті державного управління Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», а саме:

в межах реалізації освітньо-професійної програми «Соціальна та молодіжна робота» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до ОК «Комунікації в соціально-гуманітарній сфері» запропоновано тему: «Розвиток інтеграційних моделей публічного управління позашкільною освітою: міжвідомча співпраця, державно-приватне партнерство та державно-громадське управління»;

в межах освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» другого (магістерського) рівня вищої освіти до ОК «Економічний розвиток та забезпечення спроможності територій і громад» оновлено зміст теми «Сучасні моделі, підходи та міжнародний досвід у проєктах місцевого економічного розвитку» щодо впливу освітніх кластерів на сталий розвиток громад та територій.

Гладков К.Ю. також брав активну участь у розробці навчально-методичних матеріалів до проведення лекцій, конференцій, круглих столів та тренінгів за програмами підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема за тематикою публічного управління позашкільною освітою на основі зарубіжного досвіду та кращих практик.

В. о. директора Навчально-наукового інституту
державного управління
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Ірина ЧИКАРЕНКО

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, тел. 770-87-42, факс (056) 770-68-00
e-mail: osvita@adm.dp.gov.ua, <http://www.osvita-dnepr.com>, Код ЄДРПОУ 25927519

ДОВІДКА

видана Гладкову Кирилові Юрійовичу
про результати впровадження наукових досліджень на тему
«Реформування публічного управління позашкільною освітою
в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Сучасні процеси трансформації освіти вимагають створення конкурентоспроможних закладів позашкільної освіти та формування у педагогів ключових навичок, які будуть важливі протягом наступних років відбудови держави. Зміни, що мають стійку тенденцію до накопичення, поступово трансформують позашкільну освіту в нову освітню інституцію. Зміни обумовлені теорією та практикою реалізації компетентнісного підходу в позашкільній освіті, що є наслідком приєднання до європейської концепції освіти. Практика сучасної позашкільної освіти демонструє сталі приклади успішного вирішення завдань виховання особистості, кінцевим результатом яких є самореалізація та самоствердження вихованців позашкільних установ.

Робота Гладкова К.Ю. має суттєву практичну значущість у управлінському аспекті: результати дисертаційного дослідження використано у плануванні роботи сектору позашкільної освіти та виховної роботи управління дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти департаменту освіти і науки облдержадміністрації.

Зокрема, враховано пропозиції щодо розвитку інтеграційних моделей публічного управління позашкільною освітою, які ґрунтуються на міжвідомчій співпраці, державно-приватному партнерстві та державно-громадському управлінні;

В умовах децентралізації та формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня також важливим для позашкільної освіти є консолідація дій органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів позашкільної освіти та громадськості. У своїй роботі Гладков К.Ю. окреслив практичні шляхи забезпечення координації діяльності різних суб'єктів для консолідації можливостей та залучення додаткового ресурсного забезпечення системи позашкільної освіти через державно-приватне партнерство.

Пропозиції Гладкова К.Ю. щодо впровадження кластерної моделі функціонування системи позашкільної освіти як складової частини розвитку

С 35371

громад та територій, що передбачає інтеграцію позашкільної освіти з іншими складниками системи освіти та комерційними суб'єктами господарювання, враховано в ході підготовки робочих планів низки комунальних закладів позашкільної освіти Дніпропетровської області на 2024/2025 навчальний рік.

Запропоновані положення дисертаційного дослідження відображують можливі вектори реформування публічного управління позашкільною освітою, що спрямовані на забезпечення доступності послуг позашкільної освіти для дітей та молоді, а також залучення додаткового ресурсного забезпечення для підтримки стійкого розвитку системи позашкільної освіти.

Директор департаменту
освіти і науки облдержадміністрації

 Ольга ЛОЗОВА

ПАВЛОГРАДСЬКА РАЙОННА РАДА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Центральна, 98, м. Павлоград, Дніпропетровська обл., 51400 тел.: 0563 20 02 36
e-mail: pavlrada@dp.gov.ua, rada-pavlograd@ukr.net Код ЄДРПОУ 21924725

№ 02-24-91/0/2-25 від 24.03.2025

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ГЛАДКОВА Кирила Юрійовича за темою
«Реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281
«Публічне управління та адміністрування»**

Цією довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження ГЛАДКОВА Кирила Юрійовича за темою «Реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні», зокрема в частині:

підходів до координації діяльності різних суб'єктів публічного управління для консолідації можливостей та залучення додаткового ресурсного забезпечення системи позашкільної освіти через державно-приватне партнерство, корпоративну соціальну відповідальність та співпрацю з інститутами громадянського суспільства;

механізмів оптимізації управлінських рішень на основі інтеграційних моделей, що передбачають консолідацію ресурсів територіальних громад для підвищення доступності та якості послуг позашкільної освіти в умовах децентралізації,

будуть враховані під час розробки та/або внесення змін до Програми розвитку та взаємодії органів місцевого самоврядування різних рівнів Павлоградського району, а також при наданні пропозицій до проектів регіональних цільових програм.

Запропоновані автором напрями реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні спрямовані на забезпечення доступності та якості послуг позашкільної освіти для населення, зокрема у сільській місцевості, в умовах процесу децентралізації влади і можуть бути використані у діяльності сільських, селищних та міських рад Павлоградського району Дніпропетровської області.

Голова районної ради

Дмитро ПАВЛОВ

Міністерство освіти і науки України
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

04074. Київ, Вишгородська, 19

Тел. 430-02-60, 430-43-90

e-mail: ncnc@ncnc.gov.ua

19 березня 2025

№ 102

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гладкова Кирила Юрійовича за темою «Реформування публічного
управління позашкільною освітою в Україні» на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління
та адміністрування»**

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри державного управління і місцевого самоврядування Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» Гладкова Кирила Юрійовича на тему: «Реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «281 Публічне управління та адміністрування» впроваджуються в діяльності Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді. Зокрема, враховано пропозиції щодо створення та забезпечення функціонування еколого-виховних кластерів з інтегрованим елементом позашкільної освіти, що дозволяє активізувати діяльність дітей та молоді за еколого-натуралістичним напрямом позашкільної освіти. Також враховано в роботу питання щодо залучення додаткового ресурсного забезпечення позашкільної освіти через міжсекторальну взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування, приватних суб'єктів господарювання та громадськості на принципах партнерства та соціальної відповідальності.

Зазначаємо, що результати дослідження мають сприятливий вплив на подальшу наукову розробку теоретичних та практичних підходів щодо удосконалення позашкільної освіти як в контексті науки публічного управління, так і педагогіки.

Основні положення дисертаційного дослідження Гладкова К.Ю. було доведено до відома та використання в роботі керівникам обласних еколого-натуралістичних центрів (станцій юних натуралістів).

Директор,
доктор педагогічних наук,
професор

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ

Асоціація молодіжних працівників України

inbox.uywa@gmail.com

+38 095-0925166

facebook:uywa

+38-063-3717552

02218, м. Київ, вул. Райдужна, буд. 13-а, кв. 347

Від 29.01.2025 р. № 02/25-д

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гладкова Кирила Юрійовича за темою «Реформування публічного
управління позашкільною освітою в Україні» на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління
та адміністрування»

Цією довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Гладкова Кирила Юрійовича за темою «Реформування публічного управління позашкільною освітою в Україні» впроваджуються в діяльності громадської організації «Асоціація молодіжних працівників України». Зокрема, враховано пропозиції щодо:

можливостей запровадження конструктивної взаємодії позашкільної освіти та молодіжної роботи через посилення функціональних зв'язків між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, що відповідають за реалізацію освітньої та молодіжної політики;

організації просторів позашкільної освіти на базі молодіжних центрів та організації молодіжних просторів на базі закладів позашкільної освіти;

можливостей залучення молодіжних працівників у систему виховання дітей та молоді в закладах позашкільної освіти;

взаємодії системи позашкільної освіти, культури, спорту, молодіжної роботи у рамках кластерних утворень;

додаткового ресурсного забезпечення молодіжної роботи через залучення потенціалу приватного сектору.

Окремі положення дисертаційного дослідження Гладкова К.Ю. будуть враховані при наданні пропозицій до проектів регіональних програм з питань розвитку молодіжної роботи.

Голова організації

Леся МУКОСЕВА

Основні завдання позашкільної освіти (відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту»)

Громадянське та національно-патріотичне виховання:

- Виховання громадянина України
- Виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії
- Виховання у вихованців, учнів і слухачів патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів.

Особистісний розвиток:

- Вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду
- Задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні і творчій самореалізації
- Пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів

Професійний саморозвиток:

- Здобуття учнями, вихованцями, слухачами первинних професійних навичок і вмінь, необхідних для їхньої соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності
- Задоволення освітньо-культурних потреб вихованців, учнів і слухачів, які не забезпечуються іншими складовими структури освіти

Соціальна інтеграція та інклюзія:

- Розвиток інклюзивного освітнього середовища у закладах позашкільної освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами
- Виховання у вихованців, учнів і слухачів шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку

Здоров'я та фізичний розвиток:

- Формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, навичок безпечної поведінки
- Вдосконалення фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів, підготовка спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту
- Формування здорового способу життя вихованців, учнів і слухачів

Культурний та творчий розвиток:

- Створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів
- Організація дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм

Безпека та профілактика правопорушень:

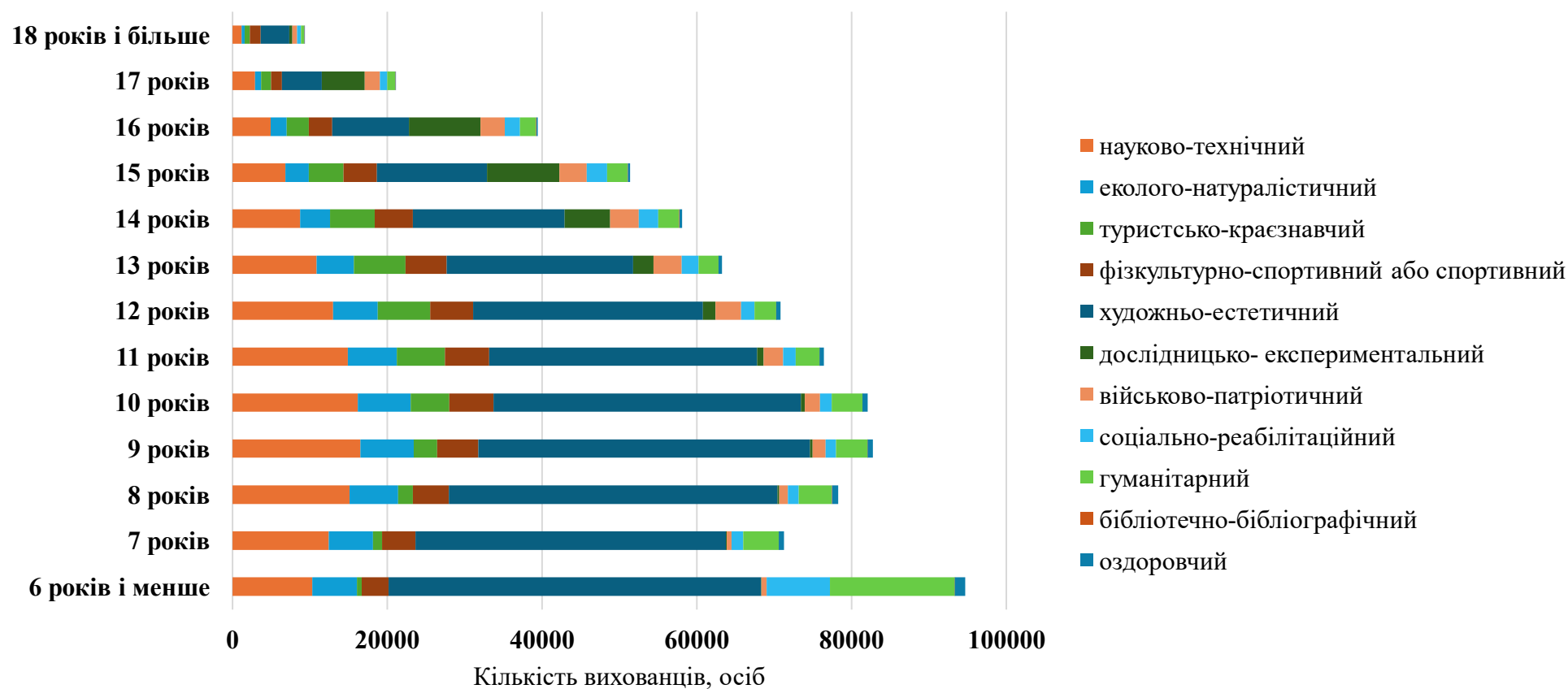
- Виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих
- Профілактика бездоглядності, правопорушень

Інформаційно-методична підтримка:

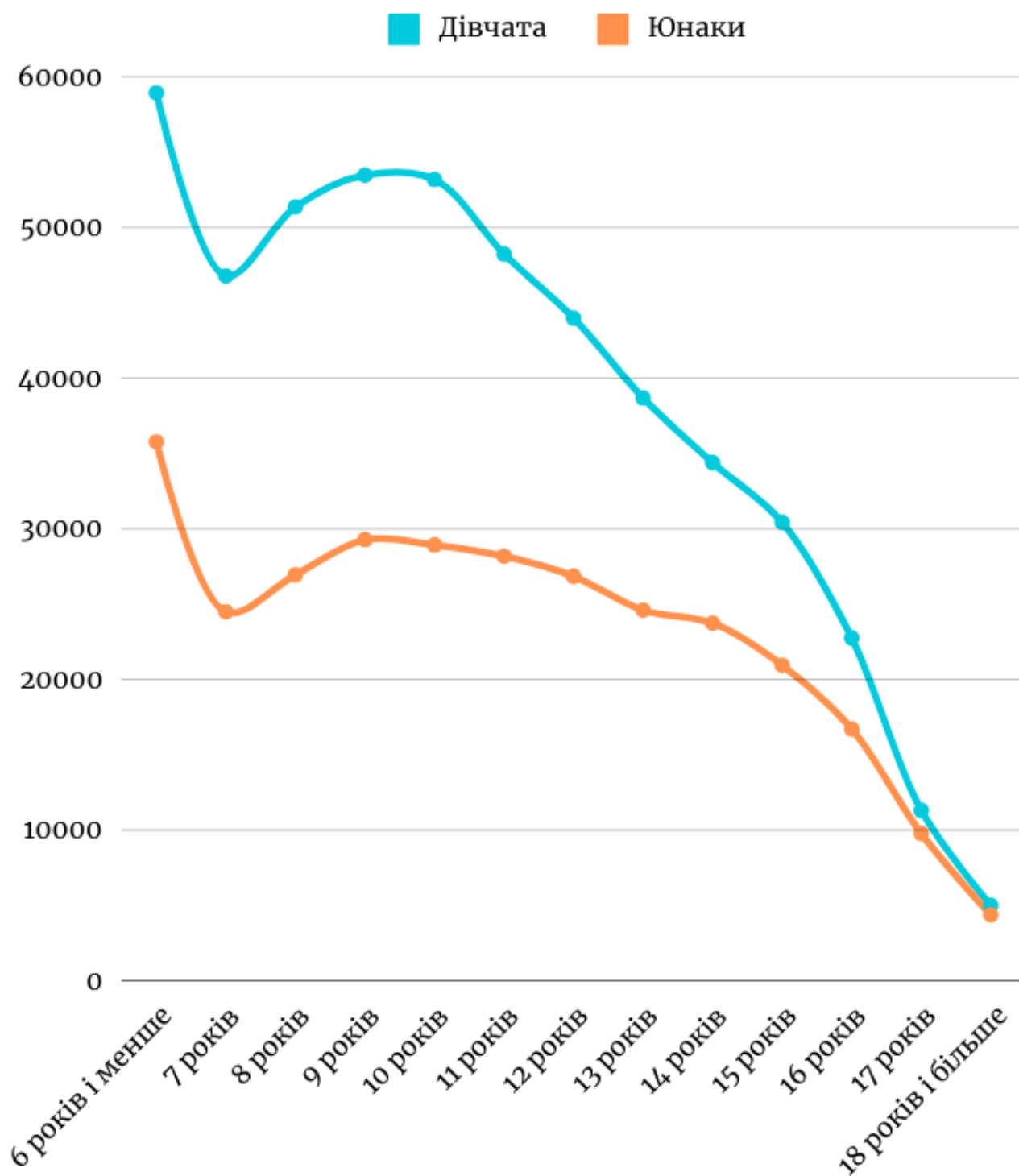
- Здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи

Структура основних напрямів позашкільної освіти в Україні за відносною часткою вихованців

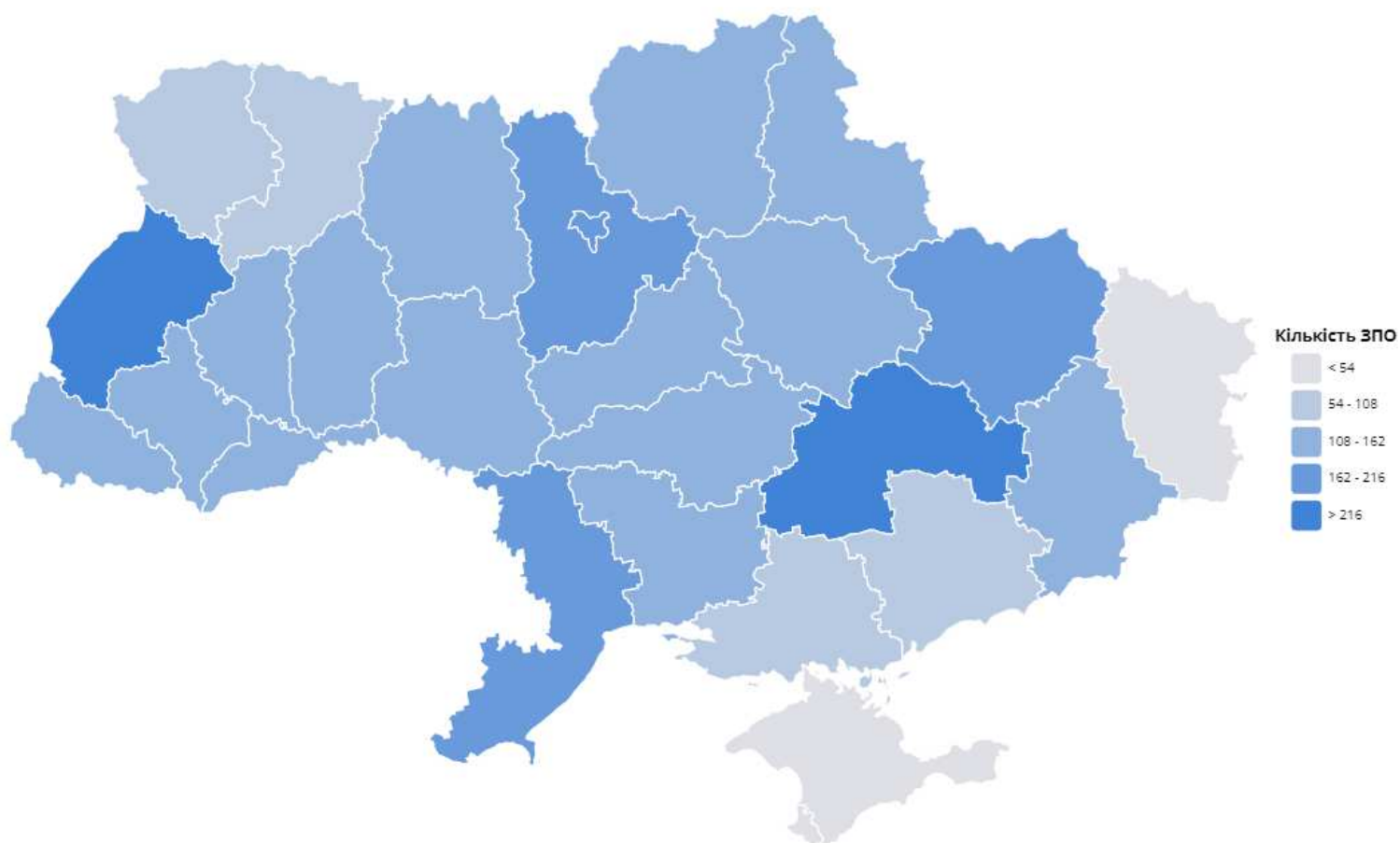
**Віковий розподіл вихованців закладів позашкільної освіти за основними напрямками позашкільної освіти
(станом на 31 грудня 2023 року)**

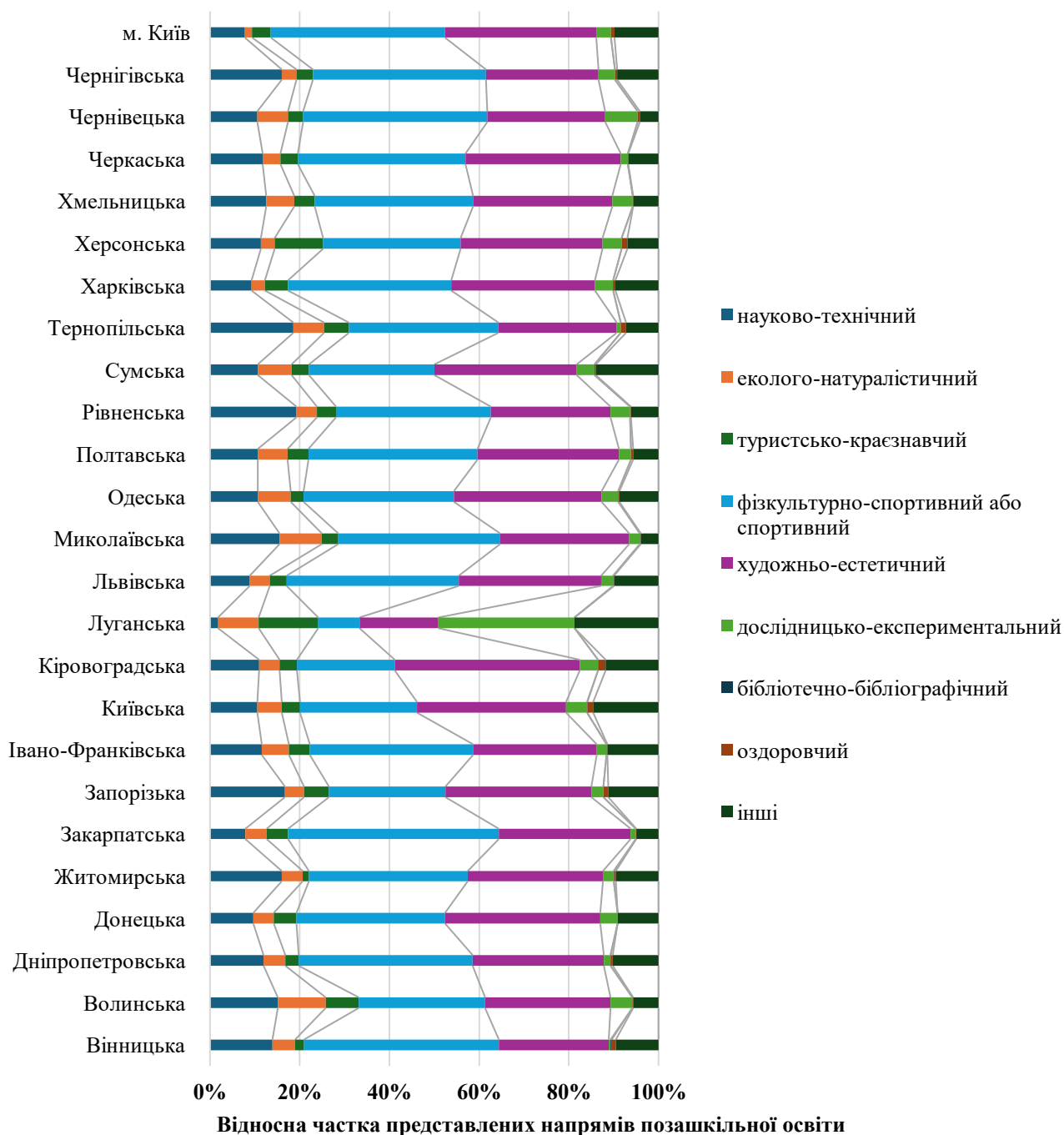
Статистичні дані про вихованців закладів позашкільної освіти: гендерний та віковий вимір (станом на 31 грудня 2023 року)

**Мережа закладів позашкільної освіти за регіонами України: кількісний аспект
(станом на 31 грудня 2023 року)**

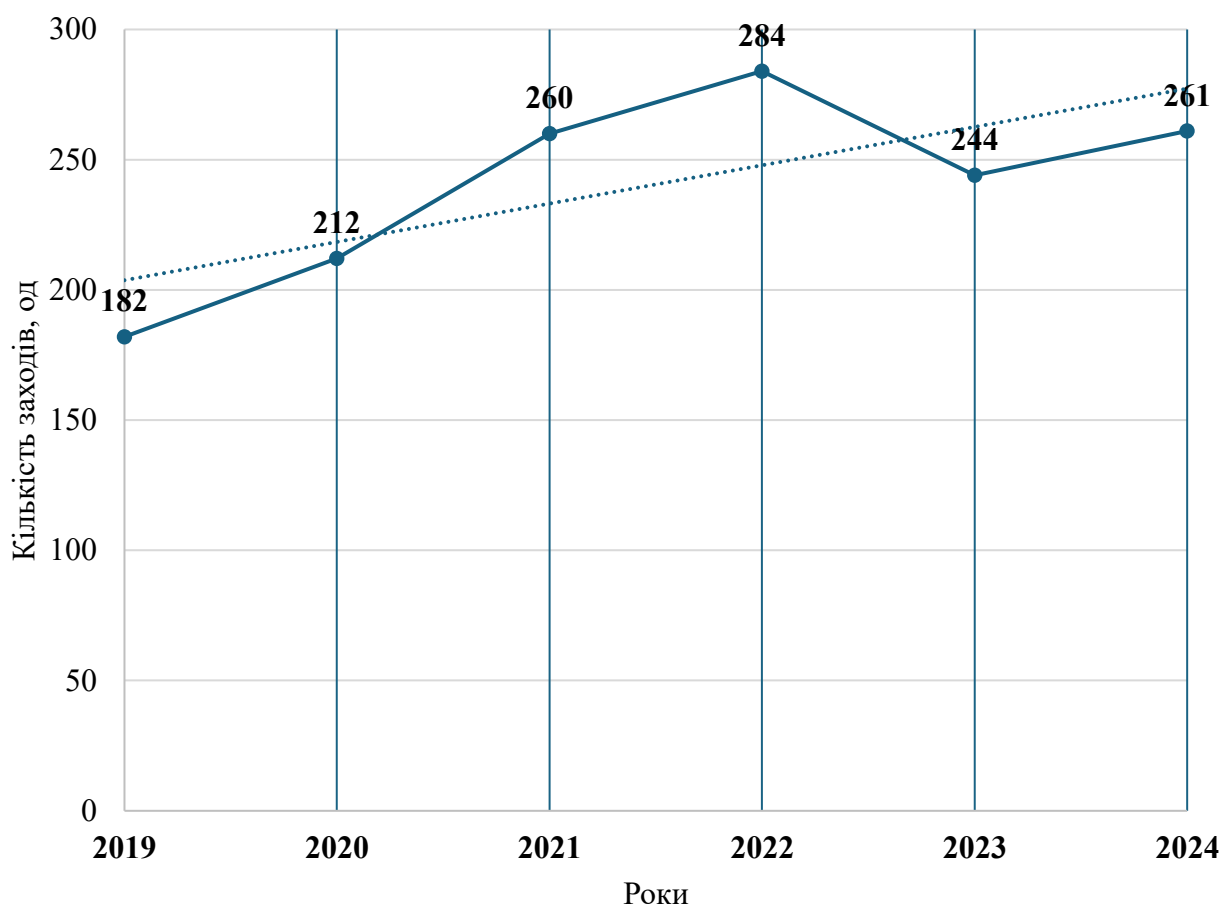

**Розподіл вихованців закладів позашкільної освіти за напрямками
позашкільної освіти: регіональний аспект (станом на 31 грудня 2023 року)***

* за даними 2023 року без урахування даних тимчасово-окупованих територій України.

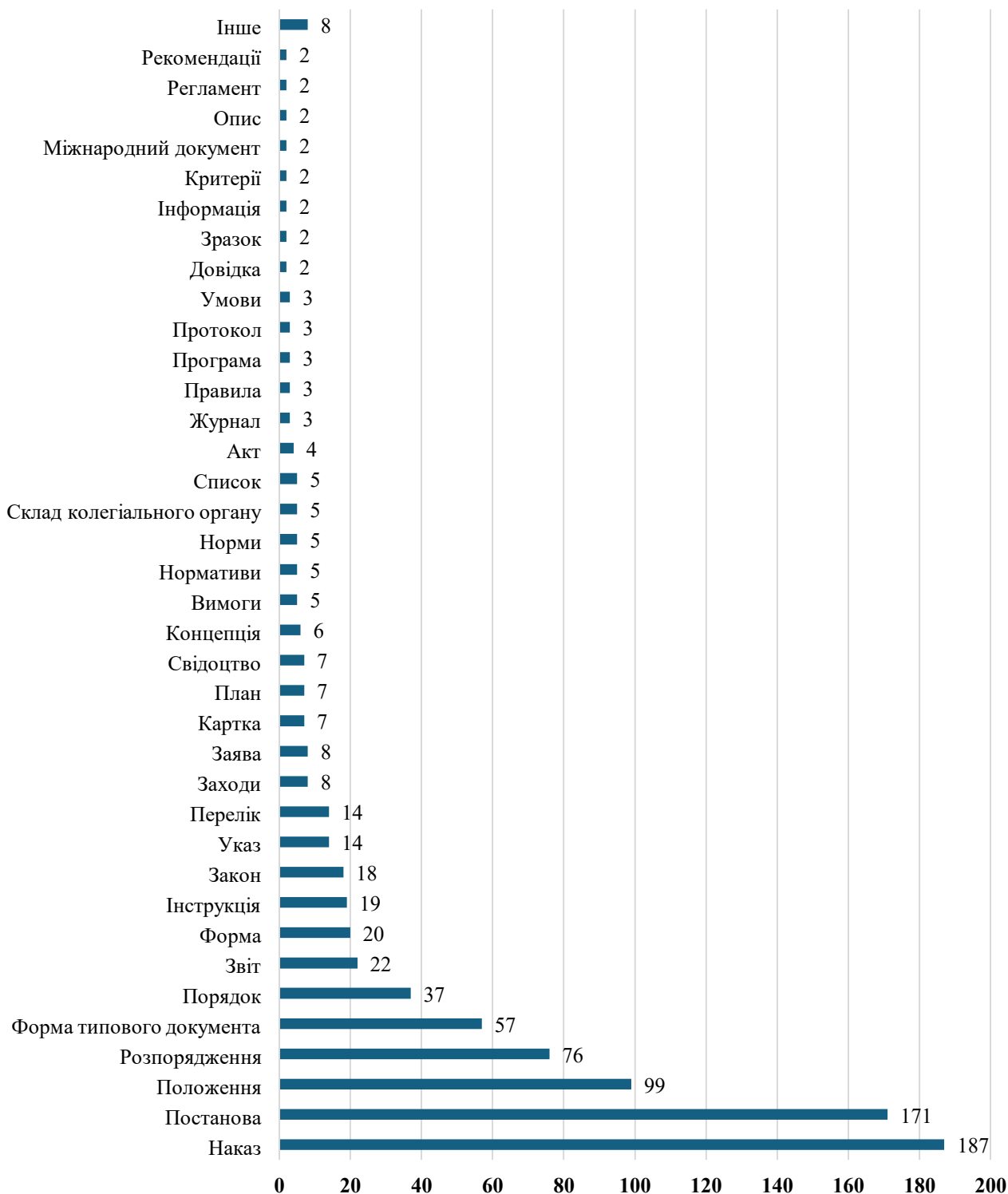
Кількість організаційно-масових заходів з дітьми та молоддю за основними напрямками позашкільної освіти за 2019-2024 роки, проведених державними центрами позашкільної освіти, підпорядковані Міністерству освіти і науки України (за інформацією Міністерства освіти і науки України)

Порівняльна характеристика мети, основних завдань позашкільної освіти та молодіжної роботи

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА (відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту»)	МОЛОДІЖНА РОБОТА (відповідно до Закону України «Про основні засади молодіжної політики»)
Мета:	
розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності	набуття молодими особами необхідних компетентностей з урахуванням соціально-економічних умов
Основні завдання:	
• створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку; • розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду; • виховання громадянських компетентностей, поваги до демократичних цінностей та толерантного ставлення до інших; • виховання патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів; • задоволення потреб у професійному самовизначенні і творчій самореалізації, здобуття первинних професійних навичок і вмінь; • пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів; • формування навичок здорового способу життя, профілактика бездоглядності, правопорушень; • проведення організаційно-масової роботи	• розвиток і задоволення різноманітних потреб та інтересів дітей та молоді, сприяння їх особистісному розвитку та самореалізації; • формування у дітей та молоді загальнолюдських, загальнокультурних і загальнонаціональних цінностей, навчально-пізнавальних, громадянських, соціальних, комунікативних, підприємницьких та інших компетентностей; • розвиток волонтерства, вуличних культур, неформальних молодіжних об'єднань, програм національних та міжнародних обмінів, молодіжного туризму; • впровадження програм професійної орієнтації, популяризації та утвердження здорового і безпечного способу життя, культури здоров'я; • організація змістовного дозвілля, культурного, емоційного розвитку особистості

**Кількість нормативно правових актів, що стосуються публічного
управління позашкільною освітою, за типом документа
(станом на 31 грудня 2024 року)**

**Список договорів про співробітництво територіальних громад у сфері позашкільної освіти
(станом на 31 грудня 2024 року)**

№ з/п	Назва договору	Дата і номер договору про співробітництво	Форма співробітництва	Строки дії договору про співробітництво
1.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань (у сфері позашкільної освіти)	27.11.2017	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 01.01.2018 до 21.12.2019
2.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань (у сфері позашкільної освіти)	30.10.2019	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 30.10.2019 до 31.12.2020
3.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів «Надання освітніх послуг у сфері позашкільної освіти має здійснюватися на базі комунального закладу позашкільної освіти Тростянецької міської ради «Палац дітей та юнацтва»	27.01.2019	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 01.01.2020 по 31.12.2020
4.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів «Надання освітніх послуг у сфері позашкільної освіти має здійснюватися на базі комунального закладу Тростянецької міської ради «Тростянецька дитяча музична школа імені П.І. Чайковського»	27.01.2019	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 01.01.2020 по 30.06.2020

Продовження додатка

5.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі спільного фінансування (утримання) позашкільних освітніх послуг, які надає відділ культури, туризму та спорту Широківської селищної ради через КЗПО «Широківська мистецька школа» Широківської селищної ради	29.12.2021	Спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об'єктів інфраструктури	З 01.01.2022 до 31.12.2027
6.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі спільного фінансування (утримання) комунального закладу позашкільної освіти «Широківський Центр дитячої творчості» Широківської селищної ради	29.12.2021	Спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об'єктів інфраструктури	З 01.01.2022 до 31.12.2024
7.	Договір про співробітництво територіальних громад у формі делегування виконання завдань Здолбунівській міській раді Здовбицькою сільською радою виконання завдань із забезпечення доступності дошкільної, загальної середньої освіти, позашкільної освіти та інклюзивного навчання для громадян, які проживають на території Здовбицької сільської територіальної громади з передачею Здолбунівській міській раді відповідних фінансових ресурсів	24.02.2022	Делегування виконання окремих завдань з передачею відповідних ресурсів	З 01.01.2022 до 31.12.2025

Етапи розвитку публічного управління позашкільною освітою в Україні

Етап	Період	Характеристика
Класичний етап	до 1917 року	Позашкільна освіта є однією із відповідей на виклики, пов'язані із збереженням здоров'я населення, зокрема дітей, внаслідок інфекційних хвороб, спричиненими зростанням ролі міст та виробництва. Форма організації – колонії та літні табори для дітей. Основна мета – оздоровлення та змістовне дозвілля дітей. Позашкільна освіта виступає як одна із складових соціального захисту дітей.
Етап «національного відродження»	1917 – 1921 роки	Створення національної системи виховання та освіти з акцентом на українську мову та культуру. Позашкільна освіта стає на один рівень із «формальною» шкільною. Акцентується увага на її значенні у практичному використанні здобутих знань та вмінь. Розвиток позашкільної освіти пов'язують із посиленням місцевої автономії та місцевих ініціатив. Форма організації – бібліотеки, літні табори, товариства. Відбувається виокремлення позашкільної освіти як об'єкта публічного управління, що вирішує суспільно значущі завдання.
Ідеологічний етап	1922 – 1991 роки	Позашкільна освіта перебувала під повним контролем держави та використовувалась як ідеологічний інструмент пропаганди тоталітарного режиму. Для публічного управління характерна надмірна централізація, що проявлялась у панівному становищі Комуністичної партії. У цей період відбулось становлення мережі закладів позашкільної освіти, що була представлена будинками (палацами), центрами творчості, палацами піонерів та «жовтенят», на які покладались завдання щодо організації дозвілля та вихованням дітей у відповідності до принципів марксистсько-ленінської ідеології. На цьому етапі спостерігається багаторівнева структура публічного управління, що проявлялась у наявності органів управління на республіканському (Міністерство народної освіти України), обласному (обласні відділи народної освіти) та районному (районні відділи народної освіти) рівнях. При цьому місцева ланка публічного управління була відсутня.

Продовження таблиці

Перехідний етап	1991 – 2000 роки	Трансформація системи позашкільної освіти в умовах незалежності України та закріплення її як частини системи освіти. Система позашкільної освіти представлена спадком радянського періоду. Відбувається знос та старіння матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти через недостатню увагу зі сторони держави та відсутність належного фінансування, що зумовлює активізацію процесів щодо удосконалення нормативно-правового, ресурсного та організаційно-інформаційного забезпечення. Публічне управління позашкільною освітою здійснюють: Міністерство освіти України, управління освіти обласних державних адміністрацій, відділи освіти районних державних адміністрацій, відділи освіти виконавчих комітетів міських рад.
Етап становлення національної системи позашкільної освіти	2000 – 2014 роки	Активний розвиток нормативно-правової бази у сфері позашкільної освіти: прийняття профільного закону «Про позашкільну освіту», затверджено типи закладів позашкільної освіти та положення про заклад позашкільної освіти. Формування профільних структурних підрозділів органів управління у сфері позашкільної освіти різного рівня, їх повноважень та комунікаційних зв'язків. Фінансування позашкільної освіти відбувається за «залишковим» принципом. Відбувається оптимізація мережі закладів позашкільної освіти комунальної та державної форми власності.
Сучасний етап	з 2014 до теперішнього часу	Реформування системи позашкільної освіти в умовах децентралізації влади. Відбувається систематичне скорочення мережі закладів позашкільної освіти. Посилення ролі приватного сектору та громадських організацій в організації послуг позашкільної освіти. Позашкільна освіта є одним із інструментів утвердження української національної та громадянської ідентичності у відповідь на збройну агресію, а також елементом психологічної підтримки для дітей. Надано широкий спектр повноважень органам місцевого самоврядування у реалізації державної політики у сфері позашкільної освіти.